KERRY DAYNES

PARTEA ÎNTUNECATĂ A MINŢII

POVEŞTI ADEVĂRATE DIN VIAŢA MEA DE PSIHOLOG CRIMINALIST

Traducere din limba engleză LUCIAN POPA Prefaţă col. (r) DAN ANTONESCU

Redactare şi note: Roxana Dragne
Tehnoredactare computerizată: Dan Crăciun, Mihaela Ciufu

Design copertă: Dan Mihalache
Ilustraţia copertei: Ilustraţie abstractă a unui cap de manechin, Shutterstock

THE DARK SIDE OF THE MIND
by Kerry Daynes
Text Copyright © Kerry Daynes 2019
All rights reserved

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin editurii CORINT BOOKS, str. Mihai Eminescu nr. 54A, Bucureşti.
Www.edituraconnt.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DAYNES, KERRY

Partea întunecată a minţii: poveşti adevărate din viaţa mea de psiholog criminalist / Kerry Daynes; trad, din lb. engleză de Lucian Popa; pref, de Dan Antonescu. — Bucureşti: Corint Books, 2024
ISBN 978–606–088–430–9
1. Popa, Lucian (trad.)

Prefaţă

A fi sau a nu fi „profiler” – o dilemă hamletiană pe care o avem şi noi, poliţiştii şi psihologii

Afost o bucurie să lecturez această carte excelentă, căci m-a purtat, pe nesimţite, în urmă cu nişte ani – nu foarte mulţi, dar nici puţini. Vreo douăzeci. Poate chiar treizeci. Spun asta pentru că povestirile – bine, sincer şi extrem de documentat elaborate – mi-au trezit amintiri dragi. Amintiri despre scene, întâmplări, dialoguri şi multe altele din viaţa mea de fost poliţist, mai exact, de poliţist anchetator la Serviciul Omoruri.

De pe această poziţie şi bazându-mă pe experienţa acumulată în cei şaptesprezece ani, perioadă în care am lucrat în această unitate de elită a poliţiei, mi-am permis să analizez, să cântăresc, să interpretez şi să apreciez mesajul transmis de autoare. Concluzia la care am ajuns este că această carte este o lectură obligatorie. Pentru profesioniştii în psihologie şi psihiatrie, pentru poliţişti, procurori, judecători şi avocaţi. Trebuie citită şi de cei care n-au nicio legătură cu sistemul judiciar, dar care vor să ştie ce se întâmplă în spatele uşilor zăvorâte din penitenciare ori dincolo de porţile unităţilor medicale cunoscute ca spitale de psihiatrie. Trebuie citită şi de cei care au în familie sau în cercul de prieteni persoane cu probleme de natură psihiatrică sau care au nevoie de ajutor psihologic. Şi, nu în ultimul rând, trebuie citită de cei care, cu ajutorul medicaţiei sau a consilierii psihologice, au ajuns să îndeplinească – sau sunt foarte aproape de – normalul comportamental acceptat de standardele societăţii.

Autoarea posedă priceperea de a fi reuşit să privească atent în minţile infractorilor/pacienţilor, având însă grijă ca aceştia să nu poată arunca nici măcar o privire în mintea ei, pentru că şi o mică neglijenţă în această direcţie

reprezintă cel mai mare pericol, mai ales în cazul celor care simulează nebunia, sperând că vor scăpa astfel de pedeapsa penală. Or, a permite unui astfel de individ abil să găsească punctul slab al celui care-l analizează şi cataloghează înseamnă a oferi o portiţă de salvare unui om deosebit de periculos – atât prin faptul că poate scăpa de sancţiunile legii, dar şi prin acela că ştie cum să profite de slăbiciunea sistemului, ceea ce îl face, în consecinţă, să prindă curaj. Acest curaj resimţit îi permite sau poate chiar îl invită la recidivă.

În privinţa cărţii însă, autoarea ne permite, cu eleganţă şi sinceritate, să privim, măcar puţin, în mintea, viaţa, gândurile şi relaţiile ei personale, atitudine care poate fi interpretată drept „auto-dezvăluire adecvată" – pe care ea însăşi ne mărturiseşte că, în practică, a folosit-o într-o singură situaţie, menţionând în mod expres că a fost o excepţie, tratată cu deosebită consideraţie. Iar scopul a fost acela de a putea să comunice eficient cu o pacientă.

Volumul este scris cu o sinceritate dezarmantă şi cutezanţă. De foarte puţine ori am întâlnit un psiholog care să vorbească despre sine – deşi am în jurul meu foarte mulţi psihologi. Ei sunt obişnuiţi, de regulă, să asculte şi să observe, iar dacă intervin, o fac pentru a-l convinge pe pacient să spună mai multe, strângând astfel suficiente date pe care să le analizeze, spre a găsi ulterior o soluţie. De multe ori, chiar şi în relaţiile cu prietenii sau amicii, psihologii au aceeaşi atitudine: parcă vor să vâneze stări, atitudini, emoţii, reacţii… Însă nu toţi.

În volumul de faţă, autoarea are curajul să vorbească despre sine şi despre greşelile făcute – nu numai în viaţa profesională, ci şi în cea personală. Chiar dacă în carte afirmă că lucrurile pe care le face nu au neapărat legătură cu criminologia, în realitate, cercetările ei ajută la înţelegerea acelor resorturi care declanşează în mintea unora comportamentul infracţional şi recidiva.

Din fericire, înţelegând aceste mecanisme, poţi preveni, iar prevenţia reprezintă scopul principal al criminologiei; reprezintă aflarea marelui „de ce". *De ce* s-a întâmplat, *de*

ce a acţionat aşa, *de ce* a acceptat, *de ce* nu a reacţionat altfel, *de ce* nu a prevăzut, *de ce* s-a complăcut (în situaţia periculoasă), *de ce* a ales varianta A şi nu a ales varianta B… şi încă multe astfel de „de ce”-uri. Dacă aceste întrebări ar fi primit la timp un răspuns argumentat solid, concludent, atunci multe nenorociri ar fi fost prevenite – nenorociri care pentru unii au fost fatale, pe alţii i-au trimis în spatele gratiilor, iar pe alţii (mulţi, foarte mulţi), în deznădejde.

Aducând în discuţie deznădejdea, ne raportăm la următoarea prejudecată: în cazul unui act de violenţă, fie că este vorba despre un viol, o crimă sau orice altă infracţiune marcantă, acesta implică, din punct de vedere psihologic, doar doi actanţi – autorul şi victima, un personaj negativ şi unul pozitiv. Dar nu este aşa, căci există şi foarte multe victime colaterale! Pe de o parte, rudele şi apropiaţii victimei suferă pentru pierderea acesteia sau pentru chinul prin care aceasta a trecut şi (încă) trece, în caz de supravieţuire. Pe de cealaltă parte, rudele apropiate ale autorului suferă din cauza stigmatului nedrept pe care-l primesc din partea celor care ştiu ce a făcut autorul. Doar sunt rude cu un criminal, un violator, tâlhar ori pedofil, nu?

În unele cazuri, atunci când există conştiinţă şi regrete sincere pentru răul produs, chiar şi autorul devine o victimă – a propriei fapte. Iar autoarea cărţii de faţă, Kerry Daynes, subliniază deosebit de elocvent aceste aspecte. Combină armonios amintirile personale, unele ce ţin chiar de propriile sentimente, cu amănunte din cazurile studiate de ea, cazuri de criminali, violatori, exhibiţionişti…

De asemenea, foarte sinceră şi convingătoare este şi descrierea debutului ei în această profesie. Această mărturie mi-a adus aminte de perioada în care foloseam – empiric, ce-i drept – psihologia: atunci, neexistând suficienţi psihologi, noi, poliţiştii, le suplineam lipsa în negocierile absolut necesare în ceea ce privea conflictele dintre autori, rudele acestora şi rudele victimelor. Sau de când încercam – şi, de cele mai multe ori, chiar reuşeam –,

bazându-ne mai mult pe fler decât pe cunoştinţele de psihologie judiciară, să „citim” suspectul din faţa noastră. Era în vremea când încă nu ieşiseră primele serii de psihologi de pe băncile proaspăt reînfiinţatelor facultăţi de Psihologie.

Cu un talent deosebit este descrisă „lumea penitenciară”, dacă o putem numi aşa, o lume aparte, cu reguli scrise, dar şi cu reguli nescrise. Paradoxal, regulile nescrise au de multe ori o valoare şi o putere considerabil superioare celor scrise. Populaţia penitenciarului se împarte în două: cea a deţinuţilor şi cea a personalului ce deserveşte închisoarea. Cele două tabere, deşi aflate în permanente dispute (ca să nu le numim chiar *război),* au totuşi multe puncte comune. Iar acestea sunt analizate şi descrise cu precizie în *Partea întunecată a minţii,* chiar dacă descrierea implică dezvăluiri incomode pentru sistemul respectiv.

Citind şi admirând maniera în care sunt prezentate aceste aspecte, n-am putut să nu constat o mulţime de similitudini cu sistemul penitenciar din ţara noastră. Şi, la fel ca în sistemul britanic, nici la noi nu au fost găsite toate soluţiile necesare, dorite şi mult aşteptate. Tot în aceeaşi manieră impecabilă, dar şi aspră în aprecieri, prezintă situaţia din spitalele de psihiatrie: subfinanţare, cu salarii neatractive, personal puţin calificat şi dedicat, dar şi mulţi neaveniţi, insensibili şi chiar brutali. Situaţia este, din păcate, foarte asemănătoare cu cea din România, dar şi cu cele din multe alte ţări.

O altă virtute a autoarei este că reuşeşte să traducă, pentru omul obişnuit, diagnostice din lumea psihiatriei, diagnostice în baza cărora bolnavii sunt catalogaţi, de către necunoscătorii în ale psihiatriei, drept nebuni – iar acest termen este folosit atât pentru că transmite un mesaj clar, dar şi pentru că poate îngloba şi suporta multe. Numai că el denotă doar o lipsă de cultură în domeniu, superficialitate şi tendinţa de a eticheta fără a raţiona cu privire la adevărata drama prin care trece persoana aflată în suferinţă.

Rareori are cineva curajul să aducă în spaţiul public metodele, limbajul, trăirile – fie ale pacienţilor, fie ale personalului medical sau administrativ – ori chiar situaţiile aproape imposibil de rezolvat atunci când un pacient sau mai mulţi intră într-o stare de agitaţie sau de violenţă foarte greu de gestionat. Kerry Daynes are acest curaj. Nu a pregetat să se descrie în ipostaze deloc măgulitoare pentru un psiholog. Fără teamă că va fi criticată sau catalogată drept diletantă, a spus cât şi unde a greşit. Un psiholog capabil să consilieze, să sfătuiască o persoană aflată în dificultate, dar care nu este capabil, decât foarte târziu, să aplice ceea ce le spune altora să facă – acesta este în mintea unora un psiholog care dă dovadă de lipsă de profesionalism; sau chiar mai rău – iar acest „mai rău" nu poate fi decât o ipocrizie profesională, dacă poate fi numită aşa.

Cu toate acestea, în cazul de faţă vorbim despre un aspect simplu şi dur: este foarte simplu să dai sfaturi atunci când nu e vorba de tine. Iar când a constatat că propria profesie o ajută foarte puţin, a apelat la justiţie. Însă, în această situaţie, justiţia britanică a dezamăgit-o. Şi a avut cutezanţa să arate inechităţile acestei justiţii, discutând despre misoginism şi abordând o poziţie clară şi intransigentă atunci când a fost vorba despre faptele comise de femei în legitimă apărare ori despre cazurile în care sunt cântărite faptele bărbaţilor abuzatori.

În carte este abordată, în mod foarte interesant şi echilibrat, şi problema existenţei sau inexistenţei discernământului la momentul comiterii faptei sau chiar şi în momentul procesului, aşa cum este prevăzut în dreptul penal englez. Aici face referire la problemele cu care se confruntă experţii în psihologie şi psihiatrie, atunci când evaluează, prin prisma specialităţilor lor, autorii de infracţiuni grave. Tot la fel se întâmplă şi în România, în ceea ce priveşte comisia de evaluare medico-legală psihiatrică, atunci când se cere a se stabili dacă, la momentul comiterii faptei, a fost vorba despre un discernământ păstrat ori de unul diminuat sau chiar abolit.

De asemenea, autoarea îşi permite să critice aplicarea psihologiei industrializate (folosite fie de psihologi dezinteresaţi din punct de vedere profesional, fie de persoane care după doar câteva zile de pregătire în domeniu, dar dotate cu manuale citite în diagonală sau cu nişte formulare ori şabloane care nu trebuie decât bifate, se consideră aproape psihologi), în detrimentul adevăratei ştiinţe a psihologiei.

Lucrul cu mintea omului, fie că vorbim despre psihiatru, fie despre psiholog, este, pentru cei care-şi respectă profesia, o muncă extrem de dificilă! Neurochirurgul „cotrobăie" prin creierul omului, dacă-mi este permis a spune aşa despre această specialitate medicală de o fineţe inimaginabilă, în care milimetrul este o unitate de măsură uriaşă, căci o deviere cât de mică a bisturiului sau a oricărui alt instrument folosit poate duce la pierderea unui simţ, a capacităţii motorii sau a memoriei. Iar enumerarea poate continua, mult şi bine, mai ales că, în alte situaţii, devierea poate fi fatală. În acest caz, operaţia durează câteva ore. În cazul psihiatrului sau psihologului, tratarea pacientului durează mult mai mult. Neurochirurgul vede, cu ochiul liber sau cu aparatura ajutătoare, tumora, vasul spart sau orice alt defect; el are, astfel, pe masa de operaţie, dar şi pe monitor, imaginea clară a ceea ce are de făcut, de reparat, de tăiat, de suturat. Pe când cei doi, psiholog şi psihiatru, nu au la dispoziţie o astfel de aparatură. Nu au cum să vadă ce este în mintea omului din faţa lor. Nu au cum să-i vadă gândurile sau, printr-o conexiune… tip Bluetooth, să audă şi ei vocile care-l ghidează pe pacient în anumite perioade.

Ei, psihologul ori psihiatrul, sunt de fapt aparatura care, în urma multor ore de discuţii, observaţii, testări şi altele asemenea, încep să cunoască pacientul, la milimetru… comportamental. Apoi, odată început procesul, aceştia ajung să înţeleagă pacientul – să vadă de unde vin problemele, să-i înţeleagă reacţiile, dar şi să descopere lumile în care acesta trăieşte. Fie că vorbim despre afecţiuni psihiatrice ori probleme din sfera psihologiei,

diagnosticul se conturează după foarte multe ore, stabilindu-se ulterior tratamentul, maniera de abordare şi măsurile ce se impun a fi luate. Aceste măsuri sunt necesare pentru protejarea pacientului sau a celor din preajma lui.

Un lucru este clar: conform celor prezentate de Kerry Daynes, sistemul englez seamănă foarte mult cu cel românesc. Dar nu este identic. Nu există niciun motiv s-o suspectăm pe autoare de denaturarea adevărului sau de prezentarea deformată a situaţiei reale din spitalele de psihiatrie. Multe dintre dilemele, incertitudinile, convingerile, dar şi temerile specialiştilor respectivi, cu privire la corectitudinea diagnosticelor şi/sau a medicaţiilor prescrise, sunt cele corecte. Mai ales atunci când au bănuiala că în faţa lor se află o persoană care simulează nebunia. Nebunie care, generic vorbind, nu duce la pedepsire din punct de vedere penal. Numai că, în cazul Angliei, există şi un risc pentru autori: internarea într-o unitate medicală de specialitate, cu măsuri de maximă siguranţă, pentru perioadă nelimitată – ceea ce poate însemna chiar şi pentru toată viaţa… Iar ceea ce este extrem de important: în codul penal britanic există acea sintagmă extrem de descurajantă pentru infractori: „fără posibilitate de liberare condiţionată”. Am putea prelua şi aplica exemplul!

Altă dovadă de curaj profesional o reprezintă descrierea şi mai ales catalogarea celor care se numesc „profileri” Enumerarea limitelor, limitărilor, precum şi a greşelilor din această ocupaţie – căci, din punctul meu de vedere, nu poate fi numită meserie –, ale cărei dimensiuni reale şi ale cărei rezultate au fost umflate artificial, de filme artistice şi seriale TV, este doar un alt exemplu de corectitudine profesională. Mai ales că autoarea însăşi a fost considerată profiler, titlu pe care ea nu-l considera o laudă, cu toate că cei care-i spuneau că este profiler o vedeau aşa.

Voi face o paralelă între profileri şi ceea ce am fost eu şi colegii mei de la Serviciul Omoruri, din Poliţia Capitalei. Profilerii reprezintă, aşa cum bine punctează Kerry

Daynes, posibilitatea unei viziuni noi, a unei abordări inedite, bazate şi pe unele cunoştinţe de psihologie, o privire proaspătă, într-un caz înţepenit, chiar încremenit poate din cauza unei rutine inerente care intervine atunci când de acel caz se ocupă un număr restrâns de persoane, pentru o perioadă mare de timp. La Serviciul Omoruri, profilerul a fost înlocuit printr-o metodă simplă şi eficientă: atunci când timpul o permitea, dădeam câte un dosar de la o echipă care lucra de mult timp în el, unei altei echipe, spre studiere şi analizare, fără a avea acces la ceea ce s-a făcut în acel dosar până atunci – un fel de „cap limpede" din redacţiile ziarelor.

Cei care primeau dosarul îl analizau de la faza incipientă (CFL – de fapt, CLF, adică cercetarea locului faptei –, investigaţii, audieri, expertize, măsuri tehnice etc.) şi veneau cu propuneri de investigaţii noi, de expertize ori măsuri tehnice noi. Majoritatea celor propuse de noul colectiv se suprapuneau peste ceea ce făcuseră colegii lor. Dar, invariabil, apăreau şi alte propuneri ori variante de lucru noi. Desigur, nu toate aveau posibilităţi de finalizare pozitivă în economia cazului, dar era o noutate care îi scotea din înţepenire pe cei care se părea că nu reuşeau să iasă din cele stabilite până într-un punct – mai precis, eliminam *biasuri* şi *blând spots,* inevitabile în această muncă de analiză.

Oamenii se comportă câteodată asemenea unei maşini căreia îi este greu să iasă din şleaurile săpate în noroi sau zăpadă, şoferul preferând drumul impus, drum care nu presupune decât trecerea timpului până la a se ajunge pe un drum curat.

În permanenţă, citind această carte, am făcut o paralelă între viaţa autoarei – viaţa personală, dar şi viaţa profesională – şi… traiectul meu profesional. Pe toată durata lecturii şi a redactării acestor câteva rânduri, am avut sentimentul că citesc, scriu şi comentez despre un prieten, un coleg de breaslă, un om pe care-l cunosc şi alături de care am profesat meseria atât de dragă mie, cea de poliţist la Serviciul Omoruri.

Şi încă o asemănare între profesia ei şi a mea: pentru a se deconecta, relaxa şi pentru a reveni la parametrii psihologici necesari funcţionării, autoarea făcea apel la simplul act de plimbare a câinilor. Şi eu apelam şi încă apelez – pentru că unele reportaje pe care le realizez împreună cu echipa de la TVR mă marchează – la o metodă asemănătoare: iau un cărucior şi mă plimb printr-un supermarket, printre oameni normali, privesc oameni normali şi mă bucur că există tineri care îşi exprimă afecţiunea în public fără teamă, pentru că au avut aceeaşi idee cu privire la vinul ales, copii care privesc pofticioşi la o ciocolată, bătrânei care se uită atent în portofel, dar şi la preţurile afişate. Există şi oameni normali! Nu numai violatori, criminali, pedofili, tâlhari…

Kerry Daynes aduce în discuţie încă un aspect deosebit de important, dar şi interesant: este esenţial să-ţi poţi doza trăirile personale pentru a nu afecta obiectivitatea obligatorie în această profesie. Este foarte uşor să spui că anchetatorul, sau expertul, în cazul ei, are obligaţia să aducă în faţa instanţei atât probe împotriva suspectului, cât şi în favoarea acestuia…

Volumul este o superbă pledoarie pentru munca de psiholog, în general, şi pentru cea de psiholog criminalist, în special. Este, pe de o parte, scrisă în stilul literaturii de specialitate, dar are şi valoare literară, putând fi citită ca pe un jurnal sau un roman. Cu suspans, cu intrigă şi cu situaţii neaşteptate.

Col. (r) Dan Antonescu

Pentru mama, tata şi sora mea mai mare

Nota autoarei

Poveştile pe care le citiţi aici se bazează pe amintirile, experienţele şi viaţa mea ca psiholog criminalist. Numele şi anumite detalii de identificare au fost schimbate pentru a proteja confidenţialitatea celor nevinovaţi şi a celor vinovaţi. Şi, mai mult, pentru a mă proteja pe mine însămi. Petrec oricum suficient timp în instanţă.

„Dacă vei privi multă vreme într-o prăpastie, prăpastia va privi şi ea în adâncul tău.”[1]
Friedrich Nietzsche

[1] Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău. Prolog la o filozofie a viitorului,* traducere din germană de Radu Gabriel Pârvu și Ioana Pârvulescu, Humanitas, București, 2015, p. 96 (n. tr.).

Prolog

Uneori tu îţi ajuţi pacienţii să vadă lucrurile mai clar, alteori ei te ajută pe tine.

Maurice avea peste 80 de ani, iar trupul lui înalt şi subţire era atât de răsucit de artrită, încât de la distanţă părea un păducel bătrân şi noduros. Unul îmbrăcat ca Simon Cowell[2], purtând mereu pantaloni cu talie înaltă şi tricouri albe strâmte. Avea şi un ochi de sticlă, care-i conferea o privire descentrată, fapt ce îi sporea asimetria generală.

Nu era în sarcina mea, dar se număra printre rezidenţii pe termen lung la o unitate de securitate spitalicească unde începusem să lucrez de puţin timp ca psiholog stagiar, urmând să fiu calificată curând. Spitalul se afla la marginea unui domeniu întins şi sărăcit, la periferia unui oraş deprimat din nord – curajos, ai putea spune.

Dacă nu ţi s-a întâmplat să fii reţinut într-o unitate securizată în temeiul Legii privind sănătatea mintală, poate fi greu de înţeles diferenţa dintre aceste locuri şi o închisoare clasică. Cele două stabilimente îşi tratează oaspeţii foarte diferit. În serviciul penitenciar, abordarea este ordonată şi dominată de necesitatea asigurării securităţii şi protecţiei publicului. În spitalele securizate, precum acesta, abordarea este de a avea cât mai puţine restricţii posibil – să fim mai cooperanţi; nu numai ţinând sub control, ci îngrijind activ. Asemenea deţinuţilor, oamenii de aici nu se bucură de libertate; se consideră că reprezintă un pericol pentru ei înşişi sau, mai probabil, pentru alţii. Dar pentru că multe dintre aceste locuri sunt împărţite în unităţi mai mici, care aproape că seamănă cu

[2] Producător de televiziune englez și personalitate de televiziune, cunoscut mai ales pentru rolul de jurat de la emisiunile Pop Idol, The X Factor, Britain's Got Talent, American Idol (n. red.).

o casă, având zone comune de locuit, nu este atât de neobişnuit să dai de membri ai personalului care iau prânzul alături de pacienţii lor.

Aşa se făcea că în majoritatea zilelor de marţi şi joi mă duceam la mica anexă în care locuia Maurice, pentru a-mi petrece pauza de prânz cu ocupanţii din Milton Ward.

Rapoartele psihiatrice ale lui Maurice menţionau în mod repetat că *suferea* de o „dereglare de sadism sexual”. Nu mi-a scăpat cât de sarcastică părea folosirea termenului „suferinţă” într-un astfel de context. Sadicii sexuali sunt încercaţi de fiori sexuali intenşi ca răspuns la durerea, umilirea, suferinţa sau, în general, la chinul prin care trece o altă fiinţă. Acest lucru nu trebuie confundat cu nişte palme peste fund, date în joacă, şi cu atât mai puţin cu jenantele, dar bine-cunoscutele practici în care partenerii se îmbracă în latex, unul fiind supus şi celălalt dominant. Sadismul sexual este considerat o dereglare – şi există dereglări pentru aproape orice – doar dacă individul îşi impune dominaţia asupra cuiva care nu consimte la aşa ceva. Iar asta duce la întrebarea: cine *suferă* cu adevărat în acest caz?

În cazul lui Maurice, însemna că îi plăcea să pândească în locuri izolate şi să scoată la iveală ceea ce ar fi trebuit să fie părţile sale *intime,* etalându-le în faţa fetelor şi femeilor care nu se aşteptau la aşa ceva. Şocul şi groaza de pe chipurile lor constituiau pentru el o extraordinară sursă de plăcere personală şi sexuală, înclinaţia lui pentru aceste senzaţii tari facile l-a făcut să poposească, pentru scurt timp, în închisoare, pe când era tânăr, dar, deloc surprinzător, acest lucru nu l-a oprit. După ce a fost eliberat, a mers mai departe: două femei au fost găsite moarte în casa lui, fiecare cu mai multe răni de înjunghiere de diferite adâncimi, grupate predominant în jurul sânilor. Explorările precise ale unui torţionar. Acum, un rezident permanent al unităţii securizate, Maurice nu mai merge nicăieri. Niciodată.

Într-o marţi, în timp ce luam prânzul în anexă – supă şi o chiflă –, Maurice s-a apropiat de mine din spate şi, cât ai

clipi – la propriu –, şi-a scos ochiul de sticlă din orbită şi l-a aruncat în sosul meu Heinz de tomate, înainte să mă pot dumiri ce se petrecea, eram acoperită de stropi roşii ca de sânge şi supa se uita lung la mine.

Încă oarecum lipsită de experienţă la cei aproximativ 24 de ani ai mei, m-am pierdut pe moment cu firea şi i-am oferit lui Maurice exact reacţia la care spera. Am ţipat şi am ţâşnit de pe scaun, tenul meu celtic albindu-se şi mai mult. Cine nu ar reacţiona astfel pomenindu-se cu un glob ocular în supă?

Ştiam despre ochiul de sticlă al lui Maurice, dar se pare că, atunci când vezi unul bălăcindu-se în supa ta, creierul îţi transmite, instinctiv, că este un glob ocular real. O parte gelatinoasă a corpului altcuiva. Explicaţia raţională – că nu este, într-adevăr, nimic altceva decât o bilă de sticlă – apare puţin mai târziu, după ce ai urlat de s-au cutremurat pereţii.

M-am uitat rapid la faţa lui – o scobitură căscată în care fusese globul ocular, ochiul sănătos privindu-mă cu atenţie, studiindu-mi reacţia – şi am zărit o umbră de zâmbet în timp ce era scos afară de un infirmier. Îmi venea să-mi dau singură palme. Bătrânul ăsta tocmai îşi bătuse zdravăn joc de mine.

Acesta a fost un exemplu de „contravenţie paralelă”[3] – atunci când o persoană manifestă un comportament similar – sau care serveşte aceluiaşi scop – cu acela infracţional. Pentru Maurice, sentimentul de măiestrie în a stârni şi a citi frică şi dezgust pe chipul oricărei femei aflate în apropierea lui, prin expunerea bruscă a acestei părţi a propriului corp, era tot ce putea spera mai bun,

[3] în original, *offence paralleling;* pusă în legătură cu *parallel investigation* - apare în cazurile complexe de cercetare, care vizează două sau mai multe jurisdicții (de exemplu, civilă, penală, administrativă sau constituțională), fiind astfel necesare mai multe investigații concomitente. Analog, o „contravenție paralelă" reprezintă o abatere care ține de o altă jurisdicție decât cea pentru care este anchetată persoana în cauză (n. red.).

ţinând seama de constrângerile la care era supus în acest mediu spitalicesc.

M-am simţit extrem de stânjenită fiindcă în ziua cu pricina picasem în capcana lui Maurice. Dar întâlnirea m-a ajutat să înţeleg foarte multe despre profesia pe care o alesesem. Căci în ce fel rezolvi o problemă precum Maurice? Enigma care însemna acest om şi felul în care am reacţionat faţă de el reprezintă provocarea ce stă la baza psihologiei criminalistice, meserie cu care mă îndeletnicesc în fiecare zi.

Cum să te comporţi cu Maurice ar putea părea evident pentru unii – de ce să nu scoţi, pur şi simplu, falsul glob ocular din supă? Dar nu eu sunt sadicul din povestea asta. Nu este nici misiunea, nici dorinţa mea să pedepsesc sau să umilesc oamenii cu care lucrez. Şi, pur şi simplu, a-l ţine închis pe Maurice nu ar rezolva problema principală – nevoia lui de a şoca şi satisfacţia de natură sexuală pe care a obţinut-o astfel. Dacă am îndepărta ochiul de sticlă, impulsurile lui ar găsi o altă modalitate de a se manifesta. Şi să nu uităm că îndepărtarea părţilor corpului unei persoane, chiar şi a celor protetice, tinde să ridice câteva întrebări destul de incomode cu privire la drepturile omului.

Vor fi unii care vor argumenta că a lua prânzul în aceeaşi cameră cu Maurice a fost un mod de a o căuta cu lumânarea. Ce om cu capul pe umeri ia prânzul cu un infractor condamnat sexual şi nu se aşteaptă ca acesta să fie cu ochii pe el, cel puţin la figurat? Dar această abordare pune în cârca victimei (în acest caz, eu) obligaţia de a-şi schimba comportamentul – adică să găsesc un alt loc unde să-mi mănânc prânzul. Or, datoria mea este să ajut bărbaţi ca Maurice să-şi schimbe *ei* comportamentul. În plus, nemaioferindu-le ocazia să-şi manifeste pornirile (în cazul lui Maurice, pur şi simplu nevoia de a avea acces la femei) nu însemna neapărat că le-ar fi rezolvat problema. Poate că avea să-i facă, pur şi simplu, să-şi dorească şi mai mult să răbufnească.

Ceea ce nu te omoară te face mai puternic, dar un ochi

în prânzul meu nu reprezintă, în cel mai rău caz, nimic mai mult decât un risc de sufocare. După cum mi s-a reamintit în acea zi, pe pielea mea, o abordare eficientă pentru a elimina orice fel de comportament neplăcut – în acest mediu, unde mă aflam totuşi în siguranţă – este să-l ignori pur şi simplu. Orice părinte care are un bebeluş poate proba acest lucru – este cea mai elementară dintre tehnicile comportamentale. (Behavioriştii se poziţionează ferm de o parte a dezbaterii „natură vs educaţie". Ei afirmă că nu avem trăsături psihice înnăscute şi că tot ceea ce facem se datorează strict faptului că am învăţat comportamentul de la cei din jurul nostru, după care, mai târziu în viaţă, continuăm cu acest comportament în funcţie de gradul în care este recompensat sau pedepsit.) Şi, după cum va confirma de asemenea orice părinte de bebeluş, a nu oferi reacţia aşteptată la un comportament este, adesea, una dintre abordările cele mai greu de implementat.

Pe când Maurice îşi lua tălpăşiţa şi inima începuse să-mi bată iar într-un ritm normal, mi-am dat seama că, dacă îmi doream să reuşesc în această carieră – dacă voiam să găsesc vreodată cele mai bune soluţii la problemele pe care pacienţii mei le prezintă –, trebuia să învăţ să trec peste propriile reacţii emoţionale. Trebuia să-mi gestionez revolta instinctivă şi, de altfel, sănătoasă faţă de un astfel de comportament deranjant şi să merg mai departe fără să mă sinchisesc de el.

Ar fi trebuit să dau ochiul de sticlă deoparte şi să continui să-mi mănânc supa.

*

Prânzul cu Maurice a fost doar una dintre numeroasele experienţe extraordinare pe care le-am avut în cei douăzeci de ani ca psiholog criminalist. Am lucrat cu unii dintre cei mai tulburaţi şi tulburători infractori ai societăţii, în închisori, spitale, tribunale şi secţii de poliţie, în cartiere şi comunităţi la fel ca a ta. Experienţe de neuitat, care m-au schimbat atât pe mine, cât şi felul în care văd lumea.

Uneori sunt numită psiholog criminalist, ceea ce sună ca şi cum m-aş afla pe statul de plată al mafiei. De fapt, am foarte puţin de-a face cu criminologia (studiul tendinţelor criminalităţii şi prevenirea acesteia). Alte lucruri pe care nu le fac includ munca de detectiv (nu ţintuiesc suspecţi la pământ) şi patologie (fără ciopârtirea cadavrelor – deşi un criminal în serie mi-a arătat odată cum să dezmembrez un curcan).

Toate crimele sunt comise de oameni şi tot asupra lor sunt comise. Psihologia criminalistică este despre ei.

O mare parte din munca mea este reprezentată de încercarea de a reduce recidiva în rândul celor care au comis infracţiuni, cu scopul final de a face societatea un loc mai sigur. Pentru a îndeplini acest lucru, aplic metodele ştiinţifice ale psihologiei, încercând să înţeleg procesele mentale din spatele actului criminal. Provocarea pentru psihologi este, aşadar, să încerce să ia măsuri pentru a ajuta persoana în cauză să-şi schimbe comportamentul şi să înceapă o nouă viaţă: un cetăţean complet corectat, care respectă legea. Acesta este idealul. Totuşi, cel mai des, îi sfătuiesc pe alţii cu privire la răspunsul adecvat pe care trebuie să îl dea, care să conducă la siguranţa tuturor, în legătură cu un caleidoscop de comportamente extreme, de la incendiere la uciderea copiilor. Evaluările, aprecierile şi mărturiile mele ajută la elaborarea deciziilor judecătorilor şi juriilor, comisiilor de eliberare condiţionată, poliţiei şi echipelor care se ocupă cu sănătatea mintală. Decizii care pot afecta profund vieţile oamenilor.

Este un rol care se încadrează cu greutate între justiţia penală şi sistemele de sănătate mintală. Aceste instituţii supraîncărcate şi imperfect concepute formează un cuplu dificil, ca doi bătrâni şi confuzi, precum bunicii din *Charlie şi fabrica de ciocolată,* romanul lui Roald Dahl, forţaţi să împartă un pat din care sunt prea mocăiţi şi înţepeniţi pentru a se da jos.

Prefer să-i numesc „clienţi” pe oamenii cu care lucrez. S-ar putea să sune iritant de corect din punct de vedere

politic, ca şi cum aş fi mai degrabă o manichiuristă decât un psiholog criminalist, dar folosesc acest termen ca o umbrelă respectuoasă pentru gama largă de oameni cu care intru în contact. Este un fapt inevitabil că majoritatea clienţilor mei sunt bărbaţi, dar, ocazional, sunt şi femei. Lucrez atât cu victimele, cât şi cu infractorii. Adesea, se pare că aceştia – clienţii mei – au făcut parte, la un moment dat în viaţa lor, din ambele tabere.

*

Oamenii au nutrit dintotdeauna o fascinaţie morbidă faţă de crime şi criminali – de la teoriile despre Jack Spintecătorul, până la controversata condamnare a lui Steven Avery[4] –, în special faţă de cei care lezează cele mai sacre valori ale societăţii şi comit crime violente şi sexuale, care sunt de neconceput pentru noi toţi. Noi, cei care jucăm după regulile societăţii, ne simţim fascinaţi şi totodată oripilaţi de aceia care aleg să facă praf societatea. Şi poate că nu e deloc surprinzător faptul că posturile noastre de ştiri şi divertisment sunt pline de poveşti care vorbesc despre încălcarea legii – este greu de imaginat că setea noastră pentru astfel de naraţiuni ar putea fi ostoită vreodată.

Dar se întâmplă foarte des ca aceste poveşti să se concentreze pe ceea ce este de fapt doar un mic capitol din întreaga poveste. Ne vorbesc despre infracţiunea săvârşită, de investigaţiile ulterioare până la proces, de pronunţarea sentinţei şi condamnarea celui vinovat. Despre ce se întâmplă după aceea se vorbeşte rar, de parcă criminalul şi toate consecinţele acţiunilor sale ar fi dispărut într-un nor de fum. Dar viaţa nu se termină pentru acea persoană, pentru familiile sau pentru victimele

[4] Criminal american, din comitatul Manitowoc, Wisconsin; condamnat pe nedrept în 1985, pentru agresiune sexuală şi tentativă de omor, este eliberat, în baza unui test ADN, după ce ispăşeşte 18 ani din cei 32 de pedeapsă; doi ani mai târziu însă, este din nou arestat, pentru uciderea fotografei Teresa Halbach, iar peste încă doi ani, condamnat la închisoare pe viaţă.

lor. Ei trebuie să înveţe să trăiască cu întâmplarea respectivă pentru totdeauna. Un psiholog se poate alătura poveştii în orice stadiu, însă de foarte multe ori se întâmplă să devenim personaje-cheie ale naraţiunii de-abia în momentul în care procedurile judiciare s-au încheiat şi după ce interesul mass-mediei şi al publicului scade.

Despre poveştile pe care am ales eu să le prezint în volumul de faţă nu vei citi, probabil, în ziare. Ele se concentrează pe munca de zi cu zi a unui psiholog criminalist, cu toate părţile ei frustrante, contradictorii şi doar ocazional optimiste.

Am inclus aceste poveşti din multe motive: unele sunt sfâşietoare, altele stârnesc sentimente de furie, iar unele sunt pur şi simplu ciudate. Ceea ce le leagă este experienţa mea personală: am fost afectată de ele. În plus, toate ne ajută să înţelegem mai bine natura umană, adeseori disputată de extreme.

Întrebarea care mi se adresează poate mai mult decât oricare alta, fie că este vorba de un şofer de taxi pe care îl cunosc în treacăt în timpul zilei sau de un judecător care vrea să afle opinia mea profesională, este următoarea: „Ce dracului e în neregulă cu oamenii ăştia?” Cuvintele pot fi mai mult sau mai puţin formale, dar toată lumea tine mortis să afle acelaşi lucru. Ce este atât de în neregulă cu o persoană, încât să comită o crimă gravă? Pentru că, odată ce ştim ce este în neregulă cu acel cineva, îl putem vindeca, nu? Sau să-l închidem, ca să eliminăm pericolul. Mi-a luat mult timp – prea mult – să-mi dau seama că toţi punem întrebarea greşită.

Capitolul 1
AICI SUNT MONŞTRI

„Gradul de civilizaţie dintr-o societate poate fi judecat vizitându-i închisorile.”[5]
Feodor Dostoievski

Când le spun oamenilor că sunt psiholog criminalist, aceştia îşi manifestă îndeobşte surpriza şi încep să scotocească prin minte pentru găsirea celui mai puţin ofensator mod de a-mi spune că nu arăt aşa cum ar trebui să arate un psiholog criminalist (pentru majoritatea oamenilor, arhetipul acceptabil pare să fie în continuare Cracker, sastisitul, alcoolicul, dependentul de jocuri de noroc şi impredictibilul-încurcă-lume interpretat de Robbie Coltrane în serialul TV din anii 1990). Spun adesea că sunt prea mică sau prea delicată. Uneori, fac un fel de mişcare stângace cu mâinile, sugerând o clepsidră. Ceea ce constată ei cu perspicacitate, dar formulează îngrozitor, este faptul că sunt femeie.

La drept vorbind, majoritatea psihologilor criminalişti pe care îi cunosc sunt femei. Femeile reprezintă 73% **[1]** din Societatea Psihologică Britanică (organizaţia avizată pentru psihologii practicanţi din Regatul Unit) şi un procent de 80% din divizia sa de criminalistică. De ce atât de mulţi cromozomi X? Nu pot vorbi în numele celorlalţi 2 035 dintre noi, dar psihologia m-a atras pentru că promitea să ofere un mod de a înţelege lucrurile, modelele

[5] Conform lui Ilya Vinitsky, citatul i-a fost atribuit în mod greșit lui Dostoievski vreme de decenii - a fost preluat de activiști, avocați, senatori, judecători, scriitori sau jurnaliști în articolele și discursurile lor; în *Los Angeles Review of Books,* accesat la https:// lareviewofbooks.org/article/dostoyevsky-misprisioned-the- house-of-the-dead-and-american-prison-literature/ (n. tr.).

şi teoriile pentru navigarea într-o lume altfel copleşitoare. Deţinerea acelui manual de utilizare părea o promisiune de siguranţă şi securitate. Asta, şi faptul că emană o nesfârşită fascinaţie; să arunci o privire la gândurile ascunse din mintea altcuiva era atractiv pentru o tânără ca mine.

Dacă e să fiu sinceră cu mine însămi, am fost influenţată şi de un student la Drept, al cărui nume nu-l voi uita niciodată: Stephen P English. Decizia mea de a include, de asemenea, şi un curs de drept în timpul licenţei în Psihologie de la Universitatea Sheffield, a fost luată – aşa cum se întâmplă cu cele mai bune decizii din prima săptămână de facultate – sub influenţa hormonilor şi a cidrului ieftin. Am inclus şi auxiliarul de drept doar pentru a mă putea holba, din spatele sălii de curs, la frumosul lui cap, încercând să-mi imaginez de la ce vine P. Perfecţiune? Pectorali? Poate.

A fost, pur şi simplu, o întâmplare că m-am trezit bucurându-mă că studiez dreptul. Aşadar, psihologia criminalistică – termenul [engl. /or^sic] provine din latinescul *din for* sau *tribunale* – părea o alegere inspirată. Cum sfârşiturile fericite ţin de domeniul basmelor, nu mi-am făcut niciodată curaj să vorbesc cu Stephen P English; în schimb, de-a lungul anilor petrecuţi la universitate, am ajuns să mă întâlnesc cu un doctorand mai în vârstă. Avea părul lung şi închis la culoare, fuma tot timpul ţigarete rulate şi purta un balonzaid marca Driza-Bone. Atunci când ploua, ceea ce în Sheffield se întâmpla tot timpul, purta o pălărie asortată, cu boruri largi. Păşea ţanţoş în barul asociaţiei studenţeşti, precum Clint Eastwood într-o crâşmă. Când era beat sau drogat – aşa cum era întotdeauna – devenea sentimental şi declara că „nu există dreptate, suntem pe cont propriu”. Habar nu aveam despre ce vorbea, şi am o vagă impresie că nici el.

*

Când eram copilă, îmi petreceam adesea serile de sâmbătă acasă la bunica, uitându-ne la westernuri italieneşti la televizorul ei alb-negru. Era o matroană

irlandezo-catolică tipică, şi reuşea cumva să arate întotdeauna cu cel puţin cincizeci de ani mai în vârstă decât era: părul permanent, vopsit azuriu, rochii din stofă neşifonabilă şi o bonetă din plastic. A lucrat într-o fabrică de iaurt din Manchester, iar uniforma includea şi cizme de cauciuc verzi, aşa că întreaga familie avea cizme de cauciuc verzi de la fabrica de iaurt. Stăteam şi ne uitam la filme cu cowboy sau la orice altceva în care juca John Wayne. Favoritul bunicii era *Omul liniştit*[6].

Mi-a plăcut şi mie, pentru că Maureen O'Hara era singura vedetă de film cu părul roşu pe care o văzusem vreodată, şi asta a fost cu mult înainte ca roscatii să fie la modă. Eram doar eu, bunica şi Joey, canarul galben al lui John, fratele bunicului meu. Oamenii care săvârşeau lucruri rele – „împieliţaţii", cum îi numea bunica atunci când se iveau pe ecran – mi se păreau extrem de diferiţi, parcă veniţi chiar de pe altă planetă.

Filmele pe care le-am vizionat cu bunica mi-au întipărit o noţiune clară de bine versus rău, presupunând inevitabilul triumf al virtuoşilor, pe care lipsa de evenimente a copilăriei mele pur şi simplu a întărit-o. Am fost norocoasă să am parte de o educaţie decentă şi obişnuită, crimele neafectându-mă pe mine, pe familia mea sau pe oricine altcineva cunoşteam pe atunci. La începutul adolescenţei, cel mai aproape de împieliţaţii din viaţa reală am ajuns doar prin avertismentele pe care le primeam în legătură cu exhibiţioniştii din parc, despre care le-am auzit pe fetele de la şcoală vorbind, sau prin ştirile ocazionale despre cum un vecin sau altul fusese jefuit. Abia mai târziu, conversaţiile bolborosite, de la ore târzii, din facultate, despre lege şi ordine m-au determinat să conştientizez şi să manifest un interes care avea să crească faţă de marile poveşti infracţionale ale zilei.

În anii în care am mers la universitate – din 1992 până

[6] *The Quiet Man,* film de comedie american din 1952, inspirat de opera lui William Shakespeare; regizat de John Ford, cu John Wayne, Maureen O'Hara şi Victor Melaglen în rolurile principale (n. Red.).

în 1995 –, legea şi ordinea au devenit o piatră de temelie pe agenda politică. În februarie 1993, James Bulger[7], în vârstă de doi ani, a fost torturat şi ucis de Robert Thompson şi Jon Venables. În imaginile surprinse de camerele de supraveghere se vede cum Jamie este scos afară din centrul comercial New Strand, de mână cu unul dintre ucigaşii săi; acestea au stârnit oroare şi furie în rândul celor care le-au privit. Pe măsură ce titlurile tabloidelor au amplificat zarva (nu a existat niciun fel de toleranţă aici, nici măcar pentru nişte ucigaşii de zece ani; ba mai mult, în mod special pentru acei ucigaşi de zece ani), ambele partide politice principale au întrezărit şansa de a câştiga voturi adoptând o abordare dură la adresa criminalităţii.

Deşi numărul ucigaşilor minori – copii de şcoală primară – este incredibil de mic, ministrul de interne al cabinetului „din umbră”[8], Tony Blair, s-a grăbit să declare cazul ca fiind simbolic pentru conştiinţa morală „adormită” a ţării sub conducerea conservatoare, lansând simultan politica laburistă, care acţiona „dur în privinţa criminalităţii, infracţionalităţii şi cauzelor ei”. La câteva zile după arestarea ucigaşilor lui James, John Major, pe atunci prim-ministru, a răspuns cu un apel prin care cerea societăţii „să condamne puţin mai mult şi să înţeleagă ceva mai puţin”. Aceasta a avut drept consecinţă o creştere a numărului de deţinuţi **[2]**, care avea să se dubleze pe

---

[7]Thompson și Jon Venables; ulterior, a fost torturat și ucis; două zile mai târziu, trupul său a fost găsit pe șinele unei căi ferate din apropiere de Walton, Liverpool (n. red.).

[8] In sistemul politic al Marii Britanii, există un cabinet al opoziției *(shadow cabinet),* care monitorizează activitatea cabinetului oficial; fiecare ministru are un corespondent în cabinetul „din umbră" - în cazul de față, ministrul de Afaceri Interne al cabinetului „din umbră" *(shadow home secretary);* acești corespondenți pot, în cazul în care cabinetul opoziției câștigă alegerile, să devină titular al portofoliului în noul cabinet (n. red.).

parcursul carierei mele, de la aproximativ 44 000, atunci când mi-am început studiile, în 1992, la aproape 87 000, în 2018.

Închisoarea este cel mai mare angajator de psihologi criminalişti din Marea Britanie, aşa că am ştiut de la început că va trebui să obţin ceva experienţă de lucru *în interior.* Psihologii din închisori desfăşoară diverse programe ce vizează comportamentul infracţional, care promit să transforme gândirea infractorilor şi să reducă riscul de recidivă după eliberare. Asta făcea parte din atitudinea dură şi presupus eficientă faţă de criminalitate, pe care publicul o acceptase – la propriu, deoarece milioane de lire sterline provenite din banii contribuabililor tocmai începuseră să fie alocate derulării acestor programe. Pentru mine, închisoarea nu era o simplă pedeapsă sau un mijloc de descurajare, ci un loc de reabilitare şi vindecare; eram gata să-mi suflec mânecile şi să mă pun pe treabă. Mă oferisem deja voluntar într-un program de mediere între victime şi infractori (în mare parte un exerciţiu de a împiedica cele două părţi să se încaiere) şi mă pregătisem ca un adult competent, intervievând suspecţi vulnerabili la secţia de poliţie – oameni tineri, care intraseră în bucluc şi care prezentau dificultăţi de învăţare sau probleme de sănătate mintală. Ceea ce nu am conştientizat la acea vreme a fost că aş fi avut şi eu nevoie de un adult competent.

Închisoarea Manchester, redenumită astfel din Strangeways după revolte, a fost prima închisoare în care am intrat, deşi doar pentru scurt timp. Tocmai împlinisem douăzeci de ani. Reuşisem să aranjez o discuţie rapidă despre carieră cu psihologul închisorii, urmată de un tur al aripilor E şi F, o combinaţie de celule şi săli de educaţie. Un gardian al închisorii, care nu a făcut niciun efort să ascundă faptul că pe el picase sarcina neplăcută de a-mi arăta împrejurimile, m-a zorit în jurul aripii E (pe palierul de la primul etaj), unde totul era îmbrăcat în cărămidă vopsită strălucitor, cu uşi metalice şi grilaje albastre. În închisoarea Manchester intră foarte puţină lumină

naturală şi degaja o aromă asemănătoare cu apartamentele în care am locuit în studenţie. Am zbughit-o în spatele escortei mele, zâmbindu-le deţinuţilor în timp ce treceam pe lângă celulele lor – bărbaţi în hanorace gri-cenuşii, vânturându-se prin încăperile lor de culoarea magnoliei. Când de peste tot au izbucnit ţipete puternice de „Miau!”, zgomotul vălurindu-se ca în tribunele unui stadion în jurul bolţilor victoriene, l-am întrebat de ce miorlăiau ca nişte pisici. N-a făcut decât să-şi dea ochii peste cap. (În cazul în care nu aţi ghicit, o făcuseră pentru a-i avertiza pe camarazii prizonieri că sosise o „pisicuţă”.)

*

Atmosfera din închisoarea Wakefield era considerabil mai puţin înfloritoare.

Era vara anului 1996, terminasem de un an universitatea, Spice Giris erau numărul unu în top şi îmi doream foarte mult să fiu psiholog criminalist. Mă adresasem tuturor închisorilor de pe circuitul de nord, oferindu-mi voluntar serviciile. Wakefield – cu tandreţe recunoscut de locuitorii săi drept buba comitatului Yorkshire – a fost singurul loc din care am primit un răspuns. Aveau un proiect pentru mine. Nu se plătea, dar nu-mi păsa. Aveam de gând să reduc de una singură rata criminalităţii şi aici găsisem o oportunitate de a adăuga ceva experienţă reală la CV-ul meu. În plus, beneficiam de un sprijin financiar de 36 de lire sterline pe săptămână şi, dacă aveam să urmez cursul de pregătire pentru angajare care se preda la Centrul de ocupare a forţei de muncă, aş fi primit *zece în plus,* pe lângă asta. Mi-am cumpărat un costum nou de la C&A şi am închiriat un apartament groaznic deasupra unui local chinezesc care livra mâncare la pachet – doamnelor şi domnilor, ajunsesem departe.

În medie, un prizonier obişnuit de la închisoarea Wakefield era mai în vârstă decât grupul gălăgios de la Strangeways şi avea de ispăşit o detenţie mai îndelungată. Aici nu s-ar fi sinchisit să zbiere la tine şi, în mare parte, nu ar fi îndrăznit nimic – nivelul controlului instituţional era prea serios. Vorbim de prizonieri din categoria A şi B,

cei care chiar nu vrem să evadeze. (Deţinuţii de categoria A necesită securitate maximă, deoarece evadarea lor ar reprezenta un risc extrem pentru securitatea publică sau naţională. Cei incluşi în categoria B prezintă riscuri ceva mai mici, dar chiar şi aşa, nu vrei să le uşurezi situaţia, astfel încât să-şi ia singuri tălpăşiţa.) Infractorii sexuali reprezentau aproximativ 10% din populaţia totală a închisorilor din Regatul Unit de la acea vreme, dar constituiau încă marea majoritate a deţinuţilor din Wakefield, mulţi dintre ei fiind foarte cunoscuţi şi dispreţuiţi de public. Din acest motiv, jurnaliştii sunt obsedaţi de locul respectiv; este încă menţionat, pe scară largă în presă, sub titulatura de „Conacul monştrilor”.

Mă îngrozeau monştrii când eram copil. Tatăl meu m-a lăsat să stau până târziu într-o noapte să mă uit la televizor la *Creatura din laguna neagră*[9] (sunt un copil al anilor 1970, toate referinţele mele culturale sunt de la televizor). Mama lucra în ture de noapte la un spital de psihiatrie, aşa că nu a fost de faţă să-mi atragă atenţia că era o idee groaznică. Nu ştiu de ce tata a crezut că-mi va plăcea, căci deja mă dăduseră afară de la *ET*[10], după primele zece minute ale proiecţiei, pentru că mă speriasem de un mic extraterestru care mergea clătinându-se. Am trecut prin vreo trei minute de *Laguna Neagră* înainte să se instaleze teroarea, în momentul în care o mână solzoasă şi palmată, ataşată de un corp nevăzut, iese din apă şi apoi alunecă încet înapoi, lăsând urme de gheare în nisip. Mi se părea cumva mai îngrozitor că nu ştiai ce este ataşat de acea gheară, decât să vezi creatura reală. Poate că în acele prime minute ale unui film de groază din anii 1950 începusem să bănuiesc că lucrurile periculoase nu se află

---

[9] *Creature from the Black Lagoon,* film științifico-fantastic american din 1954, regizat de Jack Arnold, cu Julie Adams, Richard Denning și Richard Carlson (n. red.).

[10] *E.T. Extraterestrul,* film științifico-fantastic din 1982, regizat de Steven Spielberg; pelicula a câștigat mai multe premii Oscar (n. red.).

întotdeauna la vedere.

*

La Wakefield existase o închisoare încă din secolul al XVI-lea, dar majoritatea clădirilor existente sunt din epoca victoriană; galerii lungi de celule, pe mai multe niveluri, care duc în direcţii diferite dintr-un punct central, asemenea unui cadran de ceas spart (la urma urmei, doar sunt la răcoare[11]). Închisorile cu design radial ca acesta au fost inspirate de teoriile „panopticului" ale filosofului englez Jeremy Bentham din secolul al XVIII-lea. El considera că, având acest aspect de evantai, fiecare celulă putea fi văzută cu uşurinţă de un singur paznic aflat în centru. Deţinuţii ar simţi presiunea unei supravegheri potenţial constante şi şi-ar modifica, în consecinţă, comportamentul. În practică, desigur, se ştie că este imposibil să urmăreşti pe toată lumea în orice moment, iar dacă cineva vrea să facă vreo blestemăţie, trebuie doar să aleagă un moment prielnic cât este în celula sa. Când lucram acolo, nu era neobişnuit ca, ocazional, câte un porumbel mort să cadă învârtindu-se de la ferestrele celulei de pe peretele exterior al aripii A. Deţinuţii îi hrăneau prin găurile care apăruseră de-a lungul anilor. Apoi – dacă aşa aveau chef – le frângeau gâtul şi lăsau nefericitele păsări să se prăbuşească, preferabil chiar în momentul în care un membru al personalului trecea pe dedesubt.

Echipa de psihologi de la Wakefield a vrut ca eu să fac munca de jos pentru un proiect de cercetare, intervievând toţi prizonierii care comiseseră agresiuni sexuale şi uciseseră femei. Trebuia să aflu cum a escaladat atacul şi ce ar fi putut transforma un violator într-un criminal. Sarcina mea era să strâng informaţii care să poată fi analizate ulterior, grupate într-o serie de tipare motivaţionale ale delincvenţilor sexuali: compensau ei inadecvarea sexuală, erau furioşi, căutau un sentiment de

[11] Joc de cuvinte în original: *doing time,* care se traduce prin „a face închisoare" - expresie precedată de comparația cu aparența unui ceas (n. red.).

putere şi control, erau sadici sau oportunişti? Informaţiile pe care le strângeam aveau să fie folosite pentru a elabora ghiduri cu instrucţiuni pe care femeile să le poată folosi în cazul unui atac sexual. Ideea era că, în chinurile de a fi copleşită fizic şi mintal de un violator, o femeie ar putea identifica rapid profilul motivational al atacatorului pentru a-şi ajusta cumva comportamentul, cu scopul de a evita eventuala ucidere.

Faptul că acesta a fost considerat un proiect potrivit pentru o tânără absolventă fără pregătire sau experienţă este suficient de uluitor. Dar, de asemenea, la fel de uluitor e şi faptul că cineva a considerat adecvată o asemenea cercetare, sugerându-se atât de clar că responsabilitatea pentru gravitatea atacului revine victimei, şi nu criminalului care o atacă cu atâta cruzime, îmi imaginez eventualul pliant, ceva ce aţi putea lua de la cabinetul medicului: „Doamnelor! Nu lăsaţi jalnica ignoranţă să vă ucidă! Vă recomandăm să evitaţi să fiţi violate întotdeauna, dar, dacă se întâmplă, trebuie doar să urmaţi acest ghid uşor de mânuit, pe care îl puteţi decupa şi-apoi păstra la îndemână.”

În prima săptămână, înainte ca proiectul meu să înceapă cu adevărat, am trecut prin pregătirea standard oferită tuturor celor care fac parte din noul personal fără uniformă, care se alătură închisorii. A fost o săptămână de rutină, cu tururi şi discuţii, în mare parte aspecte practice, banale, cum ar fi locul unde se află toaletele, ce să faci la un exerciţiu de incendiu şi cum să-ţi manevrezi cheile (legate în siguranţă cu un lanţ de centură, de preferinţă într-un săculeţ şi ascunzând cu palma partea cheii care intră în lacăt, dacă te afli în câmpul de vizibilitate al unui deţinut). Dar pe parcursul săptămânii, cu oricine am discutat şi orice mi s-a prezentat, mi-au vorbit constant despre „calea Wakefield”. Era precum deviza unei şcoli, ceva ce toţi cei de acolo păreau mândri să sprijine. Dar nu era vorba despre vitejie sau curaj în faţa adversităţii, ci mai degrabă despre aderenţa comună la o singură premisă simplă: era vorba, după cum am fost informată în mod

repetat, despre „ei şi noi”.

Ceva cu care toată lumea părea să fie de acord şi să perpetueze în mod activ era o stare de război pseudo-moral. Pe de o parte, deţinuţii: o forţă a răului care trebuie insultată şi subjugată. Pe de altă parte, gardienii închisorii: sfinţi şi de necontestat. Era o configuraţie care reflecta în mod reconfortant noţiunile simpliste de băieţi buni şi băieţi răi, cu care crescusem uitându-mă la filme cu bunica. În realitate, nu era deloc un aranjament paşnic, opusul a ceea ce este astăzi cunoscut drept „dinamică” sau „securitate relaţională”, în care toată lumea încearcă să se înţeleagă. Tensiunea mocnită dintre gardieni şi prizonieri era evidentă, iar relaţiile erau neplăcute. Cu doar o săptămână înainte de sosirea mea, un gardian al închisorii, care îşi urma rutina zilnică, descuind uşile, fusese tăiat de un deţinut cu un brici lipit cu bandă adezivă de mânerul unei periuţe de dinţi.

Să arăţi entuziasm pentru reabilitarea prizonierilor sau să insinuezi că aceştia sunt altceva decât nişte creaturi irecuperabile, o pierdere, te-ar fi situat complet de partea greşită – ai fi un trădător. Un gardian al închisorii m-a avertizat cu seriozitate că psihologii de aici erau toţi nişte binefăcători numai buni de duşi cu preşul. A, şi lesbiene.

Dornică să-mi încep cariera, am început să lucrez la proiectul meu. Mi s-a dat o listă cu nume de familie şi numere de închisoare ale detinutilor ale căror condamnări includeau nu numai uciderea unei femei, ci şi violul sau agresarea sexuală a victimei. Şi am primit un chestionar, o listă cu aproape toate lucrurile sexuale şi violente pe care i le poţi face unei femei. (De unele dintre ele, cum ar fi eviscerarea – scoaterea măruntaielor unei persoane –, nici măcar nu auzisem, indiferent de practicile sexuale asociate.) Trebuia să parcurg lista, întrebând dacă au făcut asta sau cealaltă şi, dacă primeam un răspuns afirmativ, trebuia ca apoi să-i întreb cum a reacţionat victima lor şi să investighez ce le-a putut provoca alte reacţii.

Era un chestionar foarte lung, fiecare interviu durând mai mult de o oră şi jumătate, şi să le pui întrebări

explicite bărbaţilor, oricăror bărbaţi, dar mai ales acestor prizonieri condamnaţi, era cel puţin jenant. Ştiam că roşesc în timp ce parcurgeam lista, dar am încercat tot ce mi-a stat în putinţă să fiu „în primul rând, psiholog şi, în al doilea rând, femeie” (un sfat vag şi confuz, pe care îl primisem de la un supervizor).

Unele interviuri au fost mai greu de realizat decât altele. Un bărbat mi-a spus că muşcase sfârcul unei femei fiindcă se înfuriase din cauză că ea nu încercase să se opună în timp ce el o viola. Dovada, în mintea lui, că ei îi făcea plăcere atacul lui şi era, prin urmare, o „curvă” Cercetările ne spun că cel puţin şaptezeci la sută dintre victimele violului se blochează **[3]** astfel şi, dacă l-aş întâlni astăzi în calitate profesională, am avea o discuţie completă şi deschisă despre raţionamentul lui. Dar atunci n-am ştiut cum să reacţionez. Mi-am ridicat instinctiv mâna pentru a-mi acoperi propriul sân, în mod protector, dar m-am oprit la timp, am coborât-o, i-am notat răspunsul şi am trecut la următoarea întrebare. Alţii au făcut în mod *intenţionat* situaţia şi mai dificilă, cerându-mi să explic mai detaliat ce însemna limbajul clinic al chestionarului („Ce e aia *penetrare digitală,* domnişoară?”). Pentru acei deţinuţi plictisiţi şi privaţi de sex, sesiunile mele trebuie să fi părut mai degrabă un apel gratuit către o linie erotică, decât o cercetare serioasă. Fusesem aruncată în cea mai abruptă prăpastie şi lăsată să mă descurc.

Cu deţinuţii aveam, cel puţin, un scenariu. Interacţiunile cu unii dintre colegii mei nu s-au dovedit însă a fi mai uşoare. În a doua săptămână de interviuri, m-am dus la biroul central şi l-am rugat pe gardianul din spatele biroului – un plângăcios arţăgos – să-mi dea un dispozitiv alarmă anti-viol (altceva decât unul dintre vechile dispozitive cu alarmă pe care le primiseră angajaţii). S-a întors către ceilalţi gardieni din încăperea aglomerată şi a rostit: „O, crezi că vei fi *violată* astăzi? Fetiţa crede că va fi *violată* astăzi, băieţi.” Apoi mi-a cerut să-mi scot pantofii dacă voiam un astfel de dispozitiv, deoarece tocurile mele medii aveau în mod clar să-i arunce pe deţinuţi într-o

frenezie sexuală. Am plecat, fără alarmă, dar purtându-mi în continuare pantofii, şi cu ochii începând să-mi lăcrimeze. De îndată ce m-am îndepărtat suficient de orice privire critică, am izbucnit în plâns.

Unul dintre multele lucruri pe care mi-aş dori să i le spun tinerei de 21 de ani care eram atunci despre timpul petrecut la Wakefield este să ia în seamă semnele de avertizare care fluturau aidoma unor pancarte uriaşe pe o stradă aglomerată. Dar nerăbdarea mea de a face o treabă bună a eclipsat orice îndoială măcinătoare pe care o nutream. Eram încântată să-mi încep cariera. Să fi arătat ce consideram eu – în mod greşit – că este o slăbiciune sau, mai rău, să mă fi plâns ar fi putut însemna să zbor de-acolo.

După primele săptămâni, un gardian mai amabil al închisorii m-a luat deoparte şi mi-a atras atenţia pe furiş că protocolul de securitate prin care treceam în fiecare dimineaţă atunci când intram în închisoare – când un gardian îşi trecea mâinile în sus şi în jos pe tot corpul meu, aparent pentru a se asigura că nu-mi adusesem maceta la muncă – nu îi era aplicat de fapt niciuneia dintre celelalte femei din cadrul personalului. Sau, la drept vorbind, nimănui altcuiva, cu excepţia mea.

Atunci mi-a picat fisa. De fapt, mi-a picat fisă după fisă. Astăzi am numi-o, în cel mai bun caz, hărţuire sexuală. Dar nu eram conectată încă la conceptul de misoginie şi cu siguranţă nu eram suficient de încrezătoare, cât să spun lucrurilor pe nume. Şi cam aşa era Yorkshire în anii 1990; încă mai aveau *stripteuze* în pub duminică după-amiaza. Hashtagurile nici măcar nu fuseseră inventate încă, nici vorbă de #metoo[12]. Următoarea dată când din nou a încercat cineva să-mi strice dimineaţa, m-am mulţumit să strâng din dinţi şi să râd; mi-am dat seama, instinctiv, că nu mi-ar face nicio favoare dacă demonstrez că mi-am pierdut simţul umorului din cauza asta.

[12] Referire la mișcarea #metoo, campanie internațională de conștientizare, prevenire și stopare a hărțuirii și violenței sexuale (n. red.).

Wakefield găzduieşte Prison Service College, un centru de formare separat de închisoare, iar pentru mulţi, slujba se moştenea, ca un fel de destin care părea să le ofere unora dintre ei un sentiment sporit de putere şi de drepturi. N-am fost surprinsă când, în 2004, un raport al inspectorului-şef al închisorilor Majestăţii Sale a descris Wakefield ca fiind „supracontrolat", unii gardieni manifestând lipsă de respect faţă de deţinuţi.

Mai cu seamă, câţiva dintre gardienii mai tineri păreau să se considere nişte prinţi – închisoarea era castelul lor şi ei aveau toate cheile. De asemenea, mulţi dintre ei erau bine bronzaţi, graţie salonului local, şi nu climatului sufocant din Wakefield. Ieşeau pentru o gură de aer în pauza de prânz şi se întorceau mai bronzaţi decât la plecare. Toate făceau parte din ritualurile lor de dichisire, încercând să atragă o parteneră atunci când ieşeau în oraş. Au circulat zvonuri că un grup dintre ei ar ieşi să bea pe Golden Mile – principala zonă de petrecere din Wakefield – şi ar aduce fete în parcarea închisorii, pentru a face sex cu ele sub camerele de securitate periferice, astfel încât colegii lor din tura de noapte să se poată distra. Din nou, n-am fost surprinsă când, peste nişte ani, am dat peste articole despre aceste „vremuri bune". De fapt, singura mea reacţie a fost să mă întreb de ce, la acea vreme, nu am plasat niciodată această atitudine în acelaşi spectru de comportament instabil specific prizonierilor pe care îi intervievam.

*

Unii dintre gardieni au început să mă invite la întâlniri. Ulterior, aveam să aflu că exista un registru şi se făceau pariuri pe cine va câştiga cursa pentru a mă băga în pat. Sosirea mea în această unitate cu o majoritate copleşitoare de bărbaţi, unde orice picior de femeie se transforma imediat în noutate, făcea furori.

Co-preferat, cu o cotă de 3:1, şi primul care s-a apropiat de mine, s-a întâmplat să fie gardianul-şef al aripii C (exista o ierarhie, chiar şi când era vorba de băgat în pat nou-venite): gardianul John Hali. M-a abordat în timp ce

citeam însemnări la arhivă, unde erau păstrate informaţii despre deţinuţi. Decupaje din presă, acuzaţii disciplinare şi hotărâri, plângeri şi corespondenţe din închisoare cu membrii familiei şi aproape orice altceva considerat relevant, toate erau păstrate aici. Unele dintre dosare conţineau chiar şi imagini de la locul crimei – aceste aspecte îngrozitoare din documentele legale ale unui deţinut le erau confiscate dacă erau prinşi oferindu-le altora ca material de masturbare sau dacă le foloseau pentru a se lăuda.

Asta era înainte de înregistrările digitizate, aşa că totul a fost păstrat în dosare standard cu hârtie de culoare galben-închis, înşirate rânduri-rânduri de-a lungul întregului perete îndepărtat al acestei încăperi lungi şi înguste, pe fiecare fiind scris de mână numele şi numărul prizonierului. Mulţumită oaspeţilor celebri de la Wakefield (Charles Bronson[13], şeful personalului IRA Cathal Goulding[14], Jeremy Bamber[15], Michael Sams[16] şi

Colin Ireland[17] au semnat cu toţii în cartea vizitatorilor),

---

[13] Actor american, cunoscut pentru rolurile „dure" pe care le-a interpretat - detectiv, pistolar, boxer, asasin etc (n. red.).

[14] Politician irlandez, a fost șeful IRA - *Irish Republican Army,* armata republicană irlandeză (n. red.).

[15] Criminal britanic în serie, acuzat și condamnat pentru uciderea părinților săi adoptivi, a surorii sale vitrege și a gemenilor în vârstă de șase ani ai acesteia; în prezent, execută pedeapsa cu închisoarea pe viață, fiind unul dintre ei mai longevivi prizonieri; în 2023 a împlinit 38 de ani de când este închis (n. red.).

[16]eliberând-o în urma unei sume primite drept răscumpărare; în prezent execută pedeapsa cu închisoare pe viață (n. red.).

[17] Criminal britanic în serie, cunoscut sub numele de „Gay Slayer"; a pretins că este homosexual pentru a-și atrage victimele, după care le-a ucis sub premisa că totul era un joc sexual; a decedat în 2012 în închisoare, unde executa pedeapsa pe viață (n. red.)

era o corcitură între *Wlw's Who* şi Camera Ororilor[18].

John Hall a intrat în arhivă în timp ce citeam documentele lui Ireland, tremurând uşor la gândul informaţiilor cuprinse în dosar. Ireland ucisese cinci bărbaţi homosexuali şi lăsase cadavrele în diverse ipostaze macabre şi nedemne – un motiv care avea scopul de a transmite un mesaj de dispreţ poliţiei şi presei care se ocupau de caz. Dosarul conţinea o grămadă de scrisori de la admiratorii lui Ireland, pe care nu le văzusem niciodată. Homofobii de extremă dreapta scriseseră ca să-l felicite pe Ireland pentru ce făcuse, iar scrisorile fuseseră interceptate şi îşi găsiseră drumul către dosarul lui, cu tot cu svasticile desenate de mână. Mă uitam la scrisori şi mă gândeam: Ce naiba e în neregulă cu oamenii ăştia?

Nu a fost nimic special la felul în care m-a invitat în oraş. Trecea pe lângă arhivă, s-a întors după ce m-a văzut stând acolo, după care a intrat şi s-a aşezat lângă mine. Hall era – probabil că încă este – un bărbat greoi, înalt şi masiv, aşa că nu puteam să mă prefac că nu îl observasem. M-a întrebat dacă m-am acomodat, dacă aveam nevoie de ajutor sau de cineva care să-mi arate Wakefield şi, în cele din urmă, m-a întrebat dacă voiam să ies să beau ceva cu el. Nu voiam. Politicoasă, am spus „Mulţumesc, dar nu". Apoi, pentru că am simţit că trebuia să mă justific pentru că nu aveam chef să ies cu el, i-am spus că mă invitase deja altcineva şi mă gândeam la asta. Nu se întâmplase nici una, nici alta, dar deja o spusesem.

Următorul gardian care m-a invitat să ies cu el era cu câţiva ani mai în vârstă decât mine şi nu era genul de bărbat cu care mi-aş fi imaginat vreodată că m-aş încurca. Dar eram singură în Wakefield, fără ca prietenii şi familia să-mi fie aproape, iar el era chipeş – şi insistent.

Perioada pe care am petrecut-o la Wakefield se apropia de sfârşit. Cercetarea la care lucrasem fusese lăsată baltă

[18] *Who's Who,* numele unei publicații de tip referință, care conține informații biografice exacte despre personalitățile marcante din societate; *Camera ororilor, Chamber of Horrors,* film american de groază, psihologic, din 1966 (n. red.).

discret, aşa cum se întâmplă cu numeroase proiecte. Am fost redirecţionată către sarcini mai adecvate, ocupându-mă astfel de un sondaj de comunicare plictisitor cu personalul şi administrând un program de tratament pentru infractorii sexuali. Dar încă nu primisem niciun salariu de la Wakefield şi, prin urmare, aplicasem în acelaşi timp pentru posturile remunerate. (În cele din urmă, am obţinut un serviciu ca psiholog criminalist stagiar într-un spital supravegheat – primul meu loc de muncă adevărat. În curând, aveam să înlocuiesc prizonierii cu pacienţi.)

Am tresărit când noul meu amorez mi-a spus că el şi colegii săi gardieni le scriseseră deţinuţilor un mesaj: „Crăciun fericit şi să aveţi parte de tot ceea ce meritaţi în noul an” cu litere mari, pe tabla de pe palierul de jos.

Când, după tura lui de Boxing Day[19], m-a adus înapoi cu maşina de la casa părinţilor mei din Stockport, la Wakefield, şi m-a ţinut strâns de genunchi, în timp ce conversa cu mama şi tata, am interpretat entuziasmul lui de a mă duce la el acasă şi această manifestare fizică a proprietăţii drept afecţiune. Dar aveam să ajung să-i descopăr curând obsesia pentru control. Am confundat o serie dintre manifestările lui timpurii cu nişte gesturi romantice, aceasta fiind probabil o altă consecinţă subliminală a tuturor filmelor pe care le văzusem împreună cu bunica pe când eram copilă – privind-o cum leşina de admiraţie văzându-l pe John Wayne în *Omul liniştit,* în timp ce se lupta cu Maureen O’Hara pentru a-i smulge violent un sărut, chiar dacă era limpede că ea se străduia din răsputeri să scape de el.

*

În 2006, gardianul John Hall a fost arestat, judecat şi condamnat la închisoare pe viaţă. Pe parcursul a opt ani, în timp ce fusese gardian-şef la Wakefield, inclusiv în

[19] Sărbătoare britanică, celebrată în a doua zi de Crăciun; inițial, a fost sărbătorită ca ziua în care se ofereau cadouri servitorilor, iar ulterior, celor sărmani; astăzi, în schimb, este cunoscută ca sărbătoarea cumpărăturilor (n. red.).

perioada în care lucram şi eu acolo, a violat patru femei, inclusiv o colegă de muncă. Atunci când una dintre femeile pe care le-a atacat l-a implorat să se oprească, el a lovit-o atât de tare în faţă, încât i-a dislocat maxilarul. De asemenea, răpise şi agresase sexual trei fete, dintre care cea mai mică avea doar 12 ani. Le convinsese să urce în maşina lui şi apoi le condusese în locuri pustii, unde încuiase uşile, le dezbrăcase cu forţa, le pipăise şi se masturbase în faţa lor. După arestare, poliţia a găsit în computerul său imagini cu copii abuzaţi. Hali şi-a folosit insigna de gardian şi, de obicei, purta uniforma în timpul acestor atacuri, dându-se drept poliţist. A umblat vorba că tovarăşii lui Hali au fost, din câte se pare, total şocaţi de arestarea lui. Asta mi-a amintit de expresia „broaştele care fierb pe îndelete”[20]. Poate că toţi am fost broaşte în apă fierbinte la închisoarea Wakefield în acea perioadă. Unele broaşte erau mai mari decât altele.

Oamenii nu poartă întotdeauna cu ei şi un semn de avertizare. Adevărul este că pot fi îmbrăcaţi altfel decât noi, se pot afla în spatele gratiilor, dar pot, la fel de bine, şi patrula pe străzi. Se poate să aibă familii şi cariere, să deţină poziţii de autoritate şi să prezinte încredere. Poate să fie cineva pe care îl cunoşti. Dar societatea civilizată are nişte idei atât de fixe despre cine sunt infractorii – ducem cu noi profilurile interiorizate ale celor care încalcă legea, transformându-le în izbăvitoare contraexemple pentru noi, cei buni. Şi una dintre multele consecinţe, atunci când ne separăm psihologic de ei în acest fel, dezumanizându-i chiar, considerându-i monştri, este că nu-i mai vedem pe

[20] în original, „toads in hot water", expresie cunoscută și ca „boiling frog", potrivit căreia, dacă o broască este aruncată în apă clocotită, ea o să sară imediat, în timp ce, dacă e pusă în apă la o temperatură normală, ca mai apoi aceasta să fie crescută, broasca nu-și va da seama, ajungând să fie fiartă până la moarte; analogie cu situația în care oamenii sunt mai predispuși să nu reacționeze sau să nu devină conștienți de un pericol care îi înconjoară treptat, pas cu pas, decât de unul iminent (n. red.).

cei care trăiesc printre noi.

Adevărul este că nu se poate face nicio delimitare, convenabil, cu modestie, între ei şi noi. Nu există „ei şi noi”, suntem doar *noi.*

Capitolul 2
BĂIEŢII MARI NU PLÂNG

„Atunci când nu putem găsi o cale de a ne rosti povestea, povestea ne rosteşte pe noi.”[21]
Stephen Grosz, Sensurile ascunse ale vieţii

Cu ceva timp înainte de a ajunge în închisoare, Patrick Thompson încercase să se sinucidă cu o puşcă, dar ratase creierul şi, în schimb, îşi zburase o bucată din partea stângă a feţei. Când a intrat în micuţa cameră de interviuri în acea dimineaţă, încă destul de viu, nu am reuşit să-mi ascund pe deplin şocul provocat de felul în care arăta. Îi lipseau lobul urechii, o parte din maxilar şi cea mai mare parte a obrazului, iar ceea ce rămăsese era o colecţie de cicatrici, denivelări şi goluri. Cealaltă parte a feţei lui părea şi ea desfigurată, aproape topită, iar ochiul drept era tulbure. Din fericire, venise pregătit să-mi arate unele dintre picturile lui, ceea ce ne-a oferit amândurora o diversiune binevenită. Am petrecut câteva momente privindu-le, schimbând impresii, politicos, despre munca lui, în timp ce ne acomodam amândoi mintal cu situaţia nefirească în care ne aflam. Eram aici ca să aflu dacă Thompson plănuia cumva să încerce din nou să se sinucidă.

La câţiva ani după primul meu post de cercetare din Wakefield, m-am trezit din nou în închisoare, de data aceasta petrecând o scurtă perioadă ca locţiitor în aripa de asistenţă medicală a unei închisori locale de categoria B. Cele mai multe închisori au o aripă sau o secţie de asistentă medicală, unde detinutii bolnavi sau răniţi sunt ţinuţi şi trataţi de asistente din închisoare şi (dacă sunt

[21] Stephen Grosz, *Sensurile ascunse ale vieții,* traducere din limba engleză de Aurelia Acasandrei, editura Trei, București, 2015, p. 23 (n. tr.).

norocoşi şi pot găsi vreunul) de medici veniţi în acest scop. Nu exagerăm dacă spunem că aceste secţii sunt, în mare parte, nişte depozite ale suferinţei umane. Tot timpul va exista un amestec de deţinuţi bolnavi fizic, unii în stare terminală şi pe moarte, alţii răniţi în timpul unor acte de violenţă sau autovătămare, deţinuţi drogaţi, aflaţi într-o avansată stare de ebrietate sau care se confruntă cu sevraj sever, privaţi de satisfacerea dependenţelor. Cei aflaţi la infirmerie sunt într-un hal fără de hal, atât mintal, cât şi fizic. Chiar şi mirosul este extrem – un amestec de dezinfectant, transpiraţie, vărsături şi orice alte scurgeri umane posibile. Sunetul este, de asemenea, tulburător. Veţi remarca în orice închisoare, în general, un murmur continuu de discuţii, agitaţie şi unde radio, dar infirmeria este, de multe ori, un loc de linişte sinistră, întreruptă de o disonanţă imediată şi absolută – strigăte, lovituri, sonerii de alarmă, uşi trântite, ţipete. Lucrurile pe care le vezi şi auzi într-o infirmerie dintr-o închisoare pot fi extrem de tulburătoare dacă nu eşti obişnuit cu asta. Până atunci, ajunsesem să mă obişnuiesc.

A doua zi, am fost condusă în camera de interogatoriu de către un membru al personalului auxiliar – un OSG[22], asistent operaţional –, responsabil cu procedurile de acces şi cu monitorizarea vizitatorilor, un bărbat rotofei, burtos şi cu barbă, care într-o altă viaţă ar fi fost un Moş Crăciun grozav. Se simţea, clar, uşurat să vadă pe cineva din afară şi mi-a vorbit tot drumul, pe coridoare şi pe scări, explicându-mi voios cum majoritatea colegilor săi de muncă sufereau din cauza stresului sau fuseseră bătuţi de deţinuţi şi rămăseseră cu diverse probleme fizice.

Am trecut pe lângă celula de siguranţă, un spaţiu pe care îl găseşti în majoritatea aripilor de asistenţă medicală, mai degrabă cu o poartă decât cu o uşă solidă,

[22] *Operational support grade,* angajat al închisorii care se ocupă cu menținerea unui mediu sigur, prin supravegherea camerei de control, efectuarea de verificări periodice ale nivelului securității și supravegherea vizitelor și corespondenței prizonierilor (n. red.).

astfel încât ocupantul să poată fi observat în orice moment. Nu există margini ascuţite sau lucruri de care să te poţi atârna într-o celulă de siguranţă. Cu coada ochiului, am observat că deţinutul dinăuntru mi-a făcut nonşalant cu mâna şi i-am răspuns înclinând din cap. Însoţitorul meu mi-a spus că acest bărbat fusese adus la infirmerie cu două nopţi înainte, pentru că îşi redeschisese o veche rană pe care şi-o făcuse singur în zona inghinală şi pe care o acoperise cu hârtie igienică murdară, astfel încât să se infecteze. Se pare că gardianul care l-a escortat şi care l-a ţinut încătuşat pe deţinut pe parcursul vizitei la infirmerie a crezut că acesta avea pur şi simplu chef de o plimbare sau de nişte opiacee pentru care să nu trebuiască să plătească, aşa că i-a spus asistentei de serviciu să nu îi dea niciun calmant în timp ce îi spălau rana şi îl coseau. Prizonierul s-a zvârcolit atât de tare din pricina durerii resimţite în timp ce era cusut, încât i-a scos gardianului umărul din articulaţie, cu un zgomot care s-a auzit limpede. Escorta mea bârfitoare îmi istorisea această poveste ca pe o anecdotă hilară, dar i s-a risipit entuziasmul când mi-a văzut chipul crispându-se într-o încruntătură în stilul Reginei Victoria.

Era o iarnă britanică necruţătoare, cu un frig care îţi intra în oase, şi îmi amintesc că purtam „uniforma” mea standard de închisoare, formată dintr-o helancă neagră de lână şi pantaloni, pe care o îmbrăcam la muncă în majoritatea zilelor. Aripa de asistenţă medicală era o extindere a clădirii principale, un bloc din anii 1980, cu tavane joase şi iluminat strident cu lămpi cu neon, cu mobilier din plastic turnat şi genul de pardoseală de linoleum, care urcă până la jumătatea peretelui. Camerele erau toate vopsite în acel verde mohorât promovat de direcţia de sănătate publică, culoare care se presupune că ar avea un efect liniştitor, dar care în schimb evocă un soi ciudat de descurajare. În cămăruţa care mi s-a alocat, masa era fixată de perete (ca nimeni să nu poată să-ţi dea cu ea în cap), iar radiatorul electric, atârnat de perete ca o piesă fierbinte de Lego, era încins la maximum. Chiar dacă

Thompson nu intenţiona să se sinucidă, senzaţia era că am fi putut să ne prăjim amândoi până la moarte acolo.

Numărul scăzut al personalului nu era chiar o surpriză. Noua legislaţie de condamnare mai dură însemna că numărul deţinuţilor creştea, dar, în acelaşi timp, erau introduse măsuri care aveau să aducă reduceri drastice ale bugetelor alocate personalului, iar ritmul construirii de noi închisori era unul foarte modest, în raport cu cererea. Supraaglomerarea cronică şi mizeria care vine odată cu ea, pe care astăzi am ajuns să le consider normale în închisori, începeau să acapareze uşor-uşor acest loc. Am crezut întotdeauna că, exceptând cazurile în care oamenii sunt foarte conştienţi de ei înşişi şi de abilităţile lor, forţa de muncă ajunge să se opună caracteristicilor oamenilor pentru care este responsabilă. Personalul de aici era în mod clar copleşit, simţindu-se nesusţinuţi şi pierzând voinţa de a continua.

Cu supraaglomerarea şi lipsa de personal, aproape toată activitatea de reabilitare a infractorilor a fost oprită. Iar când se opreşte procesul de reabilitare, nu mai poate fi vorba de muncă sau educaţie, nu mai există grupuri de terapie sau consiliere. Deţinuţii iau contact într-un mod semnificativ mai redus cu personalul şi între ei, petrecând mai mult timp închişi în celulele lor (doar în teorie, dar aici erau foarte puţini deţinuţi singuri într-o celulă – stăteau şi mai mult de trei înghesuiţi în acelaşi timp, cel mai prost loc în care să joace de-a v-aţi ascunselea). Închisoarea ţine oamenii sub control, dar îi şi poate doborî mintal. După cum a spus poetul laureat al Premiului Nobel Iosif Brodski: „Închisoarea este, în esenţă, o lipsă de spaţiu compensată de un surplus de timp; pentru un deţinut, ambele sunt palpabile.”[23] Pentru prizonierii care petrec până la douăzeci şi trei de ore pe zi închişi nu există niciun scop, nicio stimulare şi, partea cea mai rea, nicio speranţă. În atmosfera din această închisoare, era răspândit un sentiment foarte autentic de deznădejde – precursorul

[23] Fragment din *This Prison Where I Live: PEN Anthology of Imprisoned Writers,* 1996 (n. red.).

psihologic al sinuciderii.

Suicidul este o mare problemă în închisoare. Datoria fundamentală de a păstra oamenii în viaţă nu este atât de simplă pe cât ar trebui să fie. Pe lângă faptul că avem una dintre cele mai numeroase comunităţi de deţinuţi, avem, de asemenea, una dintre cele mai mari rate de suicid în închisori din Europa **[4]**. (Suicidul a fost ilegal în Marea Britanie până în 1961, motiv pentru care încă auzim vorbindu-se despre oameni care au „comis" suicid. Deşi pare greu de crezut, nu am lucrat niciodată cu cineva condamnat pentru suicid.) în Anglia şi în Ţara Galilor, în cazul bărbaţilor prizonieri, există o rată de suicid de şase ori mai mare decât în cazul omologilor neîncarceraţi, iar rata sinuciderilor în rândul femeilor prizoniere este de douăzeci de ori mai mari decât la cele aflate în libertate. Decizia de a-ţi pune capăt vieţii nu este una uşor de luat. Majoritatea prizonierilor prezintă semne de tulburări psihice semnificative; Comitetul pentru reformarea închisorilor estimează că este vorba de şaptezeci la sută **[5]** dintre aceştia. Însă câţi sunt în această stare când ajung acolo şi câţi se transformă odată ajunşi nu este clar. Dar chiar şi o pedeapsă scurtă – aproape jumătate dintre toţi prizonierii din Marea Britanie stau în închisoare pentru şase luni sau mai puţin – te poate împinge să dezvolţi probleme de sănătate mintală în viitor. E ca un drum până la Ikea: nu poţi să pleci fără să iei ceva.

Aşadar, în această închisoare, domnea un sentiment foarte puternic că se împuţea treaba. Iar ce le rămăsese de făcut celor câţiva angajaţi încă în picioare era să păstreze situaţia pe linia de plutire. Închisorile urmează o procedură de monitorizare a deţinuţilor predispuşi riscului de a se răni sau de a se sinucide. Asistentele sau gardienii închisorii – cineva care vede deţinu ţii în fiecare zi şi îi cunoaşte ar trebui să actualizeze constant nişte formulare; dar, cu un personal redus la minimum şi cu un număr crescând de deţinuţi care provoacă probleme atât de mari, fusesem eu cea pe care o aduseseră să-i ajute cu volumul mare de cazuri deschise. Şi dacă nu ar fi dispărut deja,

toate ideile măreţe pe care le aveam despre reintegrarea infractorilor erau pe cale să fie izbite din plin de realitate.

Eram această femeie apărută pe neaşteptate în infirmeria deţinuţilor, care lucra într-o debara supraîncălzită cu pretenţii de birou din aripa destinată asistenţei medicale. Trebuia să pun întrebări, să ţin sub observaţie şi să caut semnale de alarmă care ar putea prevesti o tentativă de sinucidere: se încheiase o relaţie din exterior, erau hărţuiţi? Cum se simţeau, ticluiseră deja un plan să-şi ia zilele? întrebările acestea sunt cele standard, importante, dar pot fi considerate în acelaşi timp mai degrabă de formă, fiindcă atunci când cineva intenţionează să-şi pună capăt vieţii, s-ar putea să nu-şi dorească să împărtăşească aceste detalii cu o femeie oarecare, pe care tocmai a cunoscut-o, într-o cameră supraîncălzită. În plus, de parcă a fi în închisoare nu este suficient, factorii declanşatori care îi fac pe deţinuţi s-o ia razna sunt adesea prea numeroşi şi variaţi pentru a-i identifica şi a spune: „Despre asta a fost vorba.” De foarte puţine ori poţi fi atât de sigur.

*

Patrick a fost adus să mă vadă, din obişnuita lui încăpere din aripa B. Înainte de asta, nu avusesem timp la dispoziţie decât să arunc o privire, pentru câteva momente, în dosarul lui. I-l făcuseră cu trei săptămâni în urmă, după ce încercase să se spânzure cu un ştreang improvizat din aşternutul de pat – metoda preferată a celor mai mulţi care ajung la suicid în închisoare.

Am simţit că îşi adusese picturile cu el ca o modalitate de a abate atenţia de la faţa lui şi că era conştient de modul în care oamenii reacţionau instinctiv. I-am fost recunoscătoare pentru c-a făcut-o. Arta este o activitate surprinzător de comună în închisoare – o preocupare captivantă, pe care fiecare o poate face liniştit în celula sa şi care nu este pornografică sau ilegală. Tablourile mi-au amintit de Van Gogh într-o zi proastă; tuşe groase şi stângace, portrete ale unor bărbaţi şi femei necunoscute, nelipsitul bol cu fructe, peisaje de câmpuri verzi cu copaci

şi linii de coastă cu aspect familiar. Erau subiecte familiare, tradiţionale, pictate într-un stil bazat pe pete de culoare, semi-abstract, pe care cu cât stai mai departe, cu atât mai bine le observi. Mi-a spus că picta cu mâna stângă, deşi era în mod natural dreptaci – îi lipseau degetul arătător, cel mijlociu şi inelarul de la mâna dreaptă. M-am întrebat ce se întâmplase cu ele, dar n-am cerut detalii. După ce ne-am uitat la picturi, le-am sprijinit de perete, în spatele nostru, şi am continuat cu interviul de evaluare.

Răspunsurile lui au fost banale şi monosilabice, aproape previzibile. Părea să-şi consume toată energia doar pentru a formula răspunsurile, aproape fără să se uite la mine şi fără să spună altceva în plus. Era clar că se simţea inconfortabil când i se cerea să dezvăluie ceva personal, iar concizia răspunsurilor sale mă bloca. Atunci când l-am întrebat dacă îl mai bântuiau gânduri de sinucidere, mi-a răspuns – aproape imperceptibil – dând din cap afirmativ şi lărgindu-şi pentru o secundă nările. La urma urmei, eram un necunoscut pentru el şi iată-mă întrebându-l dacă vrea să moară.

După ce am trecut prin toate întrebările, am ajuns la concluzia că starea de spirit a lui Patrick nu se schimbase, că dosarul lui catalogat „cu risc” ar trebui să rămână deschis şi că s-ar cuveni să rămână în celula comună în care se afla, în aripa normală. Exista probabilitatea ca orice modificare a tratamentului său actual – supraveghere constantă (adio celulă de siguranţă) sau alte măsuri din aceeaşi categorie – să fie considerată înjositoare şi contraproductivă. Totodată, în realitate, acestea ar fi fost practic imposibile în contextul crizei în care se afla închisoarea.

Simţind că nu are de gând să spună prea multe şi aruncând un ochi la ceas – aveam de făcut douăzeci de asemenea evaluări –, m-am ridicat, vrând să-i înapoiez tablourile aflate în spatele meu.

Atunci mi-am dat seama că se topiseră. Sprijinisem tablourile lui Patrick de radiatorul fierbinte de pe perete,

şi acum stropi de vopsea se scurgeau de pe pânze pe podeaua de linoleum. Punga de plastic în care fuseseră se topise şi ea şi era lipită de radiatorul de perete ca o bucată prăpădită de folie de plastic.

Primul meu gând a fost doar: „La naiba!” Mândria şi bucuria acestui bărbat se duseseră pe apa sâmbetei şi era numai vina mea. Sosisem în această dimineaţă cu misiunea de a ocroti vieţi şi eram acum pe punctul de a deveni responsabilă pentru declanşarea unei disperări şi mai mari. Amuţisem; încercam să separ tablourile încet, sperând să salvez ceva din dezastru, fiind totodată conştientă că îmi venea să izbucnesc în hohote de râs nervos. Ştiam că mă urmăreşte, iar când m-am uitat la el şi a văzut privirea chinuită de pe chipul meu, ceva minunat s-a întâmplat: l-a pufnit râsul. Pentru o clipă, nu am fost sigură că râdea. Era un sunet necunoscut, răguşit – din cauza rănilor sale de pe faţă. Dar apoi a luat unul dintre portretele topite şi l-a ţinut lângă propria-i faţă, implicaţia sumbră fiind că semăna cu el. Încerca să mă facă să mă simt mai bine.

Nu m-am putut abţine şi am izbucnit şi eu în râs. Acum chicoteam amândoi, cot la cot, atât de luaţi de val, încât pur şi simplu nu ne puteam opri. În momentul în care râsetele au încetat, am tras cu ochiul unul la celălalt şi am răbufnit iarăşi – isterie curată. Am continuat să-mi cer iertare.

O asistentă s-a uitat prin panoul de observaţie din uşă şi apoi şi-a băgat capul înăuntru, doar pentru a se asigura că toată lumea era bine. Pentru o fracţiune de secundă, stând în spatele uşii cu expresia ei şocată, sarcastică şi dezaprobatoare din spatele uşii, a arătat ca Kenneth Williams în *Tot înainte, soră şefă!*[24]. Trebuie să fi scos un sunet neobişnuit, eu şi el hohotind de râs – să râzi cu toată inima nu e chiar ceva obişnuit în închisoare, nici măcar în mediul imprevizibil al zonei de asistenţă medicală. Şi

[24] *Carry On Matron,* film de comedie britanic din 1972, care urmărește încercările unei bande de a năvăli într-o farmacie, pentru a fura un stoc enorm de anticoncepționale (n. red.).

aceasta trebuia să fie o evaluare de analiză a riscului de sinucidere.

În clipa aceea, am învăţat valoarea umorului în munca pe care o fac. Uneori, în cele mai nepotrivite situaţii, este singurul răspuns potrivit. Dacă petreci puţin timp cu orice echipă a serviciilor de urgenţă, vei auzi multe glume macabre folosite ca mecanisme de apărare în faţă celor mai sumbre situaţii. Dar în psihologie şi în domeniul sănătăţii mintale, să râzi cu un pacient sau cu un client pare, într-un fel, greşit, necontrolat, necorespunzător. În imaginarul social, psihologul este o persoană îmbrăcată la patru ace, analitică, şi cu o răceală specifică; în calitate de criminalişti stagiari, suntem învăţaţi să păstrăm distanţa din punct de vedere profesional. Dar, totodată, lucrul acesta te poate face să pari un robot. Desigur, trebuie să existe limite şi să fie păstrate, dar nu în detrimentul autenticităţii.

Râzând necontrolat de picturile topite ale acestui om, încălcăm reguli nescrise despre cum nu e bine să-ţi dai frâu liber în acest tip de comunicare. Dar, între noi fie vorba, îmi place întotdeauna să aud o glumă bună la momentul nepotrivit; desigur, dacă este făcută cu amabilitate şi nu îndreptându-se către cineva – aşa cum se spune, să râzi cu ceilalţi, nu de ei. Poate fi un instrument foarte eficient. Râsul este cel mai bun mecanism de eliberare a tensiunii pe care îl cunosc. Şi, după cum se dovedeşte, e loc de râs chiar şi în timpul unei evaluări a riscului de suicid. Acest moment cu Patrick a fost un mod autentic şi inofensiv de a reacţiona la situaţia respectivă, iar efectele lui s-au dovedit a fi remarcabile.

Patrick a început să plângă. Am întins rapid mâna după cutia de şerveţele pe care o am mereu pe masă pentru astfel de situaţii (deşi, până atunci, niciun deţinut nu se gândise să le folosească în faţa mea). Mi-a spus că nu plânge din cauza picturilor, ci din „cu totul alte motive”. M-am uitat la ceas, ştiind că asta mă va întârzia, dar nu am vrut să-l opresc, aşa că l-am rugat să-mi vorbească despre acele lucruri. Acest om foarte închis în sine, care fusese

atât de greu de citit în urmă cu câteva minute, se deschidea, îndemnat de acel strop de conexiune umană şi de un moment de vulnerabilitate pe care-l împărtăşiserăm. Nu aveam de gând să-l opresc.

Patrick – trecut bine de 50 de ani, un bărbat nu deosebit de înalt, ci lat, aproape pătrat, cu membre îndesate şi gât dolofan – lucrase ca agent de securitate pe timp de noapte la un depozit agricol din mijlocul zonei rurale în care locuia. Crescuse în această regiune rurală, un loc în care peisajul se deschidea larg şi viaţa în sate se petrecea în linişte, iar oamenii mergeau din loc în loc pe cărări şi prin câmpuri. La slujba lui, Patrick îşi petrecea nopţile într-un mic birou ataşat de partea laterală a depozitului, păzind utilajele agricole mari, de care depindea existenţa comunităţii. Nu era slujba de vis, dar exista cu siguranţă un scop în munca lui.

Într-o noapte, proprietarul depozitului, angajatorul lui Patrick, a declanşat un incendiu în clădire, în încercarea de a-şi încasa asigurarea. Dezactivase alarmele de incendiu, aşa că primul semn pe care Patrick l-a primit despre focul care izbucnise în acel loc a fost mirosul de fum care se strecura pe sub uşa biroului său. Mi-a descris cum a sărit să ia măsuri, repezindu-se de la birou, ca să deschidă uşa de la depozitul principal, dar o pală violentă de foc l-a luat pe sus şi l-a azvârlit cât colo în încăpere, într-o explozie de cenuşă fierbinte şi flăcări. Patrick suferise răni grave: a avut arsuri pe faţă şi pe braţul drept şi şi-a pierdut trei degete de la mâna dreaptă. A avut noroc, după cum a spus toată lumea, că a supravieţuit.

Proprietarul depozitului nu a petrecut decât o scurtă perioadă în închisoare pentru infracţiunea sa, dar Patrick a petrecut mult timp în spital, tot venind şi plecând, trecând printr-o serie de operaţii dureroase de chirurgie plastică şi grefe de piele. Neputând nici măcar să mai vorbească aşa cum se cuvine din cauza intervenţiei chirurgicale de la faţă, rămăsese literalmente mut. În această perioadă lungă şi dificilă, soţia l-a părăsit. A plecat de acasă în timp ce el era în spital.

La câteva luni după ce s-a întors acasă, la noua realitate, a încercat să se sinucidă cu propria puşcă (era deţinută legal, lucru destul de obişnuit în comunităţile agricole). Şi-a băgat ţeava pistolului în gură, în speranţa unui sfârşit curat, dar, neavând degetul arătător ca să apese pe trăgaci, reuşise, ca prin minune, să nu se sinucidă. În schimb, îşi zburase o parte a feţei – îndeosebi, cea care nu fusese deja afectată în incendiu. Au urmat o altă intervenţie chirurgicală şi mai dureroasă şi săptămâni de agonie tăcută în spital – în tot acest timp, ştiind că nu are la cine să meargă acasă.

Patrick, puternic desfigurat, şomer şi singur, a decis că trebuia să clarifice situaţia cu fostul său angajator. S-a dus la casa bărbatului într-o seară, după câteva pahare – cam prea multe –, cu intenţia de a se răzbuna. Dar mersese mai departe de atât. Ridicase un buştean dintr-o grămadă de lemne de lângă uşa din faţă şi îl lovise în mod repetat cu el. Apoi îl lovise cu putere în timp ce era la pământ. A recunoscut că, la un moment dat, a simţit că nu mai era o persoană cea pe care o lovea, ci că-şi confrunta propria durere. Patrick a spus că, pentru o scurtă clipă, se simţise mai bine. Dar apoi s-a uitat la bărbatul aproape mort de pe podea şi a înţeles ce făcuse. A folosit telefonul omului pentru a chema ambulanţa.

El nu era un om impulsiv, furios sau necugetat, genul care împarte pumni în stânga şi-n dreapta tuturor celor care îi ies în cale. Patrick era opusul. Era foarte controlat, rezervat din punct de vedere emoţional. Dacă este tratată corespunzător, furia poate fi adaptabilă şi sănătoasă, dar el şi-a îmbuteliat-o şi a lăsat-o să se transforme într-un copac otrăvitor, până când a izbucnit într-o furie cathartică – cathartică pentru scurt timp, oricum. De obicei, astfel de persoane comit rar acte de violenţă – poate chiar doar o dată în viaţă –, dar este mai probabil să rănească grav, poate chiar să ucidă o victimă atunci când izbucnesc.

Acum Patrick era în arest preventiv, aşteptând ceea ce, fără îndoială, urma să fie o pedeapsă lungă pentru vătămare corporală gravă. Lipsa de speranţa era palpabilă

şi se instalase bine în el.

*

Să ne spunem propria poveste, formulând şi recunoscându-ne experienţele, reprezintă modul fundamental prin care noi, oamenii, dăm sens lumii noastre. Pentru majoritatea dintre noi, asta înseamnă să vorbim cu prietenii sau cu familia. Pentru alţii, înseamnă terapie sau consiliere – premisa este aceeaşi: prin simplul act de a vorbi, ne scrutăm şi ne înţelegem pe noi înşine şi pe ceilalţi. Când nu vrem sau nu ne putem spune poveştile, acestea se exteriorizează în alte moduri. Emoţiile au nevoie de o voce. Fără ea, ies singure la iveală, în cele din urmă.

Dar arta de a vorbi este mai uşor de stăpânit pentru unii dintre noi decât pentru alţii. Pentru băieţi şi bărbaţi, care sunt formaţi de societate, printr-o multitudine de moduri distructive, să îşi ascundă slăbiciunea şi să reziste dificultăţilor, ideea de a împărtăşi cu oricine durerea emoţională profundă este încă de neconceput în multe cazuri, chiar şi în secolul al XXI-lea. Când eşti pedepsit sau batjocorit fiindcă îndrăzneşti să exprimi, sau chiar să ai, sentimente, de obicei depui mult efort să pari puternic şi stoic. Mai puţin când vine vorba de furie. Condiţionarea masculină ţine mai mult de recunoaşterea furiei, o emoţie care, de obicei, se referă mai mult la „a face” decât la „a simţi”. Bărbaţii sunt, în general, mai predispuşi să facă faţă suferinţei ocupându-şi timpul cu altceva: muncă excesivă, sex, băutură, droguri, agresivitate, violenţă, suicid. Ce este suicidul, până la urmă, dacă nu gestul final? Nu e de mirare atunci că mediul *ultramacho* al închisorii, în care să ai emoţii este considerat un semn de slăbiciune, este plin de bărbaţi care îşi manifestă suferinţa în moduri dăunătoare.

*

Patrick Thompson nu ştia cum să-şi spună povestea, cu toată trauma şi tragedia care o însoţeau. Pur şi simplu, nu ar fi putut să găsească momentul, chiar dacă i s-ar fi oferit şansa – ceea ce nu s-a întâmplat, cel puţin nu înainte de a

comite o infracţiune gravă şi, cu siguranţă, nici după. Dacă pleci urechea să asculţi suficient, îţi dai seama că până şi cele mai liniştite închisori bubuie de zgomotul asurzitor al bărbaţilor care nu vorbesc.

Aveam şi eu o problemă despre care nu vorbeam în acel moment, ceva ce ţineam ascuns, nerecunoscut nici măcar de mine. Dar povestea mea nerostită începea să se manifeste în mod fizic – apăruseră nişte ameţeli. Într-o seară, în gara Sheffield, m-am prăbuşit din senin. Oamenii au presupus că eram beată. Mă simţeam de parcă eram beată sau că aveam mama tuturor mahmurelilor, numai că fără niciun strop de distracţie sau cocktailuri. Eram pe peron, aşteptând să mă îmbarc într-un tren spre Manchester. Dintr-odată, trenul din faţa mea a părut să dea cu spatele şi, înainte să apuc să mă gândesc de ce ar face asta, am simţit cum tot peronul a început să se învârtească şi m-am prăbuşit. Încercam să mă agăţ de podea, ţinându-mă de ea, pentru că simţeam că un ciclon lovise peronul 14. Pentru o clipă, m-am întors în caruselul[25] de la Red Rec din Stockport, unde mergeam în adolescenţă când era bâlci în oraş. Auzeam voci în jurul meu, dar nu puteam vorbi pentru că îmi consumam toată energia mintală să respir, printre sentimentele de panică şi greaţă, încercând să găsesc o senzaţie de echilibru. Ameţelile de genul acesta deveneau din ce în ce mai frecvente.

I-am fost recunoscătoare lui Patrick pentru cât am râs în ziua aceea. Mi-am dat seama că aveam nevoie de acea eliberare de tensiune la fel de mult ca şi el. Pentru o clipă, m-am îngrijorat că am lovit un bărbat care era deja la pământ şi poate chiar că l-am făcut să vrea să-şi pună capăt vieţii. Dar, când am strâns punga de plastic care se topea şi ce mai rămăsese din arta lui, mi-a mulţumit. L-am întrebat dacă trebuia să-mi mai fac griji în legătură cu el. Mi-a zâmbit cu jumătate de faţă şi a rostit: „Nu, azi nu. Nu se va întâmpla astăzi.”

[25] în original, *waltzer,* o atracție din parcuri de distracție, care constă din mai multe mașinuțe programate să se învârtă în jurul unui punct central, asemănător unui carusel (n. red.).

A vrut să rămână în viaţă în acea zi şi, uneori, în domeniul în care profesez, simplul fapt de a ajuta o persoană să reziste până în clipa următoare este suficient. Nu l-am mai văzut pe Patrick de-atunci. Sper că a găsit o modalitate de a continua să vorbească şi că a ajuns până la sfârşitul frazei.

Capitolul 3
JOCUL VINEI

„Ipoteza lumii drepte: credinţa răspândită, dar falsă, că lumea este în esenţă corectă, astfel încât cei buni sunt răsplătiţi şi cei răi, pedepsiţi. O consecinţă a acestei convingeri este că se presupune că oamenii care suferă nenorociri îşi merită soarta... şi până şi victimele se învinuiesc adesea.”
Dicţionarul de psihologie Oxford

Îmi voi aminti de Alison mereu, pentru că este singura femeie pe care am văzut-o ieşind din Crown Court[26] în libertate, după ce fusese condamnată pentru uciderea soţului ei.

Era anul 2003 şi prima dată când mi se ceruse să apar ca martor expert într-un caz de omucidere (deşi sună americăneşte, „omucidere” este un termen generic care, atunci când este folosit în Marea Britanie, include crima, uciderea din culpă şi pruncuciderea). Fiindcă evaluăm oameni şi nu obiectele relevante pentru un caz, psihologii fac parte dintr-un număr mic de profesionişti cărora li se permite să-şi exprime opinia în instanţă, mai degrabă decât doar să raporteze datele unei probleme. Aveam 29 de ani şi atinsesem un nivel de experienţă şi o poziţie profesională care mă făceau să par de încredere când venea vorba de a oferi opinii care aveau implicaţii enorme nu doar pentru persoanele judecate, ci şi pentru familia victimei şi pentru public.

Întotdeauna am presupus că acel caz de cotitură pentru cariera mea avea să implice un inculpat de sex masculin.

---

[26] Instanța judecătorească din Anglia și Țara Galilor, responsabilă cu audierea tuturor infracțiunilor care pot fi puse sub acuzare; se ocupă, de obicei, cu cele mai grave infracțiuni (n. red.).

Nu e vorba de stereotipuri de gen, ci este un fapt incontestabil că 95% dintre ucigaşi sunt bărbaţi **[6]**, indiferent de relaţia, dacă există, dintre victimă şi criminal. Bărbaţii sunt ucişi în mare măsură de alţi bărbaţi, iar femeile sunt, de asemenea, ucise, în număr covârşitor, de bărbaţi. Aşa că, atunci când a venit de la procuratură[27] dosarul cu cererea de acceptare a instrucţiunilor, am fost surprinsă să văd că mi se ceruse să evaluez o inculpată.

La acel moment, Alison era acuzată de crimă, după ce recunoscuse că îşi ucisese soţul, pe Paul, la ei acasă. Ceea ce dorea procuratura să ştie era în ce stare se afla Alison în acel moment, din punct de vedere mintal, şi, în special, dacă manifestase vreo „anomalie a funcţionării mintale" în ziua în care îl ucisese, care să fi „cauzat sau contribuit în mod semnificativ la conduita ei". Această întrebare, formulată în termeni juridici, arăta clar că echipa lui Alison – apărarea – miza pe o apărare a responsabilităţii diminuate şi că nutrea speranţe că acuzaţia avea să fie redusă la ucidere din culpă.

Suntem încă o societate civilizată, aşa că fundamentul dreptului penal este că o persoană este vinovată numai dacă se dovedeşte a fi condamnabilă atât pentru comportamentul său (cunoscut sub numele de *actus reus:* actul vinovat), cât şi pentru intenţia sa, sau aprecierea actului ca fiind blamabil (capacitatea de a conştientiza necesara *mens rea:* minte vinovată). Lipsa lui *mens rea* reprezintă principala diferenţă dintre crimă şi omor din culpă. Numai că, pentru a stabili care era starea psihică a lui Alison fix în momentul în care l-a ucis pe Paul, trebuia să facem o evaluare retrospectivă, un lucru dificil de obţinut cu gradul de certitudine cerut de lege. Să poată călători înapoi în timp este una dintre multele abilităţi suplimentare de care un psiholog criminalist are nevoie în CV-ul său.

Am solicitat fişa ei medicală imediat şi am programat

[27] In original, *Crown Prosecution Service,* agenție guvernamentală a instanței judecătorești - a se vedea explicația de mai sus (n. red.).

câteva ore de şedinţe de vizită la ea, în închisoarea pentru femei, unde era ţinută în arest preventiv. În timp ce mă pregăteam să arunc o primă privire asupra dovezilor acuzării şi să-mi planific evaluarea pe care urma să i-o fac lui Alison, am zăbovit o clipă să reflectez la ceea ce ştiam despre „omuciderea partenerului intim”.

Paul se număra printre cele aproximativ 10 procente **[7]** din toate victimele bărbaţi ucişi de femeile din viaţa lor. Doar 1% dintre victime sunt femei ucise de alte femei. Cercetările ne spun, de asemenea, din nou şi din nou, că atunci când bărbaţii îşi ucid partenerele sau fostele partenere, de obicei se întâmplă după luni sau ani de zile în care aceştia le-au abuzat. Pe de altă parte, atunci când femeile îşi ucid soţii sau foştii soţi, o fac de obicei după luni sau ani în care au fost abuzate de aceştia.

Acesta este de obicei momentul în care cineva apare, precum Cato Fong dintr-un dulap, în *Pantera Roz,* pentru a-mi ataca aparenta misandrie[28] şi pentru a sublinia că şi bărbaţii sunt victime ale abuzului domestic. Desigur, există şi victime bărbaţi şi fiecare caz trebuie luat în serios. Cu toate acestea, abuzul domestic este o infracţiune bazată pe gen **[8]**, deoarece li se întâmplă în mod disproporţionat femeilor, şi este comis în mare parte de bărbaţi. Femeile sunt cele mai predispuse să sufere de formele mai severe de abuz emoţional şi de control şi să fie supuse victimizării repetate şi pe termen lung. Şi tot femeile sunt mai predispuse să fie rănite grav, sau mai rău, tocmai de cineva care a mărturisit cândva că le iubeşte. În Marea Britanie, la fiecare trei ore, o femeie ajunge la spital din cauza unui bărbat violent. Acestea sunt faptele neplăcute, dar incontestabile.

Ştiam că există o mare probabilitate ca Alison să fi fost abuzată de Paul, posibil pe parcursul unei perioade îndelungate de timp. Cu toate acestea, nu pot face o evaluare şi nu-mi pot forma nicio opinie bazându-mă pe probabilităţi. Aşa că am lăsat deoparte statisticile când am

[28] Termen folosit în medicină, desemnând o aversiune morbidă față de sexul masculin (n. red.).

deschis primul dintre cele trei dosare albastre cu dovezi de la locul crimei şi am început să mă cufund în cazul lui Alison şi Paul.

*

Să priveşti imaginile de la locul crimei este întotdeauna un lucru ciudat, o intruziune în ceva atât de personal precum moartea cuiva, chiar dacă o faci prin prisma curiozităţii tale profesionale. Sunt de obicei imagini de disonanţă intensă: întâlnim un decor comun, cotidian – în acest caz, casa de cărămidă roşie, semiduplex, a lui Paul şi a lui Alison, cu arbuşti care mărginesc aleea şi vitralii în uşa din faţă din PVC –, contrastând cu oroarea crimei care a avut loc acolo. Pentru Paul, s-a dovedit că asta însemna să fi fost ucis de un traumatism cranian provocat de lovirea cu un obiect bont şi mai apoi înjunghiat în piept, în timp ce stătea întins pe canapea.

Primele mele gânduri, în timp ce mă uitam prin aceste fotografii, au fost că nu vedeam nimic care să sugereze o scenă a unei crime organizate sau premeditate. Era o reprezentare a haosului. În camera de zi, unde fusese ucis, trupul lui Paul zăcea pe podea, cu picioarele şi tălpile goale ieşindu-i din plapumă – sau erau două plăpumi? —, în care fusese îngrămădit de-a valma. În fundal, trona un brad de Crăciun, un simbol festiv al vieţii veşnic verzi şi al beatitudinii familiale, acoperit cu fâşii de beteală de argint, iar în spatele lui erau rafturi cu rame foto şi o figurină ciudată.

Pozele m-au purtat într-un tur al evenimentelor care se desfăşuraseră. Faţa şi o mare parte a capului îi erau pline de sânge, iar ochiul stâng era foarte umflat, de culoarea prunei, care contrasta cu restul pielii. Pe chipul lui era întipărită o expresie inconfundabilă de şoc. Evident, avusese o fracţiune de secundă să înregistreze ce urma să i se întâmple. Mâna lui, înţepenită în formă de gheară, era dusă lângă faţă, de parcă s-ar fi ridicat în acel moment pentru a se proteja. Am examinat rănile prin înjunghiere de pe piept, dar erau nişte fante mici, incolore, precum urmele unghiilor pe coaja unui măr. Nu era sânge, ci se

vedeau doar rănile de intrare, ceea ce indica faptul că acestea fuseseră produse după decesul lui. Imaginile cu trupul lui arătau unde se părea că ea încercase, nu foarte eficient, să-l taie în jumătate în dreptul taliei – din nou, niciun semn de sângerare, ci doar carnea ciopârţită, etalându-se mândru. În unele imagini erau saci de gunoi, bureţi de curăţat şi o rolă de hârtie igienică pe covor. În bucătărie, se găsea ceva ce păreau să fie excremente umane. Un lighean în chiuvetă, cu o cheie fixă în el, apă maro-roşiatică.

Aceasta nu era atât o muncă de acoperire, cât o muncă de curăţare – una inutilă. Am văzut o mulţime de scene de omucidere de-a lungul anilor şi am învăţat că trupul cuiva care a avut parte de o moarte prematură este un lucru dificil şi laborios de curăţat, chiar şi pentru cel mai metodic şi riguros dintre ucigaşi. Persoana care frecase canapeaua cu buretele şi încercase să şteargă stropii de sânge de pe covor cu rola de hârtie igienică nu avea în mod clar forţa sau gândirea calculată necesară pentru a-şi ascunde acţiunile. După o încercare eşuată de a muta şi de a tăia corpul lui Paul, Alison îl înfăşurase în plăpumi, nemaisuportând să se uite la ceea ce făcuse. Şi a rămas acolo, pe covorul subţire, cu model floral.

Alte imagini din casă înfăţişau o locuinţă cât se poate de obişnuită, chiar dacă neobişnuit de îngrijită şi curată. Dormitoarele copiilor nu prezentau nimic din mizeria şi haosul din majoritatea camerelor puştimii. Păpuşile erau aliniate în rânduri uniforme pe rafturi, mai mult pentru a fi etalate, decât pentru joacă. În dormitorul principal, era o masă de călcat, şi cămăşi atârnau pe uşile dulapului. Patul, plin de perniţe şi de păpuşi, era aranjat impecabil. M-a impresionat perfecţiunea aleii din faţă – fără frunze, fără ghivece sau orice dezordine comună a vieţii de familie, ca şi cum cineva aspirase asfaltul. Lângă casă era un garaj plin cu toate lucrurile obişnuite: unelte şi vopsea, un banc de lucru. Sub un raft cu produse de uz casnic, înălbitor şi dezinfectanţi, era un raft plin cu alcool – cinci sau şase sticle mari de vodcă şi alte băuturi spirtoase.

Şi apoi biletul. Smulsese pagini din caietul cu flori al unui copil şi scrisese pe ambele părţi, deşi nu pe rândurile de pe foi. Scrisul părea incomplet, cu litere subţiri ca firul de păianjen, scrise de o mână care, evident, tremura. Scria: „Nu poate continua aşa, nu mai pot face faţă. Îmi pare rău. Vă rog să aveţi grijă de copii, spuneţi-le că îi iubesc. Sunt la mama mea, vă rog, lăsaţi-i să rămână cu mama.” Era scris acelaşi lucru pe toate cele patru pagini: „Îmi pare rău” şi „nu am mai putut face faţă”. Aici nu a existat un proces liniar de gândire sau o structură chibzuită. Era un flux al conştiinţei care izbucnise din ea, chiar atunci. S-a întins lângă cadavrul lui Paul pe podea şi a rămas acolo până când mama ei a venit, a doua zi dimineaţă, cu copiii.

Închisoarea în care era ţinută era la fel, în principiu, ca şi celelalte închisori pentru femei în care fusesem, în Anglia există doar douăsprezece închisori dedicate femeilor (femeile reprezintă numai 10% din populaţia închisorilor din Regatul Unit). Nu seamănă deloc cu lumea impertinentă portretizată în serialele TV americane precum *Portocaliul este noul negru*[29]. În primul rând, nu există salopete, şi femeile îşi poartă propriile haine în închisorile britanice – dacă există o uniformă, este formată din blugi şi tricouri, toate alegând confortul în favoarea stilului. Camerele în care am petrecut timp cu deţinute sunt în mare parte similare cu cele din închisorile pentru bărbaţi, dar există şi camere mai plăcute în închisorile pentru femei, cu imagini luminoase pe pereţi şi cutii cu jucării, ca sala de aşteptare de la dentist. Doar că acele camere sunt cele în care mamele aşteaptă să-şi vadă copiii.

Am întâlnit-o pe Alison într-o astfel de cameră de familie. Avea o mică zonă de chicinetă cu o chiuvetă şi câteva scaune joase, căptuşite. Îmi amintesc că luminile erau aprinse de un senzor de mişcare şi, pentru că eram

[29] *Orange is the new black,* serial american de comedie-dramă, care urmărește experiențele unei femei în timp ce-și execută pedeapsa la FCI Danbury, închisoare federală de minimă securitate (n. red.).

aşezate atât de jos, a trebuit să-mi flutur braţele la fiecare cincisprezece minute pentru a le împiedica să se stingă, o necesitate enervantă, care mi s-a părut că pica extrem de prost, dată fiind gravitatea faptului pentru care mă dusesem acolo să discut cu ea.

Era slabă, de înălţime medie, cu părul strâns la spate într-o coadă deasă, cu trăsături zvelte şi ochi căprui imenşi. Am observat vânătăi şi julituri în jurul tâmplelor ei şi mici semne pe urechi, de acolo de unde cerceii fuseseră scoşi de mult. În timp ce vorbea, ochii i s-au podidit de lacrimi, lacrimi pe care le-a vărsat încet şi constant pe parcursul conversaţiei noastre.

Mi-a spus că prima dată când Paul a rănit-o a fost când i-a spus că este însărcinată, cu zece ani în urmă. Stăteau în maşina lor, el pe scaunul pasagerului, şi a izbit-o cu faţa de volan. Se întâmplase atât de repede, încât la început a crezut că o altă maşină îi lovise din spate. Când i-a spus mamei ei, aceasta a întrebat-o ce făcuse pentru a-l provoca şi i-a replicat că, dacă era însărcinată, n-avea decât să doarmă aşa cum îşi aşternuse. Mai târziu, a pierdut copilul atunci când Paul a împins-o pe scări, deşi el i-a zis că îşi imaginase ea, fiindcă oricum ar fi pierdut copilul. Aceasta este o tactică cunoscută sub denumirea de *gaslighting*[30] – atunci când un abuzator îşi manipulează victima, astfel încât aceasta să se îndoiască de propriile percepţii şi de sănătatea ei mintală.

Alison a sunat la poliţie de trei ori, dar nu a fost luată nicio măsură şi nici nu au fost aduse acuzaţii. A spus că după cel de-al treilea apel, Paul i-a tras o bătaie soră cu moartea, drept pedeapsă, aşa că nu a mai îndrăznit să-l denunţe din nou. În orice discuţie despre abuzul domestic, vei auzi pe cineva întrebând de ce nu pleacă femeile

[30] O formă subtilă de abuz emoțional: se referă la modul în care o persoană încearcă să pună la îndoială realitatea și experiența subiectivă a unei alte persoane, cu scopul de a-i submina puterea și încrederea în propriul simț al realității. Pentru a putea fi vorba despre *gaslighting,* victima trebuie să fie atașată emoțional de abuzator (n. red.).

imediat sau de ce nu cheamă poliţia. Sună atât de simplu. Dar dinamica dintre doi oameni aflaţi într-o relaţie abuzivă este incredibil de intensă, ca o roată de tors care împleteşte violenţă şi şoc, remuşcări profunde, reconcilieri cu o puternică rezonanţă emoţională, speranţă şi bucurie. Şi apoi teroarea. După o perioadă de calm, victima ştie că se va întâmpla ceva, doar că nu ştie când şi încearcă să treacă peste asta schimbându-şi comportamentul – cufundându-se în ea însăşi, dispărând, făcând tot ce este necesar pentru a păstra pacea. Dar niciodată nu poate. Şi, inevitabil, apare mai multă violenţă, iar ciclul reîncepe.

Pentru ambele părţi din acest cerc vicios, fiecare repetare a ciclului îi propulsează către următoarea. Victima se adaptează rapid, deoarece ameninţărea cu violenţa creează o motivaţie puternică de învăţare. Ea începe să creadă că circumstanţele ei sunt rezultatul eşecului personal şi se consideră lipsită de valoare, slabă. Când va fi fată cuminte, totul va înceta. Până atunci, ea nu merită dragostea nimănui. Agresorul devine, de asemenea, ataşat de puterea pe care o deţine şi de modul abil în care foloseşte violenţa şi manipularea pentru a obţine respectul pe care îl aşteaptă de la partenerul său. Această dinamică deplorabilă este ca un ţesut cicatricial care îi uneşte. Aşa că plecarea, deşi pentru mulţi poate părea o cale de acţiune evidentă, este adesea resimţită ca fiind imposibilă din perspectiva victimei.

Alison găsise un loc după care tânjea, la un adăpost pentru femei, dar Paul venise după ea şi o forţase să vină acasă, ameninţând că va spune serviciilor sociale cât de smintită era şi că aceştia îi vor lua copiii. Alison avea obiceiul de a face curăţenie – meticulos şi repetat. El i-a spus că, dacă oamenii ar afla despre asta, ar putea fi închisă.

Mi-a povestit că lucrase într-un restaurant când era adolescentă, iar localul fusese închis temporar pentru că încălcase regulile de igienă alimentară. Mama ei – o femeie exigentă, căreia nu putea să-i facă nicicând pe plac – sugerase că nu fusese în stare să-şi facă treaba în mod

corespunzător, iar tendinţa de a curăţa obsesiv îşi croise astfel loc în mintea ei. Acest ritual se amplificase ulterior, ajungând o modalitate de a încerca să impună ordine în fluxul haotic de îngrijorare din mintea ei, care, în acea etapă a vieţii ei, îi ocupa fiecare moment.

A descris modul în care Paul o tortura, fărâmiţând pachete de biscuiţi şi chipsuri şi împrăştiind conţinutul prin casă.

Dosarul ei medical arăta că fusese internată în spital de mai multe ori în ultimii ani cu răni inexplicabile – o dată pentru arsuri esofagiene, după ce băuse înălbitor. La acea vreme, ea le spusese medicilor că fusese un accident. Când am întrebat-o despre asta, mi-a spus că Paul o forţase să îl bea, într-o zi, când se enervase din cauza obsesiei ei pentru curăţenie. O înşfăcase de gură şi o ţinuse de nas pentru a o face să-l înghită. Medicii îşi dăduseră seama că nu fusese vorba despre un accident – n-am întâlnit cu siguranţă niciodată un adult care să bea înălbitor din greşeală – şi o întrebaseră dacă era ceva ce ar trebui să le spună. Dar ea tăcuse mâlc, prea speriată de posibilitatea de a-i fi luaţi copiii în cazul în care ar fi zis ceva. O asistentă venise să îi vorbească, dar, neajungând la vreun rezultat, încheiase conversaţia dând de înţeles că dacă Alison „avea să se întoarcă la ce trăia, însemna că îi place cu adevărat”.

Alison mi-a spus că o viola. Mi-a destăinuit că sâmbăta după-amiaza, el se îmbăta cu vodca din garaj şi apoi se aştepta de obicei să facă sex. Dacă Alison nu se arăta entuziasmată, el o forţă să o facă oricum. Dacă nu părea ca ei să-i facă plăcere, uneori o sugruma până când vederea i se înceţoşa şi se simţea ameţită.

În noaptea în care l-a ucis, Alison a spus că nu dormise cum se cuvine de zile în şir – lucrurile se liniştiseră de ceva vreme, dar tensiunea creştea –, iar ea nu era în stare să pună stavilă amintirilor atacurilor anterioare, care o bântuiau necurmat, secătuind-o. Nu s-a simţit în apele ei în după-amiaza cu pricina, fiind şi epuizată de efortul de a

încerca să nu se ia la hartă cu el şi de a încerca să se oprească din curăţenie. Plânsese puţin, iar el îi spusese să nu-i strice starea de spirit. Ea a intrat în bucătărie, ca să nu o poată vedea, iar el i-a strigat de pe canapeaua pe care stătea întins: „Adu-mi o sticlă din garaj!”

Acesta a fost momentul în care şi-a pierdut controlul asupra intestinelor – remarcasem dovada acestui lucru în imaginile din bucătărie. În pantalonii ei murdăriţi, tremurând de frică, s-a îndreptat spre garaj şi, stând în faţa sticlelor de vodcă, se întinsese şi luase în schimb o cheie pentru ţevi. A descris cum, în clipa aceea, teroarea pe care o simţea a transformat-o, devenind „amorţită, de parcă pluteam”. S-a întors şi a intrat direct în sufragerie şi, stând chiar în spatele lui Paul, care era întins pe canapea, cu ochii închişi, l-a izbit cu cheia în cap, cu toată puterea de care era în stare. Nu-şi putea aminti cu exactitate de câte ori o făcuse.

A tras adânc aer în piept după ce mi-a spus asta, vizibil îngrozită de ceea ce tocmai îi ieşise pe gură. Apoi a rostit: „Bietul Paul, bietul Paul.”

El nu s-a mai mişcat. Cu greu putea să explice aşa ceva, dar mi-a spus că încă i se părea că sare în sus spre ea de furie, cu toate că, de fapt, nu se mişca. Nu-şi putea aminti decât gânduri confuze şi panică; alergase înapoi în bucătărie şi apucase un mic cuţit zimţat din suportul pentru cuţite şi rămăsese acolo, ţinându-l în faţa ei pentru ceea ce a părut mult timp, aşteptându-se ca el să dea buzna în orice moment. Când s-a întors în sufragerie – de probă –, l-a scuturat, pentru a vedea dacă era în viaţă.

Chiar dacă era doar consecinţa faptului că îl zguduise, mişcarea corpului lui o îngrozise, astfel că l-a înjughiat în piept. Dar atunci era deja mort.

Coborându-şi privirea spre mâinile ei, a început să spună din nou „Bietul Paul”, dar, înainte să apuce să rostească vorbele, a vomitat.

Stând în trafic, pe drumul lung spre casă, avansând încet şi sacadat de-a lungul priveliştilor gri, familiare ale

autostrăzii, m-am gândit cum am recunoscut ciclul clasic de abuz pe care mi l-a descris. L-am recunoscut nu numai din multele ore pe care le-am petrecut studiind dinamica relaţiilor abuzive în familie, ci şi din propria experienţă.

După ce am părăsit închisoarea Wakefield, am continuat să mă văd cu gardianul de acolo. Dar s-a dovedit destul de curând a fi o greşeală. Comportamentul lui a devenit din ce în ce mai dominator şi înspăimântător, atunci când nu mă îmbrăcam aşa cum voia el, nu umpleam ceainicul de la robinetul potrivit, nu zâmbeam aşa cum îşi dorea el sau nu mă entuziasmam de partidele de sex, când şi cum voia *eL* Era ceea ce acum numim *control coercitiv,* proces pe care în prezent îl pot detecta de la o poştă. E simplu să înţelegi privind în urmă, însă pe atunci nici nu exista o denumire pentru aşa ceva. Debutul a fost atât de insidios, încât poate că nu aş fi identificat despre ce este vorba nici dacă aş fi cunoscut termenul.

A devenit intolerabil când mi-am început noua slujbă de psiholog criminalist stagiar într-o unitate spitalicească securizată. Acest tip de oportunitate nu se ivea prea des pe atunci şi eram mândră de mine că obţinusem postul respectiv; făcusem pasul de la student voluntar la psiholog începător, plătit integral. Relaţia noastră începuse să se simtă ca o muscă în supa vieţii mele. Îmi doream cu disperare să îi pun capăt, dar ştiam totodată şi că, în momentul în care o relaţie abuzivă se încheie, riscul de vătămare creşte.

În cele din urmă, am reuşit să plec, dar el nu a vrut să facă despărţirea mai uşoară. A început să apară la locul meu de muncă. Colegii îmi spuneau că stătea în parcare sau că mărşăluia în zona recepţiei, cerând să afle dacă părăsisem clădirea în ziua respectivă. Bătea în uşa de la intrare sau îşi ivea chipul la fereastra casei mele în acelaşi timp în care începea să sune telefonul. Trăgeam draperiile şi stăteam nemişcată până când, într-un final, îşi lua tălpăşiţa.

Într-o zi obişnuit de sumbră de 31 octombrie – de Halloween –, sosisem acasă de la serviciu seara şi am fugit

în casă exact când începea să plouă. Am văzut colindători pe drum şi, într-un moment de răutate, m-am gândit în sinea mea că aveau să se ude fleaşcă, până la piele. M-am repezit pe uşă, mi-am aruncat haina pe hol şi m-am dus direct în bucătărie, să văd dacă colega mea era acasă – nu era. Când a sunat soneria, aproape c-am sărit la uşă, aşteptându-mă să văd feţele pictate şi măştile de plastic ale copiilor. Nu erau ei.

Câteva zile mai târziu, colega mea de apartament a fost cea care m-a determinat să sun la poliţie, cu ultimatumul că avea să o facă ea, dacă nu o fac eu. Este al naibii de greu să dai acel telefon. Eram plină de presimţiri despre ce avea să însemne declanşarea lanţului de evenimente care ştiam că aveau să urmeze.

Pentru că atunci când o victimă a abuzului domestic ia acea decizie şi sună la poliţie, începe o poveste cu doar două finaluri posibile, niciunul dintre ele un final fericit: fie autorităţile decid să nu ia măsuri şi acasă se dezlănţuie iadul, fie *vor fi* luate măsuri şi victima va trebui să se confrunte cu o nouă realitate – viaţa ei, tot ce îi era familiar, dat peste cap, risipit. Îmi doream doar ca el – toată situaţia – să dispară. Raportarea unei infracţiuni era ca şi cum aş fi dat curs unui val complet nou de probleme în viaţa mea. Cu toate acestea, am sunat, iar multe luni mai târziu, m-am trezit în instanţă.

Doctorul Albert von Schrenck-Notzing a fost primul psiholog despre care se ştie că a depus mărturie în instanţă când a adus probe despre credibilitatea mărturiei martorilor într-un proces de crimă din München, în 1896. Îmi imaginasem prima mea apariţie într-o instanţă de atât de mult timp în urmă, că părea că aştept încă din 1896. În viziunea mea, eu eram expertul erudit, subjugând instanţa în timp ce le dădeam o lecţie judecătorului şi juraţilor cu mărturia mea desăvârşită, iar procurorul oftând un „nu mai avem întrebări, Onorată Instanţă”, şi recunoscându-şi înfrângerea în faţa profesionalismului meu dovedit în timpul contrainterogatoriului. Nu năzuisem însă în vecii

vecilor să depun mărturie în calitate de victimă, cu obrajii arzând, luptându-mă să mă justific pentru ce nu făcusem o plângere mai devreme.

În procedurile judiciare care au venit într-un târziu, am mărturisit că m-am simţit ca o focă de la circ, încercând în mod constant să menţin starea de spirit optimistă şi să îndepărtez un potenţial acces de furie care putea fi declanşat de un lucru minuscul şi care, odată dezlănţuit, putea face prăpăd zile întregi. Aşa că am înţeles starea de frică perpetuă despre care vorbea Alison – mereu în aşteptare, pregătită să vezi ceva explodând şi făcând tot ce poţi pentru a o evita, dar constatând din nou şi din nou că nu eşti în stare, pentru că, desigur, problema nu o reprezintă comportamentul tău, ci al lor.

Era doar o instanţă locală – mică, deci fără juriu, cu numai trei magistraţi, eu, fostul meu iubit şi avocatul lui, un procuror, dar şi ceea ce părea a fi o adunare a întregii prese naţionale. Avocatul său – îşi făcea treaba – mi-a pus o serie de întrebări personale şi jenante despre relaţia pe care o avuseserăm. Era un bărbat cu care avusesem o relaţie constantă, cu care avusesem relaţii intime, până la urmă. Nu făceam oare mare tam-tam pentru nimic? Sigur nu era vorba despre o ciondăneală între îndrăgostiţi? Reacţia excesivă a unei tinere isterice care caută atenţie. Nu făceam altceva decât să irosesc timpul tuturor, eram o mincinoasă – cel puţin, asta mi se spunea.

Două săptămâni mai târziu, a fost condamnat pentru hărţuire, primind o sentinţă de optsprezece săptămâni de închisoare, dintre care se putea aştepta să ispăşească nouă. De fapt, a petrecut un singur weekend în închisoare; după proces, avocatul lui a intrat în acţiune, susţinând că, în calitate de gardian de închisoare, era într-un prea mare pericol din cauza altor deţinuţi, iar sentinţa i-a fost ulterior anulată în apel.

Reportajele mass-media despre crime şi evenimente reale par atât de des să existe în dimensiuni diferite, complet neasociate cu adevărul sau faptele. Ziarele vând poveşti, iar poveştile sunt alterate pentru a se potrivi cu

agenda lor. Acest episod a avut toate elementele imorale ale poveştii perfecte pentru un ziar de scandal – gardianul de închisoare şi roşcata. Bineînţeles că aşa avea să fie înfăţişată această poveste în tabloide.

Când am surprins acea primă înfăţişare suprarealistă a mea la un chioşc de ziare, în timp ce mergeam la serviciu dimineaţa, m-am simţit brusc instabilă, ca şi cum m-aş fi aflat într-un lift care cobora prea repede. Când am intrat în zona comună a secţiei, unde toate ziarele erau aşezate zilnic pe masă, m-am regăsit pe prima pagină a majorităţii tabloidelor. Unul apelase la un joc de cuvinte clasic de închisoare despre gardianul care a *stins-o* pe psihiatra focoasă. Un altul dedicase două pagini întregi poveştii. Referindu-se la o mărturie foarte dificilă pe care o depusesem, optaseră pentru o descriere sinistră a faptului că scrisese cu ruj pe sânii mei goi – într-adevăr, scrisese „căţea feministă”. Fusesem şocată atunci când bărbatul acesta mă transformase într-un perete cu graffiti (şi că ştia să ortografiezefemi- *nistă)* şi rămân uimită până în ziua de azi că acest detaliu, cel mai personal al mărturiei mele, a fost folosit de un jurnalist pe post de tactică de doi bani.

Este foarte greu să explici sentimentul de ruşine. Înţelesesem, de-a lungul anilor, cât de adânc răneşte ruşinea, prin intermediul clienţilor mei – atât în cazul victimelor, cât şi al celor care le făcuseră lucruri groaznice altora. Dar poate că este un lucru pe care trebuie să-l simţi tu însăţi pentru a-l pătrunde pe deplin. M-am dus la toaletă şi m-am privit în oglindă, scârbită de propria imagine.

Supervizorul meu şi-a dat în seama că nu eram în stare să lucrez şi mi-a spus să mă duc acasă. Iar apoi a rostit, ca şi cum tocmai atunci i-ar fi trecut prin minte: „Dar înainte de asta, trebuie să mergi şi să-i ceri scuze doctorului Wilcox.” Doctorul Wilcox era psihiatrul consultant la a cărui echipă eram ataşată. Trebuia să merg să-mi arăt remuşcările faţă de superiorii mei, precum un copil care şterpelise un biscuit. Nu erau supăraţi, ci doar dezamăgiţi. Discret, am intrat în biroul lui şi am bolborosit nişte scuze fără sens. Era limpede că omul habar n-avea despre ce era

vorba şi s-a descotorosit de mine cât de repede a putut. Nu-mi voi ierta niciodată supervizorul că m-a umilit şi mai mult în ziua aceea. În general, era un om decent şi care nu ezita să-şi acorde sprijinul, cu care altminteri îmi făcea plăcere să lucrez, dar, de data aceasta, dăduse dovadă de impasibilitate.

Când m-am întors la serviciu, o zi sau două mai târziu, nimeni din camera personalului nu a menţionat tărăşenia. Niciun coleg. Toată lumea ştia deja despre ce era vorba, dar nimeni nu a spus niciun cuvânt, toţi plecându-şi privirile, din fiecare birou în care am intrat. Colegii mei – asistente şi psihologi foarte pricepuţi – nu au văzut dincolo de titluri. Sau, dacă au făcut-o, nu mi-au spus niciodată, şi nici nu m-au întrebat cum mă simt. Disconfortul lor era evident. Subtextul era că nu acesta era felul în făceam lucrurile, căci eram profesionişti în domeniul sănătăţii mintale şi asemenea lucruri li se întâmplau pacienţilor noştri, nu nouă. Tot ce am putut face a fost să încerc să ţin capul sus, dar a fost greu.

În prima mea zi înapoi, am stat cinci minute singură în zona comună a pacienţilor – unde fuseseră ziarele – şi trei dintre paciente s-au apropiat de mine. Ţineau în mână un mic buchet de margarete albe, culese desigur de pe gazonul de afară. Aceste femei – persoane cu dificultăţi de învăţare, care auzeau chestii, aveau viziuni şi nutreau convingeri neobişnuite, care se presupune că nu aveau nici în clin, nici în mânecă cu realitatea – au stat acolo şi mi-au dat aceste margarete. Nu au rostit niciun cuvânt, dar eu ştiam pentru ce sunt. Au dat din cap în tăcere spre mine, iar eu le-am răspuns în acelaşi mod. Acest mic trio a manifestat mai multă compasiune în acel moment decât oricare dintre membrii echipei – experţi care nici măcar nu au fost capabili să-mi vorbească sau să mă privească.

Aveam un contract anual reînnoibil şi, câteva luni mai târziu, când contractul meu nu a fost reînnoit, am ştiut imediat de ce. Eram la spital de aproape doi ani şi nu existase niciodată vreo problemă legată de munca mea. Şeful meu de secţie i-a scris chiar şi consiliului director

pentru a-şi exprima consternarea faţă de plecarea mea. Dar contractul nu a fost reînnoit şi nu s-a oferit nicio explicaţie – nu era nevoie de una, căci, până la urmă, nu eram concediată. Pur şi simplu, nu mai era nevoie de postul meu. Supervizorul meu mi-a spus, în mod neoficial, că pusesem spitalul într-o situaţie jenantă şi că existau îngrijorări cu privire la modul în care, din câte se pare, lăsasem să se întâmple aşa ceva. Considerau că nu sunt o persoană adecvată pentru a lucra cu unii dintre pacienţii de sex masculin care aveau istoric de infracţiuni sexuale (deşi era în regulă ca aceştia să împartă o secţie cu pacienţii de sex feminin).

Aşa că am plecat. Am crezut că se terminase; stricasem totul. Îmi curmasem cariera înainte să fi început. El se întorsese la locul lui de muncă (un cazier judiciar fără pată e de dorit pentru un gardian de închisoare, dar, de fapt, nu este necesar pentru postul respectiv), dar eu reuşisem să îl pierd pe al meu. Şi nu numai atât, căci mă şi umilisem în cel mai public mod.

O prietenă bine intenţionată mi-a dat pisoiul ei, pe Serendipity, alias Dippy, pentru a avea grijă de el în weekend, cât era plecată. Toată lumea ştie că, atunci când eşti trist, ai nevoie de un pisoi. Dippy era simpatic, dar şi-a dezvăluit şi partea de diavol tasmanian, fiindcă şi-a petrecut weekendul făcând harcea-parcea toate piesele de mobilier pe care le aveam. Toate ghivecele cu plante au fost răsturnate, iar pământul a fost împrăştiat cu generozitate pe covorul din sufragerie. Când am încercat să aspir mizeria, mi-am dat seama că Hoover-ul meu era stricat. Era vorba doar de un pic de pământ, dar, în acel moment, a fost picătura care a umplut paharul. M-am aşezat pe podea şi am plâns liniştită, cufundată în blana moale a lui Dippy. Viaţa mea era un haos şi nu eram în stare s-o scot la capăt.

Da, am înţeles situaţia lui Alison. Dar rolul meu nu era să empatizez cu ea. Empatia emoţională – nu doar să înţelegi, ci să şi *simţi* ce simte altcineva – este un sentiment frumos, dar şi capricios şi limitat, care nu e

deloc de ajutor în analiza profesională a psihologului criminalist. Poate încurca gândirea şi nu îşi are locul în contextul unei evaluări criminalistice pentru o instanţă. Nu este treaba mea să mă identific cu nimeni, oricât de mult mi-aş recunoaşte propria poveste în a lor. Niciuna dintre experienţele mele şi prejudecăţile ulterioare nu sunt relevante atunci când evaluez un client.

Avocatul lui Alison mi-a trimis copii ale declaraţiilor luate de poliţie de la vecinii cuplului şi de la persoane care îi cunoşteau. Pe ea o văzuseră în mod regulat cu vânătăi şi răni; de fapt, se ştia că Paul o bătea. Aproape toate declaraţiile pe care le-am citit spuneau acelaşi lucru: „i-am spus să plece”, „i-am spus că ar trebui să-l părăsească”. Nimeni nu a menţionat că i-ar fi spus lui să plece, să nu o mai bată.

Cât de natural ne vine să căutăm şi să găsim vinovăţia în victimă. Lui Alison i se spusese că ea era de vină cu mult înainte să pună mâna pe o armă şi să devină agresor.

Nu exista nicio îndoială că Alison era ceea ce majoritatea oamenilor ar putea numi o soţie bătută; situaţia ei era un caz clasic de „sindromul femeii bătute”. Acest termen deprimant recunoaşte efectele psihologice profunde şi de durată ale tipului de abuz cumulativ, continuu, pe care Alison l-a îndurat din mâinile lui Paul. Dar nu e chiar terminologia mea preferată; sună cumva aproape ca o alegere a stilului de viaţă, ca o „mamă casnică”, dar care implică şi violenţă. Mai relevant, nu constituie categorie de apărare juridică, nici tip de diagnostic recunoscut în psihiatrie.

În Marea Britanie, ţopăim între două sisteme de diagnostic: *Manualul de Diagnostic şi Statistică* (DSM[31]), care este conceput de Asociaţia Americană de Psihiatrie, şi *Clasificarea Internaţională a Bolilor* (ICD[32]), conceput de Organizaţia Mondială a Sănătăţii şi utilizat în toată Europa. (Nici în psihiatrie nu putem decide cu cine avem

[31] In original, *Diagnostic and Statistical Manual* (n. red.)

[32] In original, *International Classification of Diseases* (n. red.).

cea mai apropiată relaţie.) Sindromul femeii bătute nu apare în niciunul.

Aşadar, deşi Alison era în mod clar o femeie bătută, ştiam că această descriere nu va fi considerată validă în instanţă. Conform legislaţiei britanice, există un număr limitat de apărări disponibile pentru o persoană acuzată de crimă, cu speranţa ca acuzaţia să fie redusă la ucidere din culpă. O „pierdere bruscă şi temporară a controlului” (ceea ce se numea „provocare”) este cel mai frecvent utilizată. Este o apărare controversată, care nu tinde să le ofere prea multe speranţe femeilor abuzate.

În zilele noastre, instanţele sunt de acord că abuzul continuu *este* o provocare şi că efectele sale ar putea determina pe cineva să reacţioneze instantaneu şi cu violenţă la ceea ce pentru alţii poate părea un declanşator inofensiv. Dar aici se află problema: să ai acea reacţie violentă instantanee, fără a te pune simultan într-un pericol şi mai mare, necesită să fii cel puţin la fel de puternic sau, în mod ideal, mai puternic din punct de vedere fizic decât persoana care te provoacă. Iar asta nu este ceva ce multe femei abuzate pot pretinde că sunt. O femeie abuzată are rareori opţiunea unei „pierderi bruşte şi temporare a controlului” în timp ce este agresată sau ameninţată, deoarece bărbaţii care abuzează sunt în general mai mari, mai puternici şi mai înspăimântători decât femeile pe care le aleg. O femeie abuzată ştie că pierderea stăpânirii de sine în fierbinţeala momentului ar putea foarte bine să ducă la uciderea ei.

De fapt, legea consideră furia şi reacţiile fizice aprinse, manifestate pe loc – în cea mare parte, privilegiul bărbaţilor în aceste situaţii – un truc sigur de a scăpa de închisoare. Îi favorizează pe cei care se pot baza oricând pe resursele proprii de forţă. Numai că, după cum v-aţi putea aştepta, majoritatea cazurilor care implică femei care şi-au ucis abuzatorii includ folosirea armelor, cel mai frecvent cuţite, otravă sau foc.

Cazul Sara Thornton a adus această problemă în centrul atenţiei în 1989. Thornton, din Warwickshire, a fost

condamnată la închisoare pe viaţă pentru uciderea soţului ei violent, după ce acesta ameninţase că ea şi fiica ei de zece ani vor fi în curând „mortăciuni”. Acuzarea a susţinut cu succes că, pentru că i-a luat aproximativ şaizeci de secunde să intre în bucătărie şi să înşface un cuţit, înainte de a se întoarce să-l înjunghie, comportamentul ei a fost premeditat. Prin urmare, nu s-a încadrat în cerinţa apărării care vizează pierderea controlului „brusc şi temporar”. Judecătorul care a pronunţat sentinţa a fost de părere că, dacă se temea pentru viaţa ei, ar fi putut în schimb să iasă afară sau să urce la etaj. Thornton a devenit stindardul emblematic al grupurilor de justiţie pentru femei, care au simţit cum cazul ei ilustra o părtinire de gen profundă în opţiunile de apărare privind cazurile de crimă conjugală. Acea pierdere a controlului era o apărare pentru bărbaţi, scrisă de bărbaţi, folosită de bărbaţi.

În cele din urmă, lui Thornton i s-a permis să facă recurs şi, în 1996, condamnarea a fost redusă la ucidere din culpă, iar pedeapsa cu închisoarea a fost suspendată, fiind echivalată cu perioada pe care o petrecuse deja după gratii. Un fel de victorie. Însă avocaţii lui Thornton au argumentat recursul susţinând că ea suferea de „tulburare de personalitate”, construindu-şi astfel apărarea pe linia răspunderii diminuate. Pe scurt, ea a „câştigat” încadrarea într-o categorie mai indulgentă doar recunoscând că era „bolnavă”.

Mi-a fost clar că Alison se afla într-o stare psihică precară în momentul în care îl ucisese pe Paul. Suferinţa ei se amplificase timp de luni de zile. Dar, declanşate de cererea lui prea familiară de a-i aduce o băutură, instinctele ei de supravieţuire intraseră în joc. Propulsată de sistemul limbic, partea creierului care ne controlează cele mai primitive impulsuri nu a ales fuga de această dată, ci lupta. Creierul ei a dat alarma, inundând-o cu adrenalină şi alţi hormoni, suprasolicitându-i sistemul nervos simpatic şi mobilizându-i corpul într-o acţiune defensivă.

Am întocmit un raport detaliat referitor la Alison,

inclusiv o „formulare psihologică”. Adică, un rezumat, pentru tribunal, al evenimentelor din viaţa ei, al însemnătăţii acestora şi a conexiunii dintre ele. Pentru Alison, a fost vorba de o călătorie din copilărie, când criticile mamei îi inoculaseră un sentiment profund al propriului respect de sine scăzut şi al vinovăţiei, făcând-o o pradă uşoară pentru un bărbat dominator care – de-a lungul multor ani – a bătut-o, a violat-o şi a umilit-o în mod repetat. În pragul unui alt atac, frica ei a fost atât de intensă, încât, pentru prima dată, a ripostat.

Dar, pentru instanţă, o formulare psihologică este prea vagă. Mi se cere să îmi exprim opinia în limbajul specific şi acceptat al psihiatriei. Am scris că, în opinia mea, era mult mai probabil ca Alison *să fi avut* o anomalie mintală în momentul în care l-a ucis pe Paul. Mai exact, că a raportat simptome care îndeplineau criteriile pentru cel puţin trei diagnostice: „tulburare de stres post-traumatic”, „tulburare obsesiv-compulsivă” şi „depresie”. Deşi atunci am simţit, şi o fac în continuare, că reducerea poveştilor individuale la diagnostice din sfera

„tulburări”, ca în acest caz, e similară cumva cu tentativa de a surprinde zâmbetul *Mona Lisei* având la dispoziţie doar o trusă minimală pentru pictură pe numere.

Nu am participat la procedurile în instanţă, dar, câteva săptămâni mai târziu, povestea a apărut în presă şi am urmărit, în timp ce eram acasă, ştirile de seară. Am văzut-o pe Alison, complet şocată ieşind din tribunal, fiind practic sprijinită de cineva despre care am presupus că era tatăl ei. Reporterul care se afla în afara tribunalului a spus că Alison fusese găsită vinovată de ucidere din culpă pe baza responsabilităţii reduse. Instanţa stabilise că îşi „ucisese soţul *deoarece* suferea de trei boli mintale diferite”. Judecătorul anulase o pedeapsă privativă de libertate cu condiţia ca ea să beneficieze de tratament psihiatric.

Am fost sincer surprinsă că Alison nu fusese trimisă la închisoare, ţinând cont că pusese capăt vieţii unui bărbat. Nu ar fi trebuit să-l ucidă pe Paul, dar nici nu ar fi trebuit să trăiască aşa. Eram mulţumită că acum măcar avea să

primească ajutorul potrivit.

Numai că, stingând televizorul în acea seară, nu am reuşit să scap de un sentiment supărător de nelinişte. Oare Alison chiar avea o anomalie mintală? Cât de anormal este să reacţionezi aşa cum a făcut ea? Este extrem, fără îndoială. Dar este anormal să reacţionezi într-un mod extrem în cazul unor circumstanţe extreme? În circumstanţe diferite, dacă rezultatul nu ar fi atât de mortal, oare reacţia corpului ei la o ameninţăre atât de evidentă nu ar fi privită ca un răspuns normal şi necesar de supravieţuire?

Mi-am spus că era doar o chestiune de semantică şi am încercat să las deoparte gândul că fusesem complice la medicalizarea traumei lui Alison. Când m-am băgat în pat şi am redus intensitatea luminii din dormitor, mi-am amintit cum Paul o determinase pe Alison să creadă că autorităţile o vor lua dacă ar afla vreodată cât de ţicnită este. Adevărul era că realitatea ei – viaţa pe care a trăit-o şi toate straturile de adversitate pe care le suferise şi care au condus, în cele din urmă, la atacul ei asupra lui Paul – fusese total eliminată din povestea ei. Conspiraserăm să spunem lumii că nu avea una, ci trei boli mintale. Nu era aceasta o altă formă de învinovăţire a victimei?

Era un punct nevralgic care nu m-a părăsit niciodată, dar pe care încă nu eram dispusă să îl înfrunt.

Capitolul 4
TRIŞÂND

„Toate fiinţele vii au o anumită nebunie care le controlează în moduri ciudate, uneori inexplicabile.”[33]
Yann Martel, Viaţa lui Pi

Mi-am ţinut palmele deschise şi i-am arătat preţ de câteva clipe lui Travis moneda de 50 de penny[34] pe care o aveam în mâna dreaptă, apoi am strâns pumnii. L-am rugat să închidă ochii, să numere descrescător, începând de la zece, şi după aceea, „deschide ochii şi arată spre mâna în care îţi aminteşti că se află moneda”.

A închis ochii, fruntea încreţindu-i-se de concentrare. — Zece, nouă, cinci, şapte.

L-am ajutat.

— Şase, cinci, patru…

Travis a deschis ochii şi şi-a ridicat degetul arătător pentru a-mi atinge mâna stângă, apoi a clătinat din cap când i-am arătat că era goală. Am făcut asta de zece ori, de cinci ori cu moneda în mâna dreaptă şi de cinci ori cu ea în stânga. A răspuns greşit de opt ori.

În sinea mea, mi-am permis un mic zâmbet: ştiam că îl păcălesc, deşi el credea că eu sunt cea păcălită. Mi-am relaxat conştient muşchii feţei, afişând ceea ce speram să fie o expresie îngrijorată şi cinstită. Dar jur că am văzut un zâmbet fluturând rapid pe chipul lui Travis. Zâmbetul a dispărut numaidecât. Ne delectam amândoi cu propria noastră doză de „desfătare amăgitoare”: plăcerea intrinsecă de a-l trage pe celălalt pe sfoară, manifestată adesea prin cel mai scurt rânjet involuntar.

---

[33] Yann Martel, *Viața lui Pi,* traducere din limba engleză de Andreea Popescu, Polirom, București, 2014, p. 57 (n. tr.).

[34] Monedă engleză, care corespunde cu a douăsprezecea parte dintr-un șiling și a suta parte dintr-o liră (n. red.).

Acesta era testul monedei din mână, aşa-numitul „test de pe noptieră”, ceea ce înseamnă că nu e nevoie de niciun echipament special sau de vreo planificare prealabilă. Este un exerciţiu de examinare scurt şi simplu, conceput pentru a te ajuta să stabileşti dacă o persoană simulează probleme de memorie. Foarte puţini oameni pot avea rezultate proaste la acest test. Este ridicol de simplu. Dar pentru că este prezentat de către tine – psihologul – ca reprezentând o sarcină dificilă, cineva care se preface aproape întotdeauna va profita de ocazie pentru a se descurca superficial, pentru a demonstra cât de prost stă cu memoria.

Travis obţinuse deja un scor excepţional de scăzut la testul său IQ – o evaluare standard pe care o fac cu majoritatea clienţilor mei –, şi cu toate astea, în acelaşi timp, îi bătea în mod regulat pe membrii personalului la table, un joc care necesită mult mai multă agilitate mintală decât sugerau punctajele obţinute de el la test că ar fi capabil. Această persoană bizară mi-a suscitat interesul, aşa că mi-am pus în gând să stau cu ochii pe el.

Cu câteva săptămâni înainte, îl întâlnisem pe Travis într-un spital cu securitate medie. Tocmai sosise de la închisoare, într-o dubă Leyland DAF convertită, încătuşat alături de una dintre cele două escorte ale sale. Fusese prins, cu câteva săptămâni mai devreme, importând şi exportând electronice ieftine, o activitate despre care se bănuia că ar fi reprezentat o acoperire pentru mult mai profitabilul comerţ cu droguri. Detaliile erau neclare, deoarece Travis susţinea că nu îşi aminteşte mare lucru despre zilele care i-au precedat arestarea sau despre orice interval petrecut în arest preventiv, în aşteptarea procesului.

Ne-a fost pus la dispoziţie în conformitate cu secţiunea 48 din Legea privind sănătatea mintală, care oferă cadrul legal pentru ca un deţinut să fie mutat din închisoare în spital, în cazul în care sănătatea sa mintală se deteriorează până în punctul în care necesită un nivel de îngrijire care nu poate fi acordat în închisoare. Travis fusese evaluat de

doi medici, iar ambii fuseseră convinşi că se afla într-o stare de suferinţă mintală atât de îngrozitoare, încât, pentru sănătatea şi siguranţa lui, era mai bine să nu rămână în închisoare.

În 1999, acesta nu era un fleac. Informaţiile cu care sosise Travis erau puţine, dar trebuie să fi provocat o serie de preocupări majore în închisoare în ceea ce priveşte comportamentul său şi felul în care era gestionat. Niciodată nu este uşor să obţii un transfer din închisoare, cu excepţia aceluia într-o altă închisoare. Chiar şi astăzi, pe măsură ce interesul politic pentru problemele de sănătate mintală a crescut şi un sistem mai complex de finanţare şi furnizare de servicii facilitează recunoaşterea afecţiunilor mintale severe, strategia şi protocoalele stabilite pentru deplasarea deţinuţilor bolnavi mintal în vederea asigurării spitalizării acestora sunt greoaie şi au întârzieri mari. Travis reuşise să o ia înaintea unei liste de aşteptare pe care alţii aveau de zăbovit mult şi bine.

Aceasta era o aripă relativ nouă a unui spital existent şi, aşa cum este adesea cazul, era situată în cea mai îndepărtată parte a complexului, departe de privirile publicului. Era o serie de clădiri joase şi distante, cu acoperiş plat, din cărămidă strălucitoare, cu ornamente metalice exterioare vopsite în culori primare vesele şi cu mici spaţii verzi cu gazon şi copaci. Ar fi putut trece drept un centru de agrement – unul cu facilităţi destul de limitate –, dacă nu ar fi fost gardul împrejmuitor, din sârmă împletită, înalt de şase metri, care îl înconjura.

La fel ca în orice unitate psihiatrică securizată – locuri denumite şi spitale de medicină legală sau unităţi de reabilitare aflate sub pază –, multe dintre persoanele deţinute aici fuseseră acuzate sau condamnate pentru o infracţiune şi erau considerate prea bolnave mintal pentru a sta în închisoare. Dar existau şi cei care nu intraseră în contact cu sistemul de justiţie penală, dar al căror comportament era totuşi considerat problematic şi prea riscant pentru serviciile de sănătate mintală obişnuite.

Aici existau trei secţii cu treisprezece paturi şi o unitate

de şase paturi pentru bărbaţi în vârstă, fiecare sală purtând numele unui poet englez. Majoritatea bărbaţilor aflaţi în secţia Chaucer, unde îmi petreceam cea mai mare parte a zilei de lucru, se confruntau cu o formă de psihoză: auzeau voci sau vedeau lucruri la care noi, ceilalţi, nu aveam acces. Aceste personaje nu ar fi părut deplasate într-un poem al lui Chaucer. Un bărbat era convins că îi aud gândurile şi îmi cerea în mod regulat scuze pentru orice idee necuviincioasă pe care credea că o auzisem trecându-i prin minte. Un alt pacient era ferm convins că se afla aici pentru afaceri; purta zilnic un costum elegant şi îşi ţinea cheia camerei pe un şnur, în jurul gâtului. Arăta excepţional de convingător, fiind mai bine îmbrăcat decât oricare dintre angajaţii adevăraţi, şi întâmpina vizitatorii în secţie cu o fermă strângere de mână, prezentându-se drept directorul spitalului. Aidoma unei scene extrase direct dintr-un sitcom, de mai multe ori, câte un credul plin de speranţă îşi făcea apariţia la interviul de angajare pe care pacientul cu pricina reuşise cumva să-l pună la cale în timp ce se plimba prin oraş, chiar şi atunci când era escortat de doi membri ai personalului. Un al treilea bărbat, un croat refugiat, credea că este reţinut de forţele paramilitare şi era încredinţat că, dacă ne putea dovedi neutralitatea sa politică, avea să i să permită să plece acasă.

Travis nu prezenta niciuna dintre aceste particularităţi, cel puţin nu la început. S-a instalat repede şi, fără zarvă, s-a simţit ca acasă. În mod clar, prefera să discute cu asistentele şi membrele personalului, iar într-un cadru diferit, poate chiar l-aş fi descris ca pe un fustangiu. Era îngrijit impecabil, avea o barbă bine tunsă şi mirosea mereu proaspăt, de parcă tocmai s-ar fi stropit cu apă de colonie. Era un iunie fierbinte şi îl vedeam adesea făcând plajă afară, ţinând cadenţa cu piciorul, în ritmul muzicii de la aparatul lui stereo şi părând în ochii tuturor precum un student care tocmai scăpase cu bine de corvoada examenelor.

*

Ajunsesem să lucrez aici după ce mă trezisem în pragul

şomajului. După ce fusesem în centrul atenţiei din tot soiul de motive greşite şi îmi „încetase” contractul la spitalul securizat unde lucram ca stagiară, m-am pomenit cu o sumă mai mică decât un salariu pe o lună în cont şi cu doar câteva săptămâni rămase înainte de a fi obligată să-mi iau tălpăşiţa. Aveam în faţă un viitor incert şi nu eram sigură ce să fac cu opţiunile mele, care păreau destul de limitate, având în vedere că nu eram calificată încă. Disperată de perspectiva de a fi nevoită să mă întorc acasă ca o ratată şi hotărâtă să nu-mi las cariera să-mi scape printre degete, împrumutasem de la serviciu un exemplar din *Ghidul criminalistic* şi telefonasem încontinuu, adunându-mi toate resursele interioare, astfel încât să pot adopta o atitudine adecvată în timp ce începeam să apelez.

Era un truc pe care îl învăţasem când eram adolescentă. Făceam parte din corul şcolii St. Winifred, care în 1980 a reuşit cumva să ocupe locul întâi în topul de Crăciun cu o melodie numită „Nu-i nimeni mai tare decât bunica”. A împiedicat chiar şi şlagărul favorit al sezonului, „Opriţi cavaleria”, de Jona Lewie, să ajungă pe primul loc. Aflaţi la apogeul popularităţii noastre, am participat la o ediţie specială de Crăciun la televiziune, împreună cu un alt grup din anii 1980, Surorile Noian. Există un videoclip cu acest moment pe YouTube, cu toţii cântând „Să ai un Crăciun fericit”, în timp ce ningea cu zăpadă sintetică.

A fost cea mai lungă zi din existenţa mea de opt ani de până atunci şi se poate vedea cum ne plictiseam cu toţii, căscând şi legănându-ne în contratimp. Eu sunt undeva în faţă, aplecată, cu mâinile încleştate, ca un pitic de grădină care şi-a pierdut undiţa. Şi tocmai când credeam că acea zi interminabilă avea să se încheie în sfârşit, ne-au spus că mai trebuie să înregistrăm o coloană sonoră separată. Unii dintre noi nici nu mai erau în stare să îngaime ceva coerent în acel moment, darămite să mai cântăm; eram cu toţii dezacordaţi şi în contratimp, mai degrabă ca la o înmormântare, decât ca la o petrecere de Crăciun.

Dar directoarea noastră, sora Aquinas, a salvat situaţia. A spus: „Cor, e adevărat că nu se şi filmează, dar trebuie

să cântaţi ca şi cum aţi juca în spectacolul vieţii voastre. Staţi drepţi, ţineţi capul sus, trageţi umerii în spate şi zâmbiţi! Trebuie să zâmbiţi cât durează cântecul, de la cap la coadă!” I-am dat ascultare şi am obţinut imediat înregistrarea perfectă.

Obţinusem o variantă a ceea ce psihologul social de la Universitatea Harvard, Amy Cuddy, va defini mai târziu ca „postură puternică”. În celebrul ei discurs TED din 2012 **[9]**, ea a descris arta de îmbunătăţire a performanţei prin schimbările subtile ale chimiei şi fiziologiei creierului atunci când mintea ta înregistrează şi răspunde la limbajul corpului. Tehnica a fost respinsă de mulţi drept pseudoştiinţă, dar fie că este vorba de un veritabil truc biologic al vieţii sau doar de efectul placebo, ideea de a adopta o postură – creând încredere pur şi simplu prin utilizarea fizică a acesteia – are cu siguranţă un oarecare efect. În cercurile din industria spectacolului i se spune „sâni şi dinţi” (deşi sora Aquinas nu a numit-o aşa), dar totul se rezumă la aceeaşi idee generală: prefă-te până reuşeşti. Indiferent dacă ştia sau nu, sora Aquinas mi-a oferit o valoroasă lecţie de viaţă în acea zi.

Cu *Ghidul criminalistic* în faţă, am început să sun la spitalele de psihiatrie şi la unităţile medicale cu secţii strict supravegheate, începând de la A. Înainte de a ajunge măcar la jumătatea alfabetului, aveam deja programat un interviu. L-am întrebat pe managerul spitalului de la această unitate medicală de securitate medie dacă aveau psihologi criminalişti în cadrul echipei lor de personal terapeutic. Mi-a răspuns negativ. I-am sugerat, la nimereală, că s-ar cuveni să aibă unul. M-a întrebat dacă sunt psiholog criminalist şi am bolborosit ceva despre „aproape” – mi-a spus să rămân pe fir, am auzit un schimb de replici înăbuşit, iar săptămâna următoare săream într-un tren, pregătindu-mă să înhaţ ceea ce părea colacul de salvare de care aveam nevoie.

Câteva săptămâni şi câteva interviuri mai târziu, am obţinut o nouă slujbă – care se potrivea cu pregătirea mea de psiholog criminalist, dar şi cu un salariu ceva mai mare.

Managerul spitalului mi-a dat un birou vechi şi un computer şi mai vechi, pe acesta din urmă având permisiunea de a-l folosi acasă, serile, pentru a-mi duce la bun sfârşit masteratul. Voi fi veşnic recunoscătoare pentru acel computer, un Macintosh Performa 6200, fără de care nu mi-aş fi scris niciodată teza. Mi l-au şi livrat acasă. Închiriasem o casă în cel mai apropiat loc pe care l-am putut găsi lângă spital, un bungalou mic, cu pietriş, cu o baie de culoare verde şi o grădină plină de vegetaţie. Aveam puţine bunuri pe atunci şi nu mă deranja că era înghesuit. Doar trăiam pentru muncă, nu-mi stătea mintea la frivolităţi sau mobilă, cu toate că mă pricopsisem cu o pisică albă, adoptată, primită de la una dintre asistente. În timpul zilei, urma să fiu responsabilă cu înfiinţarea noilor servicii de psihologie, lucrând cu noul meu supervizor, un psiholog clinician despre care mi-am dat seama curând că era chiar mai dornic decât mine să pună pe roate acest departament nou-nouţ. Îmi spuneam singură că am dat-o la întors într-un mod spectaculos. Sora Aquinas ar fi fost mândră.

*

Datoria mea era să întocmesc evaluările standard pentru toţi pacienţii noi precum Travis, inclusiv evaluarea IQ, la care, în mod ideal, toţi care erau capabili acceptau să participe, astfel încât să putem exclude orice dificultăţi de învăţare subiacente. Am folosit Wechsler Adult Intelligence Scale, criteriul-standard de aur utilizat în întreaga lume de când a fost creat pentru prima dată, în 1955. Este un echipament esenţial şi extrem de greoi, care cuprinde o servietă plină de formulare, un cronometru şi diverse elemente de recuzită. Inteligenţa a fost definită în multe moduri diferite, dar Wechsler o interpretează ca fiind capacitatea unei persoane de a „acţiona intenţionat, de a gândi raţional şi de a se integra eficient în mediul său”. Încercând să surprinzi asta, stând la o masă, îi adresezi clientului tău o serie de întrebări menite să evalueze cunoştinţele şi memoria. Există, de asemenea, câteva teste practice de performanţă, folosind imagini, puzzle-uri şi

blocuri colorate, care îl ajută pe examinator să înţeleagă capacitatea unei persoane de a rezolva probleme abstracte.

Pe parcursul testului, Travis s-a scărpinat în cap şi şi-a ţuguiat buzele în timp ce îşi trăgea brusc răsuflarea, ca un concurent la o emisiune de jocuri la care răspunsul corect ar fi putut să-l facă să câştige un milion de lire sterline. M-a asigurat că doreşte să se descurce cât de bine poate, încercând totodată să-mi arate, prin toate modurile, că era un calvar pentru el. În final, a reuşit să strângă 57 de puncte; având în vedere că rezultatul mediu al omului obişnuit este de 100, acest lucru l-a plasat într-un interval extrem de scăzut şi a semnalat posibilitatea existenţei unor dificultăţi de învăţare semnificative. Dar un IQ mic poate constitui un indicator al multor lucruri.

Testul Wechsler este structurat în aşa fel încât acesta devine progresiv mai solicitant, până când capacitatea unei persoane de a răspunde corect atinge un prag, îndeobşte, răspunsurile corecte au continuitate sau se termină brusc, pe măsură ce problemele devin mai grele. Dar răspunsurile lui Travis au fost neregulate şi inconsecvente. A răspuns greşit la unele dintre întrebările uşoare, dar – exact când am crezut că putem trece la următoarea secţiune a testului – a răspuns corect la cele cu adevărat dificile. Nu atât punctajul lui final, cât mai cu seamă modul în care l-a obţinut m-a determinat să mă întreb dacă era posibil să se fi prefăcut.

*

„Prefăcătoria” – să se prefacă, în mod deliberat, că are probleme de sănătate sau, în acest caz, psihiatrice – este, în general, întâlnită mai degrabă în cazul unei cereri de despăgubire pentru vătămare corporală decât într-un spital medico-legal. Dar prefăcătoria manifestă o atracţie specială pentru unii dintre clienţii mei mai şireţi, în special pentru cei acuzaţi de infracţiuni grave.

În dreptul englez, „nebunia” constituie o pavăză împotriva oricăror acuzaţii penale. Această apărare poate avea două forme: în cazul în care inculpatul susţine că era

nebun în momentul săvârşirii infracţiunii sau în cazul în care inculpatul susţine că este nebun în timpul procesului. Definiţiile legale şi accepţiile modurilor în care ar putea arăta „nebunia” s-au transformat şi s-au modificat de-a lungul secolelor, în conformitate cu înţelegerea pe care o avem referitor la minte şi la experienţa umană. În secolul al XVIII-lea, o persoană trebuia să manifeste caracteristicile unei „fiare sălbatice sau ale unui prunc” pentru a fi considerată nebună. De la sfârşitul secolului al XIX-lea, instanţele s-au preocupat de „afecţiunile mintale” şi de modul în care acestea ar putea afecta capacitatea unei persoane de a înţelege efectele acţiunilor sale.

Au existat câteva cazuri de prefăcătorie notorii şi bine mediatizate. Ucigaşii în serie americani, precum Ted Bundy şi Kenneth Bianchi, care au invocat existenţa unor alter ego-uri criminale, au pătruns în conştiinţa publicului, iar acest lucru poate explica de ce publicul, în general, şi juriile, în special, tind să aibă o viziune cinică asupra celor care pretind că sunt nebuni pentru a se apăra – şi poate de aceea este folosită atât de rar cu succes în instanţe. În Marea Britanie, ucigaşul de la Soham, Ian Huntley, este poate cel mai celebru exemplu de prefăcătorie. În zilele imediat următoare dispariţiei celor două fete de uciderea cărora avea să fie acuzat în cele din urmă, Huntley a acordat presei interviuri lucide şi a participat activ la încercările celor din cartier de a le localiza pe acestea. Dar când a fost în sfârşit arestat şi confruntat cu dovezi-cheie, a început să se holbeze în gol, să-i curgă balele şi să afişeze o totală lipsă de reacţie. Poliţia l-a trimis la Spitalul Rampton, o unitate de securitate maximă, pentru o evaluare urgentă a stării sale mintale. Dr. Christopher Clark, psihiatrul criminalist consultant care a condus echipa, a declarat mai târziu în instanţă: „Deşi domnul Huntley a încercat în mod evident să pară nebun, nu am nicio îndoială că acesta, atât în prezent, cât şi în momentul comiterii crimelor, era sănătos, atât din punct de vedere fizic, cât şi din punct de vedere mintal, şi, prin urmare, dacă este găsit vinovat, a comis crimele pe deplin

conştient de acţiunile sale.”

De ce se preface un infractor? În mare parte, recurgerea la această metodă, în special în cazul cuiva care a comis o fărădelege de amploarea celei săvârşite de Huntley, este motivată de faptul evident că nu trebuie să găsească răspunsuri la o serie de întrebări umilitoare. În plus, faptul de a fi considerat nebun din punct de vedere legal poate oferi, de asemenea, o opţiune atractivă pentru cineva care încearcă să se sustragă rigorilor legii şi unei pedepse privative de libertate.

Numai că nu este atât de atractiv să te prefaci nebun, întrucât, de când Parlamentul a adoptat Legea faptelor alienate, în 1883, a fi considerat nebun, spre deosebire de a fi considerat rău, tinde să ducă la o detenţie şi un tratament îndelungat într-o instituţie psihiatrică securizată. Pe vremea azilului, acel „tratament” era de aşteptat să includă bătăi, scufundarea în băi reci, cămăşi de forţă şi chiar lobotomie. Astăzi, există o percepţie comună că un spital modern securizat este cel mai mic dintre cele două rele, constituind poate chiar opţiunea blândă. Este de netăgăduit că tortura făţişă este descurajată în prezent, iar spitalele oferă un mediu mai plăcut decât închisoarea, cu un dormitor cu baie proprie şi mai puţină violenţă decât în închisori. Dar este totuşi vorba de detenţie şi în niciun caz de un răsfăţ de tipul Club Med.

De asemenea, există adesea presupunerea că internarea într-un spital securizat va fi mai scurtă decât o pedeapsă cu închisoarea, dar adevărul este că pacienţii pot ajunge să rămână acolo mult peste ceea ce ar fi putut constitui sfârşitul pedepsei lor cu închisoarea, deoarece externarea fiecărei persoane depinde de capacitatea de a convinge un psihiatru şi/sau Instanţa specializată în evaluarea sănătăţii mintale că s-a recuperat – un concept nebulos, în cel mai bun caz. Un inculpat considerat „nebun” poate fi, de asemenea, obligat să se interneze într-un spital securizat, în conformitate cu secţiunile 37 şi 41 din Legea privind sănătatea mintală, ceea ce înseamnă că poate fi reţinut pe termen nelimitat, poate chiar pentru totdeauna, cri

excepţia cazului în care ministrul de justiţie decide că poate fi eliberat. Aşa că, simulanţi, aveţi grijă ce vă doriţi.

*

Şi iată-l pe Travis, cu punctajul lui neobişnuit la testul IQ, cu rezultate dezastruoase la testul cu moneda ascunsă în mână şi cu abilităţi incontestabile de jucător de table. Celălalt factor care mi-a stârnit interesul a fost felul în care s-a comportat în faţa medicului specialist psihiatru, doctorul Webb, un tip care avea, în cadrul acestui spital, statutul de semizeu, cu o tunsoare stil sportiv bine îngrijită şi cu o anumită predilecţie spre vestimentaţia arătoasă. Lui Travis nu i-a luat mult timp să descopere că nu mie îmi aparţinea adevărata autoritate. De îndată ce a ajuns în preajma doctorului Webb, starea lui mintală a părut să sufere o transformare miraculoasă, devenind un descreierat.

Acest aspect s-a manifestat cel mai pronunţat în şedinţele noastre săptămânale din cadrul secţiei. Ca în orice spital psihiatric, personalul superior dintr-o unitate securizată se adună pentru turele de secţie. Acestea nu au nimic de-a face cu deplasarea fizică printr-o secţie, aşa cum ar proceda un medic dintr-un spital obişnuit; sunt întâlniri de grup cât se poate de statice, care au loc într-un birou, în jurul unei mese mari. Ele sunt de obicei conduse de medicul specialist psihiatru, la întâlnire participând şi un terapeut ocupaţional, un asistent social, asistentele medicale şefe şi, la acea vreme pe secţie, eu, psihologul stagiar.

În şedinţele din cadrul secţiei se discută despre fiecare pacient; comportamentul lor, starea de spirit, relaţiile cu ceilalţi, aproape totul fiind analizat de echipă. Se iau în considerare medicaţia şi terapia, dar şi orice ieşire supravegheată de care ar putea beneficia şi, dacă este cazul, planurile de externare. Acest pachet general se numeşte „strategia programului de îngrijire”. Pacienţii sunt adesea invitaţi să se alăture reuniunilor, la final, astfel încât să îşi poată discuta planurile de îngrijire şi să ceară permisiunea pentru schimbări precum vizite la

domiciliu, învoiri sau ajustări ale medicaţiei.

Să intri într-o cameră plină de oameni despre care ştii că tocmai au vorbit despre tine este o perspectivă descurajantă pentru oricine, aşa că mereu i-am compătimit, din punctul acesta de vedere. Majoritatea dintre noi considerăm de la sine înţeles că suntem experţi în propriile noastre vieţi şi dispoziţii. Dar, în acest caz, pacienţii trebuie să se lase pe mâinile unei echipe de profesionişti care să dezbată funcţionarea interioară a minţii lor şi să determine ce este potrivit pentru ei. Adesea, pacienţii se străduiau din greu în cadrul acestor întâlniri să mascheze dificultăţile pe care le întâmpinau. Pentru mulţi, era singura lor şansă să-l întâlnească pe doctorul Webb, despre care ştiau că era cel care tăia şi spânzura şi, fiind singurul medic calificat din cameră, le prescria medicamentele.

Ca şi în cazul tuturor echipelor din care am făcut parte vreodată, în acest spital, personalul era un grup plin de culoare, care nu ducea lipsă de idiosincrazii. Asistentul social pasiv-agresiv purta şosete pe care scria „Du-te dracului!” şi îşi ridica pe şest pantalonii până la glezne în timpul întâlnirilor, expunând pe furiş insultele de pe ciorapi atunci când cineva îl scotea din sărite de-a binelea. Terapeutul ocupaţional era extrem de igienic: făcea să circule din mână în mână gelul antibacterian înainte de fiecare întâlnire şi ştergea clanţele uşilor şi întrerupătoarele înainte de a le folosi.

În privat, de fapt atât de privat, încât era doar în capul meu, mi-am strigat supervizorul, pe doctorul Renton. Îşi conducea propriul cabinet de psihologie medico-legală şi era mândru de popularitatea sa în creştere în rândul anumitor avocaţi care se puteau baza pe el pentru a identifica o problemă gravă de sănătate mintală la unul sau la toţi clienţii lor. Nu avea să piardă niciodată cu bună ştiinţă o oportunitate de preamărire de sine; odată, a sunat la spital şi a pretins că era bolnav pentru a putea apărea la televiziunea de dimineaţă, unde avea să discute despre o poveste privind o crimă locală care stârnise interesul

presei. Unul dintre pacienţii lui a intrat în secţie în acea dimineaţă şi a spus că îl văzuse pe doctorul Renton la televizor. Doctorul Webb, oftând atotştiutor, a luat câteva notiţe. Apoi, privind peste ochelari la pacient, i-a spus: „Simţi vreodată că televizorul vorbeşte cu tine? Sau despre tine? Îţi transmite gândurile?” A fost nevoie de mai mult de câteva asigurări din partea terapeutului ocupaţional şi din partea mea pentru a-l convinge pe doctorul Webb că pacientul exasperat nu avusese halucinaţii.

Între doctorul Renton şi doctorul Webb a existat întotdeauna un oarecare conflict tacit, cei doi fiind încleştaţi într-o luptă constantă pentru statut şi recunoaştere. Dar Renton nu a putut să concureze niciodată cu Webb, care, în calitate de psihiatru, avea să fie mereu mai sus în ordinea generală. Conducea un Aston Martin V8 Vantage Le Mans – genul de maşină sport care compensa cu siguranţă ceva – şi uneori lăsa pacienţii să stea în ea suficient de mult ca o rudă venită în vizită să poată face o fotografie.

Această echipă clinică nu era compusă doar din colegii mei – identificai şi o panoplie de toată frumuseţea de ciudăţenii şi slăbiciuni care pot fi găsite la un grup de fiinţe umane la un moment dat, chiar şi la cei care se presupune că sunt sănătoşi şi funcţionează normal. Orice ar mai însemna normal. Pentru că, aşa cum subliniază avocatul pentru drepturile omului Paula Caplan: „Normalitatea nu este «reală» **[10]**, precum o masă… ci [este] ceea ce psihologii numesc un «construct». Aceasta înseamnă că nu există un lucru clar, real, căruia să îi corespundă în mod necesar eticheta de normalitate.”

Într-una dintre şedinţele de dimineaţă din cadrul secţiei, Travis s-a afişat ca de obicei. Era îngrijit şi curat ca întotdeauna şi s-a aşezat pe scaunul desemnat pentru pacient. Noi, ceilalţi – stand în jurul mesei cu feţe serioase, ca membrii Consiliului Jedi –, ne-am răsfoit hârtiile în timp ce aşteptam ca doctorul Webb să ridice privirea de la notiţele sale şi să înceapă întâlnirea.

În cele din urmă, şi-a dres glasul, i-a urat bun-venit lui

Travis şi l-a întrebat dacă îi cunoştea pe toţi cei care stăteau în jurul mesei (ne ştia, ne văzuse pe toţi în fiecare zi în ultimele şase săptămâni). Travis s-a uitat prin cameră şi a spus: „Nu ştiu.” Aşa că ne-am apucat să ne prezentăm fiecare dintre noi oficial, iar Travis a încuviinţat din cap şi din când în când a zvâcnit şi ţopăit în scaun – un comportament pe care nu îl mai văzusem niciodată la el înainte, în niciuna dintre întâlnirile private pe care le avusesem cu el.

Doctorul Webb a început să-l întrebe pe Travis despre cum se simţea în săptămâna aceea, dar înainte de a termina propoziţia, Travis şi-a împins scaunul pe spate şi şi-a ascuns faţa în mâini, oferindu-ne o imagine a deznădejdii, apoi a început să scuture violent din cap, dintr-o parte în alta. La un moment dat, s-a uitat în stânga şi a sărit uşor de pe scaun, de parcă s-ar fi speriat brusc, rămânând tăcut în tot acest răstimp.

„Te deranjează voci sau experienţe neobişnuite?” l-a întrebat doctorul Webb. Travis i-a întors întrebarea, cu ochii mari, de parcă ar fi trăit o mică experienţă religioasă. „Te deranjează să auzi voci?” Apoi vocea i-a coborât foarte uşor şi a spus: „Da, voci… voci foarte rele.”

Doctoral Webb şi-a luat stiloul Mont Blanc – un semn sigur că urma ceva semnificativ –, şi Travis s-a ridicat de pe scaun (la fel ca şi noi ceilalţi din cameră) ca un copil care speră să primească o a doua porţie de budincă.

Fluturând stiloul ca pe o mică baghetă, doctoral Webb i-a explicat lui Travis că avocatul său solicitase informaţii referitoare la capacitatea lui de a fi dus în judecată. S-a lansat într-un discurs monoton, tocit de-a binelea, pe care îl auzisem de câteva ori până atunci: „Aptitudinea de a pleda este guvernată de Legea privind procedurile penale (Nebunia şi incapacitatea de a pleda) din 1991. Aceasta înseamnă că trebuie să evaluăm dacă înţelegi sau nu acuzaţiile formulate împotriva ta.” Doctoral Webb şi-a ridicat vocea şi a rostit răspicat ultimele patra cuvinte, ca şi cum era posibil ca Travis să fi fost lovit acum şi de surzenie şi nu-l putea auzi.

Travis se holba drept în faţă, peste umărul meu, cu o expresie stupidă pe chipul lui, atât de perfectă pentru şcoala de teatru, încât a trebuit să-mi scot mintal pălăria în faţa prestaţiei lui, în semn de apreciere pentru redarea exemplară a ceea ce odinioară era numit „nebun”, dar i-am observat totodată extremităţile urechilor devenind roz. Acesta era un indiciu al creşterii tensiunii arteriale – şi un semn că înţelegea mult mai multe despre turnura conversaţiei decât spera să ne dăm seama.

Doctorul Webb a continuat: „Şi trebuie să evaluăm dacă înţelegi efectul unei pledoarii vinovat sau nevinovat şi dacă eşti capabil să îţi instraieşti avocatul, să urmăreşti prezentarea dovezilor sau să conteşti un jurat.” Travis a continuat să se uite pe lângă mine, clipind rapid şi dând uşor din cap la fiecare punct.

Doctorul Webb, ridicând din nou vocea, a rostit: „Aşadar, Travis, poţi să-mi spui ce înţelegi în legătură cu faptul că trebuie să te întorci în instanţă în curând?”

Doctorul Webb atinsese punctul nevralgic şi atunci toţi ne-am întors încet capetele, pentru a vedea răspunsul lui Travis. Travis s-a zgâit la doctorul Webb câteva secunde, a luat o bucată de hârtie de pe masa din faţa lui, a băgat un colţ în gură şi s-a apucat să o molfăie încet.

Uneori, după şedinţele de secţie, pe drumul înapoi la biroul meu comun, mă uitam prin grădina închisă spre ceea ce, în acele vremuri mai puţin conştiente de sănătate, era zona din secţie desemnată pentru fumat. Îl vedeam adesea pe pacientul cu care tocmai vorbisem ducându-se să se aşeze pe o bancă în cel mai îndepărtat colţ al locului pentru a fuma. De îndată ce credeau că sunt singuri şi nu mai sunt observaţi, începeau să se anime: dând din cap, gesticulând, răspunzând vocilor pe care le auzeau în mintea lor. Uneori puteai vedea uşurarea pe feţele lor; acum puteau în sfârşit să se manifeste în voia lor. Se străduiseră atât de mult să afişeze o spoială de sănătate mintală în şedinţa secţiei!

După ce Travis a mâncat hârtia şi a fost scos din întâlnire de către un asistent medical, mi-am menţionat

îngrijorările cu privire la inconsecvenţele în scorurile sale psihometrice şi la posibilitatea de a se preface. Travis prezenta şi o gamă destul de diversă de simptome – nu li se părea suspect colegilor mei? Dar comentariile mele nu au fost băgate prea mult în seamă de restului echipei. De fapt, a fost parcă n-aş fi spus nimic. Şi poate, pentru că eram atât de dornică să-mi păstrez propria imagine de psiholog competent, nu i-am provocat aşa cum aş face-o astăzi, când ştiu că sunt un psiholog competent. Am decis că poate era vorba de faptul că ratam vreun lucru evident, pe care colegii mei mai experimentaţi îl vedeau.

*

Sinceră să fiu, să ajung în adâncurile lui Travis şi a aparentei sale contradicţii îmi oferea ocazia să mă dovedesc capabilă de acest nou rol. Lucrând multe ore la spital şi terminând masteratul seara, îmi petreceam cea mai mare parte a vieţii muncind. Nu am nicio îndoială că păream băgăcioasă şi arogantă, când de fapt compensam prea mult faptul că mă luptam într-o mare măsură cu anxietatea.

După ce căzusem în gara Sheffield, am continuat să am atacuri de vertij sever şi să nu mă simt bine, şi am fost diagnosticată cu boala Meniere – o boală degenerativă a urechii interne, care, în cele din urmă, avea să mă lase surdă de urechea dreaptă şi să-mi afecteze considerabil simţul echilibrului. Învăţam să observ semnele de avertizare ale unui atac (ţiuit, bâzâit, zumzet şi durere în urechi, auz distorsionat, senzaţie de dezechilibru şi senzaţia cum că un balon mi-ar fi explodat în cap). Dar posibilitatea de a ameţi subit şi poate de a cădea chiar aici, la noul loc de muncă, unde încercam cu adevărat să-mi ofer cea mai bună imagine de psiholog profesionist, îmi provoca de la sine nelinişte. Nu-mi dădeam seama unde se termina anxietatea şi unde începea boala Meniere.

Dacă simţeam că urmează un atac în timp ce eram la muncă, mă clătinam din secţie spre birou, astfel încât nimeni să nu mă vadă transpirând toată sau încercând să respir corect şi să previn un atac de panică. Îmi ţineam

capul foarte ţeapăn şi mergeam foarte încet, în încercarea de a nu mă prăvăli. Probabil că asta s-a adăugat la aerul afectat pe care îl proiectam deja, dar nu doream să se afle. În schimb, mi-am canalizat toată energia în a menţine aparenţele, pretinzând că aveam totul sub control. Dacă aş fi fost propriul meu pacient, aş fi putut bănui chiar şi eu că am ceva de ascuns.

A devenit evident că a nu-l diagnostica pe Travis cu ceva nu constituia o opţiune. Nebunia totală obişnuită nu figurează în niciunul dintre manualele de diagnostic disponibile psihologilor, în ciuda faptului că acestea conţin o listă în continuă extindere de tulburări (există peste 300 doar în *Manualul de diagnostic şi statistică* chiar acum, fiecare fiind votată pentru includere de către un comitet al celor mai importanţi psihiatri din lume, dintre care o mare parte au interese în industria farmaceutică). Alţi membri ai echipei au raportat că Travis fusese văzut „purtând căşti şi ochelari întunecaţi", de parcă ar fi fost vorba doar de înclinaţiile cuiva afectat de halucinaţii şi nu ceva ce majoritatea oamenilor fac atunci când vor să asculte muzică în timpul verii. Un alt coleg a raportat că Travis manifesta o „variaţie diurnă a dispoziţiei", ceea ce însemna că era activ în orele cu lumină, se culca devreme şi nu comunica atât de mult cu personalul când îşi făceau verificările orare seara. Mie nu mi s-a părut atât de neobişnuit – nici mie nu-mi place să vorbesc cu oamenii care mă trezesc la miezul nopţii –, dar, aşa cum începeam să înţeleg, în contextul unei secţii de psihiatrie, comportamentele cele mai banale pot fi considerate dezechilibre; graniţele dintre experienţa normală şi „simptome" pot deveni aproape imposibil de desluşit.

Ceea ce ridică întrebarea: cât de fiabil este orice diagnostic psihiatric? Acesta a fost subiectul unui experiment clasic **[11]**, realizat de psihologul american David Rosenhan în 1973. Rosenhan a trimis opt oameni obişnuiţi la spitale de psihiatrie şi le-a spus să se plângă că aud o voce – un criteriu clasic de diagnostic al „schizofreniei". Toţi cei opt au fost internaţi de medici în

spitale şi, deşi niciunul dintre ei nu a mai manifestat alte comportamente ciudate şi nici măcar nu a menţionat vocea din nou, majoritatea au primit un diagnostic de boală mintală şi li s-au prescris medicamente. Celebru este faptul că un membru al personalului medical a documentat dovezi ale unuia dintre pseudo-pacienţi: „angajându-se într-un comportament deviant de a scrie”. Punerea stiloului pe hârtie devenise suspectă şi problematică. Spre norocul interpreţilor cu pricina, după aproximativ trei săptămâni, cei mai mulţi dintre ei au fost declaraţi ca fiind în remisiune şi au fost externaţi.

Experimentul lui Rosenhan a fost adus la cunoştinţa opiniei publice din întreaga lume. Cu toate că studiul iniţial este acum puţin învechit, el serveşte în continuare ca un memento util, nu numai pentru natura arbitrară a diagnosticului, ci şi pentru modul în care descriem şi interpretăm comportamentul prin filtrul aşteptărilor noastre. Dacă eşti considerat nebun, tot comportamentul tău este interpretat ca nebunie. (La fel, dacă eşti considerat rău, tot comportamentul tău este interpretat ca fiind rău.)

*

Doctorul Webb l-a diagnosticat pe Travis cu „tulburare schizo-afectivă”, o etichetă de diagnostic hibrid, care descrie o combinaţie de simptome psihotice, cum ar fi halucinaţii sau iluzii, plus fluctuaţii majore de dispoziţie. I s-au prescris medicamente antipsihotice, pe care nu le-a luat niciodată – pentru că aproape imediat ce diagnosticul lui Travis a fost decis, acesta a evadat.

În orice fel de instituţie securizată, ferestrele pot fi deschise doar parţial, atât pentru a împiedica oamenii să încerce să se arunce, dar şi pentru a-i împiedica să evadeze. Dar, când personalul a intrat în camera lui Travis, într-o dimineaţă de vară, a descoperit că el a evitat această problemă, scoţând pur şi simplu tot cadrul ferestrei, cu ajutorul unei şurubelniţe electrice. Investigaţiile ulterioare au arătat că Travis avusese o aventură cu o asistentă care lucra în ture de noapte la spital în timpul verii. Ea îi

adusese şurubelniţa, împreună cu un telefon mobil, astfel încât să poată vorbi între ei şi să-i planifice fuga. Aceasta explica „variaţia lui diurnă a dispoziţiei” şi tot acel suspect culcat odată cu găinile: îi trimitea mesaje prietenei sale şi exersa cu uneltele electrice în camera lui în fiecare seară (nu e un eufemism).

Travis a fost găsit trei zile mai târziu, ascunzându-se în casa asistentei, la doar câţiva kilometri depărtare – mi s-a părut un plan de evadare lipsit de ambiţie, dar fiecare se descurcă cum poate. Nu s-a întors la spital, pentru că în scurtul interval în care lipsise, dosarul de urmărire penală împotriva lui fusese abandonat. Acest lucru nu era neobişnuit; cauzele penale sunt abandonate tot timpul. Fără acuzaţii împotriva lui – şi manifestând acum o claritate mintală absolută –, era liber să plece. Norocul îi favorizează pe cei îndrăzneţi.

Travis nu s-a mai întors niciodată şi, după o zi sau două de bârfe monumentale în rândul personalului, a fost dat uitării. Dar eu îmi amintesc mereu de el. M-a învăţat să văd oamenii cu care lucrez ca fiind mai mult decât nişte prizonieri sau pacienţi şi că sănătatea mintală este un spectru, fiecare dintre noi diferenţiindu-ne de ceilalţi într-un fel sau altul. În timpul şedinţelor din cadrul secţiei, în timp ce toţi ne frecam mâinile cu seriozitate cu privire la ce diagnostic să-i dăm, fiecare dintre noi proiectând propriile versiuni ale oamenilor care doream să fim consideraţi, Travis fusese probabil cea mai sănătoasă persoană din cameră.

Întreaga experienţă mi-a reamintit şi că, deşi simularea poate fi o strategie utilă, cel puţin pe termen scurt, în cele din urmă, onestitatea este cea mai bună opţiune. Descoperind adevărul despre Travis şi ştiind că suspiciunile mele iniţiale despre el fuseseră corecte tot timpul, am început să simt că pot avea încredere în propria judecată. În loc să mă prefac, am făcut un pas spre a deveni cu adevărat psihologul care îmi doream să fiu.

Capitolul 5
VRACI ŞI SPĂLĂTORI DE CREIERE

„Presupun că este tentant, dacă singurul instrument pe care îl ai este un ciocan, să crezi că totul e un cui.”
Abraham Maslow, Către o psihologie a fiinţei

„Îţi resping schizofrenia! îţi resping schizofrenia!” Vocea profundă şi guturală a lui Marcus a răsunat din spatele uşii lui cu toată forţa unui preot care făcea un exorcism. Îşi striga protestele unei asistente, care stătea ghemuită, pe vârful picioarelor, clătinându-se uşor în timp ce vorbea cu el de dincolo.

Eram unul dintre cei trei psihologi şi patru asistenţi din acest spital securizat. Pentru un loc care trebuia să transforme minţile, nu era cel mai adecvat amplasament. Era un monolit de beton din anii 1960, pitit într-o văgăună, printre poteci şi câmpuri, şi îmbătrânise cam la fel de frumos ca şi suporturile rotative pentru rolele de prosoape de hârtie, stricate de mult, din toaletele personalului.

Paturile şi celelalte piese de mobilier din dormitoarele de spitale securizate sunt fixate ferm pe sol. Pe lângă limitarea oportunităţilor pentru feng shui, înseamnă că oamenii nu se pot baricada în camerele lor. Dar Marcus îşi crease propria baricadă umană, proptindu-şi trupul lung şi zvelt în spatele uşii. În timp ce iuţeam pasul, ajungând aproape să alerg de-a lungul coridorului spre locul de unde venea agitaţia, mi-a trecut prin minte că trebuia să se fi încordat până la ultima fibră pe care o avea pentru a ţine uşa închisă. Cu toate astea, eforturile lui au fost zadarnice; în spitalele securizate, uşile sunt prevăzute cu balamale care se deschid în ambele sensuri.

Un discurs incoerent a răsunat pe coridor, apoi a strigat cu claritate: „Mi-am ucis fratele! L-am omorât!”

Aceasta nu era o iluzie. Avea dreptate, chiar o făcuse.

Marcus îl înjunghiase de două ori în spate pe fratele său mai mare, Raymond, sfârtecându-i plămânul drept şi provocându-i un pneumotorax de tensiune fatal. Se întâmplase în faţa porţilor parcului, în toiul zilei, când fiica lui Marcus, în vârstă de patru ani, încă prinsă în scaunul ei de protecţie, privea din spatele maşinii lui Raymond.

Am încetinit pe măsură ce mă apropiam de zarvă, căci nu-mi doream să mă amestec. Asistentele sunt foarte calificate şi au experienţă în a face faţă unor astfel de situaţii şi, în mod normal, nu ar vrea să mă bag unde nu-mi fierbe oala. Dar era seara târziu – rămăsesem după obişnuitul meu program de la 9 la 5, pentru a termina de scris un raport –, iar la această oră, numărul personalului era mai mic decât în timpul zilei, aşa că am rămas în apropiere pentru orice eventualitate.

Asistenta ţinea în mână una dintre acele căni mici de hârtie care seamănă un pic cu o cutie de mini-brioşe, cu pastile în ea. În spatele ei, un asistent trebuie să fi anticipat pericolul, fiindcă stătea în poziţia clasică de aplanare a unui conflict: cu un braţ petrecut peste corp şi cu cealaltă mână sub bărbie, precum *Gânditorul*[35]. Într-o astfel de ipostază, pari îngrijorat şi atent, dar mâinile tale sunt într-o poziţie convenabilă dacă trebuie să intri în acţiune – fie prin evitarea unui atac în timp ce îţi protejezi faţa şi trunchiul, fie prin constrângerea fizică a braţului sau a capului cuiva.

Tot personalul din unităţile de sănătate mintală primeşte instruire în gestionarea fizică a violenţei şi agresiunii. Deşi, în zilele noastre, să atingi un pacient este considerată drept ultima soluţie, şi se insistă pe detensionare – calmarea spiritelor pentru a evita violenta şi confruntarea. Orwell ar fi mândru de schimbarea lingvistică ce a avut loc pentru a descrie aceste tehnici; ceea ce înainte era cunoscut sub numele de „controlare şi

[35] Trimitere la faimoasa sculptură în bronz a artistului Auguste Rodin, *Le Penseur,* care înfățișează un bărbat nud, așezat pe o stâncă, ce își odihnește bărbia într-o mână, ca și cum ar fi adâncit în gânduri (n. red.).

imobilizare” se numeşte acum „îngrijire şi responsabilizare”.

Indiferent cum i-ai spune, să ceri personalului spitalicesc truditor şi subevaluat să se lupte cu cineva care poate sau nu să acţioneze într-un mod raţional sau previzibil îi pune pe cei mai mulţi dintre ei într-o poziţie imposibilă. Nu este mai puţin nedemn pentru persoana care se luptă, care, deja într-o stare de agitaţie, se poate trezi imobilizată de până la patru membri ai personalului, o experienţă care poate fi înfricoşătoare şi claustrofobă pentru oricine.

(Din fericire, a trebuit să-mi folosesc antrenamentul de control şi reţinere o singură dată; imediat ce am apucat braţul pacientului, el s-a aruncat pe podea, cu braţele îndoite. Era clar un veteran în ce priveşte această manevră. Se afla în spital de peste zece ani şi mi-a spus mai târziu că imobilizările erau unica ocazie în care alte fiinţe umane îl atingeau vreodată.)

Nu ştiam că asistenta stătea ghemuită în spatele uşii. Ea făcea parte din tura de noapte, aşa că drumurile noastre nu se încrucişaseră înainte. Arăta formidabil, ca o soră medicală pragmatică de la un internat. Vorbea cu el pe un ton ferm, superior, incomod.

„Erai vai de tine în acel moment”, a spus ea, încercând să-l convingă să-şi ia medicamentele.

Răspunsul lui a fost o bălmăjeală de cuvinte şi fraze: „Nu reluaţi atunci violenţa spălării pe creier… cu copii plângând aureola din jurul capului meu.”

Aceasta era o „salata de cuvinte”. Termenul fusese asociat cel mai recent cu declaraţiile publice incoerente ale lui Donald Trump, dar expresia îşi are originea în psihiatrie de fapt, unde este folosită pentru a descrie o trăsătură comună psihozei severe. Salata de cuvinte este într-un fel precum textul predictiv, deoarece evocă un vocabular aparent aleatoriu şi neconectat direct cu raţiunea unei persoane, care îl verbalizează fără o ordine coerentă. Deşi poate suna aiurea pentru ascultător, dacă te gândeşti la cuvinte ca la un fel de poezie neconvenţională

sau ca la o ghicitoare, îţi dai seama că există un sens acolo, dacă ai timp şi răbdare să spargi codul.

Cu toate că vorbele lui Marcus nu aveau nicio noimă pentru mine sau pentru oricine altcineva din secţie, era limpede că el avea ceva important de spus. Şi ceea ce a reuşit să comunice în acea seară a fost durerea lui intensă şi sfâşietoare. A devenit mai lucid şi a zbierat cu o voce groaznică şi spartă: „Nu sunt bolnav. VOI sunteţi cei duşi cu capul!” Suferinţa lui se amplifica, sunetele fiind din ce în ce mai clare. „Mi-am ucis fratele! Din cauza voastră!”

Asistenta i-a răspuns: „Nu, Marcus, ai făcut-o pentru că eşti bolnav şi de aceea vreau să-ţi dau acest medicament. Te va ajuta să te simţi mai bine.”

„Ieşi din casa mea! Îţi resping schizofrenia!” Răcnea din ce în ce mai tare şi mai puternic pe măsură ce acest dialog inutil avea loc. Cu toate că vorbeau aceeaşi limbă, ar fi putut la fel de bine să fi fost de pe planete diferite. Marcus se enerva pentru că simţea că nu era ascultat, în timp ce asistenta bine intenţionată, dar de „şcoală veche”, părea să nu-şi dea seama de asta.

Asistenta şi cu mine ne-am privit, simţind cum ne leagă o mică tensiune de înţelegere reciprocă, după care l-am anunţat că am de gând să intru. I-am făcut semn asistentei cu mâna în jos, pentru a-i semnala că trebuie s-o lase mai moale. Dar ea nu ştia cine sunt şi părea să se uite prin mine. A continuat, fără să se sinchisească.

Am avut senzaţia că situaţia escaladează şi am simţit că era timpul să intervin. Am făcut un pas înainte.

— Marcus, sunt Kerry.

El mi-a strigat drept răspuns:

— Vraci! Vraci şi spălători de creiere.

Asistenta s-a uitat la mine şi a deschis gura, de parcă ar fi vrut să încheie conversaţia. Înainte ca ea să aibă ocazia să intervină, mi-am încercat norocul.

— Marcus, înţeleg că te simţi foarte frustrat. Spune-mi despre ce este vorba.

S-a făcut linişte.

— Mi-am ucis fratele, a spus Marcus.

— Da, da, ai făcut-o, ţi-ai ucis fratele.

Asistenta s-a ridicat şi a făcut un pas înapoi, strângându-şi buzele atât de tare, încât aproape dispăruseră. I-am sugerat, cu cât de mult tact am fost în stare, că ne-ar putea lăsa ceva timp să vorbim şi că ar putea reveni în cincisprezece minute.

Şi apoi am stat puţin cu Marcus, ascultându-l vorbind. Uşa era întredeschisă şi m-am aşezat în faţa lui, spunând foarte puţine, dar încercând să înţeleg ce voia să-mi comunice. Uneori trebuie doar să stai cu o persoană, să îi validezi sentimentele şi să nu-ţi fie frică de durerea şi mânia ei. Marcus făcuse ceva îngrozitor şi ireversibil. Genul de lucru care nu poate fi pur şi simplu explicat sau tratat cu medicamente.

După ce Marcus s-a descărcat o vreme, asistenta s-a întors şi i-a dat în tăcere câteva tablete şi un pahar cu apă înainte de a pleca. N-am revăzut-o până când am plecat în noaptea aceea, iar când i-am spus la revedere, ea nu s-a învrednicit să-mi răspundă.

*

În ziua în care şi-a ucis fratele, Marcus crezuse că Raymond era posedat de demoni.

Timp de săptămâni, Marcus fusese bântuit de viziuni detaliate, în care Raymond îl bătea. Aceste imagini trecătoare, dar vii, îl aduceau pe Marcus în pragul agoniei şi, având o astfel de stare spirit, credea că imaginile erau introduse în mod deliberat în capul lui, pentru a-l pedepsi. Vocile răuvoitoare din capul lui susţineau că aveau putere asupra lui Raymond, că îl torturau şi că totul era din vina lui Marcus. În zgomotul luptei şi în haosul din mintea lui, s-a conturat un singur gând limpede: trebuia să-şi omoare fratele.

După ce a fost arestat, Marcus a fost diagnosticat cu „schizofrenie”. Schizofrenia este, la fel ca multe dintre diagnosticele noastre, un termen general pentru o multitudine de stări alterate. Aceasta include totul, de la halucinaţii (vizuale, auditive, palpabile sau olfactive), iluzii (atunci când crezi lucruri paranoice sau extraordinare) şi

gândire incoerentă, până la dificultăţi de concentrare sau lipsă de emoţie şi motivaţie.

Este una dintre cele mai largi şi mai diverse etichete ale profesiei şi s-a extins şi modificat în continuare de-a lungul timpului. Din păcate, „schizofrenia” a devenit acum un nume derogatoriu şi adesea insultător, care lasă puţin loc pentru nuanţă sau individualitate sub ştampila sa sumbră şi grea. Este o situaţie pe care toată lumea crede că o înţelege, un trop comun şi o poantă ieftină în cultura populară. Nu eşti niciodată singur cu schizofrenia – zice o glumă veche. Sau cum a spus Billy Connolly[36]: „Trandafirii sunt roşii, violetele sunt albastre, eu sunt un schizofrenic şi la fel sunt şi eu.”

La nivel de înţelegere comună, schizofrenia înseamnă Norman Bates[37], Jekyll şi Hyde[38], Pălărierul

Nebun[39]. A numi pe cineva „schizo” este acum o

---

[36] Actor, comediant, scriitor, muzician și prezentator TV scoțian (n. red.).

[37] Personaj fictiv, reprezentând un psihopat care suferă de dublă personalitate; a fost creat de scriitorul Robert Bloch, este inspirat de Ed Gein, un criminal american, și apare în *Psycho,* thrillerul regizat de Alfred Hitchcock, și în continuările acestuia (n. red.).

[38]transformarea doctorului Henry Jekyll în Edward Hyde, un alter-ego care scoate la iveală părțile întunecate ale dr. Jekyll și care ajunge să-1 domine și să-i complice aparenta necomplicată existență. Succesul nuvelei a făcut ca acest studiu de caz să fie folosit, colocvial, referitor la persoanele cu tulburări de personalitate multiplă. Cartea lui Stevenson a fost transformată în scenariu de film sau de teatru de mai multe ori (n. red.).

[39] *The (Mad) Hatter,* personaj fictiv care apare în romanul *Alice în Țara Minunilor,* al lui Lewis Carroll; expresia „mad as a hatter" („nebun ca un pălărier") era folosită, în trecut, pentru a descrie o persoană considerată nebună sau predispusă la un comportament imprevizibil; explicația se poate afla în spatele industriei de fabricare a pălăriilor din secolul al XIX-lea, unde era folosit mercurul. Din această cauză, se înregistrau

prescurtare pentru un individ care îşi pierde cumpătul cu uşurinţă sau care pare să fie o altă persoană atunci când se înfurie. Dar asta nu este schizofrenie, asta chiar înseamnă să te înfurii.

De asemenea, a ajuns să fie asociată cu un comportament periculos, violent sau criminal; filmele de groază sunt pline de maniaci aparent psihotici care mânuiesc toporul. Un studiu din 2012 **[12]** al reprezentării schizofreniei la Hollywood a analizat patruzeci de filme cu personaje care au acest diagnostic, lansate între 1990 şi 2010. A constatat că peste 80% dintre aceştia au manifestat un comportament violent şi aproape o treime au comis crime.

Şi nu este vorba doar de lumea fictivă – crimele violente sunt tema cea mai frecventă şi răspândită şi în poveştile despre schizofrenie prezentate la ştiri.

Dar stereotipurile se reduc atunci când iei în considerare că 1% din populaţia lumii a primit un diagnostic de schizofrenie, ceea ce ne oferă aproximativ 51 de milioane de schizofrenici în întreaga lume. Dacă toţi aceşti oameni ar ataca violent şi i-ar ucide pe alţii, străzile ar fi pline de cadavre.

De fapt, există între 50 şi 70 de cazuri **[13]** de omucidere pe an în Marea Britanie care îi implică pe cei ce, aidoma lui Marcus, au o problemă gravă de sănătate mintală în momentul crimei. Desigur, acestea sunt încă mult prea multe şi prevenirea acestor tragedii ar trebui să fie o preocupare pentru toată lumea. Dar majoritatea celor peste 220 000 de oameni din Marea Britanie cu un diagnostic de schizofrenie duc o viaţă paşnică, ce nu iese cu nimic din comun. Sunt oameni obişnuiţi de pe strada ta, din biroul tău şi din pubul la care mergi de obicei, care nu reprezintă nicio ameninţăre sau pericol pentru nimeni. Dar poveştile lor nu vând ziare, aşa că tu, ca şi mine, intri în contact doar cu poveştile de groază.

Aşadar, ce îi face pe unii oameni cu un diagnostic de

---

numeroase cazuri de otrăvire cu mercur, care cauzează afecțiuni neurologice (n. red.).

schizofrenie să reprezinte un risc, în timp ce alţii nu? Cercetările ne spun **[14]** că răspunsul constă în mulţi alţi factori care compun existenţa umană. Riscul de comportament violent ţine, de obicei, de alte circumstanţe, probleme sau situaţii care nu sunt neapărat legate direct de sănătatea mintală a cuiva. Acestea includ în special abuzul de substanţe, dar şi o lipsă fundamentală de sprijin personal şi/sau profesional şi antecedente de violenţă, fie ca victimă, fie ca răufăcător. Cu toate acestea, spre deosebire de titlurile din presă, rata violenţei la cei care au fost diagnosticaţi cu schizofrenie, deşi este puţin mai mare decât rata celor care nu au fost incluşi în această categorie, este totuşi prea mică pentru a putea lansa predicţii cu oarecare precizie.

*

Aceasta era situaţia imediat după începutul noului mileniu, când a existat o cerere în continuă creştere pentru paturi în spitale securizate. O privire asupra bilanţurilor direcţiei de sănătate publică din Anglia de la acea vreme ajută la formarea unei imagini: serviciilor de intervenţie timpurie, comunitare şi de criză din zona sănătăţii mintale nu le-a fost alocat acelaşi indice de finanţare şi investiţie precum serviciilor securizate. De fapt, cheltuielile pentru serviciile de sănătate mintală cu securitate medie şi ridicată reprezentau aproximativ o cincime din toate cheltuielile publice pentru îngrijirea sănătăţii mintale a adulţilor la acea vreme. Banii erau cheltuiţi mai degrabă pentru detenţie, decât pentru prevenţie, deci, cum s-ar spune, a fost adusă apa după ce s-a stins focul.

Pe vremuri, mă număram printre foarte puţinii psihologi criminalişti din astfel de stabilimente, însă acum, din ce în ce mai mulţi psihologi criminalişti se mutau în spitale securizate, mulţi din serviciul penitenciar, de unde aduceau cu ei o anumită filosofie şi un model de intervenţie.

Erau la modă (şi încă sunt) programele de tratament prezentate pe scurt, pas cu pas, în manuale şi livrate

pacienţilor în grupuri: grupul de tratament pentru delincvenţi sexuali, grupul piromanilor, grupul de management al furiei şi aşa mai departe. Fiecare combină o serie de sesiuni educaţionale şi bazate pe terapia cognitiv-comportamentală, menite să înveţe participanţii noile atitudini, valori, credinţe şi modele de comportament de care vor avea nevoie ca cetăţeni reformaţi. Livrate cu o metodologie dogmatică, aceste programe sunt administrate de psihologi – dar deseori şi de un alt personal; de fapt, de oricine deţine un asemenea manual şi a făcut o pregătire de câteva zile. Este o practică psihologică industrializată – cu ajutorul fişelor de programare, a notiţelor şi cu chestionarele în faţă, se scriu rapoarte folosind şabloane, se evaluează implicarea pe o scară şi se bifează căsuţe pentru a arăta că procedura strictă a fost respectată. Este prescriptiv pentru toţi cei implicaţi – pacienţii nu erau ţinuţi niciodată în cămăşi de forţă, dar senzaţia tot mai pronunţată era că tu, psihologul, aveai parte de acest tratament.

Sunt un susţinător al terapiei cognitiv-comportamentale şi al altor terapii derivate pentru tratarea unei game întregi de probleme, cum ar fi fobiile şi problemele de dispoziţie. Dar eficienţa lor în prevenirea recidivei **[15]** pe termen lung este încă în dezbatere – indiferent cât de fervente ar fi schimbările de atitudine şi convingeri ale cuiva în mediul artificial al unei închisori sau al unui spital securizat, nu este clar dacă vor avea efectul dorit asupra comportamentului lor mulţi ani mai târziu, când se va afla în lumea reală. În timp ce sentimentele mele cu privire la utilitatea acestor sesiuni de grup universale erau în cel mai bun caz conflictuale, am rămas încredinţată că ele au antrenat mulţi pacienţi să devină pricepuţi în a spune ceea ce credeau că psihologul lor docil voia să audă.

Dar nu şi Marcus. Refrenul său frecvent, „îţi resping schizofrenia” devenea coloana sonoră în caz de impas în timpul fiecărei şedinţe a secţiei. Întâlniri care culminau de obicei cu Marcus arătând spre noi – personalul superior – şi numindu-ne „vraci şi spălători de creiere”

În pofida faptului că i s-au prescris doze mari de medicamente antipsihotice, pe care le-a acceptat mereu cu ranchiună, el a continuat să fie chinuit de voci. Era auzit adesea purtând discuţii intense şi furioase singur în dormitorul lui. Evaluarea lui de risc era o lectură pesimistă şi care îţi dădea fiori, descriindu-l drept „paranoic, rezistent la tratament şi lipsit de discernământ”.

Marcus se confrunta şi cu o altă problemă, mai insidioasă, ceva care ar fi putut fi inclus, în mod inconştient, în evaluarea noastră continuă a riscului ridicat de violenţă în ce-l priveşte. Pentru că Marcus nu era doar vocal şi nonconformist, ci era şi negru.

În 2002, nu cu mult înainte ca Marcus să vină în spital, fusese dispusă o anchetă în cazul Bennett **[16]**. Venea ca urmare a morţii lui David Bennett, un bărbat afro-caraibian, care decedase după ce fusese imobilizat de personalul unei unităţi de securitate medie. Raportul a constatat că bărbaţii de culoare erau, în general, consideraţi de personalul spitalelor de psihiatrie ca fiind „mai agresivi, mai turbulenţi, mai periculoşi şi mai dificil de tratat” şi că de obicei primeau doze mai mari de medicamente decât albii cu diagnostice similare. S-a concluzionat că era de şase ori mai probabil ca indivizii din comunităţile etnice de culoare şi minoritare să fie internaţi într-un spital psihiatric, erau mai predispuşi să rămână mai mult timp internaţi în secţiile de psihiatrie şi mai predispuşi să li se prescrie medicaţie sau terapie cu electroşocuri în loc de tratament psihologic sau „terapie prin vorbire[40]”.

Pe scurt, serviciile de sănătate mintală din Marea Britanie dispun de o doză mare de discriminare rasială **[17]**. Am văzut o mulţime de cazuri de rasism flagrant în închisori, dar în spitalele de psihiatrie aşa ceva se petrece mai discret. Poate că neîncrederea lui Marcus în noi nu era atât de iraţională pe cât părea.

Crescuse în Birmingham, făcând parte dintr-o familie

[40] In original, *talking therapies,* se referă la psihoterapie (n. red.).

jamaicano-britanică de a doua generaţie; tatăl lui imigrase în anii 1960 ca parte a generaţiei Windrush[41] Ostilitatea faţă de oamenii de culoare era încă făţişă, chiar acceptabilă din punct de vedere social. Tatăl său şi-a găsit un loc de muncă drept şofer de taxi, dar nu i s-a permis să intre în pub-urile unde îşi ducea şi de unde îşi lua clienţii. Pancartele pe care scria „Fără coloraţi” sau „Fără Indienii de Vest” erau la ordinea zilei. Cu doar câţiva ani mai devreme, deputatul conservator Peter Griffiths câştigase alegerile locale în Smethwick, din apropiere, cu sloganul „Dacă vrei să ai un negru vecin, votează cu laburiştii”. De fapt, rasismul din zonă era atât de virulent, încât activistul politic american Malcolm X a venit la Smethwick în 1965. A fost împuşcat mortal la New York la doar nouă zile după această vizită.

Marcus a povestit cum, într-o zi, tatăl lui a decis să intre în pub indiferent de consecinţe, iar legenda familiei spune că, pentru o scurtă perioadă, o pancartă pe care scria „Fără negri, fără irlandezi, fără câini”, pe care o adusese acasă de acolo, a devenit piesa centrală din bucătăria familiei.

Această scenă plină de patos îi era lui Marcus la fel de dragă precum viaţa de acasă. Tatăl lui mult iubit a murit când el avea şase ani şi, în următorii zece ani, a locuit într-o garsonieră împreună cu mama şi fratele său şi, ocazional, şi cu bunica.

Marcus s-a descris ca fiind un copil slab, timid, pus în umbră de fratele mai mare, mai masiv şi mai carismatic. Mi-a spus că bunica lui era o femeie înfricoşătoare, extrem de devotată cultului penticostal. Credea în vrăjitorie şi în posedarea de către spiritele malefice. Atunci când, într-o iarnă, din cauza unei infiltraţii, începuse să pătrundă apa de ploaie prin peretele bucătăriei apartamentului, bunica îi spusese lui Marcus că era opera diavolului din el. Mi-a povestit cum ea îl pusese pe Raymond să-l imobilizeze pe masa din bucătărie, în timp ce ea îl bătea pe spate cu o

[41] Generația cetățenilor imigranți din Indiile de Vest venită să locuiască la Londra în perioada 1984-1971 (n. red.).

curea din piele, pentru a alunga din el „răutatea” Marcus a spus că atunci când mama lui a intervenit, în cele din urmă, a fost una dintre puţinele dăţi în care o văzuse opunându-se bunicii lui.

Având în vedere acest context cultural, referirile lui Marcus la „vraci” au căpătat dintr-odată mai multă noimă. Şi din moment ce cu siguranţă nu eram vraci (nici sânge de găină[42] nu aveam aici, deşi, luând în considerare insistenţa noastră asupra medicamentelor cu eficienţă variabilă şi a manualelor de terapie cu formule magice, am putut să-mi dau seama încotro bătea), era de înţeles ca stima pe care o nutrea faţă de medici să nu fi fost cu mult mai intensă.

*

Eram cu Marcus într-o încăpere în care plictiseala plutea în aer, iar noi ne pregăteam să trecem de următoarea oră, cea dedicată grupului de conştientizare a sănătăţii mintale.

Împreună cu un psiholog stagiar, mă aflam acolo laolaltă cu alţi şase pacienţi, cei mai mulţi internaţi de puţină vreme în spital, dar care nu participau neapărat pentru întâia oară la o astfel de experienţă. Atmosfera sumbră se asorta cu încăperea, un subsol părăginit cu ferestre înalte în partea de sus, care arătau ca nişte găuri într-un buzunar adânc.

Adoptând atitudinea unui manager aflat la o întâlnire informală pentru consolidarea legăturilor din cadrul echipei, psihologul stagiar a scos *un flipchart* şi a invitat pe toată lumea să numească toate simptomele diferite ale afecţiunilor psihiatrice. Raţionamentul din spatele acestui exerciţiu era să ajute pacienţii să facă legătura între experienţele lor mai neobişnuite şi simptomele

[42] Trimitere la *chicken-blood therapy,* o pseudo-formă de terapie practicată în China în timpul Revoluției Culturale Proletare din vremea lui Mao Zedong, în anii I960, de multi medici de la sate. Presupunea injectarea a zeci până la sute de mililitri de sânge de găină, ca tratament pentru hipertensiune arterială, paralizie, hemoroizi, tuse și răceli obișnuite (n. red.).

recunoscute. Astfel, era încurajată apariţia unui moment de „Aha!”, în care membrii grupului recunosc că au o problemă medicală şi sunt convinşi să-şi accepte diagnosticul şi să urmeze tratamentul recomandat. *Voila!* Asta apreciază psihiatria drept „discernământ”.

Deşi am avut parte de câteva contribuţii firave („să nu dormi”, „să crezi că mâncarea pe care o primeşti este contaminată cu ceva”, „să te simţi trist”, „să pretinzi că eşti Isus, chiar şi atunci când nu eşti, de fapt, Isus”), majoritatea grupului a rămas împietrit, în ciuda jongleriilor stagiarului cu *flipchart-u*l şi markerul. Veniseră pentru biscuiţi şi ca să treacă mai repede timpul până la prânz.

În afară de Marcus, care era foarte implicat, dar nu în felul în care ne-am fi dorit noi. La fiecare răspuns pe care îl extrăgeam din apaticul grup, el ţâţâia sonor, îşi sugea dinţii şi mormăia ceva în bărbie. Se tot foia, încrucişându-şi, descrucişându-şi braţele şi negăsindu-şi locul pe scaun. Cu toate astea, era foarte atent.

De câteva ori, l-am auzit bombănind:

„Ne spun nouă că suntem bolnavi de cap…”

Când în grup există un membru care distrage atenţia, de multe ori ajută să i se dea ceva de făcut, să fie ţinut ocupat, minimalizându-se astfel riscul de a perturba restul grupului.

L-am invitat pe Marcus în faţă, să scrie pe *flipchart* cuvintele pe care ceilalţi urmau sau nu să le rostească.

A sărit în sus şi a păşit în faţă, a înşfăcat markerul din mâna stagiarului şi a mâzgălit cu litere uriaşe:

DURERE

„Tot rahatul ăsta este durere… doar durerea este peste tot”, a spus el, fluturând markerul *pe flipchart* ca un lector universitar care tocmai descoperise răspunsul la o ecuaţie complexă. Apoi, adresându-se membrilor grupului: „Nu-i lăsaţi pe aceşti spălători de creiere să vă spună că sunteţi bolnavi.”

În cameră era linişte, fiindcă toată lumea încerca să se dumirească dacă tocmai spusese ceva uluitor sau dacă bătea câmpii.

Acesta nu era un răspuns standard, prevăzut de manualul grupului de conştientizare a sănătăţii mintale (şi, desigur, eu şi psihologul stagiar ne foloseam de un manual gros, însoţit de fişe ilustrate pentru toţi membrii grupului), dar era foarte greu să negi adevărul răspunsului lui Marcus. Pentru că viaţa lui fusese fără îndoială dureroasă şi toate „simptomele" pe care grupul le subliniase erau, într-adevăr, doar exemple de ceea ce se poate întâmpla atunci când oamenii suferă.

Imediat după acest moment trecător de claritate existenţială din partea lui Marcus, stagiarul i-a mulţumit pentru ajutor şi l-a îndemnat să se aşeze. Ceea ce a şi făcut, cu braţele încrucişate încă o dată şi cu ochii strâns închişi. Avusesem o oarecare şansă de a lua legătura cu el şi o ratasem.

Deşi pământul nu părea să se mişte pentru nimeni altcineva din cameră, acea sesiune a fost cutremurătoare pentru mine. Mi-a atras în mod uimitor atenţia asupra îndoielilor pe care le nutream de ceva vreme.

*

Există un şir tot mai mare de celebrităţi bine intenţionate care se aliniază pentru a ne spune că suferinţa mintală este o „boală la fel ca oricare alta" şi că ar trebui să căutăm ajutor pentru minţile noastre zdrobite, în acelaşi mod în care am face-o pentru un picior fracturat. Doar că, deşi e un lucru bun să trăieşti într-o societate deschisă, gata să discute despre problemele de sănătate mintală, dovezile potrivit cărora „boala" mintală poate fi testată, diagnosticată şi tratată cu aceeaşi certitudine ca o boală fizică sunt departe de a fi concludente.

În cazul unei boli fizice, să primeşti un diagnostic poate reprezenta o uşurare – să afli, în cele din urmă, ce anume cauzează simptomele şi să-i poţi da un nume înseamnă că ai înţeles cu ce ai de-a face şi că eşti chiar pe drumul spre recuperare. În acelaşi mod, şi pentru unele persoane este util să primească un diagnostic psihiatric – căci acesta recunoaşte dificultăţile reale pe care le întâmpină şi le poate permite să obţină ajutorul şi sprijinul de care au

nevoie. Dar pentru mulţi alţii, faptul că problemele lor de sănătate mintală sunt descrise ca „boli” e apăsător.

Componentele a ceea ce avem tendinţa de a considera drept o boală pot fi restrictive – este de obicei ceva ce putem identifica, ceva cauzat de boli, ceva care poate fi vindecat, ceva care este în neregulă cu noi. Dar multe probleme de sănătate mintală pur şi simplu nu împărtăşesc aceste caracteristici. Să ne referim la bolile mintale sugerează că o problemă de sănătate mintală este calitativ diferită de obişnuitele dureri sau confuzii emoţionale şi rezultă dintr-o boală cerebrală subiacentă. Se neagă faptul că suferinţa psihologică, indiferent de forma în care este expusă/manifestată, este adesea o reacţie plauzibilă la greutăţile şi încercările la care viaţa ne supune.

Unele formule de diagnosticare sunt mai uşor de digerat decât altele. „Tulburarea de anxietate” sau „tulburarea depresivă”, de exemplu, nu tind să producă astfel de asocieri negative în mintea publicului precum „schizofrenia”. După cum spune psihologa şi fosta pacientă de la psihiatrie, doctoriţa Jay Watts **[18]**: „Da, există stigmatizare, dar nu discriminarea contagios de violentă şi de ruşinoasă cu care ne confruntăm în cazul diagnosticelor asociate cu boli mintale grave.” Ca urmare a acestei prejudecăţi, pentru indivizii care se confruntă cu fenomene precum auzitul de voci sau sunt convinşi de lucruri pe care societatea le consideră bizare, suferinţa psihologică este adesea atât rezultatul înfruntării reacţiilor oamenilor la experienţele lor, cât şi a experienţelor în sine.

Există dovezi că acele cauze pur fizice au mai degrabă legătură cu unele categorii de diagnostic decât cu altele. De exemplu, există unele dovezi pentru fundamentele neurobiologice ale „tulburării bipolare” şi, totuşi, pentru foarte mulţi oameni, angoasa care îi determină să caute ajutor profesional are legătură, mai degrabă, cu dezavantajul social în care se regăsesc: sărăcie, locuinţe jalnice, nesiguranţă şi slujbe prost plătite, lipsa educaţiei formale, traiul în medii stresante sau necesitatea de a se muta frecvent. Problemele care pot fi greu de înţeles de

către cei din jur (convingerea că eşti Isus, de pildă) sunt adesea legate de evenimente stresante şi circumstanţe de viaţă, în special de abuz sau alte forme de traumă. Între jumătate şi trei sferturi dintre persoanele care primesc îngrijiri de sănătate mintală raportează că au fost abuzate fizic sau sexual în copilărie. Pe scurt, suferinţa mintală este mai probabil un produs al unor factori personali şi sociali complecşi, care se suprapun **[19]**, decât pur şi simplu o chimie nefastă a creierului sau genetică nefericită.

Primirea unui diagnostic poate fi atât un lucru pozitiv, cât şi unul negativ, deci care este cel mai bun lucru de făcut? Un răspuns frecvent din partea profesioniştilor şi a utilizatorilor de servicii implicaţi în dezbaterea problemei este că oamenii ar trebui să fie liberi să aleagă cum sau dacă să-şi denumească şi să dea sens experienţei lor. Cu siguranţă, în cazul lui Marcus, el nu era dispus să accepte boala ca explicaţie pentru faptul că era tratat forţat. Cu toate acestea, el omorâse pe cineva. Şi acest lucru m-a făcut să mă gândesc – însemna că îşi pierduse dreptul de a alege dacă îşi acceptă sau nu diagnosticul?

*

Din fericire pentru amândoi, nu exista niciun grup fratricid în programa spitalului. Am început să am şedinţe individuale cu Marcus şi nu am adus niciodată în discuţie cuvântul „schizofrenie” şi nici nu am utilizat vreodată altă terminologie medicală de faţă cu el.

Ne întâlneam de două ori pe săptămână, într-un mic cabinet de consultaţii din secţia principală (cel puţin până a venit o directivă prin care li se oferea tuturor pacienţilor, indiferent de nevoie, individual, o oră pe săptămână cu un psiholog – nici mai mult, nici mai puţin –, pentru a îndeplini cerinţele de audit). Nemaifiind blocaţi într-un impas perpetuu referitor la ceea ce era „în neregulă” cu el, am început să punem lucrurile cap la cap şi să găsim o explicaţie pentru ceea ce i se întâmplase.

Tânărul Marcus plecase de acasă imediat ce se putuse, mutându-se cu iubita lui; o întâlnise într-o cafenea

animată, pe care obişnuia să o viziteze la prânz şi după serviciu. Perechea, ambii de doar 20 de ard, a avut o fiică împreună, iar Marcus a spus că, la scurt timp după prima ei aniversare, a început să audă voci.

Mulţi dintre noi vom avea halucinaţii auditive la un moment dat în vieţile noastre. Să-ţi auzi numele strigat atunci când nu este nimeni în preajmă sau să ţi se pară că ţi se spune ceva exact în timp ce adormi este o experienţă destul de comună. Într-un mic studiu vizând asistentele britanice din domeniul sănătăţii mintale, 83% au afirmat **[20]** că cel puţin o dată au auzit un glas, „rostit mai degrabă cu voce tare, decât ca pe un gând sau un sentiment propriu”. Auzirea vocii unei persoane dragi decedate este adesea semnalată de cei îndoliaţi şi este descrisă cu preponderenţă ca un fenomen mai degrabă reconfortant decât tulburător.

Am experimentat ceva fundamental asemănător cu auzul vocii în momentele în care eram stresată: auzeam telefonul sunând atunci când de fapt nu suna. Prima şi a doua oară când s-a întâmplat, am ridicat receptorul, dar nu era decât tonul de apel. A treia oară când s-a întâmplat, m-am gândit că poate este timpul să-mi iau un concediu. După aceea, nu s-a mai întâmplat.

Atunci când Marcus a început să audă o voce feminină comentând despre ce făcea el când era singur acasă într-o seară, nu i-a acordat prea multă atenţie iniţial. Dar vocea a devenit mai frecventă, mai critică. Făcea comentarii despre cât de murdară era maşina lui. Cicălitoare într-o formă neînsemnată iniţial, dar descriindu-l mai apoi drept leneş, inutil. Auzind atât de limpede aceste cuvinte, fără ca în cameră să existe vreo prezenţă concretă căreia să i le atribuie, a căutat cea mai rezonabilă explicaţie, ajungând la concluzia că, întrucât prietena lui era singura femeie cu care locuia, cu siguranţă trebuie să fie ea în spatele acestei acţiuni.

A început să audă vocea chiar şi atunci când era departe de casă, iar acesteia i s-a alăturat treptat un întreg cor, toate vocile vorbind în acelaşi timp. A început să strige la

ele: „De ce îmi faceţi una ca asta?”, „Mă spionaţi?”, „Daţi-mi pace!”, dar erau mai sonore, mai puternice şi mai încrezătoare decât el. S-au alăturat apoi şi mai multe voci; unele erau mai puţin ostile, chiar prietenoase, şi a spus că simţea că îl susţin şi îi sunt de folos. Unele erau amuzante şi îl făceau să râdă, îi cântau melodiile pentru copii pe care iubita lui i le cânta fiicei lor şi îi dădeau replica dacă el le răspundea „în gând”.

Mulţumit cu explicaţia referitoare la *cine* se afla în spatele vocilor, Marcus a descris cum şi-a îndreptat apoi atenţia către întrebările *cum* şi *de ce.* Singura explicaţie plauzibilă cu care a putut veni a fost că iubita lui era nefericită în relaţia lor şi îi făcea vrăji – o concluzie care nu este atât de neaşteptată dacă ne gândim la convingerile bunicii sale.

Am întâlnit o mulţime de sisteme de credinţe neobişnuite în această meserie. Dacă cineva simte că forţele exterioare îi controlează mintea sau corpul, de cele mai multe ori, situaţia începe să aibă sens pentru el atunci când o atribuie unei entităţi religioase sau supranaturale. O altă experienţă comună de posesie o reprezintă extratereştrii, care transmit gânduri prin unde de lumină radioactive în creierul celui vizat. (Probabil cel puţin la fel de plauzibil ca în cazul zeilor şi al demonilor – dacă nu chiar mai mult de atât. Totul depinde de felul tău unic de a privi lumea.)

Marcus şi-a înfruntat iubita, furios din pricina a ceea ce considera ca fiind încercările ei de a-l controla, dar şi îngrozit de ceea ce se întâmpla. Fiindcă era şi fetiţa lor în apartament, iubita lui s-a speriat de comportamentul lui neobişnuit şi l-a dat afară. Nu s-a putut întoarce la mama şi bunica sa, cu care luase de foarte puţine ori legătura de când plecase, aşa că, neavând unde să meargă, a început să doarmă în maşină. A fost începutul unei perioade continue de suferinţă şi respingere pentru Marcus, care s-a convins singur că nimeni nu-l voia prin preajmă.

La doar câteva săptămâni după ce rămăsese pe drumuri, a fost concediat de la serviciu. Într-una din zile, era

deosebit de supărat, întrucât fusese dat afară din cafeneaua unde era de-al casei de ani de zile. S-a foit pe loc şi a lovit sfidător, cu palma întinsă, braţul scaunului, în timp ce îmi povestea cum prietenul unuia dintre proprietari a venit la el şi i-a spus că trebuie să plece pentru că „vorbeşte singur şi sperie pe toată lumea". A revenit la acea poveste de câteva ori; în mod evident, fusese picătura care umpluse paharul, văzând-o ca pe o dovadă că, după cum spunea el, fusese blestemat.

Mi-l puteam imagina pe Marcus vorbind făţiş cu voci pe care nimeni altcineva nu le putea auzi, rătăcind pe străzi la prânz, când restul lumii muncea. Devenise tipul pe care vrei să-l eviţi şi traversezi strada când îl întâlneşti. Când mi-a spus despre cum fusese alungat din cafenea, nu m-am putut abţine să nu mă gândesc la analogia cu experienţa tatălui său, atunci când i-a fost interzis accesul în pub, cu atâţia ani înainte.

Odată cu înrăutăţirea condiţiilor sale de viaţă, vocile critice din mintea lui au devenit mai puternice şi mai convingătoare. Începuse să se trateze singur cu canabis, „pentru a obţine puţină linişte", a explicat. Dar nu făcuse decât să înrăutăţească lucrurile. Marcus păstrase legătura cu fratele său mai mare, Raymond, care avea propria lui familie şi locuia în apropiere. Raymond a acceptat să înlesnească contactul dintre Marcus şi fiica lui, apărând în timpul scurtelor plimbări în parc şi ocazional la cinema, pe care fosta lui iubită le-a permis, cu condiţia ca Raymond să rămână cu ei. Cu toate acestea, auzind despre consumul de droguri, fosta lui iubită i-a interzis să mai intre în contact cu fiica sa şi, dacă asta nu era suficient, soţia lui Raymond nu i-a mai permis lui Marcus să intre în casa lor, pentru că o făcea să se simtă inconfortabil.

Îşi pierduse casa, locul de muncă şi singurii oameni pe care putea să se bazeze. Vorbind despre această perioadă, tot amintea despre cafenea, un loc în care fusese cândva atât de binevenit şi unde acum nu mai era acceptat. Vocile critice îi spuneau că este de rău augur şi netrebnic, cuvinte care păreau să facă ecoul criticilor pe care i le

aducea bunica lui în copilărie şi, ca urmare, pe care le simţea cu atât mai apăsătoare.

În timp ce Marcus s-a apucat să relateze ce începuseră să-i spună vocile, am văzut cum povestea ajungea la nefericitul său final. Vocile au început să-i spună să-şi facă rău. S-a scărpinat pe braţe până i-a dat sângele, s-a lovit cu capul de un zid de cărămidă – vocile se certau care dintre ele să preia conducerea şi îi spuneau ce ar trebui să facă în continuare. Cu cât viaţa lui exterioară devenea mai dificilă şi mai nefericită, cu atât vocile deveneau mai stridente şi mai insistente. Descria cum a simţit că vocile ajunseseră să devină deja mult mai puternice decât el şi cum a ştiut că nu va putea niciodată să le ignore sau să le sfideze.

Pentru Marcus, exclus din toate, Raymond a devenit punctul central al tuturor grijilor sale.

Simţind că viaţa îi scăpa de sub control într-un ritm mai rapid decât putea face faţă, a descris cum halucinaţiile erau responsabile pentru „spălarea creierului”, făcându-l să creadă că toată nenorocirea lui era din cauza fratelui său şi că trebuia să-l elimine. Tot vocile i-au descris cum Raymond era posedat şi torturat de demonii care îl blestemau pe Marcus şi îi provocau toată nefericirea. Aşa că Marcus a decis că era de datoria lui să-l omoare pe Raymond, ucigând, prin urmare, spiritul rău care îl luase în stăpânire şi recâştigându-şi în acest fel familia.

A recunoscut cu uşurinţă că a plănuit cum avea să o facă. A descris că stabilise să-l întâlnească pe Raymond înainte de a intra într-un magazin de feronerie, de unde a furat un cuţit. O înlănţuire de acte raţionale în cadrul unei poveşti iraţionale. A avut dreptate când a spus: „Ştiam că îl omor.”

*

Nu îmi dădusem seama atunci, dar acuzaţia lui Marcus că suntem „spălători de creiere şi vraci” a fost începutul recuperării sale.

„Teoria rangului social” susţine că sentimentele şi emoţiile noastre sunt influenţate în mod notabil de modul

în care ne vedem încadraţi în ordinea socială – în special de măsura în care ne simţim inferiori şi priviţi cu dispreţ de către alţi oameni. Acest lucru ne poate determina să credem şi să facem „ceea ce ni se spune”, chiar şi atunci când vocile care ne dictează ce să facem sunt doar în capul nostru. Când Marcus l-a ucis pe Raymond, se afla pe cea mai de jos treaptă, considerându-se cel mai josnic dintre cei mai josnici. Poate de aceea era deosebit de susceptibil să se supună comenzilor vocilor, mai degrabă decât să întrebe, să pună la îndoială şi să se opună.

Refuzul de a-şi accepta diagnosticul arăta că începea să conteste credibilitatea a ceea ce auzea de la figurile autoritare (deşi reale, în acest caz), mai degrabă decât să continue să creadă în ceea ce era instruit să creadă. O modalitate mult mai sigură pentru Marcus de a supravieţui, după părerea mea. Cu toate acestea, era mai mult decât atât. Refuzând să accepte că avea o boală, el se confrunta şi cu alegerea pe care o făcuse, aceea de a-l ucide pe Raymond.

Am lucrat cu Marcus mai bine de un an, dar am părăsit spitalul înaintea lui. M-am lovit din nou de el mulţi ani mai târziu, când vizitam un spital cu securitate redusă. Lucra în cafeneaua mică din acest spital. Se îngrăşase puţin şi aproape că nu l-am recunoscut până când nu mi-a făcut cu mâna, strigând: „Ia te uită, este vraciul!”, şi atunci n-am mai avut nicio îndoială. Mi-a spus că începe să facă paşi mici spre reconstruirea relaţiilor cu mama şi fiica lui, care îl vizitau acolo. Şi îşi asumase un rol neoficial de pacient-mentor, conducând grupuri de *mindfulness.* De fapt, devenise un fel de maestru al *mindfulness-ului.* Încă auzea voci, a explicat el, dar putea să le ignore acum, ba chiar, dacă voia, să le „reducă la tăcere”.

Dacă Marcus învăţase să-şi înfrunte vocile, am început să mă gândesc şi eu diferit la felul în care îmi abordam pacienţii şi la noi teme pentru discuţiile despre sănătatea mintală. Să iniţiez discuţii care să treacă peste obişnuitul scenariu de „boală” şi să respecte propria construcţie personală a evenimentelor din trecut şi a experienţei

pacientului, indiferent de cuvintele pe care le foloseşte fiecare pentru a o descrie. Să lucrez cu el m-a făcut să mă întreb: dacă am putea privi oamenii care se comportă în moduri ciudate sau greu de înţeles, aşa cum a făcut Marcus în acea zi în grupul de conştientizare a sănătăţii mintale, ca fiind pur şi simplu nişte oameni suferinzi, mai degrabă decât să le punem stigmatul unei tulburări, n-am fi oare cu toţii mai dispuşi şi mai capabili să ajungem la ei? Şi n-ar fi oare mai uşor de evitat tragedii precum moartea lui Raymond?

Capitolul 6
JOCURILE PUTERII

„Încercarea de a înţelege violenţa m-a determinat să privesc acţiunile unui criminal ca pe umbrele aruncate de propriile sale naraţiuni interioare.”
Profesor David Canter, Umbre criminale

În ziua în care am primit apelul prin care poliţia îmi cerea ajutorul într-o anchetă, chiar în faţa biroului meu se ridica un gard de plasă de două ori mai mare decât clădirea, şi zgomotul îmi dădea dureri de cap.

Lucram în acel moment într-un spital securizat, iar gardul se ridica din cauza unui pacient care evadase cu câteva săptămâni în urmă şi devenise subiectul a ceea ce trebuie să fi fost cea mai lentă urmărire a poliţiei din anul 2003, dacă nu chiar din istorie. Reuşise să iasă direct pe câmp şi furase un tractor care, cumva, încă avea cheile de contact în el. De fapt, poliţia nici măcar n-a trebuit să-l urmărească, ci doar şi-au parcat maşina la marginea câmpului şi probabil c-au avut timp să completeze şi-un rebus în timp ce aşteptau ca el să ajungă la ei.

În ciuda faptului că acest eveniment era opusul dramaticului, presa locală a trântit titluri fanteziste de-o şchioapă despre un nebun scăpat în libertate. Aşa că spitalul a cheltuit mii de lire pentru a spori o parte din securitate – cea care era vizibilă –, asigurându-i pe rafinaţii noştri vecini din această zonă rurală înstărită că totul era sub control. Au instalat o barieră electrică, astfel încât fiecare maşină era nevoită să se oprească din drum, şi au angajat un fost infirmier, „Marele Nathan”, ca paznic. El şi-a luat în serios această nou dobândită putere şi nu te lăsa să intri fără un act de identitate valid, chiar dacă te cunoştea. Nici măcar câinele de terapie, un Shih Tzu pe nume Larry, nu a ajuns la serviciu într-o dimineaţă, pentru

că nu avea un act de identitate cu fotografie.

Pacientul care scăpase pentru scurt timp avea dificultăţi de învăţare şi fusese condamnat pentru mai multe atacuri incendiare. Avea obiceiul de a se căţăra peste gardul verde-închis care separa curtea exterioară a secţiei de terenul principal. De regulă, se întorcea prin partea din faţă a secţiei şi făcea semn cu mâna camerei de la interfon pentru a intra înapoi. La un moment dat, a circulat zvonul că ceruse un plasture, pentru că, în timpul ascensiunii, se tăiase la deget în gardul cu zale.

A procedat astfel pentru că voia să ştim că e în stare. Şi uneori pentru că avea o problemă pe care simţea că nu o poate rezolva. Era un strigăt de ajutor – voia să ştim că avea nevoie de ajutor pentru a-şi da seama ce să facă.

*

Nu m-am considerat niciodată un „profiler" – în primul rând, pentru că nu este o slujbă adevărată –, dar oamenilor parcă le place să mă numească profiler. Accept eticheta, pentru că mă face să par mult mai exotică decât nordica băutoare de ceai care sunt, de parcă aş deţine puteri magice. Datorită reprezentărilor din televiziune ale psihologilor criminalişti (în special din *Minţi criminale* şi *Indicii în sânge*[43]), profilerul criminalistic a dobândit un statut în conştiinţa colectivă ca o persoană genială, dar excentrică, şi capabilă să ghicească identitatea exactă a unui criminal necunoscut până atunci din doar câteva indicii criptice, o ţigară rapidă la locul crimei şi mult aer rarefiat.

Dar în viaţa reală, lucrurile nu stau chiar aşa. Aceşti aşa-numiţi profileri sunt de fapt fiinţe umane obişnuite, care nu posedă nicio genă de vrăjitorie. Ceea ce pot face este să arunce o privire proaspătă şi să aplice unele cunoştinţe psihologice dovezilor existente şi/sau suspecţilor dintr-un caz. Profilerii sunt aduşi de către poliţie pe post de consultanţi, atunci când au nevoie de o perspectivă diferită

[43] *Criminal Minds* și *Wire In The Blood,* seriale de televiziune, primul, american, celălalt, britanic, în care se investighează cazuri criminale (n. red.).

asupra unei investigaţii sau de o nouă modalitate de a accesa informaţiile pe care ştiu că nu le-au descoperit încă. Aceştia pot ajuta la găsirea legăturilor dintr-o serie de crime, la planificarea interviurilor, pot ajuta poliţia să înţeleagă modul în care personalitatea şi starea mintală ar putea determina comportamentul unui infractor sau pot influenţa felul în care victima îşi aminteşte evenimentele. În rare cazuri este adus un psiholog pentru a determina un „profil", pentru a întocmi o listă cu trăsături probabile, cu istoricul şi caracteristicile stilului de viaţă ale unui infractor necunoscut, deduse dintr-o examinare a crimei şi a locului în care aceasta a fost comisă. Iar noţiunea unui Columbo[44] detaşat, singuratic, care urmăreşte criminalii în serie există, într-adevăr, doar în imaginaţia realizatorilor de film. Şi, nu în ultimul rând, deoarece criminologii din Marea Britanie estimează **[21]** că în această ţară operează maximum patru criminali în serie în acelaşi timp (ceea ce este o veste destul de bună sau din cale-afară de terifiantă, în funcţie de cum priveşti lucrurile).

Întreaga zonă a psihologiei aplicate în procesul de prindere a criminalilor şi de aducere a acestora în faţa justiţiei este acum cunoscută sub numele de „psihologie investigativă" şi, de-a lungul carierei mele, a înflorit în propria-i disciplină distinctă **[22]**, având cursuri universitare dedicate, iar ofiţerii de poliţie fiind special instruiţi şi cu baze de date sofisticate şi software special. Disciplina s-a extins într-o gamă largă de domenii de investigaţie, contribuind în aproape orice sector, de la detectarea evaziunii fiscale, până la interpretarea ameninţărilor teroriste. Poate că întrebarea pe care mi-o adresează cel mai des studenţii este: cum pot să devin profiler? Le spun să studieze şi să devină specialişti sau să se alăture forţelor de poliţie şi să facă cursuri de

[44] Trimitere la personajul omonim din serialul de televiziune polițist american *Columbo* (1968-2003), un detectiv isteț și caustic, care investighează numeroase crime în stilul „whodunit", strângând astfel suficiente indicii pentru a numi criminalul din lista de suspecți (n. red.).

psihologie investigativă. Apoi mă gândesc, în sinea mea, la faptul că, dacă nu au reuşit să investigheze singuri asta, poate c-ar trebui să-şi îmbunătăţească tacticile.

De asemenea, uneori le ofer o doză de realism vizavi de acest domeniu, apelând la o analogie cu perioada în care am chiulit de la şcoală cu primul meu iubit, Jamie Rabourn. Cu înţelepciunea noastră de la 16 ani, am decis că în acea zi însorită ne-am petrece mult mai bine timpul lenevind în iarba înaltă din spatele şcolii noastre, decât într-o sală de clasă plictisitoare.

Am ajuns acasă mai târziu şi mama m-a întrebat cum fusese ziua mea. Adâncindu-mă şi mai tare în înşelăciunea mea, i-am răspuns: „O, în regulă, doar un pic plictisitoare, ca de obicei.”

Fără să ridice nici măcar o sprânceană, ea a răspuns: „Foarte amuzant, pentru că tare mi se pare că ai petrecut după-amiaza lenevind în iarba înaltă cu Jamie Rabourn.”

Cum de putea ea să ştie asta? — am insistat să aflu. Apoi a rostit, victorioasă: „Pentru că sunt mama ta.” În acel moment, am fost sigură că nu era doar mama mea, ci o femeie cu puteri supraomeneşti de percepţie şi deducţie.

De fapt, o sunaseră de la şcoală şi îi spuseseră că mă făcusem nevăzută după ce s-a strigat catalogul la prima oră dimineaţa, la fel ca şi, ce coincidenţă, Jamie Rabourn. Am observat mai târziu în acea seară că îmi rămăseseră în păr o sumedenie de fire lungi de iarbă. Oricât de minunată este, mama nu are abilităţi premonitorii. Ea restrânsese opţiunile, pe baza dovezilor, a celor mai evidente probabilităţi şi a înţelegerii ei cu greu câştigate despre comportamentul şi motivaţiile adolescenţilor.

Făcusem parte din echipa bine consolidată de psihologi a acestui spital securizat timp de un an, dar acum lucram acolo doar trei zile pe săptămână, în timp ce începeam să-mi construiesc, în parte, practica privată, să le predau masteranzilor psihologie criminalistică aplicată la Universitatea Manchester şi să activez în calitate de martor expert în instanţă.

De obicei, nu petreceam oricum mult timp în biroul meu,

dar evitasem să fac asta în mod intenţionat, din cauza zgomotului asurzitor provenit de la utilajele grele. A fost un noroc chior că eram chiar în birou când a sunat telefonul în ziua aceea.

Dorind să scap de zgomot, am smuls receptorul. Era sergentul detectiv Steve Allbright, un coordonator de interogatorii din cadrul echipei de examinare a crimelor grave. Căuta un psiholog care să ajute la anchetarea unei crime: existau o crimă şi un suspect principal, dar nu şi dovezi suficiente pentru a-l acuza. Prima rundă de interogatorii nu dăduse roade şi ar fi dorit o mână de ajutor în runda următoare. Aş putea să-l ajut?

I-am explicat că nu am nicio experienţă practică în acest tip de activitate, dar el a spus că nu contează, că are nevoie doar de punctul de vedere al unui psiholog. Era puţin probabil să existe şi o remuneraţie, dar m-ar tenta oare? Se dovedeşte că atunci când un ofiţer de poliţie te sună şi îţi cere ajutorul în anchetarea unei crime, chiar dacă este *pro bono* şi nu ai mai făcut asta niciodată, accepţi.

*

La secţia de poliţie, Steve mi-a arătat biroul pe care îl împărţea cu restul echipei. Era un sentiment familiar de haos organizat, cu maldăre de hârtii peste tot şi un aer îmbibat cu miros de cafea şi prânzuri încălzite la cuptorul cu microunde. Aveam lapte praf în ceai şi apa părea ruginită.

Steve a prezentat datele problemei: un bărbat de 62 de ani, Malcolm Johns, fusese ucis în casa lui în urmă cu şapte ani – ucis în patul lui, în timp ce soţia sa dormea alături, în al doilea dormitor. Poliţia nu-l găsise niciodată pe ucigaş.

Aproape în aceeaşi perioadă, în zona în care locuia Johns, avuseseră loc o serie de spargeri – o zonă întinsă dintr-un cartier din perioada postbelică, formată în principal din case cu acoperiş plat, fiecare cu o mică grădină în faţă şi una în spate. Toate spargerile aveau aproape acelaşi *modus operand^* fără nimic prea neobişnuit: intraseră printr-o uşă din spate şi furaseră

aparate electrice de mici dimensiuni, comune într-o gospodărie, bijuterii şi alte obiecte de valoare. Dar, ceva şi mai neobişnuit, hoţul intrase în casă la miezul nopţii.

Dacă e să le dai crezare scenariştilor de televiziune şi filme, spargerile au loc atunci când toată lumea doarme profund, deoarece hoţul plănuieşte să se strecoare pe o fereastră, fără să fie observat. În realitate, cei mai mulţi dintre spărgătorii de case nu vor să intre în contact cu alte persoane (în argoul condamnaţilor, cei care dau spargeri noaptea sunt cunoscuţi sub denumirea de „melci”) – majoritatea spargerilor din locuinţe **[23]** au loc în timpul zilei, când oamenii sunt la muncă, şi casele lor sunt goale. Apogeul intrărilor prin efracţie este atins în după-amiezile târzii de la începutul iernii, când este suficient de întuneric pentru a le asigura intruşilor o acoperire, dar majoritatea oamenilor nu au revenit încă de la serviciu.

Ni s-a alăturat o tânără analistă de date, Jo. Era nouă în poliţie şi avea un interes special în analiza locului crimei şi profilarea geografică – analiza locaţiei (locaţiilor) asociată în raport cu o infracţiune poate ajuta la identificarea zonei în care infractorul ar putea să locuiască şi la reducerea numărului de suspecţi. Jo fusese recrutată în vederea lansării HOLMES2, un sistem informatic care deţine o mulţime de informaţii despre infracţiuni majore şi permite verificarea bazelor de date de la toate secţiile de poliţie din ţară, care, în prezent, este utilizat de toate forţele de poliţie din Regatul Unit. Dar înalta tehnologie a lui HOLMES2 nu fusese încă pusă în practică, aşa că Jo făcuse lucrurile pe stil vechi. Îşi petrecuse zile întregi acoperind o hartă cu o folie de acetat şi punctând cu o cariocă locurile în care avuseseră loc spargeri nocturne pe o perioadă de un an, înainte şi după crimă. Dar efortul ei avusese ca rezultat o masă indescifrabilă de puncte roşii minuscule, mult prea condensate şi numeroase pentru a dezvălui orice tipar.

Un număr de victime ale spargerilor din acest grup raportaseră nu numai furtul de articole din casele lor, ci şi că s-au trezit şi au văzut un bărbat cu cagulă stând la

capătul patului lor. Dacă erau atât de ghinionişti încât să se trezească în această circumstanţă terifiantă, bărbatul le lătrase acelaşi ordin – să se întoarcă cu faţa în jos şi să-şi ducă mâinile la ceafă. Apoi stătuse în tăcere, privindu-i o vreme – unii spuneau că se întâmplase pentru câteva momente, pentru alţii era vorba de câteva minute – până când, în cele din urmă, dispărea. Niciuna dintre victime nu a putut identifica vreuna dintre trăsăturile faciale ale bărbatului; există şanse mici să-ţi aminteşti o figură, în mod normal, dar când trebuie să-ţi aminteşti de una pe care ai văzut-o într-o cameră întunecată, şi care mai avea şi o cagulă, e aproape imposibil. Alte caracteristici fizice pe care le-au raportat au variat; accentul era probabil unul local, nesemnificativ. Dar toţi martorii au spus poliţiei acelaşi lucru – în cameră era linişte, cu excepţia zgomotului propriei lor respiraţii gâfâite. El nu părea să facă nimic. Îi privea doar pentru o vreme şi pleca.

Jo notase aceste incidente specifice pe un panou separat şi erau mult mai uşor de distins – erau aproximativ 19 puncte roşii care formau un coridor subţire, de aproximativ opt sute de metri de-a lungul a şase kilometri. Hoţul fusese prins de febra cumpărăturilor şi acest coridor roşu era strada lui principală. Existau doar câteva deviaţii, unele spargeri care avuseseră loc în timpul uciderii lui Malcolm Johns, dar în locaţii puţin mai îndepărtate decât zona preferată a hoţului. Dacă exista o legătură între aceste cazuri – şi asta era doar o presupunere –, se părea că moartea bătrânului îl zguduise într-atât pe răufăcător, încât să-l scoată temporar din ritmul lui obişnuit.

O altă infracţiune care avusese loc în zonă, la un depozit dintr-o zonă industrială din apropierea cartierului rezidenţial, se desfăşurase foarte diferit. În timp ce Steve îmi povestea despre această infracţiune, Jo a adăugat cu grijă un punct albastru la un capăt al pasajului roşu existent.

La opt luni după ce Malcolm Johns fusese ucis, doi adolescenţi şi părinţii lor se aflau într-o boxă dintr-un depozit, într-o sâmbătă după-amiază, sortând cutii pline cu

lucrurile bunicii lor recent decedate. În timp ce cei patru erau ocupaţi cu scotocitul şi împachetatul, un bărbat cu cagulă, care ţinea în mână ceea ce părea a fi un pistol (s-a dovedit a fi o imitaţie a unui pistol Browning MK2 – poliţia o va trata în continuare ca pe o armă de foc adevărată, dacă deţinătorul o flutură în jur) a păşit calm înăuntrul unităţii şi i-a pus pe toţi să stea cu faţa la perete şi să-şi ducă mâinile la ceafă, ca la un pluton de execuţie. În timp ce Steve şi Jo îmi spuneau asta, am ridicat din sprânceană, gândindu-mă la îndrăzneala lui: să ţii patru oameni sub control într-un spaţiu imprevizibil, semi-public, nu e chiar floare la ureche. Chiar şi cu o armă care pare convingătoare, există totuşi riscul ca cineva să decidă să te provoace.

Tâlharul i-a ţinut pe cei patru cu faţa la zid şi cu mâinile la ceafă. Ei au descris modul în care el le-a răscolit dezinvolt printre lucruri şi şi-a umplut geanta. Apoi, în continuare relaxat, a păşit până în spatele mamei, care se afla la capătul îndepărtat al şirului, şi şi-a trecut mâinile peste sânii ei. Tot din spatele ei, şi-a dus apoi mâna la partea din faţă a pantalonilor ei. Un atac sexual. Şi-a luat mâna şi a rămas în spatele familiei pentru câteva clipe, după care s-a strecurat afară din boxă.

Nimic din înregistrările camerelor de supraveghere ale depozitului nu-l arăta pe hoţ părăsind incinta. Dar poliţia a reuşit în cele din urmă să identifice şi să aresteze un bărbat din localitate, pe Ian Hogan, un fost membru al personalului unităţii de depozitare, care avea o boxă închiriată acolo. Nu fusese văzut părăsind locaţia, pentru că nu o părăsise. Intrase direct în propria lui boxă şi zăbovise acolo o vreme, ştiind cu exactitate unde erau poziţionate camerele de supraveghere, când se schimbă turele şi cum putea să iasă fără să atragă atenţia asupra lui.

Hogan – în vârstă de 30 de ani, acum şomer şi căsătorit, cu doi fii tineri – locuia chiar la limita zonei rezidenţiale. Jo a marcat un al doilea punct albastru pe panou, iar linia roşie era acum perfect intercalată între cele două semne

albastre: casa lui Hogan la un capăt şi depozitul la celălalt. Nu era visul unui profiler geografic – infracţiunile în serie se încadrează îndeobşte într-un cerc aproximativ, în jurul punctului central al casei infractorului –, dar era o diagramă semnificativă.

Hogan a fost condamnat pentru jaf armat pentru infracţiunea din depozit, dar, din motive cunoscute cel mai bine de procuratură, nu fusese acuzat separat şi de agresiune sexuală. Îşi ispăşise aproape jumătate din pedeapsa de şapte ani şi în curând avea să se întoarcă acasă. De asemenea, fusese conectat cu unele dintre spargerile din timpul nopţii din zonă, al căror număr scăzuse după ce-a intrat la închisoare. Fusese doar conectat cu ele, pentru că nu se putea dovedi în mod concludent că el era melcul, chiar dacă multe dintre obiectele furate se aflau acum bine-mersi în boxa lui de depozitare. De fapt, boxa era plină cu bunuri de valoare: televizoare şi aparate electrice, bijuterii, unelte, reproduceri şi arme antice. Existau, de asemenea, o mulţime de lucruri aparent fără valoare, banale: calendare, perii de păr, garnituri de etanşare a uşilor. Hogan nu a recunoscut nimic, susţinând că a achiziţionat o mare parte din conţinutul boxei de la bărbaţi cu care a făcut comerţ în pub.

Cu o semnificaţie deosebită, în talmes-balmesul de articole găsite în boxa lui Hogan, era un ceas care îi aparţinea lui Malcolm Johns – un ceas din anii 1970, cu o faţetă aurie şi o curea din piele maro uzată. Era genul de ceas care ar fi putut avea valoare sentimentală, dar care nu valora mulţi bani. La fel ca în cazul tuturor celorlalte articole, Hogan a insistat că îl cumpărase de la un necunoscut din pub şi nimeni nu putea dovedi contrariul.

*

Obiceiul infractorului în serie de a păstra „trofee” a fost mult timp favoritul romancierilor şi scenariştilor; cu cât este mai groaznic bibeloul sau, în unele cazuri, o parte a corpului, cu atât e mai bine. Dar ele nu există doar în ficţiunea poliţistă. În 2006, s-a descoperit că aşa-numitul

„violator de pantofi” James Lloyd din Rotherham avea peste o sută de perechi de pantofi în spatele unei uşi secrete din biroul său, toate luate de la victimele pe care le atacase.

De ce au unii infractori nevoie de un suvenir? Un trofeu nu trebuie să fie un articol fetiş. Chiar şi cele mai banale obiecte pot reprezenta o probă, o ancoră fizică a infracţiunii lor şi semnificaţiei psihologice din spatele acesteia. În cazul unui atac sexual sau al unei crime, păstrarea acestuia le permite să retrăiască entuziasmul şi stimularea, pentru a putea accesa fantezia în orice moment, din nou şi din nou. Am aflat chiar că unii infractori oferă cadou obiectele lor trofeu, reafirmându-şi pe ascuns dominaţia şi controlul asupra unei alte persoane – explicaţia secretă că i-ar putea face ceea ce i-au făcut victimei de dinainte, dacă aşa au chef.

*

Pe lângă descoperirea ceasului, Steve a explicat că, la locul spargerii de la casa soţilor Johns, a fost identificată şi o parte din amprenta unui pantof cu mărimea identică a celui purtat de Hogan. Cu toate acestea, provenea de la talpa unui tip foarte comun de încălţăminte sport şi nu fuseseră găsite încălţări similare în boxa lui Hogan sau la el acasă. Pe corpul lui Johns erau nişte fibre de lână neagră (posibil să fi provenit de la mănuşi ori de la cagulă), care se potrivesc cu fibrele găsite la intrarea prin uşa din spate a uneia dintre spargerile de tipul „mâinile la ceafă”, dar, din nou, nici aceste spargeri, nici crima nu puteau fi legate de Hogan.

Fără dovezi criminalistice solide care să demonstreze altceva, se părea că poliţia nu putea face nimic mai mult pentru constituirea unui caz convingător în care să-l acuze de vreo infracţiune pe Hogan. Resursele sunt limitate în investigaţii ca aceasta; nu era un caz important sau de mare anvergură. Realitatea este că ştirea unui bătrân ucis în casa lui dispare rapid de pe radarul mass-media. Volumul mare de obiecte din boxa lui Hogan a prezentat, de asemenea, o problemă practică: ar fi fost prea costisitor

şi, în acelaşi timp, ar fi fost o risipă prea mare de timp să le trimitem pe toate pentru analiză criminalistică. Fără nicio evoluţie care să susţină următoarea etapă a procesului, cazul „s-a răcit”, cum s-ar spune.

A doua zi după prima întâlnire cu Steve şi Jo, m-am întors la secţie şi m-am aşezat singură într-o cameră mică, pentru a arunca o privire la dovezile de la locul crimei, adunate imediat după uciderea lui Malcolm Johns. Să priveşti nişte fotografii cu cineva care a fost ucis – mai ales dacă sfârşitul s-a petrecut într-un mod deosebit de umilitor sau brutal – nu este un lucru care să capete o oarecare tentă de normalitate pe măsură ce o faci. Este ca şi cum ţi-ai surprinde vecina în cămaşă de noapte sau ca şi cum ai intra peste cineva pe care nu-l cunoşti când este la toaletă. Există un sentiment profund, primordial, că e ceva acolo ce nu trebuia să vezi niciodată.

Moartea este un moment atât de intim şi personal – probabil cel mai personal dintre toate. Uneori, văd nu numai exteriorul corpului victimelor, ci şi interiorul: organe revărsate, creiere zdrobite, organe genitale expuse sau mutilate. Cu siguranţă nu există nimic mai intim decât interiorul unei persoane. Sentimentul de regret că eu – un străin – l-am văzut aşa nu dispare niciodată.

Imaginile scenei crimei documentează cu detalii minuţioase locul în care s-a întâmplat ceva de nedescris. Mai mult de jumătate dintre toate omuciderile au loc într-o locuinţă sau alta, aşa că fac adesea un tur al caselor oamenilor.

Odată ce o crimă a fost descoperită, echipele criminalistice intră şi decojesc cu grijă straturile locaţiei, exact ca pe o coajă de ceapă. Cu fiecare strat, dovezile sunt documentate şi etichetate meticulos, expunând totul, ajutând anchetatorii şi pe alţii implicaţi în proces mai departe, în miezul problemei.

Uneori, inima reală a victimei este fotografiată şi ea, atunci când imaginile documentează examinarea postmortem a cadavrului. Patologul face o incizie lungă în partea din faţă a corpului, iar organele sunt prelevate şi

fotografiate. O altă incizie se practică în partea din spate a craniului, astfel încât creierul să poată fi examinat, iar fiecare etapă este fotografiată.

Un alt aspect deprimant este că unele dintre fotografiile pe care le văd sunt cu bebeluşi sau copii foarte mici. Indicele de omucidere al Ministerului de Interne arată în mod constant cum în cazul copiilor de sub un an există cea mai mare rată de victimizare sau deces prin omucidere, raportat la un milion de locuitori. Asta înseamnă că o persoană riscă să aibă parte de o moarte violentă în primele douăsprezece luni de viaţă decât la orice altă vârstă. Aproape întotdeauna, aceştia sunt ucişi de unul dintre părinţii biologici sau de unul vitreg.

Când mă uit la o fotografie a unui corp, îmi place să întreţin o scurtă conversaţie – în minte – cu persoana care a fost cândva. Spun ceva de genul: „Bună, îmi pare foarte rău că ţi s-a întâmplat asta. Acum hai să vedem ce îmi poţi spune, bine?” Sună prostesc, dar o fac pentru a fi politicoasă, pentru a simţi că le-am oferit respect, deşi persoana respectivă este moartă şi habar nu are că vorbesc în gând cu fotografia ei. O fac atât pentru rudele şi familiile lor, cât şi pentru ei; sau poate doar pentru mine. Nu am nicio noţiune religioasă sau romantică despre moarte, dar, totuşi, cred că oamenii ar trebui să meargă pe ultimul drum ţinuţi de mână de cineva, şi nu cu violenţă. Un trup este format din carnea şi sângele cuiva. Aşa că presupun că încerc într-un fel să păstrez o atitudine respectuoasă la căpătâiul persoanei decedate.

Durează câteva secunde până mintea mea începe să înregistreze ceea ce văd. Corpul meu înregistrează întotdeauna primul şi am nevoie de un moment până explozia de electricitate de pe pielea mea – „răspunsul galvanic al pielii”, reacţia instantanee a organismului la stres – dispare. Mă uit la rezultatul a ceea ce s-a întâmplat, încerc să reconstruiesc în minte *cum* s-a întâmplat, creând o cronologie probabilă a gândurilor, deciziilor şi acţiunilor persoanelor implicate. Acestea fiind spuse, nu încerc să „intru în mintea” nimănui, ca un şaman mistic;

este mai degrabă vorba de o încercare de a mă pune în pielea lor. Încerc să dobândesc nişte cunoştinţe practice care să mă îndrume să pun întrebările potrivite sau să mă îndrume către următoarea dovadă, şi care să fie utile pentru a putea răspunde la întrebările care mi-au fost adresate. Sunt întotdeauna conştientă că ceea ce văd nu este tot ce există. Totuşi, de multe ori, cam asta este tot ce ai. Şi intri într-un joc psihologic de construire a unui puzzle din care cineva a furat câteva piese.

Nu devine niciodată mai normal, dar cu cât te uiţi mai mult, cu atât mai uşor te obişnuieşti şi reuşeşti să priveşti în interes profesional, detaşat. Ca în cazul oricărei sarcini descurajante, recurgi la împărţirea în bucăţi, concentrându-te mai degrabă pe aspecte mici decât pe întreg, avansând pas cu pas. Concentrează-te pe astfel de detalii şi, în cele din urmă – dacă ai noroc –, va apărea imaginea completă.

*

Am etalat cu grijă toate fotografiile făcute acasă la Malcolm Johns. Era o casă cu acoperiş plat cu două dormitoare şi cu o scară îngustă care te ducea până pe palier, aducându-te direct în faţa „dormitorului din spate”, unde domnul Johns dormise. Se pare că suferise de apnee în somn de ani de zile şi sforăia zgomotos, trezindu-şi adesea soţia – şi pe el însuşi – în timpul nopţii. Aşa că doamna Johns se mutase în dormitorul din faţă. (Mai mult, purta dopuri de urechi în fiecare noapte, astfel că, în noaptea în care a fost ucis, ea nu a auzit nimic până când nu a sunat alarma de incendiu. A fugit la soţul ei, dar l-a găsit mort pe podea.)

În fotografiile cu patul se vedea perna ortopedică îmbibată în sânge şi tăblia acoperită până sus cu stropi. Fusese ucis în timp ce se afla încă în pat, iar ulterior, corpul fusese mutat pe podea. Capul se afla între capătul din colţul din dreapta al patului şi colţurile şifonierelor cu oglindă care se întindeau pe toată lăţimea camerei. Corpul îi era uşor rostogolit, cu un braţ în faţă, cu un umăr cocoşat, într-o ipostază aproape indiferentă, celălalt sub

torace, ridicându-l, ca un mic piedestal. Era o poziţie nefirească, de parcă ar fi fost scăpat repede pe podea şi lăsat acolo, iar modul în care se reflecta în oglinda şifonierelor îl făcea să pară şi mai ciudat. Ca şi cum ar fi fost două cadavre.

Primise cel puţin patru lovituri zdravene în ceafă cu un obiect greu – în imaginile se vedea cum craniul i se sfărâmase.

Întregul corp îi fusese fotografiat în detaliu, după cum se şi cuvenea, dar alocaseră un interes deosebit mâinilor. Două degete de la mâna dreaptă erau deformate, zdrobite de-a dreptul, iar la ambele mâini, degetele prezentau zgârieturi, vânătăi adânci şi sânge acolo unde pielea fusese sfâşiată cu ceea ce părea un obiect greu – se vedea din forţa cu care fusese lovit. Acestea nu erau genul de răni defensive pe care te aştepţi să le vezi atunci când cineva şi-a ridicat mâinile pentru a se proteja. Medicii patologi o confirmaseră: când îi fuseseră aplicate loviturile, avusese mâinile împreunate la ceafă.

Fotografiile arătau, de asemenea, că o parte din covorul pe care ajunsese corpul lui şi o porţiune de pe cracul pijamalei sale erau pârlite. Părea că ucigaşul ar fi încercat să dea foc ţesăturii în grabă, în tentativa, fără îndoială, de a distruge orice urmă pe care o lăsase pe victimă, doar că nu luase foc fără să adauge vreun lichid inflamabil sau catalizator. Cu toate astea, alarma de incendiu fusese declanşată.

Nu găsisem niciun motiv practic pentru a muta corpul lui Malcolm Johns din pat. Era un act greoi şi inutil. Iar când comportamentul nu serveşte niciun scop practic, serveşte cel mai probabil o nevoie psihologică. De ce fusese azvârlit acolo, în faţa oglinzii?

Ucigaşul în serie scoţian Dennis Nilsen[45] a fost responsabil pentru moartea a cel puţin doisprezece tineri. Îi plăcea să se implice într-o pseudo-relaţie cu trupurile victimelor sale – îi plăcea să-şi îmbăieze victimele moarte,

[45] Ucigaș în serie și necrofil; a ucis cel puțin doisprezece tineri și băieți între 1987 și 1983 (n. red.).

să le îmbrace şi să urmeze anumite ritualuri cu cadavrele lor. În declaraţiile extinse şi coerente în care a mărturisit, Nilsen a vorbit despre cum fusese hărţuit la şcoală de un băiat care s-a înecat ulterior. Tânărul Nilsen şi-a amintit că se simţise atât triumfător, cât şi excitat, în timp ce privea trupul pe jumătate gol al băiatului cărat pe ţărm. Acest băiat, care inspirase cândva teamă în Nilsen, nu mai era în stare să se manifeste, redus fiind la a primi cu pasivitate atenţia unei asistente şi a unui angajat de la pompe funebre. Acest moment definitoriu i-a inspirat o fascinaţie de o viaţă pentru pictura *Pluta Meduzei,* care s-a transformat în inspiraţia pentru fanteziile sale sexuale din ce în ce mai deviante. Pictura din 1819 a lui Theodore Gericault descrie consecinţele naufragiului fregatei franceze *Meduza* şi înfăţişează un bătrân pe o plută improvizată, care ţine în braţe corpul gol şi palid al unui tânăr mort.

Am purtat cândva o conversaţie, deşi degajată, tulburătoare cu Dennis Nilsen, în timp ce îşi ispăşea condamnarea pe viaţă în închisoarea Full Sutton. Cu accentul lui scoţian scrâşnit, mi-a spus că sugrumarea sau înecarea victimelor sale era un mijloc, nu un scop.

Cel mai plin de satisfacţii dintre ritualurile sale groteşti a fost să-şi ridice victimele şi să le ţină în braţe în faţa unei oglinzi, legănându-le, astfel încât să se poată vedea în timp ce le ţinea. A spus că îi plăcea să le vadă trupurile într-o ipostază similară cu cea a bătăuşului pe care îl văzuse când îl scoteau din apă – flasc, inert. Şi pe el însuşi, suveran. Pe când se holba la reflexia lui din oglindă ţinându-şi victimele, ale căror braţe atârnau, făcea o fotografie mintală – un fel de trofeu vizual –, la care putea apela atunci când se simţea inadecvat şi dorea să se întoarcă, în gând, la acest moment apoteotic.

Oare ucigaşul se complicase să-l dea jos pe Malcolm Johns din pat ca să se vadă în oglindă în timp ce ţinea cadavrul? Tânjea el după aceeaşi confirmare vizuală a propriei puteri asupra unei alte fiinţe umane precum Nilsen?

*

Următorul pas a fost să urmăresc interviurile cu Hogan, pe care poliţia le realizase după ce fusese arestat pentru jaful din depozit. Ţineam transcrierea însoţitoare, dar sunt atât de multe informaţii utile, legate de comportament, neînregistrate pe hârtie, încât am lăsat-o jos şi m-am mulţumit să vizionez videoclipul.

Steve avea dreptate. Hogan nu dezvăluise mare lucru în acele interviuri. Înregistrările de slabă calitate de pe ecranul divizat îl arătau stând cu picioarele încrucişate şi cu mâinile încleştate pe genunchi, un mod inconştient de a se asigura că nu lăsa să-i scape nicio informaţie incriminatoare prin limbajul corpului. Se ascundea bine după deget.

Era aproape un exemplu perfect din manualul PEACE, aşa cum este cunoscută procedura de intervievare utilizată de poliţie. Literele reprezintă Pregătire/ planificare; Explicarea scopului interviului; Angrenarea suspectului într-un dialog de expunere a probelor/a ce s-a întâmplat; Contestarea depoziţiei acestuia/încheiere; Evaluare. Este un cadru pe care poliţiştii îl folosesc pentru a se asigura că sunt colectate cât de multe informaţii utile posibile pe parcursul interviului. Toţi ofiţerii operaţionali din ţară fac instructajul PEACE, iar în ultimii ani, tehnica s-a dezvoltat pe mai multe niveluri de pregătire, adaptate special anumitor domenii ale criminalităţii.

L-am urmărit pe Hogan în timp ce răspundea la întrebări. Temperat, înainte de a spune ceva, a tras adânc aer în piept. Mi-a amintit de ce fusesem instruită să fac în calitate de martor expert în instanţă – ceea ce numim „captarea sălii de judecată”. Când un avocat îmi adresează o întrebare, nu reacţionez imediat. Îmi acord câteva secunde, timp în care mă întorc către juriu sau judecător, înainte de a răspunde. Nu numai că este un protocol corect să te adresezi judecătorului şi juriului, nu avocatului, dar încetineşte întregul proces. Nu mă întorc înapoi spre avocat până nu termin de zis ce vreau să spun. Astfel, dacă îmi acord timpul de care am nevoie pentru a mă asigura că

răspunsul meu este potrivit şi transmite ceea ce vreau, nu pot fi atrasă într-un schimb de replici rapid şi neglijent. E o situaţie dificilă pentru oricine să fie chestionat sub presiune şi cu atât de mulţi oameni în jur pândindu-ţi răspunsurile, aşa că e important să-ţi acorzi acele câteva momente extra pentru a-ţi aduna gândurile.

Poliţist: Ne poţi explica cum ai ajuns în posesia ceasului lui Malcolm Johns?

Hogan: [respiră o dată, de două ori] Nu-mi amintesc exact, cumpăr multe lucruri de la mulţi oameni. Probabil că s-a aflat într-un lot cumpărat la grămadă. Nu-mi amintesc să-l fi văzut, [clipeşte]

După câteva ore, răspunsurile lipsite de asumare şi atent construite ale lui Hogan au început să-şi facă efectul asupra ofiţerilor care îl intervievau. I-am văzut că oboseau şi limbajul trupului devenea din ce în ce mai conflictual – la fel ca întrebările. Studiile arată în mod repetat că până şi cei mai bine pregătiţi intervievatori din poliţie pot întrerupe suspectul, punând întrebări încuietoare sau solicitând răspunsuri care să le confirme presupunerile despre ceea ce s-a întâmplat.

Primul ofiţer a pus pe masă o fotografie cu trupul domnului Johns, împingând-o către Hogan, apoi s-a lăsat pe spate în scaun şi şi-a încrucişat braţele. Muşchii maxilarului lui Hogan s-au încordat uşor.

Poliţist: L-ai ucis, nu-i aşa?

Hogan: [respiră o dată, de două ori]… nu eu.

Poliţist: L-ai omorât în bătaie pe Malcolm Johns în patul lui.

Hogan: [respiră o dată, de două ori]… nu eu, nu am lovit pe nimeni.

L-am observat pe Hogan dând din cap blând, afirmativ, la fiecare întrebare, înainte de a-şi reajusta poziţia, aplecat în faţă şi încrucişându-şi braţele într-o postură similară cu

cea a acuzatorului. Aceasta a fost o contradicţie scurtă, dar revelatoare, între negarea verbală şi limbajul corpului său. Dar niciun poliţist nu a observat – unul se uita la fotografie, iar cealaltă se uita la colegul ei.

*

Şase săptămâni mai târziu, am mers din nou la secţie pentru a doua rundă de interogatoriu. Hogan fusese transferat din închisoarea de categoria C (relocare), pentru o perioadă de două zile, în camera de custodie a secţiei de poliţie. L-am văzut cu coada ochiului, în timp ce era adus la noua locaţie de către poliţistul însoţitor. Părea mai mic decât persoana pe care o urmărisem în videoclip, mai ofilit şi mai slab decât fusese în acele prime interviuri.

Între timp, Steve şi cu mine am conceput un plan detaliat de interviu. Am sugerat că, din moment ce Hogan se ţinuse atât de bine pe poziţii (ceea ce psihologii numesc „reactanţă psihologică") în timp ce fusese presat de poliţişti să-şi recunoască vinovăţia în interviurile iniţiale (şi, să nu uităm, el ar putea fi nevinovat – scopul unui interviu este acela a obţine informaţii corecte, nu neapărat de a smulge o mărturisire), am putea obţine rezultate mai bune dacă, de data aceasta, l-am lăsa pe el să preia frânele. Jaful din depozit ne arătase că era vorba despre un bărbat căruia îi plăcea să deţină controlul, aşa că am decis să-i oferim această ocazie şi să vedem dacă avea să-l facă să-şi dea drumul la gură. Asta însemna ca noi să tăcem mai mult şi să-l aşteptăm pe el să vorbească, folosind doar un minimum de indicii, dacă era necesar, ba chiar şi să-l întrebăm pe Hogan despre ce simţea el că i-ar ajuta pe poliţişti să fie adus în discuţie şi, în general, să părem cât mai docili.

Toate interviurile, indiferent dacă sunt ale victimelor sau ale suspecţilor, sunt reglementate prin Legea privind poliţia şi probele penale (PACE). Acesta este cadrul legislativ care asigură că toţi cei care intră în contact cu procesul de investigare sunt trataţi în mod uman şi echitabil. Pentru a evita orice sugestie că mărturisirile din timpul interogatoriului au fost obţinute sub presiune,

poliţiştii trebuie să înregistreze interviurile audio şi video, pentru a putea fi folosite ca probe şi a le permite anumitor experţi şi profesionişti, ca mine, să urmărească procedurile fără să fie în cameră. Era prima dată când mă aflam într-o cameră de custodie de când activam ca adult calificat (cineva care participă la interviurile de la secţiile de poliţie cu suspecţi vulnerabili) în studenţie şi am recunoscut atmosfera – însufleţită de concentrarea tuturor asupra a ceea ce făceau.

M-am aşezat alături de Steve şi o dactilografă într-o cameră mică de interviuri şi am urmărit pe ecranul video cum un detectiv inspector şi un alt poliţist au luat loc la masă, vizavi de Hogan şi avocatul său. Au trecut prin formalităţile obişnuite „pentru înregistrare”. Hogan a adoptat poziţia de dinainte – aşa cum îl mai văzusem făcând –, cu mâinile încleştate pe genunchi, rigid.

S-a scurs aproximativ o oră, dar când i s-a oferit ocazia să conducă discuţia, Hogan a început să se relaxeze şi să vorbească spontan, în special despre modul în care fusese condamnat pe nedrept pentru incidentul din depozit. El a continuat să susţină că poliţia ar trebui să discute cu unii dintre cunoscuţii săi, cu care iese la pahar, despre această chestiune şi despre o serie de obiecte potenţial valoroase care au fost găsite în boxa lui. Era iritat mai cu seamă din cauza colecţiei sale de arme vechi, care, a afirmat el, fusese distrusă în mod nejustificat când a fost condamnat.

Părea dornic să-şi facă cunoscută indignarea. Intervievatorii au respectat strategia şi, fără să fie influenţat în acest sens, Hogan a revenit în mod repetat la plângerile sale referitoare la felul în care fuseseră confiscate aceste bunuri, inclusiv imitaţia de armă de foc, despre care se crede că ar fi fost cea folosită în cadrul jafului. S-a tot întors la faptul că fuseseră distruse. „Nu pot să cred că le-au distrus. Nu erau ilegale, corect? Au fost distruse, nu-i aşa?”

Voia confirmarea că aceste arme dispăruseră. Era interesant – de ce era încă atât de important pentru el acum, la mai bine de patru ani de la arestare? Fără să fie

forţat, ne condusese de bunăvoie către ceva care în mod clar conta pentru el.

Interviul s-a extins pe două zile. Lui Hogan i s-a permis să divagheze în detaliu, pe larg, despre ceea ce era important pentru el. Când a fost vorba de chestiuni mai directe, a continuat să dea răspunsuri ermetice şi concise, negând în mod indirect. Ocazional, răspunsul lui părea a fi unul plănuit, de parcă ar fi repetat deja răspunsurile la aceste întrebări. La urma urmei, erau uşor de anticipat: „Eu, să îl ucid pe Malcolm Johns? Nu aş lovi un bătrân, sunt genul care nu ar răni nici măcar o muscă."

Dar Hogan nu se aşteptase la ultima întrebare pe care i-a pus-o detectivul, adresată aproape ca o completare, în timp ce se pregătea să încheie. Am convenit în prealabil să vină la final cu aşa-zisa „soluţie miraculoasă", pentru a-l lua pe Hogan prin surprindere.

— L-ai ridicat pe domnul Johns şi te-ai privit în oglindă când îl ţineai în braţe?

Am urmărit cu mare atenţie când gura lui Hogan s-a întins lateral, într-o expresie trecătoare de teroare. Capul i s-a clătinat în timp ce întregul corp trepida. Şi-a împins scaunul pe spate, pe perete, ca şi cum ar fi vrut să se distanţeze fizic de întrebare. Dintr-odată, era tulburat. „Ce încerci să spui?" a rostit. Apoi, trăgând aer în nări şi închizând ochii, vocea i s-a domolit, în timp ce a insistat: „Nu eu, nu eu." Dar trupul îi contrazisese deja negarea.

Când cineva minte, mai ales dacă adevărul l-ar putea azvârli în închisoare, creierul lui lucrează ore suplimentare pentru a se asigura că prin orice îi iese pe gură este imunizat. Dacă-i pui o întrebare unui mincinos care are multe de pierdut, acesta se va asigura că ceea ce spune şi face sună ca un adevăr absolut. Dar în timp ce mintea lui ticluieşte o expunere plauzibilă, corpul lui tinde să-l dea de gol instantaneu şi inconştient. Uneori, chiar şi atunci când, precum Hogan, acesta e suficient de conştient de sine pentru a-şi acorda răgazul de care are nevoie pentru a reflecta şi a alege un răspuns.

În anii 1960, doctorul Paul Ekman, expert american în

detectarea minciunilor **[24]**, a efectuat pentru prima dată studii asupra reacţiilor fizice precum acelea pe care Hogan nu le putea controla în acel moment. Analiştii comportamentali de la Academia de Inteligenţă Emoţională din Marea Britanie au identificat de atunci regula 3–2-T **[25]**: dacă un suspect prezintă un grup de trei reacţii (de exemplu, încuviinţează din cap, se înroşeşte şi îi scade tonul vocii), pe două sau mai multe dintre cele şase căi care transmit informaţii la nivel emoţional (stil de interacţiune, voce, conţinut verbal, expresie facială, mişcări ale corpului şi modificări fiziologice), în termen de şapte secunde de la formularea întrebării, acela este un semn clar că e vorba de o minciună. Nu ştiam despre asta atunci, dar cuvintele lui Hogan ne spuseseră ceva cu care corpul lui nu era de acord.

Hogan s-a liniştit după câteva clipe, respirând adânc de mai multe ori, iar interviul s-a încheiat. Dar reacţia lui neobişnuită la această întrebare, împreună cu insistenţa lui de a obţine asigurarea că armele lui fuseseră distruse au fost suficiente pentru ca Steve şi echipa lui să simtă că şi-ar aloca în mod inutil resursele dacă ar mai începe încă o dată o discuţie despre imitaţia de armă de foc de la jaful din depozit.

Ceea ce au descoperit însă a schimbat regulile jocului. Imitaţia armei fusese examinată criminalistic în momentul descoperirii sale şi nu se găsise nimic interesant la ea. Şi, surprinzător de eficient, ceea ce era un lucru rar, fusese într-adevăr distrusă, aşa cum ordonase instanţa. Dar, spre norocul nostru, o pungă mare de rufe aparţinând lui Hogan, în care ne spusese că fuseseră înfăşurate armele sale, se afla încă împachetată în depozit, împreună cu alte bunuri din boxă neexaminate. Punga a fost analizată de criminalişti, care au descoperit o infimă cantitate de sânge în partea de jos a căptuşelii – sânge care îi aparţinea lui Malcolm Johns.

Hogan îl bătuse pe Malcolm Johns până la moarte, posibil cu capătul pistolului său fals, iar o mică pată de sânge de la atacul de atunci rămăsese pe marginea pungii.

Beneficiind de această dovadă-cheie, echipa a reuşit să înainteze cazul procuraturii, obţinând o condamnare care asigura că Hogan avea să petreacă mulţi ani în închisoare.

Răspunsul la apelul lui Steve din acea zi a devenit primul pas mic pe o nouă cale pentru mine. Avea să ducă la o nouă direcţie de activitate, cea de consultanţă, stabilind relaţii cu o serie de echipe de poliţie, activitate care avea să reprezinte o parte mică, dar plină de satisfacţii, a activităţii mele private.

Nu voi înţelege niciodată ce l-a determinat pe Hogan să-l omoare pe Malcolm Johns. Bănuiesc că Johns l-a provocat într-un fel, a spus ceva care să submineze credinţa lui Hogan în el însuşi ca fiind eficient în a-i controla pe ceilalţi, suficient de puternic pentru a da buzna peste ei şi a înşfăca ce îşi dorea. Ştiu că Hogan a continuat să-şi susţină cu ardoare nevinovăţia, până în prima zi a procesului său pentru uciderea lui Malcolm Johns, schimbându-şi pledoaria în „vinovat” în ultimul moment şi exercitând astfel ultima fărâmă de control pe care o deţinea.

Capitolul 7
INSULTE ŞI INJURII

„Atunci când îl priveşti, creierul uman e neatrăgător – un bulgăre şifonat de culoare gri-rozaliu, având consistenţa păsatului de ovăz îngheţat – dar aparenţele sunt, fireşte, înşelătoare.”
Profesor Peter Kinderman, Noile legi ale psihologiei

Gary avea o geantă Sainsbury „pe viaţă”, pe care o ducea cu el oriunde mergea. Era din plastic portocaliu strălucitor, cu o imagine din desene animate, care înfăţişa un elefant şi o bandă pe care scria „Sunt puternic şi robust”. Uneori avea lucruri în ea, dar era în închisoare, aşa că nu prea avea ce cumpăra şi foarte des geanta era goală. Nu conta pentru Gary. Era o geantă pe viaţă şi asta însemna că era a lui, pe viaţă.

Am aflat ceva mai târziu că mama lui îi înlocuia pe şest geanta pe viaţă cu una nouă, ori de câte ori cea veche se uza sau, aşa cum se întâmpla uneori, când alţi deţinuţi o furau sau o făceau bucăţi. Odată şi-a distrus propria celulă după ce un deţinut i-a făcut găuri în geantă cu o ţigară.

Avocatul lui Gary îmi ceruse să-l examinez; familia lui avea nevoie de sfaturi despre cum să-l ajute să se deplaseze mai eficient prin sistemul închisorii, care li se părea un labirint complex fără ieşiri. Deşi nu era condamnat pe viaţă, ar fi putut la fel de bine să fie, deoarece Gary ispăşea o pedeapsă cu închisoarea pentru protecţie publică (IPP)[46] – o pedeapsă cu închisoare fără

[46] *Imprisonment for public protection* (IPP), pedeapsă pe termen nedeterminat, aplicată condamnărilor cu infracțiuni grave, care reprezintă un risc major pentru populație. Acest tip de pedeapsă a fost suspendată în 2012; cu toate acestea, sute de prizonieri care au primit acest verdict se află în continuare în închisoare (n. red.).

termen fix.

Aceste sentinţe, care nu se mai dau acum, au fost introduse de fostul ministru de interne David Blunkett, probabil într-o zi din categoria „azi acţionezi, mâine te gândeşti la ce ai făcut”. Acestea erau menite să protejeze publicul de infractorii periculoşi, dar nu justificau o condamnare pe viaţă şi erau aplicabile pentru un număr de 153 de infracţiuni, de la tulburarea ordinii şi liniştii publice la ucidere din culpă. Pedepsele IPP – abrogate în 2012, dintre care multe încă se ispăşesc, în prezent – constau într-un termen minim de pedeapsă (cunoscut sub numele de „tarif”), pe care infractorii trebuiau să-l petreacă în închisoare, la care se putea adăuga o perioadă de 99 de ani, ceea ce însemna că cei vizaţi puteau, din punct de vedere teoretic, rămâne în închisoare pentru încă 99 de ani – după ce „tariful” expira, ei trebuiau să se prezinte în faţa unei comisii de eliberare condiţionată, pe care să o convingă de faptul că sunt apţi pentru eliberare.

Unele idei n-ar trebui să fie puse vreodată în practică. Modelul IPP a fost aplicat pe o scară mult mai largă decât s-a prevăzut şi a fost folosit în mod eronat de multe instanţe. O serie de infractori au primit „tarife” scurte, dar au continuat să petreacă mulţi ani în plus în închisoare, fiind efectiv pedepsiţi pentru infracţiunile pe care le-ar *putea* comite, deoarece nu îndeplineau cerinţele comisiei de eliberare condiţionată.

Un grup de trei persoane, condus de un judecător, aceştia formând comisia pentru eliberare condiţionată, decide cine poate şi cine nu poate să meargă acasă, luând în considerare dacă pot reprezenta sau nu în continuare un risc pentru public. Dar, aşa cum psihologul de penitenciar Robert A. Forde subliniază în cartea sa „Psihologie proastă”[47], statistic vorbind, putem prezice **[26]** dacă o persoană poate să recidiveze în mod grav în medie de aproximativ 70%. Această statistică ne lasă cu un gol alarmant pe care sistemului îi place să-l umple oferind

[47] *Bad Psychology: How Forensic Psychology Left Science Behind,* publicată în 2017 (n. red.).

cursuri de prevenţie a comportamentului ofensator şi evaluând prizonierii în funcţie de abilităţile acestora de a le finaliza şi de a vorbi despre caracterul lor reformat în timpul unui interviu.

Mai lucrasem înainte cu avocatul lui Gary, James – era unul dintre băieţii buni. Era anul 2009, aveam deja un cabinet privat bine pus pe roate atunci. Îmi consolidasem o reputaţie printre avocaţii din circuitul nordic pentru că întocmeam rapoarte fără să bat câmpii şi fără jargon. Eram cunoscută în special pentru că ofeream o perspectivă nemijlocită asupra cazurilor care implicau violenţă gravă, sexuală sau orice altceva de pe tărâmul obscurităţii psihologice. James m-a sunat odată să-mi aducă la cunoştinţă cazul unui bărbat care, printre altele, îmbrăca un măgar în haine femeieşti pe care le fura de pe sârma de rufe a vecinului. „M-am gândit că sună ca unul din ograda ta”, spusese el, fără vreo nuanţă de ironie.

Asta se întâmpla înaintea regimului de austeritate, când asistenţa juridică era disponibilă pentru cei care aveau nevoie de ea şi, dacă un avocat era preocupat de starea psihică a clientului său, îţi solicita să întocmeşti un raport independent. Avocaţilor nu le era foarte uşor. Nu au pregătire de specialitate în domeniu, dar deseori le revine sarcina de a semnala dacă cineva are probleme de sănătate mintală. Sau chiar orice alt fel de probleme. Un avocat implicat într-un caz precum cel al lui Gary se poate găsi la un moment dat într-o postură dificilă – pe de o parte, are rol de confident şi călăuză, iar pe de altă parte, de mamă-surogat şi expert juridic. Ştiam că avocaţii îşi ţin clienţii de mână în timpul testelor de paternitate şi le aduc acestora cafea dimineaţa, când se întâlnesc, astfel încât să se prezinte la timp la tribunal şi vag treji. Un avocat pe care l-am cunoscut a făcut schimb de haine cu un bărbat care avea un interviu de angajare – primul, după foarte mult timp. Învеţi rapid să-i recunoşti pe cei care-şi fac treaba bine; în multe feluri, devin colegii tăi.

Deşi îşi doresc întotdeauna cele mai bun rezultate pentru clienţii lor, în timp ce eu sunt complet

independentă, un avocat bun recunoaşte şi apreciază opinia mea imparţială. Am avut relaţii profesionale bune cu o serie de cabinete de avocatură din nord, dar James – un bărbat musculos, fără un fir de păr pe cap, al cărui scalp se încreţea când zâmbea – s-a remarcat întotdeauna ca unul care le-a oferit clienţilor săi atât o doză de realism, cât şi respect.

James mi-a explicat că este puţin probabil ca Gary să fie vreodată considerat apt pentru punerea în libertate de către o comisie pentru eliberare condiţionată, din cauza comportamentului impulsiv care îl făcea să intre constant în încurcături cu alţi prizonieri. Şterpelea mâncarea deţinuţilor din tăvile acestora la ora mesei; uneori o mânca, alteori o arunca peste palier – un gest riscant, atunci când pentru colegii tăi bunele maniere de la masă înseamnă să îţi aplice un pumn în faţă. Recent, intrase în bucluc din cauza exhibiţionismului – îşi trăsese pantalonii în jos şi îşi arătase fundul oricărei persoane suficient de ghinioniste încât să se afle în aripa de socializare (când toţi deţinuţii socializează).

Popularitatea lui Gary în rândul celorlalţi deţinuţi era redusă şi mai mult de ceea ce părea a fi modul literal în care el interpreta situaţiile. Nu numai că a considerat că geanta lui era „pe viaţă”, dar când alţi deţinuţi l-au întrebat de ce se afla în închisoare, le-a spus – un adevăr care nu era niciodată bine primit.

Gary reprezenta ceea ce în interior este cunoscut drept un „pedofil”. Agresase sexual o fată de 13 ani, atingând-o în timp ce se afla într-un autobuz. În ierarhia închipuită a onoarei închisorii, Gary era considerat de cea mai josnică teapă dintre toate (în vârful grămezii sunt tâlharii înarmaţi – jefuirea unei bănci este considerată a fi o redistribuire nobilă a bogăţiei, în stilul Robin Hood). Un delincvent sexual mai înţelept şi-ar fi păstrat faptele pentru el sau ar fi venit cu o poveste de acoperire mai plăcută pentru mulţime. Dar se părea că Gary nu putea face asta – se simţea obligat să răspundă cu adevărul. Adevăr care, de cele mai multe ori, era întâmpinat cu un atac verbal sau

fizic.

Gary se lua mereu la harţă cu ceilalţi deţinuţi. L-am văzut de două ori cu ochii învineţiţi şi ni s-au anulat o serie de întâlniri în ultimul moment pentru că era „la izolare”: în celulele separate, unde deţinuţii sunt trimişi drept pedeapsă. Pierderea privilegiilor şi izolarea constituie procedura standard în cazul încălcării regulilor din închisoare, iar pentru Gary, asta însemna adesea să fie închis la izolare pentru cea mai mare parte a zilei. Într-o celulă de izolare, ţi se permite să iei cu tine o carte, dacă ai una, o periuţă de dinţi, o cană de plastic, o farfurie, un bol şi tacâmuri din plastic. Ai un prosop, nişte pastă de dinţi şi o jumătate de săpun de închisoare. Nu există radio, nu ai nici vizitatori, există foarte puţină interacţiune cu alţi deţinuţi sau oameni personal şi nu există cu siguranţă nicio geantă pe viaţă.

Colac peste pupăză, Gary nu reuşise să finalizeze niciunul dintre programele privind comportamentul infracţional pe care comisia de eliberare condiţionată se aştepta să le facă. Aceasta era a doua închisoare în care ajunsese, şi prima nu oferise niciunul dintre programele specificate în planul său de sentinţă. Fusese nevoit să parcurgă o birocraţie foarte stufoasă – o problemă familiară pentru mulţi prizonieri IPP. În închisoarea actuală, petrecuse aproape un an pe o listă de aşteptare pentru a participa la cursul „îmbunătăţirea abilităţilor de gândire”, susţinut de un grup care instruieşte cu privire la abilităţile de rezolvare a problemelor şi la cele de raţionament, dar reuşise să finalizeze doar două sesiuni; urinase pe podea la a doua şedinţă şi apoi refuzase să iasă din celulă ca să meargă la următoarele. Nu numai că Gary eşuase – de-a dreptul spectaculos – să fie instruit, prin intermediul programului de comportament ofensator, cum să gândească, dar nu izbutise nici să participe cu consecvenţă la vreun alt program educaţional sau profesional. Aşa că ceea ce fusese iniţial o condamnare de zece luni se transformase în aproape patru ani.

James şi familia lui Gary voiau să ştie cum l-ar putea

ajuta pe Gary să iasă din impas, căutând măcar o licărire de speranţă pentru o eventuală eliberare.

*

Mi s-a strâns inima doar gândindu-mă la asta. Nu prea există un final fericit pentru deţinuţii care nu se conformează întru totul închisorii şi sistemului penal. Puteam face tot felul de sugestii care să-l determine pe Gary să aibă o atitudine mai acceptabilă, dar, în cele din urmă, totul avea să se reducă la resursele disponibile – iar acestea sunt extrem de reduse în majoritatea închisorilor. Gary nu avea să fie nicicând prizonierul model şi nici nu avea cum să dobândească nivelul de elocventă necesar pentru a-i face pe evaluatorii comisiei de eliberare condiţionată să-l îndrăgească. Dar speram că pot oferi măcar câteva informaţii obiective despre nivelul lui de periculozitate şi despre ce fel de măsuri puteau fi adoptate pentru a-l ţine departe de probleme dacă era eliberat, date care puteau fi luate ulterior în considerare, atunci când cazul lui urma să fie revizuit.

James mi-a trimis declaraţiile martorilor care au fost luate de la persoanele implicate în incidentul din autobuz. Astfel de depoziţii sunt documente dificil de înţeles la început. Interviurile poliţiştilor sunt transcrise textual, fără semne de punctuaţie; coli A4 pline de vorbărie fără cap şi fără coadă, toate scrise cu majuscule. Arată ca o misivă furioasă primită de la o rudă în vârstă care tocmai a învăţat să folosească e-mailul. Într-un fel, aspectul nestructurat face ca datele problemei – povestea – să fie mai greu de găsit, ascunse parcă într-o pădure cu majuscule.

Ceea ce a ieşit imediat la iveală a fost haosul absolut din autobuz din acea seară. Era ora 19.00 şi un grup de patru tineri adolescenţi – cu vârste cuprinse între 12 şi 15 ani – fuseseră la cinema (văzuseră un film din seria *Piraţii din Caraibe,* profetic parcă, pentru că suna ca şi cum avusese loc o revoltă) şi erau acum în drum spre acasă. Aveau cu ei pungi de Haribo şi doze de suc acidulat şi stăteau cu toţii la etaj, împrăştiaţi pe diferite locuri, aşa cum par să facă

adolescenţii.

Declaraţiile puştimii descriu că şi Gary era sus şi dormea cu o geantă portocalie în poală. Din descrierile lor grosolane despre el am înţeles că, în afară de alegerea neconvenţională a locului de dormit, Gary părea şi ciudat. Una dintre fete o provocase pe alta să-l atingă pe faţă – iar provocarea respectivă pusese în mişcare seria de evenimente care aveau să ducă la încarcerarea lui Gary.

Declaraţia unei alte fete spunea:

RACHEL L-A ATINS PE FAŢĂ ŞI EL S-A TREZIT ŞI APOI DARREN A TIPAT PAPITOIULE LA EL ŞI APOI EL l-A ZIS LUI RACHEL ÎŢI PLACE DE 5 5

MINE SAU CEVA? ŞI APOI NOI AM ZBUGHIT-O SPUNÂND CARĂ-TE CIUDATULE ŞI RACHEL A ÎNCEPUT SĂ ŢIPE ŞI EL A ÎNŞFĂCAT-O ŞI ŞI-A VÂRÂT MÂNA SUB FUSTA EI ŞI A STRÂNS-O ŞI APOI CARL A FUGIT PE LÂNGĂ EL ŞI EL I-A ATINS FUNDUL LUI CARL DAR CARL DOAR RÂDEA.

Toate declaraţiile descriu acelaşi moment: cum Gary se trezise din somn şi începuse să escaladeze scaune, apucându-se haotic de copii, în special de fata pe nume Rachel, care a descris cum a încolţit-o înainte de a o ciupi cu forţă între picioare, prin lenjerie. Văzând această întorsătură sinistră a evenimentelor, un alt pasager îl ţintuise pe Gary pe cel mai apropiat scaun, timp suficient pentru ca autobuzul să se oprească şi şoferul să sune la poliţie.

Gary se potrivea mănuşă cu descrierea stereotipă a bătrânului libidinos din autobuz, chiar dacă era unul de 30 de ani. Necunoscutul ciudat despre care ne avertizăm copiii, de care femeile speră să se protejeze mergând cu cheile între degete, în stil Wolverine. Cel mai recent bilanţ infracţional pentru Anglia şi Ţara Galilor **[27]** (CSEW)[48] a

[48] Crime Survey for England and Wales (CSEW), statistică națională, care oferă informații despre tendințele criminalității violente în rândul populației (n. red.).

constatat că aproximativ 20% dintre femeile şi 4% dintre bărbaţii care au participat la studiu au declarat că au fost agresaţi sexual într-un fel sau altul începând cu vârsta de 16 ani, estimându-se aproximativ 650 000 de atacuri în 2017 doar asupra acestui grup de victime. Conform logicii, trebuie să existe un număr aproximativ echivalent de făptuitori.

Nu pot fi toţi personaje ciudate cu care să te întâlneşti în partea din spate a unui autobuz sau figuri întunecate pe o alee. Ideea unui atac sexual săvârşit de un străin, care implică violenţă extremă sau ameninţărea cu arme, este, în cea mai mare parte, un mit. Adevărul şi mai puţin acceptabil este că în majoritatea cazurilor de agresiune sexuală şi viol, indiferent dacă ţinta sunt adulţii sau copiii, autorii sunt persoane pe care victima le cunoaşte: membri ai familiei, parteneri, colegi de muncă sau cunoştinţe. Hărţuirea sexuală – abuzul verbal, cum ar fi să fluieri după cineva pe stradă şi alte forme de agresiune – este răspândită în spaţiile publice, dar crimele sexuale au, cel mai probabil, loc în propria casă a victimei.

Cu declaraţiile copiilor încă proaspete în minte, m-am dus să-l întâlnesc pe Gary în închisoarea în care era deţinut (la două ore de mers cu maşina de casa părinţilor săi din Bolton). Aranjasem să mă întâlnesc cu el în unitatea deţinuţilor vulnerabili a închisorii. Gary era „pe numere”, ceea ce odinioară era cunoscut sub numele de Regula 43, dar acum este Regula 45 a închisorii: îndepărtarea legăturilor. Deţinuţii sunt separaţi atunci când se consideră că acest lucru este necesar pentru propria lor protecţie. Infractorii sexuali sunt adesea deţinuţi vulnerabili, la fel ca informatorii poliţiei, foştii poliţişti şi cei cu datorii mari pentru droguri, dar sunt adesea şi prizonieri cu dificultăţi de învăţare sau alte diferenţe vizibile care i-ar putea transforma în ţinte uşoare pentru prădători. Deţinuţii vulnerabili sunt de obicei ţinuţi într-o unitate dedicată, departe de aripa principală, sau scoşi din celulele lor în momente diferite ale zilei faţă de ceilalţi prizonieri.

M-am aşezat în sala de şedinţe mică şi goală, aşteptându-l, lângă o fereastră pătrată din sticlă artificială, şi asigurându-mă că timpul petrecut cu Gary avea să fie vizibil prin acea fereastră de paznicul care stătea ca o santinelă pe coridor. Văzându-mă disponibilă pentru moment, gardianul a intrat să mai schimbe o vorbă, atracţia unui chip nou fiind probabil prea mult pentru a-i rezista. Rezemat nonşalant de perete, mi-a explicat că cererile pentru unitatea deţinuţilor vulnerabili din această închisoare depăşeau cu mult spaţiul disponibil, aşa că nu voiau să-l ţină pe Gary acolo mult timp. Dar, ori de câte ori se întorcea în aripa principală, nu treceau decât câteva zile până când avea o altă criză de limbaritã, dezvăluind detaliile infracţiunii sale oricui întreba, şi apoi se trezea din nou în unitatea deţinuţilor vulnerabili sau în celulele de pedeapsă. În timp ce-mi spunea asta, paznicul şi-a dat ochii peste cap, de parcă ar fi vrut să dea de înţeles cât de incredibil de bătut în cap era Gary pentru că spunea adevărul; contradicţia dulce-amăruie a unui prizonier atât de cinstit încât intra în belele era evident dincolo de înţelegerea lui.

Când Gary a intrat, în cele din urmă, era foarte încet; era ca o masă grea, păstoasă şi moale, şi s-a împleticit spre mine cu braţele întinse în faţă, ca o persoană în vârstă, care şi-a pierdut cadrul de mers. I-am observat geanta pe viaţă, jerpelită şi decolorată, împăturită în mâna stângă, împreună cu o scrisoare de la James, prin care îi amintea de vizita mea. Am întins mâna dreaptă ca să o strâng pe a lui, dar el m-a surprins mângâindu-mă pe cap, ciufulindu-mi părul cu degetele, de parcă aş fi fost un labrador. Era înalt – avea cel puţin un metru optzeci – şi eu, la un metru şaizeci, eram considerabil mai scundă decât el. În această meserie, te obişnuieşti ca spaţiul tău personal să fie invadat, iar convenţiile sociale şi politeţea să fie raţionalizate. Până în acel punct al carierei mele, erau foarte puţine insulte de care nu avusesem deja parte. Aşa că nu am spus nimic şi am întins iarăşi mâna, dar el m-a mângâiat din nou pe cap. În acel moment, am făcut un pas

înapoi şi am rostit pe un ton degajat: „Gata cu chestia asta acum, Gary, te rog.” Şi-a coborât mâna pe lângă trup, de parcă îl pocnisem peste ea. M-am simţit prinsă într-o contradicţie. Să fiu mângâiată ca un câine m-ar determina, de obicei, să mă zbârlesc toată, fără doar şi poate, dar nu am simţit că era lipsit de respect sau că încerca să mă intimideze.

L-am rugat să se aşeze – făcându-i semn spre bine-cunoscutul scaun ponosit din plastic şi întrebându-mă în sinea mea dacă avea să reziste la greutatea considerabilă a lui Gary. Am trecut prin introducerile superficiale. Am observat că discursul lui era destul de prost articulat, cu un rotacism notabil, ceea ce înseamnă că avea dificultăţi în a pronunţa sunetele „r”. Era Gheui, nu Gary.

L-am întrebat cum se simţea şi, destul de neaşteptat, s-a lansat într-o diatribă legată de picioarele lui. Era foarte îngrijorat din pricina lor, le simţea slăbite şi nesigure. În timp ce vorbea, luam notiţe şi, de câte ori puneam stiloul jos, el îl ridica şi începea să mâzgălească acelaşi lucru în mod repetat – numele său complet şi o schiţă a unei pisici dungate. A trebuit să-mi tot cer stiloul înapoi şi să aştept ca el să-şi termine capodopera, înainte de a-l returna. Nu părea să nu-şi amintească să o facă. Acesta este „comportament de utilizare”, în care cineva foloseşte în mod adecvat un obiect, dar într-un moment nepotrivit.

El făcea doar ceea ce face toată lumea cu un stilou, dar sincronizarea şi înţelegerea contextului lipseau.

Ca în cazul oricărui alt loc de muncă, în psihologie, dacă vrei să fii eficient, e important şi să ştii unde nu mai ţine de competenţa ta şi este nevoie de abilităţile altcuiva. Nu sunt neuropsiholog – adică profesionistul care înţelege sănătatea creierului şi felul în care acesta influenţează comportamentul –, dar am început să mă întreb dacă nu cumva problemele lui Gary erau mai mult fizice decât strict psihologice.

Am cerut să-i văd fişa medicală, dar închisoarea nu avea nimic la dosar. Când ajunsese la recepţia din prima închisoare, Gary nu reuşise să le spună la ce medic de

familie era înscris şi părea că problema fusese lăsată în aer. Nimeni nu-i cunoştea istoricul medical, aşa că orice se întâmplase înainte de închisoare fusese în esenţă uitat. (Acesta nu este în niciun caz un scenariu neobişnuit – nu aşa ar trebui să stea lucrurile, dar aceasta este situaţia. Serviciile noastre publice învechite şi suprasolicitate nu reuşesc întotdeauna să ţină pasul cu legendara gândire integrată.) Gary trecuse rapid prin evaluarea standard pentru probleme de sănătate mintală – nouă întrebări mari şi late – de trei ori şi nu se raportase nimic semnificativ în niciuna dintre dăţi. Existau câteva note în urma vizitelor la medicul închisorii, dar erau legate de plângerile vagi cu privire la picioarele sale şi de uşoare răni. Am observat că avea arsuri de ţigară pe picioare şi vânătăi severe pe spate – chestii pe care i le fuseseră alţi deţinuţi.

Ştiam că trebuie să am o imagine mai clară a trecutului său dacă voiam să înţeleg ce anume determina comportamentul dezinhibat al lui Gary. Dar interviul clinic aprofundat cu el, pe care mi-l doream, nu se realiza uşor. Nu am putut obţine nicio informaţie semnificativă de la el. A continuat să vorbească despre picioare şi despre faptul că uşa celulei lui nu avea un mâner în interior, ci doar o placă de metal, acolo unde ar trebui să fie un mâner. Când încercam să aflu detalii despre viaţa lui de dinainte de închisoare, îmi spunea: „Mami ştie. Întreabă-o pe mami.” Făcea trimitere la ea aproape de fiecare dată când îl întrebam ceva: „Ai avut vreodată un loc de muncă, Gary?” sau „La ce şcoală ai fost?” El repeta: „Mami ştie.” Era clar că se bazase foarte mult pe ea, chiar şi ca adult. Trebuia să o cunosc pe mama lui.

*

Exercitând o activitate independentă, îmi permiteam să întreprind acest gen de demers. Dobândisem o libertate proprie; eram stăpâna propriului meu program şi puteam să-mi planific orele aşa cum doream – util pentru mine în acel stadiu, deoarece puteam să mă ocup de criza Meniere, în cazul în care apărea vreuna. Util şi pentru clienţii mei, pentru că puteam oferi genul de servicii individualizate pe

care îmi doream să le pun la dispoziţie şi să fac lucruri precum să mă urc în maşină şi să îi fac o vizită mamei cuiva. În calitate de angajat, rareori au existat timpul, banii sau mentalitatea neconvenţională care să permită genul de abordare investigativă care simţeam că era necesară în cazul lui Gary.

Reversul, desigur, este că, în calitate de specialist privat, ai mai puţin timp la dispoziţie pentru a construi relaţii terapeutice cu clienţii. Aterizezi în momentul tău, îţi realizezi interviurile, faci recomandări şi, adesea, decolezi din nou la fel de repede. Ai satisfacţia unui lucru făcut temeinic, dar te poţi simţi izolat, pierzi conexiunile pe termen lung şi interacţiunea de zi cu zi, nu numai cu colegii de muncă, dar şi cu pacienţii şi clienţii tăi.

Aşa că săptămâna următoare m-am trezit oprind în faţa casei mamei lui Gary din Bolton. Fusesem în casele multor oameni în interes profesional şi am întâlnit mulţi părinţi îngrijoraţi şi grijulii, dar cu greu îmi amintesc o vizită mai familiară. Stând la uşa din faţă, cu ciocănelul ei de alamă strălucitor, am văzut-o pe Ann trăgând draperiile de plasă de la fereastră într-o parte, pentru a verifica dacă sunt eu. A deschis uşa, dar fără să desfacă şi lanţul de siguranţă, şi a rostit: „Tu eşti Kerry, iubito?” – de parcă aş fi fost o fiică pierdută demult şi nu-i venea să creadă că m-am întors în sfârşit. Mi-am ridicat cartea de identitate în dreptul crăpăturii, dar ea deschidea deja uşa.

Înăuntru, avea pe perete o placă decorativă pe care scria: „Această casă este suficient de curată pentru a te păstra sănătos şi suficient de murdară pentru a fi fericit.” Bunica mea avea una exact la fel pe peretele din bucătărie şi, pentru o clipă, am fost transportată înapoi la ea acasă. Chiar dacă nu mai fusesem niciodată acolo, am fost imediat năpădită de nostalgie în casa lui Ann.

Devenise o gazdă completă, cu setul de măsuţe care intră una în alta, desfăşurat într-o înflorire decadentă, şi o oală cu ceai şi o farfurie cu prăjituri cu cremă de ou – toate mă aşteptau, întregul tablou fiind surprinzător învăluit în straturi de prosoape de bucătărie. Ne-am aşezat, şi

durerea s-a revărsat din ea ca ceaiul din oală: era evident că de multă vreme avea nevoie să vorbească cu cineva. Nu înţelegea sentinţa IPP şi de ce Gary era încă în închisoare, patru ani mai târziu. El nu era un infractor sexual; cum de l-au putut numi aşa? Când m-a întrebat asta, lacrimile i-au ţâşnit din ochii de un verde palid. Evident, ei i se părea foarte greu de înfruntat această realitate.

Este uşor să uiţi că familiile infractorilor experimentează propria traumă atunci când cei dragi ajung la închisoare. Sentimente de pierdere, izolare, ruşine şi vinovăţie fac parte din nefericitul amestec. Lucrurile stăteau şi mai rău pentru mama lui Gary, deoarece acesta era deţinut într-o închisoare care se afla atât de departe de ea. Tatăl lui Gary murise, iar ea nu şofa, aşa că abia reuşea să-şi vadă fiul.

Într-un an, mi-a spus ea, aproape de Crăciun, mersese să-l vadă pe Gary, căruia i-a dus şi nişte cadouri. Când a ajuns acolo, el era la izolare, aşa că nu l-a putut vedea. A încercat să-i lase cadourile. Dându-i-le înapoi, un gardian spusese: „Îmi pare rău, a fost un băiat obraznic.”

Am întrebat-o despre trecutul lui Gary şi despre istoricul său medical şi mi-a spus că îi fusese „foarte rău din cauza cancerului” când era copil. Deci, în sfârşit, descoperisem ceva. Dar era clar că ea nu înţelegea în profunzime problemele lui sau ce ar fi putut însemna acestea pentru el ca adult. Voia doar să ştiu că ea făcuse totul aşa cum se cuvine. Mi-a vorbit despre cum se ocupase de el şi îl îngrijise atunci când făcuse chimioterapie, băieţel fiind. Am avut senzaţia că fusese bine intenţionată, dar că, totodată, probabil îl sufocase, atât de hotărâtă să aibă grijă de copilul ei, încât nimeni altcineva nu avea voie să se implice. A dat la iveală o cutie cu fotografii şi mi-a arătat poze cu el de când era copil, în grădină cu bunicul lui, portretele de la şcoală, în formatul generic maroniu, pe care l-am recunoscut din propriile poze şcolăreşti. Gary îşi luase cele cinci certificate generale de educaţie secundară (GESE)[49]. Ea îi oferise o copilărie normală, acceptabilă,

[49] *General Certificate of Secondary Education* (GCSE), certificat academic emis în Anglia, Țara Galilor și Irlanda de

atât cât fusese în stare, şi chiar avea nevoie ca eu să înţeleg asta.

Deşi nu a fost capabilă să-mi spună mai multe, m-a îndrumat în direcţia cabinetului medicului de familie, iar apoi am putut începe să adun toate detaliile istoricului său medical. Deşi, în meseria mea, vânarea de documente – dosare medicale, dosare ale poliţiei, declaratii ale martorilor de la infracţiuni anterioare, dosare de îngrijire, rapoarte şcolare şi evaluări educaţionale – nu este un aspect care să necesite o perspectivă sau o intuiţie psihologică, ea reprezintă un indiciu semnificativ al faptului că îmi fac bine treaba. Pe atunci, acest lucru era cu atât mai mult valabil, pentru că, în calitate de specialist independent, mă puteam baza doar pe propriile resurse şi nu puteam accesa uşor dosarele pacienţilor. Este o sarcină care consumă surprinzător de mult timp, dar şi epuizantă, din punct de vedere mintal. Implică adesea personalul de birou, care consideră că împărtăşirea oricărui tip de informaţii constituie un eşec personal şi care lucrează în conformitate cu strictele linii directoare de reglementare privind confidenţialitatea pacienţilor. Trebuie să trimiţi e-mailuri, să primeşti confirmări şi să ţi se acorde permisiuni, nu doar de la persoana în cauză, ci de multe ori de la mai multe persoane, dintre care unele nu mai lucrează acolo unde te aşteptai să lucreze sau care sunt prea ocupate şi stresate pentru a găsi timp liber pentru un străin, în special unul care întreabă despre cineva pe care nu l-au mai văzut sau la care nu s-au mai gândit de douăzeci de ani.

Mi-a luat aproape două luni să obţin în sfârşit dosarele medicale de care aveam nevoie. Vraful de hârtii şi documente pe care m-am aşezat să-l iau la puricat într-o seară era gros de un cot. Am luat notiţe din dosarele lui până târziu în noapte, povestea lui Gary conturându-se atât de clar şi de imperios, încât l-am sunat pe James în

---

Nord. Vizează testarea unor materii precum limbă engleză, literatură engleză, matematică, științe, istorie, geografie etc. - corespondent, la noi, cu bacalaureatul (n. red.)

dimineaţa zilei următoare, la prima oră.

*

La patru ani, Gary fusese diagnosticat cu leucemie acută limfoblastică şi făcuse chimioterapie până la vârsta de şapte ani. De asemenea, făcuse şedinţe intensive de radioterapie craniană – un tratament administrat în mod obişnuit persoanelor cu tipul său particular de leucemie, deoarece acestea prezintă un risc mai mare de a le fi afectat creierul.

Nu sunt neurolog, dar am făcut nişte cercetări pertinente în acea seară şi am aflat că o potenţială complicaţie a radioterapie! craniene este afectarea zonei lobului frontal al creierului, partea care se află chiar în spatele ochilor, care poate afecta aproape toate aspectele funcţionării executive – abilităţile mintale care îi ajută pe oameni la orice, de la memorie şi gândire flexibilă (emiterea de judecăţi, conştientizarea relaţiei dintre cauză şi efect), până la controlul tendinţelor şi impulsurilor.

Era de aşteptat ca Gary să fi suferit leziuni ale acestei zone a „panoului de control" din creierul său, ca urmare a tratamentului pentru cancer, dar care să nu fi fost detectate ani de zile. A învăţat la şcoli obişnuite, dar a ratat multe din cauza tratamentului spitalicesc şi s-a străduit să-şi facă prieteni (în special, o tristă notă a asistentei de la şcoala lui descria cum cândva fusese aruncat într-un tomberon de colegii săi de clasă). S-a luptat în general să ţină pasul şi a părăsit şcoala la 16 ani, cu cinci certificate generale de educaţie secundară, toate promovate cu cele mai mici note. Am observat că fusese evaluat de un psiholog pentru copii, când avea 10 ani, care i-a acordat un scor IQ de aproximativ 85: un nivel scăzut, sub medie. Atunci când a fost evaluat din nou de un neuropsiholog, la 25 de ani, IQ-ul lui scăzuse la 72. Lui Gary i se întâmpla în mod limpede ceva progresiv.

La un moment dat, a fost internat la psihiatrie în urma unui episod în care fusese găsit rătăcind pe străzi, dezorientat şi confuz. Poliţia îl ridicase. A fost descris ca fiind atât „apatic", cât şi „hiperactiv", dar „nu există

indicatori de boală mintală… acest tânăr are tulburări de comportament”. A petrecut mai mult timp în cadrul serviciilor de sănătate mintală până când, în cele din urmă, la vârsta de 29 de ani, Gary a fost trimis la serviciile locale de reabilitare a leziunilor cerebrale pentru evaluare. Cu ani înainte de incidentul din autobuz şi de condamnarea lui Gary, el a fost diagnosticat în mod oficial cu sindrom de lob frontal. Tastaţi această sintagmă pe Google şi veţi afla că simptomele pot include comportament excesiv de exuberant şi copilăresc şi manifestări sexuale inadecvate.

De asemenea, pacienţilor le poate lipsi capacitatea de a trece cu uşurinţă de la o idee la alta, de obicei cramponându-se de cuvinte sau gesturi mult timp după ce acestea au încetat să fie relevante sau adecvate din punct de vedere social. În plus, un meningiom[50] creştea în mucoasa creierului său, comprimându-i lobul frontal, exacerbând modificările şi deteriorarea comportamentului său.

Meningiomul este în general o tumoare benignă, dar, pe măsură ce creşte, provoacă şi mai multe probleme, aşa că medicii i-au spus lui Gary că doreau să îndepărteze această tumoră prin intervenţie chirurgicală cât mai curând posibil. Am observat că existau îngrijorări cu privire la siguranţa procedurii din cauza greutăţii sale – mâncatul compulsiv constituie, de asemenea, un simptom al sindromului de lob frontal – şi că suferea de apnee în somn. Cu toate acestea, nu exista nicio îndoială că Gary avea nevoie de o intervenţie chirurgicală pentru eliminarea acestei tumori.

În acel moment, notiţele referitoare la Gary s-au terminat, restul informaţiilor reprezentând o serie de copii ale scrisorilor trimise lui, care detaliau datele şi orele întâlnirilor. Erau şapte sau opt care spuneau acelaşi lucru: „Nu aţi dat curs programării, vă rugăm să ne contactaţi pentru a putea reprograma.” Era clar că nu fusese operat.

Pare bătător la ochi, dar simplul fapt de a include rudele

[50] Termen utilizat în medicină, care desemnează o tumoare benignă a meningelor (n. red.).

şi familiile în procesul de custodie poate oferi informaţii foarte utile despre comportamentul şi starea unui deţinut. În acest moment, procentul persoanelor care au leziuni cerebrale **[28]** în sistemul penitenciar este estimată între 10 şi 20 la sută. Se crede că aproximativ 30% dintre toţi deţinuţii din Marea Britanie au o dizabilitate de învăţare sau o tulburare de spectru autist. Oamenii cu vârsta de 60 de ani sau peste **[29]** fac parte din categoria de vârstă cu cea mai rapidă rată de creştere din închisorile britanice, iar aceşti deţinuţi sunt mult mai predispuşi să sufere de afecţiuni neurologice precum demenţă şi Parkinson. Închisorile britanice – cu excepţia unui număr foarte mic de instituţii progresiste – nu ştiu ce să facă cu ei, asta dacă identifică, mai întâi, corect problema. Nu numai că cei cu aceste afecţiuni neînţelese sunt mai susceptibili de a intra în moara sistemului de justiţie penală, dar, odată incluşi, se pot găsi într-o situaţie de tip clenciul-22[51]; mediul închisorii face aproape imposibil să ajungă la comportamentul ireproşabil care este aşteptat de la ei. Acest lucru este valabil mai cu seamă pentru persoanele din spectrul autist, pentru care discordanţa de lumini şi sunete care este închisoarea poate fi un adevărat chin. Dar familiile lor le cunosc poveştile. O minimă implicare a rudelor ar putea transforma experienţa închisorii pentru toţi cei implicaţi.

Uneori, te apuci să faci o treabă şi realizezi că ceea ce trebuie făcut este cu totul altceva. Gary nu avea nevoie să fie văzut de un psiholog, ci avea nevoie să fie consultat urgent de un neurochirurg, iar James a contactat închisoarea pentru a-i anunţa ce s-a întâmplat sau, mai

---

[51] In original, *catch-22:* este vorba despre o situație paradoxală, în care un individ poate fi eliberat/scăpat de o pedeapsă din cauza unor reguli contradictorii; termenul apare pentru prima oară în 1961, în romanul *Catch-22,* al lui Joseph Heller, în care descrie o serie de constrângeri birocratice absurde cu care soldații din Al Doilea Război Mondial se confruntau (n. red.).

degrabă, ce nu s-a întâmplat. Evaluarea mea a fost pusă în aşteptare, în timp ce medicii au început să se ocupe de problemele fizice ale lui Gary. Aveam să-l întâlnesc din nou după operaţie şi urma să continuăm să lucrăm la o evaluare a riscurilor şi la identificarea unei posibile căi pentru eliberarea lui.

Două luni mai târziu, am primit un telefon de la mama lui. Gary fusese transferat din închisoare pentru a fi operat, dar suferise un accident vascular cerebral în timp ce se recupera, în urma operaţiei, iar trei săptămâni mai târziu a murit.

*

Psihologul criminalist cu cabinet privat intră şi iese din vieţile şi poveştile oamenilor. Aud din când în când de foşti pacienţi care au murit; adesea este vorba de sinucidere, o supradoză de droguri sau doar o stare generală de sănătate precară. Nu petrec suficient timp cu majoritatea clienţilor mei pentru a închega relaţii semnificative. Mă surprind frecvent zicându-le la sfârşitul unei colaborări: „Îţi spun cu cele mai bune intenţii, sper să nu ne mai întâlnim niciodată.” De cele mai multe ori, nu ne mai întâlnim. Personalul închisorii şi al spitalului, cei care lucrează mai îndeaproape cu deţinuţii şi pacienţii sunt cei care împărtăşesc legături mai semnificative. Şi, totuşi, există întotdeauna un moment de reflecţie atunci când un fost pacient moare.

Aveam o grămadă de fotografii pe care mi le dăduse mama lui Gary – pozele cu el din copilărie, pe care insistase să le iau cu mine ultima dată când o văzusem – şi am vrut să le returnez personal, în loc să le trimit. Nimic nu contravine ordinii naturale a lucrurilor mai mult decât pierderea unui copil şi am simţit, atunci când am vizitat-o, că această femeie ajunsese să se încreadă în mine într-un fel. Returnarea fotografiilor a fost o decizie corectă şi inspirată.

Cel mai bun porţelan fusese iarăşi scos la iveală atunci când am ajuns acolo. Emana sentimentul că scăpase de o povară. Era vorbăreaţă şi dornică să-mi spună povestea a

ceea ce se întâmplase de când o văzusem ultima oară: se părea că Gary nu-i spusese niciodată despre necesitatea operaţiei. Evident că fusese speriat, a relatat ea, şi a aruncat scrisorile până când, în cele din urmă, au încetat să mai vină. Nu mai fusese la medic de trei ani înainte de incidentul din autobuz, aşa că desigur că nu era bine. Ce s-a întâmplat în acea zi a fost o „tuse cerebrală”, după cum a numit-o ea. Era suferind şi de aceea făcuse ceea ce făcuse.

Aşa că elaborase o versiune a evenimentelor care făcea ca totul să sune mai bine din perspectiva ei şi, deşi o parte din mine dorea, nu aveam de gând să-i destram urzeala în acest stadiu. Am acceptat că găsise o modalitate de a se împăca cu ceea ce făcuse Gary. În timp ce leziunile sale cerebrale explicau eşecul de a se gândi la consecinţele comportamentului său – căci hardware-ul provoacă neregularităţi în programele pe care le implementează –, cred că existau şi alte lucruri pe care le-ar fi putut face în ziua respectivă, multe idei pe care ar fi putut să le pună în practică şi care nu implicau agresarea sexuală a unui copil.

Reducţionismul, ideea potrivit căreia comportamentul nostru nu este determinat de nimic altceva decât de procesele biochimice ale creierului, se bucură de o anumită popularitate în unele cercuri ştiinţifice. Este o noţiune convingătoare – că, în cele din urmă, nu există liberul arbitru. Că natura determinantă a comportamentului este mai evidentă la cei ca Gary. Pentru Ann, explicaţia „creierul lui l-a împins să facă asta” era o alinare pentru durerea pe care o simţea. Şi pentru ruşinea ei. Ignorarea tuturor complexităţilor experienţei umane şi influenţei mediului, care se combină pentru a forma gândurile şi acţiunile unei persoane, constituia o modalitate curată şi eficientă de a şterge pata de pe numele lui, pată pe care ea o considera atât de tulburătoare. Mi-aş dori să o facă, dar explicaţiile limpezi pe care familiile infractorilor vor să le audă rareori există.

În timp ce îmi terminam biscuitul, m-a întrebat dacă aş vrea să văd cenuşa lui Gary. Nu îmi doream, sinceră să fiu – dar înainte de a avea ocazia să răspund, ea se întinsese

peste marginea canapelei şi scosese o geantă din care se iţea urna de alamă conţinându-l pe Gary. Nu prea ştiam ce să spun şi aproape că am mângâiat-o, aşa cum mă mângâiase Gary pe mine. Apoi am observat geanta – era de un portocaliu strălucitor, cu o imagine cu un elefant pe ea, care părea foarte familiară. Ultimul loc de odihnă al lui Gary era în geanta lui Sainsbury pe viaţă. „Este ceea ce şi-ar fi dorit”, a rostit ea. Şi avea perfectă dreptate.

Capitolul 8
O LUME A BĂRBAŢILOR

„Bărbaţilor le este teamă că femeile vor râde de ei. Femeilor le este teamă că bărbaţii le vor ucide.”[52]
Margaret Atwood

Am dovezi clare că Kerry Daynes este o mincinoasă. Ştiu cu siguranţă că este capabilă să mintă. Iar asta, în cel mai rău caz, asta pune sub semnul întrebării acreditările ei ca martor expert.

O biografie despre Kerry Daynes… Ai fost vreodată păcălit de un expert? A fost viaţa ta vreodată distrusă de un aşa-numit „expert” sau au fost familia şi prietenii tăi distruşi de astfel de oameni?

Nu e chiar cea mai inteligentă persoană, dar ce naiba, este o roşcată atrăgătoare şi are sânii mari! Ce dacă în unele haine fundul îi pare mare?

Urmează mai multe… rămâneţi pe fază.

Mi-am lăsat cana jos şi am citit din nou cuvintele de pe ecranul din faţa mea, în timp ce simţeam cum mă cuprinde senzaţia că lucrurile pe care le citeam erau ceva destul de urât. Minciuni despre mine scrise de cineva pe care nu-l întâlnisem niciodată, pe un site care părea să poarte numele meu. Ce dracu’ era asta?

Cu o săptămână înainte, primisem o solicitare de prietenie şi un mesaj pe Facebook de la o persoană pe care nu o recunoşteam. Era anul 2011 şi Facebook era încă destul de nou pentru mine. Am primit şi încă primesc multe solicitări de prietenie şi mesaje de la oameni pe care nu îi cunosc şi, în mod normal, le acord puţină atenţie. Era o dimineaţă de sâmbătă din septembrie mohorâtă, nu mă

[52] Fragment din Margaret Atwood, *Second Words: Selected Critical Prose 1960-1982,* publicat iniţial în 1982 (n. red.)

trezisem încă de-a binelea şi aveam mintea cam înceţoşată, cu toate că eram la a doua ceaşcă de ceai Yorkshire.

Mesajul de la această persoană spunea: „Nu ştiu cum o să-ţi pice asta, dar am creat un site web pentru tine.” În regulă. De obicei, apreciez o prezentare îndrăzneaţă, dar nu şi pe aceasta – m-am dezmeticit brusc. Era adevărat că nu aveam un site propriu, dar încă nu simţeam că aveam nevoie de unul.

Până atunci, activitatea mea privată crescuse constant timp de aproape zece ani. Trecuseră patru ani de când îl întâlnisem pe Gary şi făcusem mai multe vizite la închisoare. Aveam un portofoliu solid de activităţi de consultanţă şi formare, precum şi clienţi privaţi, alături de lucrul cu instanţele în calitate de martor expert. Îmi construisem o reputaţie puternică de psiholog deschis şi cinstit şi, drept urmare, începusem să apar în documentare şi seriale de tip *reality* despre crime în postura de comentator. Această activitate de televiziune apăruse pe neaşteptate în 2005, când un program de ştiri îmi solicitase să comentez cazul adolescentului Brian Blackwell, care fusese condamnat pentru uciderea părinţilor săi. Devenisem de atunci expertul din serialul documentar *Ucigându-i pe mama şi pe tata* de la Sky[53] şi, ulterior, existaseră şi alte apariţii la televizor.

Dar era vorba doar de nişte scurte comentarii; eram psiholog criminalist, nu o celebritate. Şi desigur că nu eram activă pe reţelele sociale, cu excepţia propriului meu cont foarte privat de pe Facebook. Încă aveam impresia că trolii erau nişte creaturi păroase care trăiau sub poduri în basme. Rezultatele activităţii mele circulau foarte bine pe cale orală, aşa că nu era nevoie să mă promovez cu un site web. Şi chiar dacă aş fi făcut-o, m-am gândit mereu că eu aveam să fiu cea care va decide asupra conţinutului acestuia.

I-am răspuns imediat, mulţumindu-i politicos pentru

[53] *Killing Mum and Dad*$_f$ serial de televiziune britanic, documentar, început în 2005, în care sunt analizate mai multe cazuri de violență domestică și crime (n. red.).

oferta complet nesolicitată. Am afirmat chiar că mă simţeam flatată – nu eram nici pe departe, eram înfiorată, dar asta era programarea mea feminină: ca să liniştesc apele şi să fiu bine manierată. Am spus clar că mă simt extrem de inconfortabil ca altcineva să-mi creeze un site web, dar că îi voi rambursa suma achitată pentru numele domeniului, ca un gest de bunăvoinţă; un pic de cercetare mi-a scos la iveală că l-ar fi costat în jur de 20 de lire sterline.

Răspunsul a sosit aproape instantaneu, tonul lui trecând acum de la vag politicos la o nuanţă cu mult mai răspicată şi sinistră:

„Aş putea continua să mă ocup de el ca de un site dedicat sau ca de o pagină a fanilor, dar nu cred că vreau să fiu psihanalizat. Nu văd nimic ilegal în continuarea administrării lui, dar, pentru a evita orice stânjeneală sau proceduri legale etc., vă voi vinde numele domeniului pentru 3 000 de lire sterline.”

În mod clar, nu aveam de gând să cumpăr nimic de la acest vânzător insistent. Mi-am reiterat solicitarea de a elimina site-ul, am decis să nu mă mai implic şi am lăsat-o aşa. Însă săptămâna următoare, când am verificat online dacă fusese închis, am văzut în schimb un site care era încă foarte funcţional şi am citit cuvintele pline de ură la care mă holbam acum, nevenindu-mi să cred.

Abuzul ordine este în prezent o parte deprimantă a vieţii de zi cu zi a femeilor, în special a celor aflate sub ochii publicului. Un studiu din 2017 **[30]** al Amnesty Internaţional a clarificat ceea ce orice femeie care are un cont pe Twitter ştie deja. Abuzul asupra femeilor în ordine este larg răspândit, una din cinci femei suferind o hărţuire de un fel sau altul, majoritatea implicând ameninţări de natură sexuală sau fizică. Hărţuirea „ordine” este ceva asemănător diversionismului, deoarece efectele abuzului sunt resimţite offline, peste jumătate dintre cei chestionaţi raportând anxietate crescută, atacuri de panică şi stres ca urmare a abuzului „virtual”, precum şi alte consecinţe psihologice, cum ar fi pierderea stimei de sine şi un

sentiment de neputinţă. „Patrula trolilor” Amnesty a numărat peste un milion de tef-uri abuzive trimise doar femeilor din studiu pe parcursul anului 2017 – adică unul la fiecare 30 de secunde. Perspectivele devin şi mai sumbre dacă eşti femeie de culoare sau faci parte dintr-o minoritate etnică şi/sau LGBTQ.

Aşa stăteau însă lucrurile în vremurile de început ale internetului, când nu exista aceeaşi conştientizare cu privire la pericolele de a apărea în ordine ca femeie. Ideea că cineva pe care nu l-ai mai văzut sau pe care nu l-ai întâlnit vreodată te-ar putea intimida din confortul anonim al sufrageriei sale nu fusese încă declarat un risc profesional pentru femei. Chinuită de un sentiment ciudat, am privit cum în fiecare zi apărea un nou „conţinut” pe site-ul lui.

Existau comentarii sexuale grafice care făceau referiri specifice la îmbrăcămintea mea, în special la o pereche de blugi pe care îi purtam în timpul liber. Nu am pus prea mult la inimă critica lui vestimentară, dar mi-am dat seama că nu am purtat niciodată blugi la televizor şi de obicei sunt filmată de la talie în sus – un cap care vorbeşte, şi nu un fund (deşi unii n-ar fi de acord cu asta). Probabil că mă văzuse purtându-i în viaţa de zi cu zi. Deci eram urmărită.

Legislatorii sunt de obicei cu mai mult de câţiva paşi în urma tendinţelor în materie de criminalitate. *Upskirting* – actul de a filma în secret sau de a face o fotografie pe sub hainele unei femei – a devenit ilegal în Anglia şi Ţara Galilor în 2019, dar abia după o campanie de 18 luni purtată de către Gina Martin, care fusese fotografiată, fără să ştie, la un festival de muzică, în 2011, Legea privind protecţia împotriva hărţuirii era în vigoare, dar nu denumea şi nu definea în mod specific urmărirea ca fiind infracţiune penală. Guvernul nu a introdus infracţiunile de urmărire şi urmărirea care are la bază teama de violenţă până în noiembrie 2012. Aceasta a urmat studiului în urma căruia s-a constatat că una din cinci **[31]** femei şi unul din zece bărbaţi vor fi urmăriţi în viaţa de adult şi unei anchete parlamentare care a clarificat faptul că legea era

inadecvată, pregătirea profesioniştilor, fragmentată, şi consilierea juridică a victimelor, inexistentă. Factorul care diferenţiază urmărirea de hărţuire este natura persistentă, hotărâtă şi cu totul obsesivă a atenţiei nedorite, lucru pe care legile existente nu l-au abordat.

De asemenea, prietenii şi rudele ţintelor se pot trezi adesea atrase în vizorul unui hărţuitor. În timp ce accesam acest site ciudat, sora mea, care era pe Twitter cu mult înaintea mea, a primit câteva tef-uri din partea unui cont anonim. Unul spunea: „Sora ta este o căţea dezgustătoare.” Un altul declara: „Sora ta este jalnică. Nu e de mirare că este divorţată. Cine s-ar întâlni cu un asemenea psihiatru? Hidos.”

Nu fusesem niciodată căsătorită, dar m-am logodit pentru scurt timp, în 2009, cu un avocat penal care îşi ţinea peruca într-o cutie de prânz cu Batman. Am trimis amândoi înştiinţarea corespunzătoare la biroul de evidenţa populaţiei de lângă casa mea, dar în loc să trăim nefericiţi până la adânci bătrâneţi, am anulat nunta şi şi-a văzut fiecare de drumul său. Informaţiile despre nunta mea rămasă în aer ar fi putut fi obţinute doar accesând înregistrări publice; această persoană descoperise că în prezent nu eram căsătorită, dar nu reuşise să pună informaţiile cap la cap şi a presupus că trebuie să fiu divorţată. Ştia că sunt singură şi probabil nu îi era străin nici faptul că, cu excepţia pisicii mele Bijou, locuiam singură.

Ulterior, a postat ordine acuzaţii scandaloase şi false despre munca mea. A afirmat că nu sunt un psiholog criminalist de bună credinţă şi a ajuns până la a mă numi infractoare. Am descoperit mai târziu că acest lucru se datora faptului că descoperise dovezi ale unei amenzi de 100 de lire sterline pe care am plătit-o pentru depunerea cu întârziere a declaraţiei fiscale – cu greu puteam ajunge pe lista neagră a Interpolului. Dacă mi-ar fi scotocit prin pubele (şi una ca asta nu era dincolo de tărâmurile posibilităţii), ar fi putut descoperi, de asemenea, şi că nu sunt atât de minuţioasă pe cât s-ar cuveni în privinţa

reciclării. Iată cât de vrednică de dispreţ sunt, de fapt.

Îşi îndemna frecvent cititorii să „rămână pe fază” şi a promis că va dezvălui adevărul despre cum eram eu cu adevărat în viitoarea sa biografie a vieţii mele: „Diavolul pe care nu-l cunoşti”.

Aceste insulte incoerente asupra numelui meu erau mult mai veninoase pentru mine decât oricare dintre comentariile despre forma corpului meu. Să-mi fie puse sub semnul întrebării profesionalismul şi integritatea, dobândite cu greu, de cineva pe care nu-l întâlnisem niciodată, se simţea ca un fel de otravă virtuală. Ba chiar mai rău de atât, mi-am dat seama că, dacă un vizitator al site-ului „mă” contacta pe această cale, primea un răspuns care spunea „Vă mulţumim că aţi contactat-o pe Kerry Daynes”. Nu era de neconceput atunci că potenţialii clienţi, avocaţi, poliţişti, producători TV, chiar şi judecători – oricine – ar fi putut trimite un e-mail cuiva despre care credeau că sunt „eu” prin intermediul acestui site, fără ca eu să am habar despre asta. Nu numai că eram urmărită, dar acum, şi cariera mea era invadată.

În mod clar, şi din motive bine cunoscute de el, acest bărbat era incredibil de supărat pe mine. Aparent, era pentru că i-am respins propunerea cu site-ul, dar dacă ar fi fost o simplă chestiune de afaceri, mulţimea de remarci vicioase şi defăimătoare nu ar fi folosit la nimic. Şi, fără un scop, acest comportament putea exista doar pentru a-i servi unei furii mult mai ample.

Este greu de redat cât de neliniştitor e să realizezi că ai stârnit cumva furia unei persoane oarecare. Să resimţi acest tip de duşmănie te şochează la fel de puternic precum ar fi fost dacă ţi se spuneau cuvintele în faţă şi te lasă la fel de răvăşit precum o lovitură fizică.

Neştiind cine era această persoană însemna că ar fi putut fi oricine şi toată lumea – persoana care merge în spatele meu pe stradă sau stă la coadă la oficiul poştal, începusem să fiu stresată când ieşeam, dar la fel de puţin în siguranţă mă simţeam şi în spatele uşii mele, pentru că menţionase în mod explicit pe site că îmi cunoştea adresa,

comentând că „nu este un lucru greu de obţinut”.

Încercasem deja să apelez la poliţie.

L-au urmărit prin intermediul detaliilor pe care le folosise pentru a plăti pentru înregistrarea site-ului şi s-au dus la el acasă, care s-a dovedit a fi incomod de aproape de a mea. Dar nu am ştiut că fuseseră să-l vadă până când nu am citit despre asta pe site-ul lui.

ŞTIRE BOMBA – sună poliţia la mine acasă.

…Vorbind despre o reclamaţie de hărţuire primită de la o femeie! Au venit la porunca doamnei Daynes.

S-a întâmplat să trimită un singur poliţist, aşa că evident nu consideră că prezint un risc ridicat…

M-a întrebat dacă o urmăream pe doamna Daynes şi am râs în hohote şi am răspuns „Absolut deloc… a sugerat ea că o fac?”

M-a întrebat dacă voi dezactiva site-ul şi i-am răspuns că în niciun caz. O invit pe doamna Daynes să îşi caute dreptatea la tribunal. I-am spus poliţistului că doamna Daynes ar trebui să fie acuzată de irosirea timpului poliţiei, dar şi că ea crede că toţi poliţiştii sunt psihopaţi… eu l-am asigurat că doamna Daynes nu are de ce să se teamă de acţiunile mele de natură penală. El a spus: „Aveţi absolută dreptate, întregul caz este o chestiune civilă.”

Hărţuitorul meu îmi dăduse un raport complet al întâlnirii sale cu poliţia – mai degrabă decât, aşa cum v-aţi aştepta, poliţia în sine.

Când am luat legătura cu poliţia mi-au confirmat că, în ceea ce-i privea, nu fusese comisă nicio infracţiune. Era, după cum spusese el, o chestiune civilă. Atunci, ca şi acum, m-a surprins că sintagma „o chestiune civilă” este pentru victima urmărită echivalentul expresiei „doar o ciorovăială” pentru o soţie bătută.

Am subliniat faptul că ştia clar ce haine purtasem, îmi căutase adresa online şi ştia că nu sunt implicată într-o relaţie şi că locuiesc singură. Mă făcea să mă simt ameninţată. Dar era treaba mea să ofer dovezi în acest

sens, mi-au explicat ei. Aş putea furniza un jurnal al comportamentului lui sau, şi mai bine, aş putea obţine fotografii cu el privindu-mă? Mi s-a părut că trebuia să mă transform eu însămi în hărţuitor pentru a-mi prinde hărţuitorul. Doar că nu îl văzusem niciodată şi nu aveam idee cum arată. Cum să-i fac fotografii?

M-am simţit incredibil de dezamăgită de răspunsul poliţiei – cu legi inadecvate şi legislaţie care să-i ghideze, ei nu au reuşit să vadă imaginea de ansamblu.

Mă aflam într-o situaţie îngrozitoare – iar aptitudinile mele de psiholog criminalist se dovedeau mai mult o piedică decât un ajutor. Urmărirea fusese supranumită „asalt cu încetinitorul”, deoarece asimilarea picătură cu picătură a comportamentului de urmărire tinde să escaladeze în timp, dacă este lăsat necontrolat, şi culminează destul de frecvent cu violenţă. Eram foarte conştientă de faptul că o proporţie ridicată a crimelor asupra femeilor (94% **[32]**, conform cercetărilor efectuate la vremea aceea de Universitatea din Gloucestershire) sunt precedate de urmărire (activitatea de supraveghere, inclusiv urmărirea sub acoperire, a fost înregistrată în 63% din timp, conform aceluiaşi studiu). Pe scurt, nu toţi hărţuitorii sunt ucigaşi, dar majoritatea ucigaşilor de femei încep ca hărţuitori.

Dar mai ştiam şi că riscul este cel mai ridicat în cazurile în care existase o relaţie intimă anterioară între hărţuitor şi victimă. Şi – chiar şi ţinând cont de imaginaţia lui febrilă – acest lucru clar nu se aplica în cazul de faţă. Am încercat să mă liniştesc, cu ajutorul unor dovezi raţionale, faptice, spunându-mi că era foarte puţin probabil să fiu atacată fizic. Ştiam că actul de urmărire de către un străin putea escalada în violenţă **[33]** în aproximativ unul din zece cazuri, mai degrabă decât în 50% dintre cazurile care implică foşti parteneri. Şi eram un profesionist care îşi făcuse o carieră lucrând cu oameni cu risc ridicat şi păstrându-şi calmul în preajma acestora, până la urmă.

Şi, totuşi, activam exact acolo unde îşi făcea de cap improbabilul. Şi ştiam în ce fel neaşteptat şi ireversibil ar

putea escalada lucrurile.

Acest aspect era ceva de care anxietăţii mele îi plăcea să-mi amintească la trei dimineaţa, când mă zguduia şi îmi şoptea: eşti în siguranţă? Eşti *sigură* că eşti în siguranţă? Eşti *sigură* că eşti sigură? Şi apoi, cea mai simplă şi totuşi cea mai provocatoare întrebare pe care ne-o punem vreodată: şi dacă se întâmplă?

M-am tot gândit la un pacient pe care îl tratasem cu mulţi ani în urmă, un tânăr care era afectat de o convingere delirantă că membrii Triadei chineze încercau să-l omoare. Am petrecut o serie de sesiuni lungi testând realitatea convingerilor sale, reflectând în mod chibzuit asupra modului în care probabilitatea ca el să fie ucis de bandă era foarte scăzută. Am auzit la doar câteva săptămâni după externarea sa din spital că fusese împuşcat mortal de traficanţii de droguri din Manchester cărora, fără să-mi fi spus, le datora bani. Mi-a adus aminte de ceea ce a scris Joseph Heller **[34]** în *Catch-22:* „Doar pentru că eşti paranoic, nu înseamnă că ei nu te urmăresc.”[54]

M-am apucat să-mi transform casa într-o fortăreaţă şi am sporit securitatea cu un nou sistem de alarmă şi încuietori suplimentare. Chiar m-am mutat, pentru o vreme, cu un prieten, revenind acasă doar atunci când mi-am luat un câine uriaş – spre dezgustul motanului mele, care fusese regele grădinii de 11 ani. Humphrey i s-a alăturat lui Fozzehops câteva luni mai târziu. Nu sunt sigură ce ar fi făcut câinii mei leonini chow-chow în cazul unui intrus, dar dimensiunea şi loialitatea lor neîntreruptă au fost şi sunt încă o prezenţă liniştitoare.

Aceasta era, fără îndoială, o estompare nedorită a graniţei dintre muncă şi viaţa de acasă, pe care încercasem atât de asiduu să o menţin de-a lungul anilor. Şi, fiindcă eram obişnuită să-mi reprim propriile reacţii viscerale – împingând globul ocular într-o parte –, este just dacă spun că, pentru prima dată după mult timp, îmi era

[54] Joseph Heller, *Catch-22,* traducere din limba engleză de Sanda Aronescu, Polirom, București, 2014 (n. tr.).

cu adevărat teamă. Eram speriată de un bărbat. Mi-era frică de un bărbat pe care nu îl întâlnisem niciodată şi cu care nu avusesem niciodată vreo relaţie, fizică sau emoţională.

*

Toate acestea s-au întâmplat cu doar câteva săptămâni înainte să-l cunosc pe Liam, un bărbat cu antecedente de atacuri degradante asupra femeilor. Aşa că senzaţia că genul meu este hârtia impregnată cu nitrat de potasiu pentru o doză de vitriol misogin nu mi-a ieşit din cap pe parcursul săptămânilor petrecute cu el.

Prima dată când Liam a ajuns la închisoare avea doar 18 ani. Iubita lui, care avea 17 ani şi era minionă, cu părul lung şi blond, răsese de el că era stângaci în timpul preludiilor; perechea era acasă la părinţii ei, giugiulindu-se pe canapea. Aşa că a lovit-o cu pumnul în faţă, a dezbrăcat-o, i-a legat braţele de un scaun de sufragerie şi a lovit-o în mod repetat pe tot corpul cu capătul cu cataramă al curelei lui. A lăsat-o acolo, în mijlocul camerei, în stare de şoc, legându-i picioarele de scaun înainte de a pleca, astfel încât organele ei genitale să fie expuse oricui venea acasă şi dădea peste ea.

După ce a fost eliberat pentru acel atac, a petrecut trei ani fără cusur în exterior, dar a fost arestat din nou, de data aceasta după ce a agresat o altă adolescentă blondă şi suplă. O urmărise pe drumul spre acasă de la pub-ul la care lucra ca barmaniţă, un traseu care avea o scurtătură printr-o zonă de joacă pentru copii, dezafectată, din mijlocul unor imobile rezidenţiale. A venit în spatele ei şi a atacat-o „fulgerător”: a lovit-o cu pumnul în ceafă, apoi i-a lovit picioarele, aşa că ea a căzut la pământ, şi a călcat-o în picioare. A îngenuncheat lângă ea şi s-a masturbat peste ea, în timp ce ea era semiconştientă, înainte de a fugi.

Din păcate pentru el, ea fusese mai conştientă decât îşi dăduse el seama şi a reuşit să-l identifice ca fiind un client recent al pub-ului. De fapt, îl observase de câteva ori în timp ce ieşise la cumpărături, dar nu se gândise la asta. Când a fost arestat, poliţia a găsit note detaliate despre

colegele ei de tură, hainele pe care ea le purta şi mişcările altor două fete – de aceeaşi vârstă, cu aceeaşi constituţie delicată şi ten deschis la culoare –, alături de desene ale fetelor, pe care le redase legate şi goale, fiind lovite cu picioarele sau cu pumnii. Erau imagini de benzi desenate, destul de bine realizate, înfăţişând capete mărite cu chipuri tulburate şi picături de sudoare ţâşnind din ele. Cizme cu şireturi şi pumni fără trup se năpusteau asupra lor. Comportamentul infracţional al lui Liam era o caricatură urâtă în toate sensurile. Nu se întâmplă atât de des ca un dosar de caz să includă un ghid ilustrat complet al vieţii fantasmagorice şi al repetiţiilor infracţionale ale unui hărţuitor prădător sexual.

Profilul de risc al urmăritorului **[35]**, elaborat de-a lungul a douăzeci de ani de către psihologi şi psihiatri specialişti din domeniu, atribuie infractorilor hărţuitori cinci tipuri diferite de motivaţie. Comportamentul lui Liam se încadra fără doar şi poate în cel mai rar din grup: un hărţuitor prădător sexual Aceştia sunt bărbaţi care urmăresc şi colectează informaţii despre victima lor, de obicei o femeie şi un străin pentru ei, o anticipare elaborată a unui atac violent sau sexual. Pentru acest tip de hărţuitor, sentimentul de emoţie şi anticipare care provine de la urmărirea pe ascuns a unei victime care nu bănuieşte nimic este la fel de dătător de satisfacţii precum atacul final.

Mult mai tipic decât hărţuitorul prădător sexual sau alte tipuri este hărţuitorul respins, cineva care fie încearcă să se împace cu un fost partener intim, fie caută răzbunare pentru respingerea pe care a suferit-o când relaţia s-a încheiat sau când a fost respins. Alte tipuri includ pretendentul incompetent, care vizează străini sau cunoscuti şi care este mânat de o combinaţie între lascivitate şi singurătate, dând total cu bâta-n baltă în tentativa de a-şi atrage victima într-o întâlnire scurtă, cum ar fi o ieşire în oraş sau o legătură sexuală pe termen scurt. Hărţuitorul care caută intimitate este alimentat de convingerile delirante că se află deja într-o relaţie intensă

cu victima. Iar hărţuitorul ranchiunos trăieşte cu convingerea că a fost maltratat sau umilit de ţinta lui şi vrea să se răzbune. Cu toate că împărţirea este utilă în ce priveşte indicatorii orientativi ai comportamentului, ceea ce determină comportamentul unui hărţuitor este adesea complex şi schimbător. El sau ea nu se va comporta neapărat în limitele stricte ale unui „tipar” pentru totdeauna.

*

Eram pregătită să-l întâlnesc pe Liam în cadrul a ceea ce este cunoscut drept un serviciu de retragere criminalistică. „Serviciu de retragere” sună ca un grup de sprijin pentru cineva care s-a retras recent dintr-o carieră ilustră ca şef al unui important imperiu de afaceri, dar de fapt este un loc pentru foştii infractori care au nevoie de ajutor suplimentar sau care au nevoie de supraveghere, în tranziţia de la închisoare sau (mai des) dintr-un spital securizat înapoi în lumea reală. Este un refugiu amplasat la jumătatea drumului, de obicei pentru cei care ar putea avea nevoie de mai mult sprijin decât alţii, persoane cu probleme multiple sau complexe sau dependenţe de droguri sau cei consideraţi a avea un risc ridicat de recidivă.

Întotdeauna am crezut că oricine se transferă dintr-o închisoare într-un proiect de retragere este incredibil de norocos – deşi s-ar putea să nu fie neapărat întotdeauna de acord. Mutarea este foarte diferită de a te trezi clipind în lumina zilei în afara porţilor închisorii, cu toate bunurile tale lumeşti în mână şi nicăieri unde să mergi. Este un mediu încurajator şi eficient – proiectele îşi au adesea rădăcinile în biserică, având idealuri înalte şi un accent pe aducerea unei contribuţii valoroase în societate. Există îndrumări care includ educaţie şi angajare, oferă adesea acces la terapie şi consiliere şi o direcţie generală în readaptarea la lumea reală. Dar există, de asemenea, restricţii, care ar putea include o cameră încuiată noaptea, interzicerea deplasării între anumite intervale orare şi alţi parametri stricţi, pe care rezidentul care se retrage

trebuie să-i respecte.

Foştii delincvenţi care locuiesc în servicii de retragere sunt de cele mai multe ori gestionaţi de o echipă susţinută de mai multe agenţii publice (MAPPA)[55]. Aceasta implică contribuţia poliţiei, a serviciilor de probaţiune şi a managerilor proiectului de retragere, care evaluează continuu riscul pe care îl poate prezenta o persoană şi fac tot posibilul pentru a menţine pe toată lumea în siguranţă, ajustând nivelul de monitorizare şi restricţiile impuse în consecinţă. Nu este uşor să fii membru al MAPPA – ca grup, poţi doar gestiona probabilitatea ca un individ să comită o infracţiune prin puterile limitate ale fiecărei agenţii, iar procesul de luare a deciziilor este adesea încărcat de conflicte şi dileme.

Liam a fost trimis la mine după ce solicitase ca unele dintre restricţiile sale să fie ridicate. Trăise în cadrul proiectului în ultimele şapte luni fără dispute şi împărţea paşnic şi cu succes o anexă – o extensie special construită în spatele unei mari case edwardiene – cu alţi cinci bărbaţi.

Toate evaluările standard şi detaliate ale riscurilor fuseseră finalizate de echipa sa MAPPA, dar, înainte de a-i oferi mai multă libertate, aceasta avea senzaţia că nu strica o ultimă evaluare suplimentară. Lista de verificare a psihopatiei **[36]**, cunoscută şi sub denumirea de PCL-R sau, aşa cum a descris-o Jon Ronson în cea mai bine vândută carte a sa, „Testul psihopatului” **[37]**. Totuşi, titlul parafrazator al lui Ronson este o denumire greşită, deoarece, strict vorbind, PCL-R nu este deloc un test.

Este un proces de profilare a personalităţii, dezvoltat în 1991 de cercetătorul canadian doctor Robert Hare. El identifică măsura în care o persoană demonstrează cele douăzeci de calităţi ale unui psihopat şi oferă o scară

[55] Acronim al *Multi-Agency Public Protection Arrangements,* un sistem prin care mai multe organizații și autorități precum poliția și închisorile conlucrează, pentru a asigura protecția populației, minimizând riscurile reprezentate de infractorii violenți și sexuali (n. red.).

variabilă de psihopatie pe care probabil că toţi, cu excepţia celor mai virtuoşi dintre noi, ne vom situa undeva. Pe baza intervievării ample şi analizării minuţioase a informaţiilor din dosar, persoana care efectuează evaluarea – care trebuie să fie un psiholog special pregătit şi calificat – punctează fiecare caracteristică între zero şi doi, în funcţie de prezenţă, prezenţă parţială sau absenţă. Prin urmare, punctajul maximum posibil este 40, deşi a obţine un scor de 30 sau mai mult înseamnă a câştiga eticheta dubioasă de psihopat – şi, probabil, nici nu vei mai fi invitat vreodată la cină într-o societate manierată.

PCL-R grupează caracteristicile definitorii ale unui psihopat în două teme ample: trăsăturile de personalitate şi factorii stilului de viaţă. Prima categorie include grandomania, capacitatea de a manipula, indiciile de nechibzuinţă şi lipsa de preocupare pentru ceilalţi. Trăsături care sunt incontestabil neplăcute, dar împărtăşite de tot felul de oameni, în special de cei care caută să se afle sub privirile publicului şi prosperă astfel, cum ar fi celebrităţile, politicienii şi, conform unui studiu din 2016 **[38]**, o cincime dintre toţi directorii corporativi. A rămas celebră remarca lui Hare, care a afirmat că, dacă nu ar fi putut studia psihopatii în închisori, ar fi studiat în schimb agenţii de bursă sau persoanele care lucrează în telemarketing. Caracteristicile stilului de viaţă ale PCL-R se referă la antecedentele unei persoane pentru neconformitate şi înclinaţia sa de a încălca reguli şi angajamente.

Se acordă puncte pentru comportamente infracţionale, inclusiv delincventa juvenilă, implicarea într-o varietate de tipuri diferite de infracţiuni şi antecedente de încălcare a condiţiilor juridice sau a eliberării condiţionate.

Deşi este considerat o evaluare standard importantă în psihologia criminalistică, PCL-R este, de asemenea, subiectul multor dezbateri **[39]**. Problema este că ceea ce a fost conceput de Hare ca instrument de măsurare a personalităţii şi nimic mai mult a fost folosit în alt scop, ambalat şi comercializat, în măsura în care este acum

utilizat pe scară largă ca un concludent instrument universal de evaluare a riscului de violenţă, ceea ce înseamnă că rezultatele sale pot avea un impact profund şi de lungă durată asupra celor care se aşteaptă să fie supuşi la el. De fapt, doar puţine dintre elementele specifice din PCL-R care măsoară antecedentele penale ale unei persoane prezic infracţiunile viitoare şi, prin urmare, sunt relevante pentru evaluarea riscurilor. Oponenţii susţin că PCL-R nu este în niciun caz o examinare exhaustivă a unui individ şi că, în acest context, conceptul de „psihopatie" este prea simplist: cineva a făcut lucruri rele şi asta îl califică drept psihopat; iar dacă este un psihopat, asta înseamnă că va face lucruri rele.

Mai simplu spus, uneori poate părea că sistemul se aşteaptă ca buturuga mică să răstoarne carul mare, şi faptul că mi s-a cerut să efectuez acea investigaţie specială la proiectul de retragere era doar un exemplu de astfel de situaţie. Nu am simţit că va adăuga foarte mult în ceea ce priveşte evaluarea riscului pe care îl reprezenta Liam, având în vedere că acesta avusese deja parte de o serie de alte evaluări. În ceea ce priveşte comportamentele sale infracţionale, avea să ne spună doar ceea ce ştiam deja despre trecutul lui Liam. De asemenea, ţinând cont de faptul că îşi petrecuse o mare parte din viaţa sa adultă de până acum în închisoare, pur şi simplu nu beneficiase de oportunităţile de a acumula tipul de curriculum vitae necesar pentru a obţine un scor mare la PCL-R.

Dar mi se ceruse să o fac şi raţiunea PCL-R nu era pusă în discuţie în momentul respectiv. Ca de atât de multe ori în cazul psihologiei criminalistice, finalizarea acestei slujbe era legată de un proces echitabil şi de bifarea căsuţelor – tot înainte cu făcutul, nu cu gânditul. Dar ştiam că echipa MAPPA a lui Liam era conştiincioasă, abordare pe care o împărtăşesc întru totul, aşa că m-am dus să-l cunosc.

*

Sediul proiectului de retragere se afla într-o fostă casă de locuit, nu existau săli de şedinţe sau spaţii private, aşa că l-am aşteptat pe Liam în bucătăria comună. Era ca orice

bucătărie casnică obişnuită, poate cu excepţia faptului că era neobişnuit de curată şi presărată cu indicii, cum ar fi bileţelele de deasupra prizelor care spuneau „Nu deconectaţi”, păturile ignifuge de pe perete şi tabelul cu planificarea celor care aveau datoria să cureţe prin rotaţie bucătăria din spatele uşii. Dulapuri albastre încastrate îmbrăcau pereţii, punctate de o fereastră mare cu vedere la grădină, care era amenajată în parcele – o modalitate de a-i ţine ocupaţi pe rezidenţi.

Priveam spre grădină când a intrat Liam, iar odată ce m-am întors să-l salut, am observat că în mod evident se uita la mine de sus până jos, examinându-mi corpul înainte de a ajunge la chipul meu. Majoritatea femeilor au parte de aşa ceva la un moment dat, dar, în ciuda faptului că este un gest familiar, încă remarc atunci când se întâmplă, nu numai din cauza faptului că se întâmplă, ci şi întrucât îmi arată că, în mod fundamental şi grăitor, pentru bărbatul în cauză, studierea dotărilor vitale ale unei femei constituie prioritatea în această situaţie.

Nu mi-a zâmbit şi s-a rezumat să-mi strângă mâna destul de moale înainte să-şi tragă scaunul şi să se aşeze, cu coatele pe masă şi cu degetele împreunate în faţa feţei. Se simţea inconfortabil şi iritat. Dar puteam înţelege asta – cine întâmpină cu voie bună vestea că trebuie să facă „testul psihopatului”?

După prezentări, am trecut şi eu la evaluarea lui fizică, succintă şi mai puţin transparentă – un bărbat trecut bine de 30 de ani, cu înălţime şi constituţie medii, purtând blugi şi un hanorac negru simplu. Era o persoană obişnuită din toate punctele de vedere, părul aproape ras la spate şi pe laterale, o moleşeală în umeri şi paloarea cuiva care nu iese prea mult.

I-am explicat ce înseamnă PCL-R, l-am asigurat că este o evaluare criminalistică larg utilizată şi l-am întrebat dacă are nelămuriri. A spus că vrea doar să terminăm odată cu asta. Şi a adăugat că era timpul pentru evaluarea aceasta, întrucât voia să-i fie ridicate restricţiile. Pentru o clipă, m-am simţit ca un agent de turism care are de-a face cu un

turist nefericit ce se plângea de camera lui lipsită de vedere plăcută. Modul în care se simţea îndreptăţit să facă solicitări mi se părea impertinent şi inadecvat.

Dar avea dreptate, restricţiile care i se impuseseră erau stricte. Camera lui era încuiată şi securizată noaptea şi nu putea să iasă din casă fără acordul managerului. Dacă ieşea, i se cerea să se deplaseze doar la locul de muncă şi la programările de probaţiune şi să rămână în zonele dens populate din centrul oraşului. De asemenea, trebuia să prezinte dovezi ale locului în care fusese, sub formă de chitanţe şi bilete de autobuz. Aceasta nu este nicidecum o dovadă irefutabilă a deplasării cuiva, ci face parte dintr-un etos de construire a încrederii reciproce, pe care rezidentul dintr-un centru de retrage ar trebui să-l respecte, în mod ideal.

Am demarat procesul. Programul de interviu PCL-R nu este ceva care poate fi completat rapid pe un clipboard A4. Este un proces complex şi îndelungat, un raport pregătit pentru guvern, cu pagini întregi de solicitări şi anchete concepute pentru a culege informaţii despre orice, de la antecedente familiale şi relaţii intime, până la probleme financiare şi activităţi infracţionale. Poate dura câteva ore pentru a-l parcurge şi cel mai bine este să i se aloce o perioadă de câteva zile. Ţinând seama de natura conversaţiilor şi de toate informaţiile suplimentare care sunt culese pe parcurs, este o experienţă intensă atât pentru intervievat, când şi pentru intervievator. Ştiam că îl voi vizita pe Liam din nou peste câteva săptămâni.

Liam a intrat în joc destul de repede, dar răspunsurile lui erau concise. Am simţit că îmi punea la dispoziţie atâtea informaţii câte aveam nevoie şi nimic mai mult. Ideea este să faci conversaţia să pară cât mai naturală şi neforţată posibil, dar eu nu reuşeam să stabilesc cu el nicio legătură. Nu voia să lucreze cu mine şi m-a privit într-un mod care spunea: „Haide femeie, dă-i bătaie!”

Marca un mare zero la punctul unu din lista de verificare: farmec superficial.

(Farmecul superficial este una dintre cele douăzeci de

caracteristici ale PCL-R, dar asta nu înseamnă că un individ cu un scor general mare va obţine automat puncte aici. Am constatat că, pe măsură ce merg mai în nord în ţară, cu atât este mai puţin probabil ca un client să obţină un punctaj foarte mare la asta. De fapt, studiul meu preferat de cercetare **[40]** din toate timpurile a investigat de ce criminalii scoţieni au obţinut mai puţine puncte la testul PCL-R decât omologii lor americani. Anchetatorii au descoperit că le lipsesc manierele volubile şi fermecătoare ale americanilor! Psihopatii americani vă urează să aveţi o zi bună, cei scoţieni nu prea.)

Fără săli de şedinţe desemnate, eram nevoiţi să ne întindem cortul acolo unde puteam, aşa că am stat mare parte din timp în sufrageria comună, pe canapele din sfoară, ponosite, un acvariu plin de peşti curcubeu plescăind în spatele lui Liam, în timp ce vorbeam cu el lângă măsuţa de cafea, lipicioasă de la stropii vărsaţi dintr-o sută de căni de ceai dulce. Mi s-a părut ca o pensiune de două stele – ceva care ar putea apărea într-unul dintre acele show-uri televizate despre ospitalitatea defectuoasă. Nici măcar de linişte nu aveam parte. Radioul era pornit şi alţi rezidenţi veneau şi plecau, dădeau drumul la televizor, hrăneau peştii, întrebau dacă avem ţigări.

Nu mă repezeam să trag vreo concluzie, dar eram destul de sigură că scorul lui nu avea să indice un nivel de psihopatie neobişnuit de ridicat. Trebuia să-mi fac calculele finale, dar experienţa îmi spunea că scorul lui urma să fie în jur de 15–18 dintr-un posibil 40. Scorul mediu pentru un deţinut este între 19 şi 22; orice bărbat sau femeie obişnuiţi, cu excepţia cazului în care sunt Mary Poppins, tind să marcheze între 3 şi 6 (propriul meu scor, dacă e să fiu dură cu mine, este 4).

După penultima noastră sesiune, m-am gândit să arunc o a doua privire prin documentaţia dosarului lui Liam. Atunci mi-am amintit de colectarea chitanţelor şi a biletelor de călătorie şi am cerut să le văd. Era posibil să-mi spună mai multe despre acest om aspru şi despre ce a făcut în timpul liber şi, aşa cum am spus, sunt o adeptă a

conştiinciozităţii. Ceea ce am văzut m-a făcut să mă înfior.

Hârtiile aparent inofensive din viaţa de zi cu zi a oricui au multe de spus, mai ales atunci când sunt prezentate şi sortate în ordine cronologică. Ies la iveală tipare, iar preferinţele personale devin rapid clare. Era un mănunchi gros de chitanţe strânse împreună cu o bandă elastică galbenă şi am început să le răsfoiesc ca pe paginile unei cărţi animate, imaginea apărând pe neaşteptate. Ştiam că Liam mergea în oraş în majoritatea zilelor şi că era de aşteptat să rămână în zona aglomerată a centrului comercial. Din chitanţele sale reieşea că miercurea cumpăra pâine pentru proiect, cumpăra o revistă lunară de pescuit şi cumpăra adesea mentă de la aceleaşi papetării, înainte de a se îndrepta direct către Costa Coffee, o cafenea aglomerată cu genul de serviciu de ghişeu pentru două persoane, unde o persoană stă la casă, iar cealaltă face cafeaua şi o serveşte mai apoi pe tejghea. Chitanţele lui Liam arătau că, de-a lungul timpului – o perioadă de câteva luni –, începuse să viziteze Costa exclusiv în aceleaşi zile – întotdeauna joi şi vineri după-amiaza şi la orice oră sâmbăta. Uneori intra acolo de trei sau patru ori în aceeaşi zi. Comanda mereu aceeaşi băutură – un cappuccino – şi am observat din numele de pe chitanţă că aproape întotdeauna îl servea aceeaşi persoană: Esther.

Nu i-am spus nimic lui Liam despre asta când l-am întâlnit, ci ne-am văzut de ultimele secţiuni ale interviului PCL-R. După aceea, am folosit computerul personalului ca să-mi scriu notele, apoi am căutat online unde era cafeneaua, gândindu-mă că poate voi intra acolo. Sentimentul că ataşamentul lui Liam faţă de această sucursală Costa putea să fie determinat de ceva mai mult decât de o apreciere a cappuccinourilor nu-mi dădea pace. În timp ce căutam pe site-ul centrului comercial, în bara laterală a apărut o reclamă la un cunoscut deodorant pentru bărbaţi, arătând o femeie aplecată seducător deasupra unui cuptor. Pe linia curelei scria: „Te poate face să pierzi controlul?”

M-am uitat la ceasul de pe ecran – era ora prânzului. Am

decis să fac o plimbare în oraş. Nu era nimic ieşit din comun, doar trebuia să şi mănânc până la urmă; în plus, mi s-a părut şi o oportunitate bună de a mă pune în pielea lui Liam pentru o clipă.

*

În scurta plimbare pe strada comercială pietonală până la Costa, am trecut pe lângă o adolescentă blondă drăguţă. Purta căşti şi era îmbrăcată într-o uniformă şcolară pe care încercase să o facă pe cât de neşcolară cu putinţă. Mi-am amintit de zilele mele de şcolăriţă conştiincioasă – mult prea dornică să cresc – şi i-am zâmbit când am trecut pe lângă ea.

Ea nu mi-a întors zâmbetul. Am avut parte de genul de privire goală, uşor dispreţuitoare, pe care ţi-o aruncă adolescenţii care ascultă muzică şi nu se sinchisesc de tine, ceea ce este o atitudine sănătoasă, din punctul meu de vedere. Dar m-a făcut să mă gândesc la modul în care o asemenea privire ar fi interpretată de Liam şi, da, de propriul meu hărţuitor. Ce ar simţi sau ar vedea în acel scurt schimb de priviri? Le-ar aprinde mânia acel zâmbet respins, cea mai mică respingere?

Cât de periculoşi sunt oamenii în orice moment al vieţii lor depinde de o gamă largă de factori şi, nu în ultimul rând, de împrejurarea în care se află în prezent. Dacă Liam ar fi simţit că fata îl desconsidera, i-ar fi alimentat ura, întrucât în acest scenariu ea se afla în situaţia nefericită de a fi atât râvnită, cât şi dispreţuită. El voia să fie dorit şi se simţea îndreptăţit să i se dea ascultare, dar, dacă se simţea respins şi poate ridiculizat cu toată fiinţa lui, aveau să curgă resentimentele: „Crede că este mai bună decât mine.”

M-am întrebat dacă mintea lui l-ar fi dus pentru un moment înapoi la atacurile anterioare şi şi-ar fi reimaginat durerea pe care o văzuse şi savurase – trupurile victimelor sale neputincioase, feţele lor îngrozite şi umilite. Îşi dorise să-i simtă puterea, furia, şi să plătească. Mi-am amintit cum, în interviul PCL-R, l-am întrebat despre cum s-a simţit în momentul în care şi-a atacat iubita. Nu ştia la ce

se gândeşte, a spus el, doar furie şi nevoia de a o opri din a râde de el, de a-l privi de sus, de a-l insulta. Asta îl „scosese din minţi”. Dar s-a simţit mai calm după aceea, a spus el. Răzbunarea fusese satisfăcătoare.

Într-o situaţie ca aceasta, pe o stradă aglomerată în mijlocul zilei, acest tip de furie nu ar putea atinge un astfel de punct culminant fără a atrage atenţia; nu existau locuri izolate, opţiunile lui erau limitate. Dar tot ar fi clocotit în sinea lui.

Am deschis uşa cafenelei, aerul cald şi mirosul de cafea şi produse de patiserie daneze învăluindu-mă. Am luat un sandvici din frigider şi o sticlă de apă şi m-am aşezat la coadă pentru a plăti. Fata de la ghişeu m-a întrebat dacă mai vreau ceva, dar eram prea ocupată să mă uit la ecusonul ei, ca să o aud din prima: era Esther, o fată scundă, cu părul blond prins în coadă, care arăta de vreo 17 ani.

*

Săptămâna următoare am fost din nou la unitatea de retragere pentru a le informa pe Sheila, managerul de proiect, şi pe Liam despre rezultatele evaluării sale PCL-R. După cum anticipasem, a avut un scor cât se poate de mediu, nu avea nimic dintr-un psihopat care ţipă. Nu era un rezultat demn de baloane şi felicitări, dar măcar era ceva uşor pozitiv pentru început – fără etichetă de psihopat astăzi!

Dar atmosfera s-a întunecat rapid când am spus că am găsit, totuşi, ceva care mi-a dat motive de îngrijorare şi care era relevant pentru probabilitatea recidivei sale. Am aşezat pachetul de chitanţe din călătoriile lui la cafenea pe masă între noi – cu mult peste 100 de bucăţi – şi am rostit, pendulând între un ton neutru şi unul ferm: „Am observat că vizitezi această cafenea când o anumită fată este în tură. Mi-ar plăcea să aflu părerea ta despre asta, Liam.”

Instantaneu, sprâncenele i s-au împreunat ca o pereche de perdele şi gura i-a căzut într-o linie plată, dură. Apoi a arătat spre mine şi a scuipat: „Căţea nenorocită!” Sheila şi cu mine ne-am privit scurt şi apoi ne-am uitat amândouă

înapoi la Liam, fără să spunem nimic.

— Isuse Hristoase! De când este o crimă să-ţi cumperi cafea? Eşti al naibii de ciudată! Căţele nenorocite, a mai rostit apoi, mai mult pentru el, decât pentru mine.

Mi-am coborât uşor vocea. „Nu este o crimă să cumperi cafea, Liam, dar nu mi-aş face treaba cum trebuie dacă nu aş întreba despre asta. Sunt îngrijorată pentru siguranţa acestei femei şi vreau să te ajut şi pe tine. Cred că ar fi util să vorbim despre asta, astfel încât să putem înţelege ce se întâmplă cu tine. Ce crezi?”

Liam s-a ridicat şi a măturat masa cu mâna, azvârlind cât colo maldărul de chitanţe – acum din nou în banda lor elastică. Instinctiv, am întins mâna şi am reuşit cumva să le prind. S-a aplecat, sprijinindu-se pe ambele braţe, şi a mijit ochii, privind cu dispreţ.

— Cred că eşti o târfă bătrână care îşi bagă nasul unde nu-i fierbe oala, a spus el.

Buza i se curbase într-un rânjet dispreţuitor.

— Nici măcar nu te-aş atinge.

A tras un şut în piciorul mesei şi a ieşit val-vârtej din cameră.

S-a lăsat tăcerea în vreme ce, preţ de câteva secunde, ne-am ţinut respiraţia, apoi Sheila şi cu mine ne-am uitat una la alta.

— Aşa, am zis, hai că a decurs bine.

Ea a înclinat din cap spre hârtiile din mâna mea stângă.

— Bun instinct ai avut!

Am auzit de la ea mai târziu că echipa sa MAPPA, citind raportul şi recomandările mele, a decis că restricţiile lui Liam nu aveau să fie ridicate în curând.

*

LITIGII DE AVUT ÎN VEDERE:

Voi publica toată corespondenţa de la a vocaţii doamnei Daynes… Din nefericire pentru doamna Daynes, asta nu va face decât să-i afecteze şi mai mult reputaţia.

Sunt pregătit să îi fac doamnei Daynes o ofertă de a ajunge la o înţelegerea amiabilă. Având în vedere timpul şi efortul, nemulţumirea personală şi prejudiciul adus

propriei mele reputaţii, voi accepta 5 000 de lire sterline de la ea ca soluţionare completă şi finală. Drept mulţumire, voi dezactiva site-ul.

La câteva luni după ce lucrasem cu Liam, m-am trezit la instanţa civilă Centrul de Justiţie Civilă din Manchester, un tribunal modern şi luminos, care părea să adauge stranietate zilei. Mă simţeam mai în largul meu cu stilul gotic victorian al clădirii tribunalului local aflat ceva mai departe, unde lambriurile din lemn şi sculpturile ornamentate păreau să confere procedurilor o seriozitate care lipsea în acest spaţiu aerisit şi larg deschis.

M-am aşezat, flancată de echipa mea juridică, şi l-am văzut pentru prima dată pe omul din spatele site-ului. Când a intrat în sala tribunalului, mi-am dat seama că era aceeaşi persoană cu aspect inofensiv care, cu doar câteva minute în urmă, stătuse la câţiva paşi de mine în cafeneaua de la parter. Nu i-am oferit satisfacţia unui singur moment de contact vizual – ştiam că deja savura această zi măreaţă petrecută în compania mea. Când s-a aşezat în faţa mea, am observat că avea un fir desprins la cusătura de la spatele costumului său albastru-deschis.

Îl acuzasem de defăimare şi calomnie, solicitând ca site-ul să fie dezactivat. Exista, de asemenea, o posibilitate foarte reală ca potenţialii clienţi să-i trimită din greşeală materiale sensibile şi cu consecinţe grave, iar eu le eram datoare să am grijă de ei şi să nu permit aşa ceva. Într-adevăr, nu aveam altă opţiune decât să aduc problema în instanţă, făcând astfel din ea o „chestiune civilă”.

Instanţa a dispus să-şi transforme site-ul web într-un ecran alb gol şi să distrugă orice material legat de mine. Apoi a apărut problema legată de achitarea cheltuielilor mele de judecată. Procedurile civile nu sunt ieftine, ceea ce înseamnă că a te proteja de asaltul unui hărţuitor pe această cale nu este ceva ce toată lumea îşi poate permite.

Judecătorul i-a cerut să se ridice: „Aveţi 60 000 de lire sterline pentru a plăti cheltuielile domnişoarei Daynes?”

A început să devină agitat şi a spus: „Ei bine, nu m-aş

baza pe asta”, făcând aluzie că, de fapt, nu i-ar fi lipsit, numai că pur şi simplu nu avea chef să se despartă de ele.

Cu toate astea, am ştiut atunci că nu-l voi hăitui pentru a-mi recupera costurile. El se reprezenta singur şi nu suportase alte taxe decât costul timpului său. De asemenea, se arătase dornic să mă taxeze pentru siteurile lui pe parcursul întregului episod. Părea să fie lefter. Nu poţi stoarce sânge dintr-o piatră. Şi, la drept vorbind, nu-mi ardea câtuşi de puţin să încerc să obţin ceva de la acest om probabil deja profund nefericit. Făcând una ca asta nu ar fi însemnat decât să menţin doar un soi pervers de legătură cu el.

Judecătorul a continuat: „Înţelegeţi că domnişoara Daynes nu doreşte nicio formă de relaţie de afaceri cu dumneavoastră? Dânsa nu doreşte nici o altă formă de relaţie cu dumneavoastră. Înţelegeţi că dânsa nu v-a contactat voluntar în niciun fel?”

Şi atunci el a rostit: „Nu contează, pentru că am terminat cu ea acum, am terminat cu ea. M-a enervat.” De parcă am fi avut o poveste de dragoste promiţătoare, care devenise brusc dezagreabilă.

Am schimbat priviri cu asistentul juridic din stânga mea. Avocatul meu, aşezat în dreapta mea, şi-a luat pixul albastru şi şi-a deschis discret agenda. A mâzgălit ceva, apoi a poziţionat-o în aşa fel încât să pot citi, înainte de a o închide din nou.

Scrisese cuvântul: „SMINTIT”

Am zâmbit slab şi apoi mi-am fixat din nou privirea asupra firului zurbagiu de pe spatele jachetei adversarului meu. El nu era un „smintit” (indiferent ce însemna asta), la fel cum nici Liam nu era un „psihopat”. În mintea mea, am tăiat cuvântul de pe hârtie şi apoi l-am înlocuit, cu litere imaginare mari, roşii, cu alt cuvânt: „misogin”.

Misoginia – o prejudecată adânc înrădăcinată împotriva femeilor şi fetelor care constă în dispreţuire – este una dintre puţinele afecţiuni umane care nu a fost încă declarată boală mintală. Probabil pentru că, dacă ar fi, am avea o pandemie. În sala de judecată, în acea zi, mi s-a

părut clar că aici era doar un alt pifan al misoginilor: un bărbat care era atât de ofensat de respingerea unei femei, încât dorea să o pedepsească pe ea pentru asta.

Am ieşit din instanţă în acea zi mult mai săracă, dar simţindu-mă uşurată că măcar abordasem direct o problemă. Se terminase. M-am dus acasă, am oprit alarma când am deschis uşa, am tras draperiile şi m-am dus să mă întind pe canapea. Tensiunea zilei declanşase un atac al lui Meniere şi ştiam că va fi feroce. Camera a început să se învârtă. Dar în timp ce stăteam acolo cu Fozzehops sforăind zgomotos la picioarele mele, m-am asigurat că măcar această situaţie nu va mai scăpa de sub control.

Cel puţin, aşa credeam. Nu mi-aş fi putut imagina atunci că voi avea de-a face cu asta şase ani mai târziu. În această meserie, trebuie să te obişnuieşti cu poveştile neterminate.

Capitolul 9
CAZUL DEGETULUI LIPSĂ

„Dacă nu pot să stau unde sunt, şi nu pot, atunci o să-mi pun toate forţele în alergat.”
Jeanette Winter son. De ce să fii fericită când poţi fi normală?[56]

Până în mai 2013, austeritatea îşi făcuse de cap şi lovise temeinic. Măsurile de reducere a costurilor, administrate în urma crizei financiare globale din 2008, au fost aplicate serviciilor din sectorul public, cu usturimea iodului militar.

Ministerul Justiţiei îşi vedea bugetul general micşorându-se cu 40% – printre cele mai profunde reduceri ale oricărui departament guvernamental. O reducere uriaşă a cheltuielilor pentru asistenţă juridică a însemnat că munca mea de martor expert în instanţe aproape că a dispărut (se pare că experţii nu sunt esenţiali atunci când banii sunt puţini. Cu toate că, având în vedere numărul tot mai mare de persoane care apar în tribunalele penale şi al celor care soluţionează dispute apărute în familie fără ca indivizii implicaţi să beneficieze de vreo consultanţă juridică ori de reprezentare, dispariţia psihologilor pare o nimica toată). Contractele pe care le aveam cu organizaţii de caritate, organizaţii de asistenţă socială şi autorităţi locale au fost toate anulate sau scoase la licitaţie şi câştigate de furnizori mai ieftini – consilieri voluntari, stagiari sau, chiar mai rău, „antrenori pentru viaţă”[57]. Mi s-a cerut să instruiesc mai puţini poliţişti, fiind

---

[56] Jeanette Winterson. *De ce să fii fericită când poţi fi normală?,* traducere din limba engleză de Vali Florescu, Hecate, 2015, p. 122 (n. tr.).

[57] *Life coaching* desemnează un domeniu nou de consiliere și terapie specializată; deși diferit de consilierea psihologică și tipurile de terapie și psihoterapie practicate de specialiști,

consultată mai rar în cazul interogatoriilor şi anchetelor. Întotdeauna le spusesem clienţilor mei că delictele nu aduc bani şi acum se dovedea adevărat pentru mine – cererile pentru serviciile pe care le ofeream erau foarte scăzute.

Cu excepţia unei zone. Datorită, în parte, Operaţiunii Yewtree[58], ancheta privind abuzul asupra copiilor comis de fosta personalitate TV Jimmy Savile, printre altii, existase un val de conştientizare şi de încredere în raportarea infracţiunilor de abuz asupra copiilor. Numărul arestărilor şi acuzărilor ulterioare nu a crescut nici pe departe la fel de repede ca rata dezvăluirilor. Dar, acestea fiind spuse, în experienţa mea, cererea de rapoarte înainte de pronunţarea sentinţei pentru infractorii sexuali care au comis infracţiuni pe internet împotriva copiilor a fost constantă. Sesizările au venit săptămânal de la avocaţi ai căror clienţi erau bărbaţi care fuseseră descoperiţi că descărcau ordine imagini cu abuzuri asupra copiilor (nu există şi nu a existat niciodată ceva de genul „pornografie infantilă” – doar abuz asupra copiilor şi imagini, videoclipuri şi chiar, aşa cum am aflat, transmiterea în direct a acestui abuz). Unii dintre aceşti indivizi îi îndemnaseră pe copii să se angajeze în conversaţii sau activităţi sexuale prin intermediul camerelor de chat şi camerelor web sau încercaseră să se întâlnească cu ei. Erau în cea mai mare parte bărbaţi în vârstă, dar uneori şi mai tineri, la sfârşitul adolescentei şi abia trecuti de 20 de

câștigă din ce în ce mai mult teren printre abordările care vizează oferirea de sprijin - fie că este vorba de dezvoltare personală, profesională etc. (n. red.).

[58] Investigație a poliției britanice privind acuzațiile de abuz sexual, în special abuzul asupra copiilor, împotriva lui Jimmy Savile, personalitate publică, și a altora. începută în 2012, a câștigat atenție din partea mass-mediei, dar și mai mult a organelor de justiție, și a dus la arestarea a 19 persoane, dintre care șapte au fost condamnate. Cazul rămâne celebru pentru efectul de conștientizare și pentru creșterea numărului de cazuri de abuz raportate (n. red.).

ani, băieţi care învăţaseră arta „cultivării”[59] (procesul prin care un abuzator manipulează o victimă şi învinge orice posibilă rezistenţă a acesteia în timp) din propria lor experienţă de a fi fost exploataţi ordine în copilărie. Tânăr sau bătrân, rareori exista ceva neobişnuit în exterior la oricare dintre ei, îşi păstrau locurile de muncă, erau angrenaţi în relaţii şi aveau un cazier subţire.

Dosarele lor includeau, îndeobşte, un rezumat al cazului, oferind trei sau patru exemple de descrieri ale materialului care fusese preluat din telefoanele mobile şi computerele lor. Fiecare imagine este evaluată şi clasificată în funcţie de gravitatea abuzului implicat, spectrul mergând de la copii fotografi aţi în ipostaze sexuale, până la filmări ale celor mai extreme şi brutale acte.

În 2013, era utilizată o scară de notare cu cinci gradaţii (cunoscută sub numele de scară SAP; de atunci, a fost înlocuită cu un sistem mai simplu, cu trei niveluri, introdus de Consiliul de condamnare). Întotdeauna am simţit că poliţistul de specialitate a cărui sarcină fusese să vadă imaginea, să o atribuie unei categorii, să o catalogheze şi să tasteze rezumatul, întotdeauna cu un limbaj atât de distant şi formal, era totuşi incapabil să ascundă oroarea a ceea ce detalia. Mi s-a părut că era destul de greu să faci faţă obligaţiei de a le citi zilnic. Nu îmi era greu să procesez doar relatările explicite despre ceea ce aceşti adulţi le făcuseră copiilor, ci şi numărul mare de imagini ale abuzurilor aflate în circulaţie. Asta şi singurul detaliu pe care descrierea sumară nu ţi-l spune niciodată: dacă acel copil fusese identificat şi era acum în siguranţă, sau dacă era încă pe undeva, supus aceloraşi grozăvii.

Agenţia Criminalistică Naţională estimează **[41]** că există până la 80 000 de persoane în Marea Britanie care „reprezintă un tip de ameninţăre sexuală” pentru copii online. Din ce în ce mai mult, mi s-a părut ca şi cum toţi erau în sarcina mea (singurul gând mai deranjant fiind că

[59] Termenul de *grooming* denotă comportamentul unui adult de a stabili o relație emoțională cu un minor, uneori și cu familia acestuia, cu scopul de a-1 abuza sexual (n. red.).

nu erau în sarcina nimănui). Natura variată şi imprevizibilă a muncii mele şi a clienţilor mei a fost întotdeauna unul dintre lucrurile pe care le-am iubit cel mai mult la psihologia criminalistică. Nu voiam să elimin o serie întreagă de infractori din lista mea, dar, în acelaşi timp, mintea îmi era invadată de imagini nedorite, pe jumătate imaginate, şi începeam să simt destul de puternic că nu la aşa ceva mă înhămasem.

Cam în această perioadă am fost rugată de BBC din Tara Galilor să contribui la un documentar în limba galeză. Rămăsesem în mod deliberat departe de ochii publicului de când fusesem urmărită – să stai în umbră constituia cea mai bună abordare – şi refuzasem o serie de documentare. Cel care mă urmărise părea să se fi retras de pe firmament şi nu aveam de gând să-l zgândăresc. Dar, cu această ocazie, am mizat pe faptul că, probabil, nu vorbea atât de fluent galeza, aşa că nu avea să vadă emisiunea, drept care am acceptat.

Doreau să contribui la un film care se ocupa de procesul lui Mark Bridger. Ţara Galilor era în doliu încă din toamna precedentă, când April Jones, în vârstă de cinci ani, care suferea de paralizie cerebrală, a fost răpită şi ucisă de Bridger. Dispariţia ei în timp ce se juca a declanşat cel mai amplu proces de căutare de persoane dispărute din istoria poliţiei din Marea Britanie. Bridger nu numai că a ucis-o, ci s-a şi debarasat de corpul ei în aşa fel încât să nu mai fie găsită în vecii vecilor. A incinerat părţi din corpul ei în soba cu lemne de la el acasă, dar echipele criminalistice au găsit particule minuscule de craniu în vatră şi pete de sânge care se potriveau cu ADN-ul lui April. Se crede că a împrăştiat alte părţi din corpul ei în mediul rural şi, posibil, în râul care curge cu forţă în apropierea cabanei sale din Ceinws. Părinţii lui April au putut să îngroape doar şaptesprezece fragmente din rămăşiţele fiicei lor.

Bridger a pledat nevinovat pentru acuzaţia de ucidere a lui April, dar a acceptat că el este „probabil responsabil” pentru moartea ei. Misterul a ceea ce s-a întâmplat cu această fetiţă, lipsa de împăcare pe care ar fi putut-o oferi

descoperirea corpului ei sau o explicaţie coerentă din partea lui Bridger au contribuit la un imens interes mediatic pentru caz şi pentru dovezile care ar putea apărea în timpul procesului.

Mi se ceruse să urmăresc cum Bridger îşi depune mărturia şi să ofer câteva comentarii regizorilor. Am luat loc în mezaninul îngust destinat presei şi publicului din tribunalul Mold Crown timp de o săptămână, aşteptându-mă să urmăresc evenimentele desfăşurate cu acelaşi interes imparţial pe care l-am cultivat întotdeauna la serviciu. Dar era prima dată când vedeam aşa ceva din acea perspectivă: de la înălţime, în aceeaşi cameră şi totuşi la ani lumină de oamenii a căror soartă se decidea mai jos. Nu eram acolo în calitatea mea de martor expert, pentru a-mi face cunoscută opinia, şi nici nu eram victima care voia să vadă cum i se face dreptate. Am constatat că nu puteam decât să privesc şi să asimilez aşa cum putea face orice alt membru al publicului, la rândul său îngrozit de şarada grotescă jucată de Bridger şi smerit de demnitatea liniştită şi puterea părinţilor lui April.

M-au răpus cele câteva secunde cu ea surprinse de camera de supraveghere din centrul de agrement în ziua în care el a răpit-o: o fată fericită, neobişnuit de mică, ce se străduia să deschidă singură o uşă grea. Şi iată-l acum pe el, la tribunal, un bărbat înalt de 1,8 metri, cu un şarpe tatuat pe antebraţul acoperit de o cămaşă albastră. Mai târziu în acea zi, ea avea să devină fragmente de os în soba lui. Vizionând acel videoclip, am simţit crescând în mine o furie şi am ştiut că avea să zăbovească o vreme acolo.

Am auzit cum, în zilele dinainte de a o răpi pe April, Bridger căuta pe internet imagini cu victimele crimei din Soham, Holly Wells şi Jessica Chapman, şi ale şcolăriţei Caroline Dickinson, care fusese violată şi ucisă într-o excursie şcolară în Franţa în 1996. Ni s-a spus despre fişierele de pe computerul său, care conţineau imagini obscene ale abuzului asupra copiilor. Alte căutări de pe computerul său includeau cuvinte precum „pubertate” şi „tânăr gol de cinci ani”

Bridger a protestat, susţinând că făcuse cercetări pe internet pentru a înţelege dezvoltarea sexuală a propriilor copii. Salvase imagini indecente ale copiilor „pentru a face plângere în legătură cu ele mai târziu”, a insistat el. A spus că a călcat-o din greşeală pe April cu Land Rover-ul său şi că nu era capabil să-şi amintească pe deplin ce s-a întâmplat apoi, deoarece era beat şi într-o stare de panică. Dar apoi am ascultat un martor de opt ani depunând mărturie că o văzuse pe April urcându-se în maşina lui. Criminalistul Roderick Stewart a spus juriului că nu există nicio urmă de dovezi fizice, nici pe Land Rover-ul lui Bridger, nici pe bicicleta lui April, care să susţină afirmaţia lui Bridger, cum că avusese loc un accident.

Era evident pentru toată lumea despre ce fantezii avusese înainte să o răpească pe April, nu exista nicio îndoială că el a ucis-o şi că a fost vorba despre o crimă cu motivaţii sexuale. S-a dovedit chiar că încercase şi nu reuşise să convingă alte trei fete să urce în maşina lui în acea zi. Minciunile lui erau rizibile şi calculate şi mi s-a părut că barbaria de a le ascunde părinţilor ei adevărul despre cele întâmplate era imposibil de iertat.

Pe 30 mai, Bridger a fost găsit vinovat de răpire, crimă şi pervertirea cursului justiţiei. A fost condamnat la închisoare pe viaţă, fără posibilitatea de a fi eliberat. Opinia mea este de mult timp că, dacă iei viaţa unui copil, atunci singurul loc potrivit în care să-ţi închei viaţa este o închisoare. Dar nu sunt plătită să emit astfel de judecăţi. Şi până atunci reuşisem cumva întotdeauna să-mi compartimentez sentimentele personale despre comportamentul infracţional al pacientului, astfel încât să pot lucra cu el în mod obiectiv, luând în considerare atât persoana, cât şi infracţiunea. Întâlnisem mai mulţi ucigaşi de copii în închisori decât oricine, inclusiv pe Robert Black, care era responsabil pentru moartea a cel puţin patru fete (şi care a murit în închisoarea Maghaberry, în 2016). De asemenea, în cadrul serviciilor criminalistice, lucrasem cu câţiva bărbaţi care fuseseră condamnaţi la închisoare pentru răpirea sau uciderea copiilor. Mă

prezentam şi dădeam mâna cu ei când îi întâlneam, aşa cum aş fi făcut cu oricine altcineva, şi mă gândeam doar la treaba pe care o aveam eu de făcut, nu la treburile pe care le săvârşiseră ei.

În afară de în cazul lui Ian Brady[60] (nu creşti în Manchester şi mai târziu îi strângi mâna lui Ian Brady fără să te gândeşti la tot răul pe care l-a provocat acea mână), am mai simţit repulsie? Da. Dar am reuşit totuşi să găsesc o fărâmă de compasiune pentru Brady. „Ce suflet nenorocit", îmi amintesc că m-am gândit în sinea mea. Dar, în acele zile, în timp ce îl ascultam pe Mark Bridger referindu-se în mod repetat la copilul pe care îl ucisese ca fiind „micuţa April", am ştiut că nu o să reuşesc să găsesc detaşarea de care aveam nevoie pentru a mă simţi neutră faţă de el. Nu privisem niciodată pe cineva aşa cum l-am privit pe Mark Bridger şi nici nu mă mai simţisem atât de scârbită şi de dezgustată.

În acea săptămână, urmărind mărturia lui Bridger, un coleg mi-a sugerat că am „tulburare de stres post-traumatic". Poate că sufeream un fel de traumă indirectă pe care întâlnirile mele standard de supraveghere cu un coleg psiholog – toţi psihologii trebuie să urmeze această procedură pentru a se descărca şi a reflecta asupra muncii lor – nu reuşiseră să o vindece întru totul. Îmi amintesc că m-am gândit că, dacă PTSD[61] însemna „permanent trudit, suferind şi dezgustat", atunci da, cu siguranţă aveam o asemenea criză. Am avut o mulţime de cazuri cu bărbaţi care se uitau la imagini cu copii abuzaţi şi, deşi nu erau toţi Mark Bridger, făceau totuşi parte din fenomenul acesta, cumpărători şi comercianţi pe o piaţă neagră

---

[60] Ian Brady și Myra Hindley sunt doi ucigași în serie, responsabili pentru „crimele din Moors", *Moors murders:* între 1963 și 1965, cei doi au răpit și ucis cinci copii cu vârste cuprinse între 10 și 17 ani; patru dintre ei au fost și agresați sexual (n. red.).

[61] *Post-traumatic stress disorder,* tulburare de stres posttraumatic (n. red.).

înfloritoare.

Am transmis echipei de televiziune analiza mea despre Bridger în maniera profesională aşteptată de la mine. Am adăugat că, de aproape cincizeci de ani încoace, ni s-a spus tuturor despre „pericolul străin”, în principal datorită unei campanii guvernamentale din 1971, care a fost grăbită de crimele din Moors şi de alte răpiri de copii mediatizate din anii 1960. Este un concept depăşit. Definirea „răpirii” şi „străinului” în contextul omuciderii nu mai este atât de simplă. Tindem să ne gândim la copii ademeniţi sau smulşi de pe stradă, dar unele dintre cazurile mai recente au implicat un anumit grad de cultivare online înainte de contact şi crimă. Nici măcar Mark Bridger nu era total străin faţă de April, deoarece unul dintre propriii săi copii mergea la aceeaşi scoală cu ea. Dar, mi-am amintit stând în instanţă, realitatea este că răpirile de copii sunt rare, mai cu seamă cele care se termină cu omucidere. Sunt cazurile care intră în centrul atenţiei mass-mediei tocmai pentru că sunt cele mai rele scenarii de caz. Mai puţin de jumătate dintre răpirile de copii sunt opera străinilor – 42%, conform unui raport **[42]** bazat pe datele poliţiei colectate în 2011/2012 de organizaţia de caritate Acţiune împotriva răpirii. Cifra anuală aproximativă pentru tinerii sub 16 ani răpiţi de străini, potrivit aceluiaşi raport, este de 50, dintre care 15 sunt şi agresaţi sexual. Nu că cifrele scăzute fac raportul mai puţin şocant sau mai lipsit de impact, dar există o oarecare uşurare în faptul că investigaţia a constatat, de asemenea, că trei din patru tentative de răpire eşuează.

Când am plecat din Ţara Galilor şi am ajuns acasă, încă mă simţeam extrem de furioasă. Era o irascibilitate virulentă şi urâtă. Nu am reuşit să îmi potolesc furia, ieşea la suprafaţă de obicei în momentele liniştite şi, din ce în ce mai mult, la primele ore ale dimineţii, în care mă pomeneam trează. Petrecusem prea mult timp uitându-mă în abis, în crăpăturile întunecate ale minţii în care lucrurile rele sălăşluiesc şi putrezesc, iar acum se holba înapoi în mine.

*

Am resimţit o stare generală de rău timp de săptămâni după procesul Bridger, una pe care nicio plimbare cu câinii, metoda mea preferată de meditaţie de tip *mindfulness,* nu părea că e în stare să o atenueze. Ştiam că obiectivitatea mea era supusă stresului şi pentru un psiholog criminalist asta e o mare problemă; un acrobat mergând pe sârmă care a făcut un pas greşit, şi care s-ar putea să nu mai apuce să-l facă pe următorul. Deşi poate că nu eram încă pregătită să o spun cu voce tare, aveam îndoieli cu privire la cariera mea şi la direcţia în care se îndrepta. Făceam vreo diferenţă reală? Ce voiam să fac? Cu cine voiam să lucrez? Nu aveam răspunsurile, dar ştiam că nu mai eram deloc mulţumită cu situaţia în care mă aflam.

Nu prea eram în cele mai bune toane în ziua aceea la spital. Era un spital general cu secţii pentru bărbaţi şi femei pentru psihiatrie acută şi baza pentru o serie de clinici de ambulatoriu, inclusiv îngrijire complexă, psihiatrie a abuzului de substanţe şi dizabilităţi de învăţare. Fusesem aici mai des decât îmi aminteam de-a lungul anilor, simţisem mirosul de dezinfectant şi sunetele locului familiar şi instituţional.

La drept vorbind, fusesem aici de atâtea ori, încât ştiam că singurul lucru cât de cât comestibil de la cantină erau cartofii copţi în coajă, aşa că m-am îndreptat direct într-acolo şi am luat o tavă, trântind-o puţin prea tare pe barele de ghidare din jurul părţii din faţă a plitelor.

Nu era chiar ora prânzului, iar cantina era goală, în afară de mine şi de un bărbat în vârstă, încă îmbrăcat în halat şi papuci, şi vizitatorul lui. M-am îndreptat către masa cea mai îndepărtată de ei, lângă fereastra cu vedere la parcare. Voiam doar să fiu singură cu cartoful meu subvenţionat şi cu criza mea existenţială.

Şi apoi ea s-a aşezat chiar vizavi de mine. Mâncatul nu-mi ajuta deloc starea de spirit şi gândul care mi-a apărut imediat a fost: *Oh! Dis-pari.* Erau şiruri de mese goale, fiecare cu o floare artificială de gerbera într-un ghiveci şi

patru scaune dintre cele mai bune, cele din plastic turnat cu găuri în ele, care arată precum ramele jocului Connect 4. Ar fi putut să stea în oricare dintre ele, dar în schimb s-a trântit pe singurul scaun mai aproape de mine. Am privit într-o parte, încercând să evit contactul vizual.

Nu a înţeles câtuşi de puţin indiciul, a zâmbit şi a spus: „Bună ziua.” Avea vreo 50 de ani, părul ei subţire, castaniu-deschis, era scurt, iar gâtul şi umerii îi erau expuşi de rochia de vară pe care o purta, de tipul fără bretele, cu încreţituri elastice în partea de sus, pentru a o împiedica să alunece la vale. Am observat că breteaua de la sutienul ei era de un gri murdar, greu de clasificat, şi i se înfigea în carne într-un mod care părea destul de inconfortabil.

A zâmbit şi a rostit: „Bună, sunt Lucy”, iar eu m-am rezumat să dau din cap, fără să vreau să-i dau nici cel mai mic indiciu că aş putea fi dispusă să mă implic. Oamenii din celălalt colţ s-au ridicat şi au plecat, iar eu eram pe punctul să fac acelaşi lucru. Dar ea a început să-mi vorbească.

Mi-am dat seama destul de repede că era posibil să aibă dizabilităţi de învăţare, iar asta m-a făcut să mă opresc pentru o secundă. Mi-am amintit ce spunea mama mereu când eram tânără: dacă cineva pe care nu-l cunoşti îţi vorbeşte, pentru el ar putea fi punctul culminant al zilei, singura conversaţie pe care o poate purta.

Părea inofensivă, aşa că am săpat adânc după noi resurse interioare, am respirat profund şi am făcut un efort să fiu amabilă. Mi-am „aranjat” faţa – un alt lucru pe care mama încă îmi spune să-l fac – şi am rămas aşezată în faţa ei în timp ce vorbea. S-a ridicat, a venit şi s-a aşezat chiar lângă mine, şi a început să-mi arate bijuteriile. Mâinile ei erau stivuite cu argint greu, de genul pe care îl găseşti pe piaţă împreună cu tămâia şi talismanele prinzătoare de vise, inele care îi acopereau aproape în totalitate degetele, pielea de sub ele părând verde şi cam transpirată. Atunci am observat degetul. Degetul ei inelar de la mâna stângă era mai scurt decât celelalte – era un

ciot, căruia îi lipsea falanga superioară şi unghia.

„Ce s-a întâmplat cu degetul tău?” am întrebat. Sunt obişnuită să pun întrebări personale, ceva ce făceam mai ales în acea vreme, când trebuia să întreb o mulţime de bărbaţi despre obiceiurile lor de masturbare. Dar mă simţeam neobişnuit de familiară în acea zi; poate că îmi pierdusem orice simţ al convenţiei sociale pentru că eram atât de epuizată de toate astea. Şi ea era atât de prietenoasă.

„L-am tăiat”, a răspuns ea.

Lucrătorul din zona sănătăţii mintale din mine a presupus automat că fusese un act de autovătămare şi că trebuie să o fi cuprins unele emoţii intolerabile. „Ce ai simţit făcând asta?” am întrebat.

„Nimic, de fapt”, a spus ea, a fost pentru fostul ei iubit. A intrat la închisoare şi i-a scris spunându-i că vrea să poată „să ţină mereu o bucată din ea cu el”. Ea făcuse aşa cum îi sugerase şi îşi tăiase degetul pentru el, ca să-l poată avea. Fusese un gest cu adevărat romantic, a spus ea.

Atunci mi-am adus aminte – un deget fără trup, care fusese găsit în timp ce lucram ca locţiitor la o închisoare, la scurt timp după ce începusem. Era această femeie proprietara acelui deget uscat de acum atâţia ani?

Fusese găsit de gardienii de închisoare Wright şi Aktar într-o celulă, aparţinând unui prizonier pe nume Fillingham. Era maro şi zbârcit, ca un produs pe care îl găseşti în secţiunea cu gustări naturale a magazinului de animale de companie. Deşi, teoretic, era un vârf de deget, tăietura fusese făcută chiar sub falanga superioară, un ciot de trei centimetri din ceea ce părea un deget inelar sau arătător. Unghia era încă acolo, purtând cea mai intensă sclipire roz de ojă. Culoarea mi-a adus aminte de rujul în nuanţa Iced Champink de la Avon, o nuanţă pe care o foloseam în adolescenţă în anii ’80, perlată şi puţin cam infantilă.

Trecusem pe lângă celula lui Fillingham în acea dimineaţă şi îi zărisem pe cei doi aplecaţi deasupra biroului îngust, cu sertarul deschis. O selecţie de articole –

şosete, periuţă de dinţi, pieptene – erau aşezate pe pătura gri de lână de pe pat, într-un fel ordonat şi sistematic pe care l-am recunoscut ca fiind o procedură de rutină de căutare. Gardienii îşi fac întotdeauna percheziţia în sensul acelor de ceasornic, începând de la uşa celulei, verificând fiecare piesă de mobilier şi suprafaţă pe măsură ce înaintează. Fillingham fusese percheziţionat şi mutat într-o altă celulă în timp ce ei scotoceau.

Chiar şi la 40 de ani, Aktar ar fi putut trece drept un adolescent, deşi unul cu nişte păr facial închis la culoare impresionant de dens. Wright era un tip lat, mai tânăr decât Aktar, care ieşise din procesul de pregătire cu doar câteva luni în urmă, şi respira greu, arătând destul de îngreţoşat. Se trăgea de cravată şi m-am întrebat dacă uitase că această parte a uniformei lui este, din motive de siguranţă, prinsă cu clame.

Am intrat să văd la ce se uitau atât de atent şi apoi mi-au arătat. Am spus: „Un deget? La naiba.” Nu era cea mai elocventă observaţie, dar nu venisem pregătită pentru această turnură.

Ne-am uitat cu toţii la deget pentru o clipă şi apoi, dintr-un motiv oarecare, ne-am întins toţi mâinile şi ne-am uitat la propriile degete, de parcă făceam o verificare.

Degetul căzuse dintr-un pachet aparent sigilat de baterii, care, la o inspecţie mai atentă, se dovedise a fi fost deschis şi resigilat de cineva dornic să ascundă ceva. Conţinutul unei baterii fusese scos din carcasa imprimată, iar degetul era ascuns înăuntru.

Fillingham deţinea o gamă completă de degete, aşa că ştiau că nu era al lui, dar i se dusese buhul în închisoare că era capabil să facă rost de lucruri. Era un fel de magazin de colţ de contrabandă. Dacă voiai nişte cerneală, Fillingham putea să-ţi facă rost de un pistol de tatuaj făcut din carcase de pix şi baterii radio. Pornografie, alcool de contrabandă (un preparat din închisoare făcut din fructe, zahăr, pâine şi orice altceva pe care se putea pune mâna) şi chiar copii ale manualelor tehnice folosite de psihologii închisorii. Auzisem că Fillingham oferea sesiuni de

antrenament bărbaţilor care urmau să fie audiaţi de comisia de eliberare condiţionată. Pentru un preţ, desigur.

Auzisem şi că avea un fetiş special pentru colecţionarea pielii. Aduna bucăţi de carne de la orice deţinut care era pregătit să se despartă de ele. I-a pus pe toţi cei din închisoare care se auto-vătămau să doneze bucăţi din ei înşişi şi a fost suspectat că unora dintre ei le-a oferit unelte de tăiere.

Aktar a sigilat celula şi eu am mers la întâlnirea mea, continuându-mi ziua. Am auzit că Fillingham a negat orice cunoştinţe despre asta, invocând ceea ce îmi place să numesc „o apărare Shaggy” („Nu am fost eu!”[62]). Din câte ştiam, degetul nu fusese niciodată legat de un proprietar, din închisoare sau de afară, viu sau mort. Şi acum iată-o pe Lucy, care stătea lângă mine într-un colţ al cantinei unui spital.

„O, înţeleg”, am spus, iar ea a zâmbit, probabil neobişnuită cu o acceptare atât de relaxată a explicaţiei ei.

„Cum i l-ai trimis în închisoare?” am întrebat, întristată că simţise că trebuia să-şi taie un deget pentru a-şi dovedi angajamentul faţă de acest bărbat. O tragedie îmbrăcată în romantism.

A spus că îl învelise într-o folie alimentară şi îl pusese în chiloţi când s-a dus să-l viziteze. Apoi, când gardienii priveau în altă parte, i-l întinsese. S-a uitat în depărtare şi a ridicat din umeri, melancolică, de parcă şi-ar fi amintit ceva frumos.

Cum procedase? Apelase la un medic care să-i coasă rana? Nimeni nu se gândise să întrebe unde dispăruse bucăţica lipsă? Nu puteam să încep să-i pun aceste întrebări pentru că nu voiam să aflu mai multe. Minţii umane îi place să încheie o poveste; pentru a mea, iată, venise în sfârşit concluzia poveştii care începuse în acea zi, cu cincisprezece ani mai devreme, în celula lui Fillingham.

Trebuia să pornesc spre întâlnire, aşa că m-am extras din colţul în care mă înghesuise.

---

[62] Trimitere la piesa „It Wasn't Me", care îi aparţine rapperului Shaggy (n. red.).

„Asistentul meu social spune că sunt vulnerabilă”, a rostit ea, aproape ca o clarificare, în timp ce mă strecuram pe lângă ea. Şi am simţit din nou acea tristeţe. Lucy ajunsese cumva să creadă că era de vină pentru că era vulnerabilă. De unde şi până unde era obligaţia ei? Nu îi lipsea acel deget pentru că era vulnerabilă, fusese constrânsă să-l taie de cineva care era dispus să o exploateze.

I-am spus lui Lucy cât de mult îmi făcuse plăcere să o cunosc – pe bune – şi i-am mai zis să ţină minte că sunt mulţi bărbaţi pe lume, dar avea doar nouă degete şi jumătate şi trebuia să aibă grijă de ele. Ea mi-a promis că o va face.

În timp ce îmi puneam tava deasupra teancului cu sandviciuri vechi cu şuncă şi ceşti cu ceai rece revărsându-se din el, ieşind, am simţit că şi eu, la rândul meu, curăţăm un alt fel de mizerie. Ştiam că nu puteam fi sigură că degetul lui Lucy fusese în posesia lui Fillingham în acea zi, dar alesesem să cred că era şi că, odată luată această decizie, un mister fusese rezolvat. Nu doar cazul derutant al degetului, ci şi întrebarea legată de ce urma să fac în continuare.

Era timpul să iau o pauză de la psihologia criminalistică de primă linie – de la infractorii sexuali şi de la toată dezamăgirea pe care o simţeam faţă de sistemul pe care îl văzusem dând rateuri atât de mult timp. Aveam să merg să lucrez în cadrul serviciilor principale de sănătate mintală pentru femei, unde poate că aveam să ajut femei precum Lucy. Abisul înspre care priveam devenea un nou orizont.

Capitolul 10
ÎN SIGURANŢĂ ŞI NEVĂTĂMAT 5 5

„Negarea emoţiei nu înseamnă evitarea curbelor strânse, ci înseamnă să nu scoateţi niciodată maşina din garaj. E în siguranţă acolo, dar nu o să mergeţi niciodată nicăieri.”[63] *Brene Brown,* Ridică-te din propria ta cenuşă, mai puternic ca oricând

Când avea opt ani, Maya s-a îmbolnăvit de scarlatină. Deşi, pentru majoritatea copiilor, disconfortul unei astfel de boli – i s-a inflamat gâtul şi o durea tot corpul – ar crea amintiri neplăcute, pentru Maya, experienţa de a fi bolnavă a fost o revelaţie.

Ţintuită la pat, fusese îngrijită de mama ei, care i-a arătat un nivel de afecţiune şi atenţie de care nu mai avusese nicicând parte până atunci. Tatăl ei o lăsase în pace. Mai semnificativ decât asta a fost modul în care fusese tratată de medicul vizitator, un bărbat pe care l-a descris fiind „ca un înger”. Mi-a spus că îi promisese că o va face să se simtă bine din nou şi o vârâse cu binişorul în pat. Nimeni nu mai făcuse asta înainte.

Tatăl ei fusese un cartofor şi un beţiv. Dacă nu era acasă la ora 6 seara, toată lumea ştia că se dusese la pub şi că îi aştepta o noapte lungă. Uneori, când venea acasă, alinia copiii la rând – erau şase şi trebuia să-l scoată şi pe cel mai mic din pat – şi îi lovea pe fiecare, unul câte unul, de obicei cu câte un pumn în stomac, pentru ca ceilalţi să vadă ce îi aştepta. Odată a lovit-o pe Maya cu un pumn în faţă atât de tare, încât i-a scos dinţii de sus. Cicatricea era încă vizibilă pe faţa ei de adult, o tăietură strălucitoare de ţesut fibros coborând de la nas spre buză.

---

[63] *Ridică-te din propria ta cenușă, mai puternic ca oricând,* Brene Brown, traducere de Cristian Hanu, editura Adevăr Divin, 2015, București (n. tr.).

La un moment dat, atunci când femeia nu a vrut să-i dea bani, i-a turnat mamei ei în cap o oală plină cu orez clocotit. Altă dată, a înecat pisoii abia fătaţi ai pisicii familiei în cadă, forţând-o pe Maya şi pe fraţii şi surorile ei să privească.

A fost o domnie a terorii pure; violenţă insensibilă administrată de un bărbat căruia îi făcea mare plăcere să-şi pună în scenă abuzul. Pentru majoritatea copiilor, un membru rupt sau chiar şi o cădere de pe o bicicletă este un mare eveniment în viaţă, ceva de care îşi amintesc câte zile au, din cauza durerii puternice. Tatăl Mayei s-a asigurat că fiica lui şi-a petrecut o mare parte din copilărie în frică şi durere.

Momentele pe care şi le amintea că se simţise fericită sau în siguranţă erau puţine. Povestea că poliţiştii erau vizitatori obişnuiţi la ea acasă, şi şi-a amintit de promisiunile unuia dintre aceştia, care a înfăşurat o pătură în jurul ei şi a asigurat-o că va face el să fie totul bine, dar nu s-a mai întors niciodată. Altă dată, ea şi fraţii ei se mutaseră împreună cu mama lor într-un adăpost: acolo şi-a făcut o prietenă, pe Anne. Îşi dorea să fi păstrat legătura cu Anne; de atunci nu mai avusese o asemenea prietenă. Dar tatăl lor le dăduse de urmă, iar viaţa se întorsese iarăşi, foarte repede, la tristeţea ei familiară.

*

Era primul meu loc de muncă după întâlnirea cu Lucy de la cantina spitalului. Am început să mă simt mai bine şi apoi mi-am închis cabinetul privat. Câteva săptămâni mai târziu, am pornit cu un nou rol de psiholog consultant, în cadrul unui grup privat de spitale de recuperare pentru femei. Toate facilităţile erau mici şi primitoare, într-un cadru discret. Aceasta, o casă veche, transformată în sediu, de pe o stradă rezidenţială înverzită, situată inofensiv într-o suburbie prosperă din nordul Manchesterului, era un loc în care femeile care suferiseră probleme episodice majore de sănătate mintală veneau să-şi petreacă timpul şi să se reaclimatizeze înainte de a face tranziţia înapoi la viaţa lor obişnuită. Erau doar şase paturi

aici şi nutream mari speranţe legate de ceea ce urma să realizez într-un astfel de mediu, care mi s-a părut atât de primitor şi natural – foarte diferite de sălile de interviu clinice, cu mobilier fix şi gardieni care stăteau proţăpiţi, pe care le ştiam din închisori, sau de sterilitatea spitalelor şi a secţiilor securizate. Uşile acestui spital se închideau automat în spatele tău, dar asta era pentru a ţine pericolul afară, nu pacienţii înăuntru.

Aşa că mi s-a strâns inima când am descoperit cine era celălalt proaspăt sosit la spital. Asistenta-şefă a anunţat în timpul predării turei de dimineaţă că noua noastră rezidentă, Maya, ni se alătură cu un diagnostic de „erotomanie”[64] şi un istoric de urmărire. Cu propria mea experienţă – încă proaspătă – de a fi obiectul nedorit al atenţiei cuiva, m-am simţit imediat neliniştită să lucrez cu ea. Aveam nevoie de un hărţuitor în portofoliul meu de cazuri la fel cum aveam nevoie de o doză de Ebola. Cum aveam să găsesc obiectivitatea necesară ca să construiesc o relaţie cu ea? Şi, totuşi, lăsând deoparte grijile personale, profesionistul din mine era şi el curios. Eu deja suferisem o schimbare majoră în modul de a gândi, nu mai ţineam demult la etichetele de diagnostic, dar erotomania este destul de neobişnuită şi eram dornică să ştiu ce însemna în cazul Mayei.

Cuvântul erotomanie sună din ce în ce mai victorian în limbajul de astăzi. Dar, de fapt, conceptul există în textele medicale de multe sute de ani, fără o definiţie precisă. A trecut prin diferite încarnări şi modificări, graţie unei serii de aştri psihiatrici (inclusiv Sigmund Freud, care a sugerat că termenul descrie o modalitate de reprimare a impulsurilor homosexuale). Problema pe care o descrie acum a fost declarată pentru întâia oară drept sindrom de către un psihoterapeut francez – G.G. De Clerambault –, după ce a consiliat o pacientă care stătea ore în şir în faţa Palatului Buckingham, sigură că regele George îşi

[64] Stare patologică, definită de predominanța obsesiilor sexuale; exagerare manifestată prin convingerea delirantă a unei persoane că este iubită (n. red.).

comunica dragostea pentru ea mişcând draperiile. În 1942, a fost publicată lucrarea sa fundamentală „Psihozele pasionale”[65], iar fenomenul a devenit cunoscut sub numele de *sindromul De*

Clerambault, până când erotomania s-a alăturat ediţiei a patra a *Manualului de diagnostic şi statistică* drept formă de tulburare delirantă şi a înlocuit-o.

Erotomania este pur şi simplu iluzia iubirii. Descrie o credinţă falsă, deţinută de o persoană, că ţinta ei – cel mai adesea cineva mai în vârstă, care ocupă un statut social mai înalt decât ea – este îndrăgostită pasional şi irevocabil de ea, deşi ţinta în cauză a avut adesea contacte reduse sau inexistente cu persoana cuprinsă de această amăgire. Diagnosticul este mai frecvent aplicat femeilor decât bărbaţilor, deşi şi bărbaţii se pot trezi răvăşiţi de o iubită indiferentă, dacă nu complet neştiutoare de statutul ei.

Erotomania era cunoscută la începutul secolului al XIX-lea şi sub denumirea de *Nebunia bătrânei servitoare,* lipsa soţului fiind considerată atât de chinuitoare pentru orice femeie peste o anumită vârstă, încât ar împinge-o într-o stare de isterie amoroasă (nimeni nu este sigur cine a inventat acea expresie, dar aproape sigur nu era o servitoare bătrână). Mi-a plăcut întotdeauna ironia acestei denumiri, având în vedere ceea ce ştim acum, anume că bărbaţii suferă mai mult din cauza burlăciei la bătrâneţe – murind mai tineri şi dezvoltând mai multe boli degenerative, cum ar fi demenţa.

Odată ce o persoană diagnosticată cu erotomanie şi-a „stabilit” credinţa în dorinţa celeilalte persoane pentru ea, el sau ea va începe de obicei să răspundă dragostei imaginate. Acest lucru ar putea însemna orice, de la a lăsa flori în pragul uşii, până la declaraţii mai deschise, la care speră că ţinta va răspunde favorabil. Cel mai adesea, persoana cu erotomanie îşi găseşte uverturile romantice respinse, aşa că începe să genereze motive care scuză sau explică respingerea şi continuă să-i permită să creadă că ţinta ei este cu adevărat îndrăgostită de ea. Este un fapt

[65] *Les Psychoses Passionnelles* (n. red.).

comun ca ei să ajungă la concluzia că o forţă externă, cum ar fi soţul cuiva, stă între ei şi o viaţă de fericire pătimaşă.

Mi s-a cerut odată ajutor de către un bărbat care credea că soţul obiectului afecţiunii sale o ţinea captivă şi că, prin urmare, ea trebuie să aibă aşa-numitul sindrom Stockholm (unde un ostatic dezvoltă un ataşament emoţional aparent paradoxal faţă de răpitor). Acesta era singurul motiv posibil pe care îl putuse identifica pentru refuzul ei de a fugi cu el şi mi-a cerut să o diagnostichez oficial. El a pus, de asemenea, afişe pe care scria „CĂUTAT”, în stilul Vestului Sălbatic, în jurul satului său, făcând apel la informaţii care ar ajuta la arestarea familiei ei pentru că ar fi ţinut-o captivă. Ulterior, a apărut în instanţă purtând o ţinută de şerif, însoţit de un ponei Shetland în miniatură (care nu a trecut de controalele de securitate). Nu eram disponibilă să-l ajut pe şerif în acel moment, dar o parte din mine îşi doreşte să o fi putut face.

*

Maya a început să se învârtă pe la cabinetul medicului de familie când era adolescentă, stând în sala de aşteptare după şcoală, deşi nu avea o programare. Când avea 16 ani, a început să scrie felicitări şi scrisori unuia dintre medicii de familie, doctorul King, exprimându-şi dragostea nemuritoare pentru el. La început părea destul de inofensiv, dar devotamentul ei nu s-a oprit la pasiunea adolescenţei şi începuse să-l aştepte în afara cabinetului şi chiar l-a urmărit acasă de câteva ori.

Comportamentul Mayei a escaladat treptat, până în punctul în care a început să ameninţe că se va răni pe ea însăşi şi pe doctorul King dacă acesta nu avea să-i întoarcă afecţiunea. A avertizat că îşi va tăia venele dacă nu va fi al ei, că se va arunca în faţa maşinii şi se va sinucide.

Apoi, într-o după-amiază, a aşteptat în afara cabinetului lui de consultaţie, în timp ce el se vedea cu un pacient şi, când uşa s-a deschis, la sfârşitul întâlnirii, a dat buzna în cameră şi a încuiat uşa în urma ei, asigurându-se că era singură cu doctorul. Doctorul King s-a dus glonţ la telefonul lui de pe birou şi a sunat la recepţie şi, din

fericire, o asistentă a reuşit să descuie uşa din exterior, dar se auziseră o încăierare şi voci ridicate atunci când Maya încercase să o blocheze. În timp ce doctorul King încerca să deschidă uşa, Maya l-a împins pe canapeaua de examinare şi a încercat să se urce deasupra lui. Pur şi simplu, a vrut să fie aproape de el, a spus apoi. Totul suna stângaci şi vag absurd, dar dacă tu eşti persoana pe care se caţără cineva împotriva voinţei tale într-o cameră încuiată, probabil că va dura ceva timp până când vei putea vedea partea amuzantă.

După cum subliniază psihoterapeutul Frank Tallis în cartea sa „Romanticul incurabil: şi alte revelaţii tulburătoare”[66], există o anumită plăcere suspectă **[43]** în a-i vedea pe oameni prostindu-se în numele „iubirii”. Dar „când ne batem joc de îndrăgostit, o facem ca nişte ipocriţi sau ca nişte roboţi. Cine nu s-a comportat prosteşte – sau cel puţin în mod evident necorespunzător –, îndrăgostit fiind?” Cine, într-adevăr? Dar fixaţia Mayei a mers cu mult dincolo de a o transforma într-o pacoste pentru ea însăşi. Când a început să-i transmită doctorului King acasă ameninţări scrise de mână că avea să-i ucidă pe soţia şi copiii lor, a fost arestată şi luată în grija serviciilor de psihiatrie. Maya îi făcuse, pe el şi pe familia lui, să treacă printr-o încercare terifiantă.

*

În următorii 20 de ani, Maya a trăit dintr-un spital securizat în altul, locuind în secţii de psihiatrie închise, trecând treptat de la un nivel de securitate ridicat la mediu şi, în cele din urmă, de securitate scăzută.

Rapoartele din dosarul ei bogat arătau că nu se vindecase. Rapoartele menţionau aproape întotdeauna un psiholog, un psihiatru sau poate o asistentă pe care i se pusese pata, deşi era capricioasă şi ataşamentul ei trecea de la un profesionist la altul. Un raport o descria ca fiind „dispusă să se prezinte la terapie, dar nerezonabilă atunci când face şi pretinde declaraţii de dragoste”. Părea că era

[66] *The Incurable Romantic: and Other Unsettling Revelations,* de Frank Tallis, publicată în 2018 (n. red.).

dornică să fie în aceeaşi cameră cu şirul de psihologi care fuseseră însărcinaţi cu tratamentul ei de-a lungul anilor, dar, odată ajunsă acolo, ea le spunea foarte puţin în afară de a afirma în mod repetat că îi iubeşte.

Timp de aproape douăzeci de ani, doctorul King a rămas o pasiune mai consecventă – ea a continuat să-i scrie epistole încă de la episodul din cabinet, deşi, desigur, nu au fost expediate niciodată. Scrisorile au fost păstrate la dosarul ei. Răsfoindu-le, din notele anterioare reieşea clar că era într-o stare de agonie autentică, erau pagini lungi şi intense de scris de mână, care descriau suferinţa în detalii exacte şi chinuitoare şi furia că ea şi iubirea vieţii ei, cel hărăzit ei, erau ţinuţi despărţiţi.

Rapoartele din primii ani de spitalizare detaliau modul în care descria vocea doctorului King care îi spunea să-i ucidă soţia pentru a deschide calea iubirii lor. Ea vorbise despre luarea lui ca ostatic sub ameninţărea cuţitului, dacă asta ar fi fost necesar pentru ca în sfârşit să fie împreună. În adâncul disperării, când se simţea cel mai deznădăjduită sau respinsă, se înfometa, se zgâria adânc pe faţă şi îşi străpungea corpul cu orice obiect ascuţit pe care putea să pună mâna.

Am observat că, pe măsură ce timpul trecea şi era mutată în secţiile cu un nivel de securitate inferior, scrisorile deveneau din ce în ce mai puţin frecvente. Au devenit mai succinte, mai puţin poetice şi chinuitoare. Se desfăşurau într-un şir subţire de note repetitive: „Vreau să ştii că te iubesc. Aş face orice pentru tine.” Păreau scrise de cineva care spunea de formă ceva despre o relaţie care îşi pierduse de multă strălucirea, de parcă aştemerea lor pe hârtie ar fi fost o treabă pe lista ei de lucruri de făcut în acea zi. Scrisorile s-au oprit în cele din urmă şi, atunci când am întâlnit-o, nu îi mai scrisese doctorului King de câţiva ani.

Acum avea aceeaşi vârstă ca mine – 40 de ani; când începe viaţa, aşa cum spun felicitările – şi speranţa era că aceasta va fi ultima ei internare în spital înainte de tranziţia la viaţa „reală”.

Lucrurile păreau pozitive pentru Maya.

*

Dar odată ce am cunoscut-o, a devenit destul de repede clar că nu era atât de dornică să-şi construiască o viaţă în afara oazei zidurilor spitalului.

În timpul primei întâlniri cu echipa ei de îngrijire (eu, psihiatrul, terapeutul ocupaţional şi asistenta responsabilă în acea zi), s-a aşezat şi ne-a informat direct că este un caz fără speranţă. „Am încercat totul”, a rostit ea. „Nimic nu mă poate vindeca.”

Acesta părea un mod defetist de a începe procedurile. M-am uitat la femeia sclipitoare şi cu faţa strălucitoare din faţa mea. Dinţii ei incredibil de albi păreau prea perfecţi pentru a fi reali şi mi-am dat seama că erau falşi. Linia dreaptă a protezelor perfecte părea puţin prea mare pentru gura ei, ceea ce sporea impactul general. Purta puloverul gros, galben, pe care îl purta tot timpul, în care părea că se scufundă, îşi netezea eficient şi hotărât părul întunecat în spatele urechilor în timp ce vorbea, iar unghiile îi erau vopsite fiecare într-o nuanţă diferită. Avea vârtejuri complicate de vopsea roşie de henna pe mâini. Era plină de culoare.

De unde ştii că eşti „vindecată”? am întrebat. Ce ar însemna să arăţi sau să te simţi mai bine? Nu putea să răspundă. Era periculoasă, ne-a informat. Avea sindromul De Clerambault şi era „rezistentă la tratament”. Deţinea tot jargonul şi m-a surprins cât de sigură era de ceea ce considera ca fiind starea ei ireversibilă. Se părea că acum o vedea drept identitatea ei. Acesta nu era atât un nivel de conştientizare de sine, cât un exerciţiu de control exercitat asupra propriei situaţii.

În plus, încă auzea vocea doctorului King care îi spunea să-şi ucidă soţia, pretindea ea. „Ca să putem fi împreună, asta este tot ce zice.”

Am întrebat-o dacă i s-a părut supărătoare vocea şi a fost foarte realistă când a răspuns: „Da, a fost îngrozitor, mistuitor şi chinuitor.” Putea fi ceea ce este cunoscut sub numele de „afect tocit”, adică aplatizarea emoţiilor cauzată

de o stare mintală precară şi, adesea, de medicamentele prescrise în consecinţă. S-a uitat la mine, ridicând din umeri, şi m-am întrebat dacă Maya se afla într-adevăr într-o situaţie atât de dificilă pe cât voia ea să credem.

După acea întâlnire, cu toţii am primit aceeaşi scurtă notă de la Maya, scrisă cu ortografie elegantă, cu bucle. Voia să ştim că suntem „perfecţi ca Dumnezeu" pentru ea. Ne iubea şi ar fi făcut orice pentru noi.

*

Unul dintre multele aspecte valoroase ale lucrului cu pacienţii într-un mediu restrâns precum acest spital era posibilitatea de a practica un tip de psihologie mai liber. Cu un număr atât de mic de pacienţi, era mult mai puţin structurat şi condus de proceduri, nelegat de convenţiile şi rutinele din locurile mai dens populate în care lucrasem. Slavă Domnului! Dispuneam de timp, resurse şi autonomie pentru a practica psihologia aşa cum consideram de cuviinţă. Nu eram înlănţuită în mod servil de un anumit stil de tratament, programă stabilită de manual sau orar de grup. Puteam petrece timp cu femeile de acolo în funcţie de nivelul de sprijin de care aveau nevoie, mai degrabă decât de ora prestabilită o dată pe săptămână, care nu putea dura nici mai mult, nici mai puţin. Terapia pe care am o practicam era adaptată pentru a fi semnificativă pentru fiecare individ. Cred că psihologia ar trebui să fie încorporată în viaţa de zi cu zi, în tot ceea ce facem. Aşa că am păstrat o politică a uşilor deschise şi pacienţii au venit la mine când aveau dificultăţi, la fel ca şi personalul. Desigur, exista încă un element de completare şi controlare a formularelor, dar nu depăşea îngrijirea pacienţilor.

Deşi exista o persoană care nu a folosit uşa mea deschisă. Sau de fapt orice altceva oferit în spital. Maya a refuzat invitaţiile de a se alătura grupului local *Cei care aud voci* – un mic grup de sprijin care ar fi putut-o ajuta să gestioneze ceea ce spunea că sunt instrucţiunile doctorului King de a-şi ucide soţia. Deseori nu se prezenta la întâlnirile ei individuale programate cu mine, începuserăm

să încercăm o nouă formă de terapie pentru persoanele care erau tulburate de voci şi avea rezultate grozave. Când am întrebat-o pe Maya dacă vrea să încerce, ea a spus că nu – dacă ar pierde vocea doctorului King, i-ar fi dor de ea. Îmi mai ziseseră asta oameni care aud voci, dar având în vedere ceea ce spusese anterior despre suferinţa pe care i-o provoca, nu părea să aibă nicio logică. Nu avea niciun rost (dar, cel puţin, partea asta mi-a părut cea mai apropiată de dragoste).

Maya a refuzat toate invitaţiile pe care i le-am făcut de a lucra cu mine, remarcând că „eşti psiholog, aşa că eşti acolo, sus" – a arătat spre cer –, „şi eu sunt acolo, jos" – şi a arătat către podea. Odată mi-a spus că îi plăcea să creadă că îmi petrec tot timpul studiind cărţi şi probabil că nici nu am nevoie să dorm şi, cu siguranţă, nu folosesc toaleta. Maya a vrut să ştiu că, deşi nu voia să lucreze cu mine, mă iubea. De fapt, ea a spus în mod repetat că va face orice pentru personalul spitalului şi, totuşi, a făcut tot posibilul pentru a evita orice fel de tratament efectiv. Ar face orice pentru dragoste, dar nu ar face asta.[67]

Am decis să nu o rog pe Maya să-şi ţină întâlnirile cu mine, aşa cum au făcut ceilalţi pacienţi, ci să o „întâlnesc întâmplător" prin spital. Acest lucru nu era dificil, pentru că locul era foarte mic. Am devenit un psiholog invizibil. Speranţa mea era că, eliminând capcanele formale ale rolului meu – camera liniştită şi blocnotesul, privirea deschisă şi totuşi preocupată de peste o măsuţă de cafea –, ar putea începe să mă vadă ca o fiinţă umană la nivelul ei, mai degrabă decât să mă venereze ca pe o zeitate.

La un moment dat, m-am ciocnit cu adevărat de ea când ieşeam din toaletă şi, într-un moment de neseriozitate, i-am spus: „Eu aş mai aştepta câteva minute până să intru, dacă aş fi în locul tău." Aceasta nu este o tehnică din manualele de psihologie, dar eram destul de mulţumită de propriul meu geniu neconformist – profitasem de şansa de

[67] Trimitere către piesa „Ud Do Anything for Love (But I Won't Do That)", interpretată de muzicianul american Meat Loaf (n. red.).

a-i arăta că sunt un simplu muritor, cu funcţii corporale, dându-mă jos de pe piedestalul pe care mă cocoţase. Dacă strâmba din nas când psihologul ei făcea glume proaste despre mersul la toaletă, atunci aveam să îmi fi atins ţelul. Eram hotărâtă să îi distrug această imagine idealizată a profesioniştilor din domeniul sănătăţii.

Cei mai mulţi dintre pacienţi ieşeau în timpul zilei la plimbări şi excursii, iar la şedinţele de lucru şi la programări se duceau singuri sau cu personalul, dar Maya nu voia niciodată să meargă. Rămânea în salonul comun, uitându-se la televizor. Găsea mereu un sitcom american. Îi plăceau cele despre familii, cu hohote de râs şi copii care făceau glume răutăcioase. Sitcomuri, filme siropoase create pentru TV şi orice cu Tom Hanks.

Îl iubea pe Tom Hanks. Amabilul, neamenințătorul, zâmbitorul Tom Hanks.

Într-o dimineaţă, am găsit-o în salonul comun, unde se uita din nou la televizor. Nu mă aştepta – m-am aşezat lângă ea şi am urmărit amândouă pe jumătate programul, şi pe jumătate am vorbit. Un Saint Bernard mare a apărut în emisiunea pe care o urmărea şi a spus că îi plac câinii, aşa că i-am arătat o poză cu cei doi ai mei. Aceasta este ceea ce se numeşte „auto-dezvăluire adecvată”. Psihologii nu împărtăşesc, de regulă, informaţii personale pacienţilor, dar, dacă nu există niciun pericol şi crezi că va fi de ajutor, împărtăşirea unei mici părţi din tine poate fi un instrument util. Nu spun niciodată nimic despre familia sau relaţiile mele şi, având în vedere istoria Mayei în special, nu aş fi lăsat să scape niciun detaliu personal de o asemenea natură. Dar descoperisem că cei doi câini ai mei erau un subiect sigur, un mod perfect de a ne situa la acelaşi nivel. Cine nu iubeşte câinii, până la urmă? I-am arătat Mayei o fotografie cu Fozzehops în care avea un triunghi de brânză cremoasă lipit de ureche şi ea a râs sincer de el – s-a pierdut pentru câteva secunde şi a pufnit de veselie. O mică privire în viaţa mea perfect imperfectă.

Stăteam şi discutam aşa ori de câte ori se ivea ocazia. Am început să o înţeleg în acele momente. Încet, ridicam

vălul diagnosticului ei pentru a vedea ce se ascunde sub el. Acele discuţii cu Maya rămân printre experienţele mele preferate ca psiholog: construind încredere, făcând asta aşa cum simţeam că ar trebui făcut, de la o fată bătrână la alta.

Fără nicio presiune din partea mea, a început să se increadă în mine din ce în ce mai mult. Se dezvăluia în multe feluri, nu în ultimul rând ca fiind o companie bună. Şi pe măsură ce începea să relaţioneze cu mine, mă apropiam şi eu de ea. Această hărţuitoare cu care mă temusem să lucrez se dovedea amuzantă şi inteligentă. Mi-a spus odată că îi plac ochii doctorului King. Când am întrebat de ce, ea a spus că are „ochi de fotbalist”. I-am spus că nu înţeleg ce vrea să spună şi ea mi-a răspuns că priveau în direcţii diferite, unul „juca acasă, iar celălalt juca în deplasare”. Nu am presat-o niciodată cu privire la subiectul doctorului King, dar mi-a plăcut această descriere a lui. Obişnuiam să inventam titluri amuzante de cărţi împreună: *Problemele spatelui* de Eileen Cocârjata sau *Arta luptei cu tauri* de Mat Ador. Îl auzise pe Terry Wogan la radio dimineaţa făcând ceva asemănător şi îi plăcea glumiţa. Între timp, mi-a vorbit despre trecutul şi despre familia ei şi mi-a spus totul despre tatăl ei. Am constatat că îmi place de ea. Era isteaţă şi avea multe de oferit lumii.

Timpul petrecut cu ea m-a ajutat de asemenea să mă îmblânzesc uşor – dar doar uşor – faţă de bărbatul care mă urmărise. Îmi găseam din nou echilibrul. Relaţia pacient-terapeut este o stradă cu două sensuri. Beneficiile pentru psihologul dintr-un tandem terapeutic sunt rareori discutate, însă apar ocazional.

Dar toate sentimentele de speranţă şi optimism pe care le aveam în legătură cu recuperarea Mayei erau cel mai adesea anulate. Se bloca. Nu voia să părăsească spitalul singură şi nici măcar să meargă la vreuna dintre ieşirile însoţite, cu personalul spitalului, pe care le făceau ceilalţi pacienţi. Tocmai în momentul în care simţeam că ar putea încerca să facă paşi în lumea exterioară şi ar putea începe

să-şi imagineze o viaţă nouă pentru ea însăşi, se retrăgea mereu la sugestia unei excursii în realitate. Şi mereu acelaşi răspuns: „Nu, nu, sunt bolnavă, nu mă simt bine.” Iar dacă insistam: „Nu. Sunt periculoasă. Doctorul King îmi spune să-i ucid soţia.” Într-una sau două ocazii, s-a zgâriat singură şi o dată şi-a trasat o linie superficială, dar decisivă, pe faţă, cu un CD.

Într-o zi, am rugat-o pe Maya să-mi descrie ideea ei despre un loc perfect, unde ar merge dacă nu ar putea fi aici. Mi-a spus că ar fi un coridor lung de spital, complet gol, dar cu uşi pe ambele părţi. Putea să meargă în sus şi în jos pe acest coridor şi să deschidă orice uşă dorea, iar în fiecare cameră ar fi fost un medic cu care putea sta atât timp cât ar fi vrut. Ei aveau să se asigure că este hrănită şi îngrijită. Noaptea, aveau să o bage în pat.

Această viziune jalnică a unei utopii spitaliceşti m-a făcut să mă gândesc la canarul unchiului meu John, care petrecuse o viaţă întreagă într-o colivie şi prefera să rămână acolo, chiar şi atunci când uşile erau deschise.

Asistasem la ceva asemănător cu câţiva ani înainte, când am vizitat o unitate de securitate medie din nord-est pentru a depune mărturie la un tribunal de revizuire a sănătăţii mintale. Era un loc mare, o veche clădire în stil sanatoriu, cu cărămizi palide strălucitoare şi ferestre lungi şi înalte, cu o alee şerpuitoare, mărginită de copaci, care se simţea ca un portal către un roman al vreuneia dintre surorile Bronte.

Mi se ceruse să aştept într-unul din cabinetele administrative cu persoana responsabilă de cei cu probleme de sănătate mintală şi două secretare. Camera avea o fereastră cu vedere la o curte urâtă cu pietriş, cu o zonă pentru fumat şi un set de porţi uriaşe de fier.

În timp ce aşteptam, cerul cenuşiu pal din fereastră s-a transformat dintr-odată într-o nuanţă ameninţătoare de cenuşă şi s-a auzit un tunet puternic. Se dezlănţuia o furtună enormă. Ne-am adunat cu toţii în jurul ferestrei pentru a privi cerul care se întuneca şi am văzut că, sub noi, câţiva pacienţi erau înghesuiţi în zona fumătorilor ca

nişte pinguini, trăgând rapid din ţigări, cu mâinile formând câte o cupă în jurul lor, în încercarea de a le menţine uscate.

Apoi s-a auzit un alt trosnet cumplit şi, instinctiv, ne-am uitat cu toţii la cer, aşteptându-ne să vedem fulgere. Dar nu era niciun fulger şi ne-am dat seama că zgomotul fusese vântul care suflase într-una dintre porţile mari de fier din curte cu atâta forţă, încât rupsese lanţul şi o desprinsese de cealaltă poartă. Deodată, porţile erau deschise şi fumătorii de sub noi se aflau la doar câţiva metri distanţă de o cale de ieşire ispititor de uşoară.

Unul dintre pacienţi a alergat spre ea – era slab şi înalt, cu pas lung. Nu puteam să-i văd faţa de unde mă aflam, dar purta o pălărie albastră de lână şi am văzut cum pălăria se îndrepta cu viteză spre intrare, aşteptându-mă să o văd îndepărtându-se şi făcându-se tot mai mică. Dar s-a oprit chiar înainte de porţi. A făcut câţiva paşi înapoi şi un pas ezitant înainte, fluturându-şi nehotărât braţele. Precum canarul unchiului John.

Ceilalţi pacienţi au fugit cu toţii înăuntru, iar o asistentă stătea în prag, strigându-i potenţialului evadat să se întoarcă. Acesta a rămas uitându-se la porţi alte câteva secunde, cerurile deschizându-se acum complet deasupra lui, apoi s-a întors şi s-a grăbit înăuntru.

În timp ce pacienţii treceau pe lângă biroul în care aşteptam, am făcut comentariile obligatorii despre furtuna asemănătoare Armaghedonului de afară. Bărbatul cu pălărie era fleaşcă până la piele.

„Uită-te la mine! Toarnă cu găleata.” Şi-a întins braţele. „Nu fug. Nu astăzi, nu pe o asemenea vreme.”

Am clătinat din cap şi am spus: „Nuuuu, o să-ţi rămână oasele pe aici!”

„Ştiu”, a spus el. „Prefer să rămân aici. Este o cloacă de rahat, dar cel puţin pot obţine o băutură decentă.”

„Cât de britanic”, m-am gândit în sinea mea.

*

Un psihiatru locţiitor a venit să lucreze la spital timp de o săptămână şi, înainte ca Maya să-l fi întâlnit, i-a trimis un

bilet de dragoste, declarând: „Te iubesc, aş face orice pentru tine.” Spre deosebire de noi ceilalţi, el s-a înfuriat din această pricină. A considerat-o o încălcare a limitelor şi i-a returnat biletul, împreună cu mesajul clar că nu va tolera aşa ceva.

Maya a venit în biroul meu – în cele din urmă – şi s-a trântit pe scaun. A rostit: „Dar el este doctorul meu, este treaba lui să aibă grijă de mine.” Era acel sentiment de îndreptăţire scris în încruntarea de pe chipul ei.

I-am explicat că da, era treaba lui să aibă grijă să-i prescrie medicamentele potrivite, dar că pentru el era doar o slujbă şi, în mod clar, era foarte ofensat de biletul ei. S-a gândit o clipă la asta şi a declarat: „Când eşti bolnav, devii egoist.”

Era vorba despre a fi bolnav? Sau doar despre a vrea să te simţi în siguranţă? Am întrebat-o, întrucât conştientizasem că, într-o oarecare măsură, lucram la acel spital căutând acelaşi lucru – un sentiment de siguranţă, un spaţiu sigur. I-am spus că a dori să se simtă în siguranţă este complet de înţeles. De fapt, credeam că are dreptul la asta, dar nu pe spinarea sentimentului de nesiguranţă al altcuiva.

A încuviinţat uşor din cap şi apoi a spus: „Îmi plac doctorii, dar probabil că aş alerga cât m-ar ţine puterile dacă vreunul m-ar dori vreodată. Un doctor nu s-ar uita niciodată la mine. Sunt prea buni pentru mine. Vreau doar să aibă grijă de mine.”

După ce Maya a părăsit biroul meu în acea zi, nu s-a tăiat, nu a ameninţat pe nimeni şi nu l-a menţionat din nou pe doctorul King. Atunci am fost sigură că Maya se simţea mai bine şi că o făcea de ceva vreme. Iluzia acaparatoare a iubirii se risipise de mult în nimic altceva decât într-o fantezie plăcută la care să apeleze şi într-o mantra, pentru a se asigura că cineva îi poartă de grijă în continuare.

*

Medicii ajunseseră să reprezinte pentru Maya mult mai mult decât simpli vindecători. În acel simplu act de a o băga în pat, medicul care o vizitase cu ani în urmă îi

oferise ocazia de a simţi pentru o clipă dragostea şi îngrijirea pe care nu le primise niciodată de la tatăl ei. Doctorul King îi respinsese propunerile romantice, dar o salvase totuşi: pasiunea ei pentru el o trimisese în detenţie, îndepărtând-o de pericolul căminului ei familial. Şi acum, cu o viaţă petrecută în instituţii de sănătate mintală în spate, ideea de a-şi asuma responsabilitatea pentru ea însăşi, părăsind siguranţa şi securitatea spitalului şi a medicilor, era terifiantă. Infinit mai terifiant, chiar, decât să rămâi „bolnav”.

La mult timp după copilăria ei abuzivă, o nevoie de bază de a se simţi în siguranţă a determinat-o pe Maya să-şi menţină identitatea „bolnavă”. La fel ca bărbatul cu pălărie, Maya a făcut paşi ezitanţi către libertatea ei; venind să mă vadă şi să mă accepte ca om pentru ea reprezentase un mare pas înainte. Şi, totuşi, nici ea nu era pregătită să treacă de porţi, găsind motive pentru a rămâne în siguranţa spitalului şi respingând ajutorul care ar putea-o propulsa în lume. Aceasta este natura terapiei uneori – un pas înainte, un pas înapoi. Continui tot aşa.

Atracţia şi sacralitatea „rolului de bolnav”, aşa cum este cunoscut în psihologie, este complexă. Profesioniştii din domeniul sănătăţii mintale au recunoscut de multă vreme că există pacienţi în sistem pentru care ideea de a fi pacient e mai atrăgătoare decât aceea de a nu fi. Am văzut lucruri similare şi în mediul închisorilor.

Acelora dintre noi pentru care libertatea este un dat li se pare de necrezut că cineva nu şi-ar dori aceeaşi libertate. Dar ceea ce înseamnă intimitate şi independenţă pentru unii poate fi simţit ca izolare şi nesiguranţă pentru alţii. Când viaţa în lumea exterioară constituie o perspectivă neplăcută şi incertă, instituţia psihiatrică oferă îngrijire şi adăpost. Şi oricât de puţin liniştitor ar părea un asemenea loc, dacă stai suficient de mult acolo, se transformă într-un cămin, ba chiar într-o familie.

Pentru ca un om să se simtă suficient de puternic cât să meargă mai departe, trebuie să fie capabil să-şi imagineze o viaţă mai bună pentru sine, una care este realizabilă,

care este mai bună decât cea pe care o trăieşte. Ca aliat terapeutic, psihologul nu poate decât să le sugereze cum ar fi acea viaţă. Aprinzi făclia şi îi conduci uşor-uşor până la capătul tunelului, dar nu îi poţi face să şi iasă. Pentru unii, lumina este orbitoare.

Capitolul 11
SUMA PĂRŢILOR NOASTRE

„Întregul este mai mare decât suma părţilor sale.”
Aristotel

Înainte de transformarea în spital de psihiatrie pentru femei, vila victoriană cu stucaturi în care lucram cu Jeane fusese o pensiune cu mic-dejun inclus. Din când în când, oamenii încă mai veneau pe aleea lungă, mărginită de copaci, să bată la uşă, întrebând dacă avem locuri libere. Îmi plăcea să-mi imaginez ce ar fi putut spune recenziile Trip Advisor dacă le-am fi urat bun-venit.

Făcea parte din acelaşi grup de centre mici şi prietenoase de recuperare pentru femei în care lucrasem cu Maya şi eram familiarizată cu ele de ceva vreme. Ca şi celelalte din grup, dădea senzaţia mai mult de o casă, decât de un spital. Avea tapetul cu anaglife de modă veche ascuns sub straturi de vopsea veche, covoare miţoase şi perdele florale întunecate, cu miros de mucegai. Nu era din *Lumea interioarelor^,* dar îi ajuta pe rezidenţi să se simtă în largul lor, ca şi cum ar fi fost ocrotiţi de o pătură tricotată. Cu toate astea, grandoarea veştejită a casei era mai puţin plăcută pentru noi, angajaţii: sistemul antic de încălzire din biroul meu însemna că acolo, dacă nu era ca în frigider, era ca la tropice, situaţie agravată de faptul că nu puteam ţine uşa deschisă, din cauza reglementărilor împotriva incendiilor, sau că nu puteam deschide fereastra pentru că, întocmai ca toate ferestrele, era blocată cu o bară exterioară.

Aici erau nouă dormitoare, cu rezidenţi cu vârste cuprinse între nouăsprezece şi şaizeci de ani. Toate erau femei cu probleme complexe de sănătate mintală. Era un grup divers, inclusiv femei care auzeau voci ameninţătoare, aveau probleme de memorie cauzate de

dependenţă sau care avansaseră în carierele lor cu reputaţie, până când comportamentul obsesiv de a se spăla sau de a-şi râcâi pielea le copleşise. Mi-a plăcut că părea să nu avem criterii rigide de admitere; nicio poveste tipică nu le lega pe aceste femei, în afară de credinţa noastră comună că le-am putea ajuta. Era multă căldură şi compasiune în acel loc. De fapt, dintre toate spitalele în care am lucrat, rămâne în top în ceea ce priveşte aspiraţiile şi standardul de îngrijire autentică pe care le oferea. Dar am ajuns să realizez că, chiar şi într-un mediu familiar şi plin de grijă ca acesta, compasiunea vine la pachet cu condiţii şi avertismente.

* Trimitere la *The World of Interiors,* revistă publicată de Conde Nast, companie media. *The World of Interiors* acoperă o gamă largă de interioare spectaculoase, atât cu aspect istoric, cât şi modern, prezentând case, interioare de biserici sau palate (n. Red.).

Jeane a fost trimisă la noi după ce a fost găsită de poliţie când era pe cale să se arunce de pe un pod de autostradă. Fusese dusă la secţia de terapie acută a unui spital din cadrul direcţiei de sănătate publică şi mi se ceruse să o evaluez pentru a determina dacă era compatibilă cu un loc la noi. S-a dovedit că Jeane încercase să se sinucidă într-un fel sau altul de câteva săptămâni; rapoartele spuneau „legat” (când cineva încearcă să se spânzure sau să se sugrume) şi furnizau o serie de date despre modurile în care ea încercase să-şi facă rău. Odată, se legase de partea din spate a uşii şifonierului cu o pătură şi o găsiseră inconştientă. Altă dată, încercase să-şi taie încheieturile cu marginile zimţate ale unei doze de Cola. Îşi scrijelise pe braţ cuvântul „rău” cu un ciob de sticlă. Trimitea nişte semnale foarte clare că avea nevoie de ajutor.

Documentele lui Jeane au dezvăluit că îşi petrecuse o mare parte a adolescenţei târzii şi a maturităţii timpurii în şi în afara îngrijirii psihiatrice. Dar ea petrecuse de asemenea şi o perioadă lungă ducând o viaţă banală, privită din exterior – suficient de lungă pentru a se căsători şi a creşte doi copii. Acum trecuse de 40 de ani, dar când

descoperise că soţul ei avea o legătură amoroasă, iar el îi ceruse, plin de cruzime, să plece ca să-şi poată aduce acasă amanta, sănătatea mintală începuse să i se zdruncine.

Primul lucru pe care l-am observat la Jeane a fost aura ei ca din altă lume; arăta adesea de parcă ar fi plutit, ca şi cum ar fi înghiţit un nor mare. Efectul devenea cu atât mai distonant ţinând seama de proporţiile ei uriaşe. Avea cam un metru şaizeci înălţime şi era aproape la fel de lată; cu părul argintiu, cu un ten roşu, părea că era în stare să are singură un câmp. Strângând cu atenţie un şir de mărgele albastre în timp ce vorbea cu vocea-i lentă, blândă şi delicată, explica faptul că era disperată să înţeleagă ce i se întâmplă şi să iasă din tiparul de autodistrugere în care se afla. Cerea ajutor pentru a ieşi din acea situaţie; din toată confuzia şi vinovăţia resimţite şi din frica de ceea ce s-ar putea întâmpla în continuare. Eram sigură că putem lucra cu Jeane pentru a schimba lucrurile.

Cu toate acestea, entuziasmul meu de a o aduce pe Jeane în grupul nostru eclectic nu era împărtăşit de colegii mei. Jeane fusese diagnostică într-un mod care poate fi interpretat în feluri diferite şi adesea peiorative de către personalul din domeniul sănătăţii mintale: „tulburare de personalitate borderline” (BPD[68], denumită uneori „tulburare de personalitate instabilă emoţional”).

Pentru început, criteriile folosite pentru a diagnostica BPD par mai mult un cazier judiciar decât un set de simptome sau dificultăţi: auto-vătămarea şi comportamentul nesăbuit (sex neprotejat, accese de furie, consum de droguri şi aşa mai departe) sunt indicatorii importanţi, împreună cu schimbări violente de dispoziţie şi o neîncredere paranoică faţă de ceilalţi. Între timp, caracteristicile şi trăsăturile de personalitate asociate cu diagnosticul BPD pot fi citite ca pe o listă definitivă a tuturor motivelor inventate vreodată pentru a nu plăcea pe cineva. Asemenea persoane pot fi irascibile,

[68] Acronim al *borderline personality disorder* - tulburare de personalitate de tip borderline (n. red.).

autodistructive, sufocante, extrem de imprevizibile şi, în general, destul de enervante pentru toţi cei din jurul lor.

Există o tendinţă inutilă, chiar şi printre cei care au grijă de ele, de a vedea acest grup disproporţionat de femei ca fiind manipulator şi mereu în căutare de atenţie. Expresia „regina dramoletei" a fost probabil inventată – pe nedrept – cu gândul la cineva diagnosticat cu BPD.

Cert este că, orice ar face o persoană cu această etichetă, nu se distrează şi nu încearcă să provoace oamenii doar aşa, de-a naibii. Cu toate acestea, termenul „tulburare de personalitate" este prin definiţie acuzator; echivalentul atenţionării enervate prin fluturarea degetului. Aceşti oameni au fost loviti de viaţă, iar să îi descriem ca „tulburaţi" face să pară ca şi cum caracterul lor, nucleul lor cel mai interior, este iremediabil defect în mod voluntar.

Când, peste câteva zile, Jeane a sosit să se interneze la spital, am observat că era ceva diferit la ea. Era, de aşteptat, anxioasă. Dar nu a comunicat nici cu personalul, iar când a vorbit, vocea ei era chiar şi mai ascuţită, mai nazală şi mai copilărească. Nu ajuta că era îmbrăcată în blugi roz şi o bluză roz cu un ponei pe ea – genul de ţinută pe care ar putea-o alege o fetiţă de nouă ani. S-a plantat pe canapeaua din salonul spitalului, înconjurată de o menajerie de jucării drăgălaşe pe care le adusese cu ea. Una dintre acestea, o pisică uriaşă, a devenit un rezident al locului, ca şi Jeane. Avea un petic peste un ochi şi urechi desperechiate, genul de pisoi vagabond adorabil pe care îl vezi în cărţile pentru copii. A trebuit să-l reumplem la un moment dat, pentru că fusese îmbrăţişat aproape până la destrămare.

Am urmărit câteva dintre asistentele de obicei bune la suflet dându-şi ochii peste cap când sosea ea, ca şi cum ar fi spus: „Poftim." Chiar înainte ca ea să fi beneficiat de vreo atenţie profesională, dosarul lui Jeane avea deja o pată mare şi soioasă în formă de BPD. Chiar şi sub privirea acestor asistente dedicate, ea fusese etichetată ca fiind dificilă, posibil lipsită de şansa de a mai fi ajutată, înainte

să apuce să păşească de-a binelea dincolo de pragul uşii.

Acesta nu era singurul motiv dătător de nelinişte pentru mine. De îndată ce am întâlnit această femeie plutitoare în secţia cu pacienţi acuţi a spitalului, am simţit că situaţia ei nici măcar nu corespundea categoriei deja extinse şi nefolositoare a BPD. Dacă tot trebuia să o etichetăm cumva pe Jeane, se cuvenea ca diagnosticul să ofere măcar o descriere mai exactă a problemelor ei. Dificultăţile ei erau mai în concordanţă cu ceea ce este cunoscut sub numele de „tulburare de identitate disociativă **[44]**” (DID[69]).

Cunoscuţi anterior ca având personalitate multiplă, oamenii care atrag diagnosticul DID au de fapt o singură personalitate, dar o experimentează ca părţi distincte şi separate. Comutarea între diferitele părţi ale personalităţii lor poate fi foarte subtilă, la fel de simplă ca o schimbare a manierismului sau a tonului vocii. Sau poate fi mai evidentă: cineva se poate simţi diferit din punct de vedere fizic, chiar de un gen diferit, sau poate dezvălui abilităţi sau obiceiuri pe care eul său „obişnuit” nu pare să le deţină. Ei pot, de asemenea, să nu fie complet conştienţi de schimbare şi să experimenteze un fel de amnezie atunci când se întâmplă, călătorind în locuri diferite şi fără a-şi aminti cum au ajuns acolo. Rapoartele lui Jeane arătau că făcuse acest lucru frecvent; fusese ridicată din locuri întâmplătoare din cealaltă parte a oraşului, fără să aibă habar cum ajunsese acolo. De înţeles, lipsa de control şi sentimentul de neputinţă aferente fuseseră terifiante, adăugând un alt fir nodului deja complex al traumei emoţionale implicate. Cel mai important, simptomele asociate cu DID *sunt* o consecinţă a abuzului fizic şi sexual sever în copilărie – ceva ce aveam să aflu că Jeane îndurase la o scară imensă când era mică.

Copil fiind, ea învăţase să facă faţă ororii abjecte a abuzului din copilărie deconectându-se şi „plutind” în afara ei. Amintirile sale din acea vreme au devenit fragmentate

[69] Acronim al *dissociative identity disorder* - tulburare de identitate disociativă (n. red.).

şi au ieşit la suprafaţă – de obicei neinvitate – sub forma acestor alter ego-uri. De aici ţinutele roz şi jucăriile drăgălaşe – erau recuzită fizică, posesiunile preţuite ale sinelui ei alternativ. Aceste personalităţi reprezentau manifestările amintirilor şi emoţiilor ei blocate în timp, îngrădite şi cu nume proprii.

*

Am început şedinţe de terapie de două ori pe săptămână şi, de obicei, îşi dădea toată silinţa. Voiam s-o ajut să-şi înţeleagă suferinţa în contextul a ceea ce i se întâmplase şi să fac ca auto-vătămarea ei să fie mai puţin frecventă şi, mai important, mai puţin probabil să fie letală. Cu efort din partea amândurora, am început să punem cap la cap povestea ei.

Cel mai adesea ea îmi vorbea ca Jeane, iar alteori îmi vorbea ca unul dintre alter ego-urile sale. Avea parte de flashback-uri fizice intense; uneori se îneca şi chiar vomita. Delincvenţii sexuali cu care lucrasem aveau tendinţa să nu menţioneze anumite detalii, cum ar fi modul în care victima lor vomitase în timpul abuzului sau cum se înecase atât de tare, încât nu mai putea respira. Numai atunci când lucrezi direct cu victimele, devine clară oroarea completă şi insalubră a abuzului.

Jeane nu spusese nimănui povestea adevărată a vieţii ei şi mi s-a părut un privilegiu enorm să-mi fie încredinţată, să fiu un martor pentru ea şi să o îndrum cu blândeţe înapoi, către aici şi acum, când o cuprindea un flashback. Am vrut să o ajut să înţeleagă că ceea ce i se întâmpla era un răspuns de înţeles la lucrurile prin care trecuse şi să asigur diferitele părţi ale sinelui ei că nu mai era în pericol.

Jeane a fost singurul pacient căruia i-am permis vreodată să mă vadă plângând. Pentru un psiholog criminalist nesentimental şi de obicei încăpăţânat, lacrimile în faţa unui client ar fi în mod normal un mare tabu, dar am simţit că era inevitabil cu Jeane. La urma urmei, era răspunsul meu autentic şi uman la povestea ei. Trebuia să ştie că ceea ce i se întâmplase era greşit şi că

exista cineva căruia îi părea sincer rău că se permitea să se petreacă aşa ceva.

Claire, în vârstă de zece ani, a fost cea mai frecventă dintre identităţile lui Jeane care au apărut. Claire a coexistat cu ea şi a acţionat ca ajutorul şi prietenul ei de încredere. Claire mi-a povestit cele mai vechi amintiri, când şi-a văzut fratele abuzat de tatăl ei şi de prietenii lui. De-a lungul timpului petrecut împreună, a devenit evident că tatăl lui Jeane făcuse parte dintr-un grup organizat de pedofili, de care Jeane şi fratele ei fuseseră traficaţi.

Dacă Claire era aliatul lui Jeane, cineva la care putea apela atunci când se simţea speriată, celălalt alter ego al ei, Drew, era cel care făcea probleme. Drew a fost cel care a condus o mare parte din comportamentul distructiv al lui Jeane, încercările de sinucidere şi autovătămarea. Drew a constituit adesea partea cea mai dificilă a lui Jeane pentru personalul spitalului.

Interesant este că Drew era şi numele fratelui mai mare al lui Jeane. La 16 ani, el fugise de acasă şi ea nu îl mai văzuse niciodată. Băiatul avea să îşi ia viaţa, lucru despre care Jeane auzise abia ani mai târziu. Gândul că fratele ei murise şi apoi fusese îngropat fără nimeni în jur era de nesuportat pentru Jeane. Atunci Drew devenise partea care purta pierderea, furia şi vinovăţia pe care le simţea faţă de fratele ei. După ce se disocia de Drew, când era conştientă că era Jeane din nou, nu îşi amintea nimic din comportamentul lui Drew. Pentru personalul spitalului, deja sceptic, aceasta părea o pierdere prea convenabilă şi suspectă a memoriei. Considerau trucurile lui Drew inacceptabile.

A treia identitate a lui Jeane, Belle, nu a vorbit deloc. Poate că era prinsă într-o perioadă în care era prea tânără pentru a vorbi, sau poate pur şi simplu nu existau cuvinte să exprime totul. Dar a desenat.

Bărbaţi fără faţă ţinând mâinile copiilor. Belle era stângace, în timp ce Jeane era dreptace. Uneori stăteam şi priveam cum Belle desena în linişte cu mâna stângă, în timp ce Jeane scria cu dreapta, ambele mâini lucrând în

acelaşi timp. Era, desigur, un lucru ciudat de văzut. Personalul a început să comenteze că Jeane părea posedată.

Nu a fost prima (sau ultima) oară când m-a surprins că aici erau profesionişti în domeniul sănătăţii mintale de înaltă competenţă, care se simţeau mai în largul lor să vorbească în termeni de posesie demonică sau să insiste că pacientul lor este un manipulator viclean, decât să accepte formularea logică, psihologică, a comportamentului lui Jeane: că ea îşi împărţise sentimentul de sine în bucăţi disparate, în ceea ce era o strategie de supravieţuire elaborată şi creativă. Jeane nu era posedată. Era doar divizată. Plus ambidextră.

Dar poate că, în felul lor, personalul se disocia şi el. Poate că empatia şi dezgustul lor faţă de tratamentul la care fusese supusă Jeane era prea mult pentru a avea vreo noimă pentru ei. Sau poate că realitatea experienţei lui Jeane şi a celor ca ea este prea străină pentru ca oricine să o înţeleagă pe deplin, din confortul unui mediu relativ normal. Dar am fost destul de nefericită să fi fost martor al lumii tulburi a pedofiliei prin munca mea cu infractorii şi să înţeleg prin ce trecuse ea, fără a fi nevoie de multă imaginaţie. Poate că eram mai capabilă să accept ceea ce i se întâmplase. „Tulburarea” lui Jeane a fost de fapt o strategie eficientă şi esenţială pentru ea în anii în care fusese abuzată, dar disocierea i-a fost mult mai puţin utilă la vârsta adultă. Folosind această strategie practic toată viaţa ei, ştiam că era puţin probabil să se poată opri cu totul – să poată accepta pe deplin toate gândurile, sentimentele, experienţele şi amintirile ei ca aparţinându-i şi să devină un singur „eu”, mai degrabă decât un „noi” multiplu. (Deşi, dacă suntem sinceri, îmbrăţişează vreunul dintre noi cu adevărat fiecare aspect al nostru?) În plus, renunţarea la Claire, pe care o considera o prietenă liniştitoare, ar fi fost o pierdere gravă pentru ea. Aşa că, prin sesiunile noastre, ne-am îndreptat către un punct în care ea nu se mai punea în pericol, în care, dacă simţea că rătăcea spre colţuri nesigure ale minţii ei – în Drew –,

putea să îşi revină folosindu-se de tehnici simple de întoarcere cu picioarele pe pământ. Acest lucru putea fi ceva la fel de uşor precum conştientizarea faptului că picioarele ei erau pe pământ sau folosirea mărgelelor de alungare a grijilor pentru a redeveni conştientă de corpul ei, concentrându-se asupra obiectelor din mediul ei şi numindu-le cu voce tare.

La aniversarea morţii fratelui ei, am plantat un măr pe terenul spitalului, am vorbit despre viaţa lui şi l-am sărbătorit. Prin aceste mici acte de validare, făceam paşi spre vindecarea traumei ei.

*

Din punct de vedere terapeutic, am simţit că şedinţele noastre erau un succes. Dar în afara sesiunilor de psihologie, lucrurile nu stăteau atât de roz. Jeane nu ţinea pasul. Ca rezidentă de spital, era de aşteptat să se trezească până la o anumită oră, să mănânce mesele oferite la ora stabilită, să participe la un program de activităţi stabilit, să fie observată făcând baie şi – cel mai dificil pentru Jeane – să-şi lase în jos pantalonii la ora necesară, spre a fi injectată cu medicamente.

Nu era într-o închisoare sau într-un spital securizat, Jeane nu avea antecedente infracţionale sau condamnări penale şi, totuşi, iată, din nou, modurile în care instituţiile insistă să priveze individul de autonomie şi demnitate, controlându-l.

Lui Jeane nu îi era pe plac şi spunea răspicat când nu voia să respecte regulile. S-a implicat în dispute cu personalul pentru fleacuri. Într-o dimineaţă, s-a iscat o dispută aprigă pentru că nu i se permisese să mănânce chipsuri la micul-dejun. Voiam ca ea să se comporte mai consecvent ca adult şi, totuşi, nu i se acorda libertatea de a lua o decizie adultă care să o privească. A strigat, a trântit uşile, a călcat în picioare şi a aruncat lucruri, totul de faţă cu ceilalţi pacienţi.

Ca psiholog al ei, mă simţeam sfâşiată. Jeane era calomniată pentru comportamentul ei indisciplinat (o asistentă a spus: „Sunt aici să ajut oamenii care nu se simt

bine, ea este doar obraznică.”). Dar nu m-am putut abţine să nu-i admir, în gândul meu, spiritul de luptător şi să nu mă simt mândră că încă avea forţa de a spune „nu”. Mai ales pentru că în copilărie fusese privată de dreptul ei de a spune „nu” şi ajunsese astfel în stadiul acesta. Eram de părere că ar trebui să fie lăsată să spună câtorva oameni să se ducă dracului, dacă avea chef. Nu putem noi – cei norocoşi – să fim mai respectuoşi faţă de felul în care victimele abuzului răspund la trauma lor, în loc să îi potopim cu un supliment de ruşine şi vinovăţie atunci când nu mănâncă micul-dejun pe care îl dorim? De ce ne este atât de greu să apreciem că experienţele copiilor abuzaţi, adesea de către oamenii în care au cea mai mare încredere, sunt printre cele mai dăunătoare lucruri pe care o fiinţă umană le poate îndura vreodată? Şi, oricum, ce ne propunem să obţinem prin reabilitarea unei persoane? Pe cineva care se conformează pasiv sau pe cineva cu simţul propriei puteri?

Jeane făcea obiectul unor dezbateri deosebit de neplăcute la întâlnirile echipei noastre de la spital. Managerul dorea să ne comportăm mai sever cu ea, sugerând chiar că puteam să-i arătăm cine era şeful, imobilizând-o data viitoare când va mai fi pusă pe harţă.

Imobilizarea ei fizică, precum într-un episod al emisiunii *Panorama*[70], ar fi fost nu numai inutilă, ci şi profund retraumatizantă, deoarece ar fi reflectat foarte intens abuzul pe care-l trăise. Arta întunecată de a preda cuiva o lecţie nu face parte din setul de instrumente al vreunui psiholog bun, iar imobilizarea ca pedeapsă nu avea să se întâmple niciodată în tura mea – Jeane era insuportabilă şi insultătoare, iar dimensiunea ei era intimidantă, dar nu constituia niciodată o adevărată ameninţăre fizică. Acea întâlnire particulară s-a încheiat cu managerul spitalului ieşind din cameră (din fericire, căci eram pe cale să am nevoie eu însămi de imobilizare, dacă ar fi continuat). Mi-a

[70] Serial britanic, documentar, care investighează situații și contexte de actualitate, cu scopul de a revela adevărul în ce privește chestiunile importante din societate (n. red.).

trecut prin minte că, în ciuda diversităţii vesele a rezidenţilor noştri, exista, până la urmă, un criteriu de admitere nescris aici, o alegere subtilă a pacienţilor care nu aveau să fie „dificili”.

Toată agitaţia din jurul lui Jeane o propulsa mai departe şi mai repede până la concluzia inevitabilă. Pentru personalul spitalului, era doar o dovadă în plus că suferea de BPD. Nu ştiuseră ei de la început? Cu cât Jeane se opunea mai mult regulilor şi aşteptărilor spitalului, cu atât era mai potopită cu reguli şi aşteptări; aversiunea personalului faţă de ea devenise palpabilă, mai ales pentru ea, alimentându-i propriul sentiment profund că era rea în mod inerent. Era pe cale să aibă loc împlinirea unei profeţii.

Apoi, într-o zi, Jeane a spart un geam şi a plecat. Poliţia a găsit-o bând Bacardi Breezers în parc. Ea a spus că Drew o făcuse (referindu-se la fereastră, căci băutul fusese asumat fără nicio ruşine de Jeane), dar personalul de îngrijire nu a crezut-o. Totuşi, eu am crezut-o şi i-am explicat din nou că Drew era partea furioasă din ea însăşi şi că Jeane trebuia să-şi asume responsabilitatea pentru asta, iar ea a acceptat. Dar, în pofida dorinţei ei de a învăţa în terapie, nu era capabilă să se conformeze modului în care instituţia dorea să o facă, neizbutind să se încadreze în intervalul de timp alocat în acest scop.

În cele din urmă, a trebuit să recunosc că spitalul ca pătură tricotată nu era locul potrivit pentru ea, deşi nu voi admite niciodată că era vina ei. De prea multe ori considerăm pacienţii nepotriviţi pentru îngrijire, când ar trebui să ne străduim să le oferim îngrijiri mai potrivite pentru ei.

În ziua în care a plecat, a fost preluată de personal din rezerva care îi fusese alocată, unde trebuia să primească ajutorul unui îngrijitor şase ore pe săptămână. Înainte să plece, a smuls din pământ mărul pe care-l plantase pentru fratele ei. A plecat plângând, implorând să i se permită să rămână, promiţând că va fi cuminte şi că nu se va mai purta rău, toate rugăminţile fiind făcute în limbajul unui

copil care se căieşte, strângându-şi în continuare pisica de jucărie de pluş.

Mă întreb adesea cum s-a descurcat Jeane. Odată mi-a trimis o cerere de prietenie pe Facebook, pe care, în calitate de fost terapeut al ei, nu am putut-o accepta. Sper totuşi că a continuat terapia.

Întotdeauna a crezut că ceea ce i se întâmplase era cumva vina ei. S-a învinuit în special pentru sinuciderea fratelui ei. Sper că şi-a dat seama că nu era vinovată.

*

Era vara anului 2016 – atunci nu ştiam, dar până în luna octombrie a aceluiaşi an aveam să renunţ la slujba mea de la spitalul de femei. Îmi plăcea cu adevărat să lucrez acolo, să ajut femeile să ia în mână frâiele şi să le îndreptăm spre noi începuturi. De fapt, cele mai multe dintre ele erau nerăbdătoare să-şi reia libertatea, în timp ce altele dintre cele plecate, mai reticente (cum ar fi Maya cea „bolnavă de dragoste", care, în cele din urmă, s-a mutat într-o casă mai independentă), au optat pentru ceea ce una dintre asistentele mele preferate numea „terapia Ugg" – şuturi blânde în fund, pentru a le ajuta să-şi urmeze calea. Făcând parte din acel grup de spitale mici, în care îngrijirea era individualizată şi semnificativă, m-am simţit cel mai aproape de practicarea genului de psihologie despre care credeam că avea cel mai mare impact.

Dar Jeane ne părăsise, nu tocmai bătând din picior şi ţipând, dar încă într-o adevărată suferinţă, implorând să i se permită să rămână. Ea dorise să-şi depăşească trauma şi noi nu îi oferiserăm această posibilitate. Acel moment crud îmi lăsase un gust amar, de care nu mai puteam scăpa indiferent cât de mult aş fi încercat să nu mă mai gândesc. Mă dedicasem lucrului cu femei nutrind cele mai optimiste gânduri, dar descoperisem că sistemul nu era făcut pentru victime precum Jeane, tot la fel cum nu era nici pentru infractori. Indignarea pe care o simţisem după ce urmărisem procesul lui Mark Bridger era încă vie, doar că fusese redistribuită, ca o durere care migrase de la un membru la altul.

Apoi, la scurt timp după plecarea ei, o serie de evenimente m-au făcut să mă întreb dacă nu mă confruntam de fapt cu ceva mai mare, hrănind un monstru care se ascunsese la vedere tot timpul.

Jeane plecase într-o vineri, iar în dimineaţa duminicii următoare, aproape că am fost lovită de o maşină în faţa casei mele. Îmi scoteam la plimbare unul dintre câini, bucurându-mă de banala atingere a soarelui pe faţa mea. Maşina – un model insipid, din gama de mijloc – a apărut de nicăieri, a virat rapid spre mine şi s-a redresat apoi, nelipsind mult să urce pe bordură şi să mă doboare pe mine sau pe Fozzehops. Nimeni nu a fost rănit, dar mi s-a părut o încercare foarte deliberată de a mă face să mă simt momentan în pericol. Drumul era liniştit şi gol – nu existase nici un alt motiv pentru efectuarea unei asemenea manevre.

Apoi maşina a încetinit până s-a târât lângă mine, iar bărbatul dinăuntru s-a uitat direct la mine şi a râs. Eram în mijlocul unor gesturi foarte nepotrivite cu mâinile când mi-a picat fisa. Oare el era? Semăna cu el, dar nu mi-am putut da seama. Evitasem în mod deliberat să-l privesc în faţă în instanţă şi, în plus, nu mai auzisem de el din 2012. Dar ceva din acel moment şi felul în care se oprise maşina pentru câteva secunde m-au făcut să simt că nu fusese un accident.

Apoi, o săptămână mai târziu, am primit biletul de la el. Acelaşi om care crease site-ul afirma acum că îi datorez 26 000 de lire sterline şi că mă va duce în instanţă pentru neplată. A inclus o factură detaliată, cu o defalcare completă a costurilor pe care se părea că trebuia să le suport, inclusiv timpul petrecut pentru a face investigaţii legate de mine, banii pe care îi cheltuise pe taxe pentru a consulta acte referitoare la mine şi – ceea ce m-a făcut cu adevărat să râd în hohote – 500 de lire sterline pentru cheltuieli de călătorie.

Scrisoarea sa includea o invitaţie la negociere. Era dispus să se întâlnească cu mine, spunea el, şi să discute asta într-o întâlnire tip „masă rotundă”, de parcă ar fi fost

un prim-ministru care îmi extinde o invitaţie diplomatică, şi nu omul care îmi făcuse viaţa o mizerie. Am râs din nou pentru că obrăznicia era, la prima vedere, foarte amuzantă. Şi apoi nu a mai fost.

Încă o dată, am fost nevoită să angajez un avocat care să se ocupe de prostiile lui, care i-a scris explicându-i că nu voi participa la masa lui rotundă, oricât de buni ar fi biscuiţii. Cazul a fost respins, fiind catalogat ca un abuz asupra instanţei, aşa cum ştiam că se va întâmpla. Dar m-am trezit gândindu-mă – aceasta era într-adevăr o situaţie de neconceput, în care un străin sadea putea să mă intimideze şi apoi să mă pună la plată, pur şi simplu, se părea, pentru că existam. Îmi schimbasem felul în care lucram, evitasem să apar în public, ţineam capul plecat, încercând să nu atrag atenţia, şi totuşi el mă taxa după cum avea chef. Mi-am dat seama că aproape eram atrasă în dinamica unei relaţii abuzive.

Şi apoi motanul meu Bijou a murit.

Dădusem drumul câinilor în grădină într-o dimineaţă şi Bijou s-a furişat împreună cu ei. Am urcat la etaj să fac un duş şi să mă îmbrac şi am coborât din nou pentru a lăsa câinii să intre la micul-dejun. Era o rutină pe care o aveam şi ştiam cu toţii exerciţiul. Numai că în dimineaţa respectivă a fost diferit. Când am deschis din nou uşa din spate, câinii nu s-au mai întors înăuntru. În schimb, stăteau uitându-se la ceva de la baza gardului lateral.

Era corpul pufos al lui Bijou, zăcând moale şi inert. Am alergat la el şi am ştiut imediat că era mort; nu mişca şi nu se auzea niciun sunet. Avea gura căscată, astfel încât îi puteam vedea gingiile albe şi dinţii. Reacţia mea imediată a fost să mă întorc către Fozzehops, care stătea acolo şi-şi muta privirea de la mine la acum răposatul Bijou, şi să o întreb destul de sever dacă ea făcuse asta. Nu ştiu ce fel de răspuns mă aşteptam să primesc de la o chow-chow, care părea la fel de nedumerită ca şi mine, dar asta am făcut.

În adâncul sufletului, ştiam că asta nu era opera altui animal. Anii în care am privit imagini de la locul crimei m-

au ajutat să ajung la câteva concluzii rapide. Nu era niciun semn pe corpul lui Bijou, nici sânge, nici urmă de încăierare şi nici vreo urmă de muşcătură. Şi, în plus, ştiam că putea alerga mai repede decât ambii câini dacă ar fi fost nevoie. Privind mai atent, am putut vedea că trupul lui era într-o poziţie nefirească. Avea picioarele din faţă sub el şi capul întors în lateral, de parcă ar fi fost aruncat peste gard deja mort. Dăduse cineva peste el şi îl aruncase în grădină? Sau îi sucise cineva gâtul? Greu de spus. Bijou a fost însoţitorul meu drag timp de şaisprezece ani şi nu aveam să ştiu niciodată cum a murit.

Totuşi, un lucru pe care îl puteam afirma cu siguranţă era că nu Bijou fusese cel care luase pixul şi scrisese „JILL DANDO” pe gard. (Dacă pisoiul meu ar fi ales să ia un pix BIC şi să-şi scrie propriul epitaf în acel moment, aproape sigur că ar fi spus ceva de genul „La revedere şi mulţumesc pentru toate pliculeţele de Dreamies”, gustarea lui preferată.) Nici măcar nu am văzut textul până a doua zi, când m-am dus să scot pubela de gunoi, cu resturile ultimei mese ale lui Bijou printre deşeuri. Nici măcar nu era scris cu litere mari, nici cu vopsea roşie sinistră care să picure pe şipci, aşa cum s-ar fi întâmplat într-un film de groază prost. Doar o mâzgălire simplă cu pixul pe partea exterioară a gardului, de parcă un copil ar fi fost provocat de către prietenii lui să o facă, dar se încumetase în ultimul moment şi o făcuse repede, în speranţa că nimeni nu avea să-l vadă.

Jill Dando. Jurnalista şi prezentatoarea *Crimewatch*[71] care fusese împuşcată mortal în faţa casei ei în 1999 şi al cărei criminal nu fusese niciodată găsit. În urmă cu cinci ani, hărţuitorul meu le spusese cititorilor site-ului său web „rămâneţi pe fază… urmăriţi acest spaţiu”. Era aceasta ameninţărea cu violenţa pe care o aşteptam?

Poliţia l-a contactat şi i-a înmânat un avertisment de hărţuire pentru că îmi trimisese scrisorile prin care cerea

[71] Program de televiziune britanic, care reconstituie crime nerezolvate, cu scopul de a obține informații noi de la public, care ar putea fi de folos în rezolvarea crimei (n. red.).

decontarea facturii lui. Acesta este un mod de a arăta cuiva clar că actul său a provocat hărţuire şi, dacă aveau să existe alte acuzaţii, poliţia putea face o arestare. Mi s-a părut un răspuns complet inadecvat la un comportament definit de obsesie şi fixaţie. Tocmai îi înmânaseră încă o hârtie cu numele meu, pe care să o adauge la colecţia lui, alimentându-i sentimentul nefondat de a avea un fel de relaţie sau legătură cu mine. Părea să adauge o insultă prejudiciului psihologic.

Am simţit că furia creştea din nou. Numai că, de data aceasta, nu era atât de visceralã sau greoaie. Era mai hotărâtă. Primirea acelei facturi de la un bărbat pe care nu îl întâlnisem niciodată, un bărbat care mă abuzase verbal, mă defăimase şi mă făcuse să mă simt ameninţată în propria mea casă, a ajutat să-mi cristalizez gândirea. Dintr-odată, a fost foarte clar că nicio măsură de a-mi ţine capul plecat nu avea să ajute.

Când mi-am depus documentele – un al doilea set de documente judecătoreşti – în dosarul meu acum doldora cu privire la această situaţie iritantă şi nedorită, m-am gândit la Jeane şi la felul în care o diagnosticaserăm şi apoi o respinseserăm, o patologizaserăm şi o traumatizaserăm din nou, chiar dacă ea nu comisese vreo infracţiune. Şi dintr-odată toate componentele sistemului mi s-au părut defecte. În fiecare punct al matricei – criminali şi victime, bogaţi şi săraci, bărbaţi şi femei, albi şi negri – existau inegalităţi flagrante şi eşecuri, oriunde te-ai fi uitat. Eşecuri sistemice la fiecare nivel, din momentul în care o infracţiune este sau nu raportată, până la soluţiile oferite. Şi a trebuit să mă întreb din nou: oare făcusem parte din problemă tot timpul? Lucrasem în sistemul de justiţie penală toţi aceşti ani, încercând pe bâjbâite să-mi croiesc drum prin labirint şi să obţin cele mai bune rezultate posibile pentru clienţii mei şi pentru public. Dar oare susţineam un sistem care funcţiona pentru câţiva aleşi, eşuând în cazul tuturor celorlalţi?

M-am gândit la Jeane smulgând copacul acela din pământ, cu rădăcini cu tot, şi azvârlindu-l pe gazon. Ieşise

la luptă şi ştiam că trebuie să-i strunesc spiritul. Ea nu avea vocea, privilegiul sau platforma de care beneficiam eu – dar puteam face ceva pentru ea, dacă aş folosi perspectiva pe care mi-o oferise.

Ştiam că pot schimba ceva, dar numai smulgându-mi propriile rădăcini din pământ, făcându-mă parte mai degrabă din soluţie, decât parte din problemă. Hărţuitorului meu îi plăcea să mă invite să „urmăresc acest spaţiu”, promisiunea nespecificată a ceva neclar şi totuşi complet sinistru. Dar, aşa cum ar spune mama: „La naiba cu asta!” Petrecusem prea mult timp cu capul plecat, urmărind *acest spaţiu.*

Era timpul ca eu să umplu spaţiul.

Epilog

Sunt în continuare psiholog criminalist, dar în prezent aleg să produc schimbări prin alte moduri. O parte a slujbei mele de zi cu zi presupune în continuare să acţionez ca martor expert în instanţă şi, chiar şi după toţi aceşti ani, nu sunt încă foarte sigură ce va aduce fiecare săptămână. Dar mi-am valorificat şi activistul interior şi am început să militez pentru schimbare în rândul problemelor care contează cu adevărat pentru mine. În loc să mă simt compromisă şi frustrată în interiorul sistemului, încerc să aduc schimbarea din exterior.

Sunt mândră să fiu partener în cadrul Centrului Naţional pentru Violenţa Domestică **[45]** şi am lucrat ca susţinător al altor organizaţii de caritate, inclusiv trustul Suzy Lamplugh **[46]**. Această organizaţie lucrează în scopul reducerii riscului de violenţă şi agresiune prin campanii, educaţie şi asistenţă juridică pentru victime. Organizaţia de caritate a fost înfiinţată în memoria lui Suzy Lamplugh, care a dispărut în 1986, pe când îşi desfăşura activitatea de agent imobiliar, în timp ce arăta unui client o casă. În 2017, am început să instruiesc poliţişti cu privire la îmbunătăţirea modului în care aceştia răspund la rapoartele privind comportamentul de urmărire, despre care ştiam, din proprie experienţă, că este în mare parte unul inadecvat. Asta nu pentru că poliţiştilor nu le pasă. Instruirea şi îndrumarea necesare pentru gestionarea cazurilor de urmărire au fost aproape inexistente, în ciuda unui număr foarte mare de infracţiuni. În 2018, procuratura şi Consiliul Naţional al comandanţilor de poliţie au făcut public un nou pachet comun de măsuri de îmbunătăţire. Acestea au inclus instrucţiuni clare conform cărora avertismentele de hărţuire nu ar trebui utilizate în cazurile de urmărire, deoarece nu reuşesc să identifice cauza obsesiei hărţuitorului, dar au introdus şi noi proceduri care garantează identificarea rapidă de către

poliţie a tiparelor de comportament riscant.

Campania pentru un proiect de lege dedicat protecţiei împotriva hărţuirii a continuat şi în 2019. Am cerut introducerea ordinelor de protecţie împotriva hărţuirii, care ar conferi poliţiei autoritatea de a aplica din timp măsuri pentru a proteja victimele şi pentru a se asigura că hărţuitorii primesc tratamentul psihologic de care au nevoie, cu scopul de a preveni ulterioare infracţiuni. Acestea au fost legiferate în martie 2019 şi încă mai sunt multe de făcut pentru a se asigura funcţionarea lor în practică.

Sunt norocoasă să am o platformă media cu ajutorul căreia să sporesc gradul de conştientizare a acestor probleme. Prin intermediul presei, încerc să promovez dezbateri de un nivel calitativ mai ridicat, atât despre infracţiuni, cât şi despre suferinţa mintală. Sunt ferm convinsă că poveştile uzate despre infracţiuni şi „boli”

mintale pe care le absorbim prin intermediul mijloacelor de informare servesc în mare măsură doar la perpetuarea stereotipurilor, la stigmatizare şi la alimentarea tipului de gândire alb-negru, care, de fapt, nu duce pe nimeni nicăieri. Cu cât putem fi mai nuanţaţi şi calculaţi în raportarea criminalităţii, cu atât mai bune vor fi conversaţiile noastre despre cum să combatem criminalitatea. Avem nevoie de ştiri şi programe de televiziune care să fie suficient de curajoase pentru a adresa întrebările dificile, astfel încât să putem începe să căutăm soluţii mai eficiente.

Când studiam deja de un an pentru prima mea diplomă universitară, în 1993, prim-ministrul de atunci, John Major, ne-a îndemnat pe toţi să „condamnăm puţin mai mult şi să înţelegem ceva mai puţin”. De atunci, indiferent de partidul politic aflat la conducere, actul de a înţelege pare să fi fost complet abandonat.

Condamnarea este un mesaj care se adresează unui instinct uman: dorinţa de a ne distanţa cât de mult şi cât de repede putem de oamenii şi ideile care ne ameninţă. Când ne confruntăm cu infracţiuni şi cu oamenii care le

comit, este mult mai uşor să strigăm „încuie-l undeva şi aruncă cheia!”, şi apoi să privim în altă parte – să nu mai vedem, să nu ne mai gândim –, decât să încercăm să înţelegem cauzele care stau la baza faptelor. Comportamentele infracţionale ne provoacă – şi asta o ştiu bine, pentru că am fost pusă la încercare atât personal, cât şi profesional. Nu mi-a fost uşor. Nici vorbă de aşa ceva. Au fost momente când am nutrit sentimente extreme, fie de empatie, fie de furie. Nu putem permite niciunei emoţii să dea tonul felului în care îi tratăm pe cei care au comis crime sau care se află într-o mare suferinţă.

Ştiu că echilibrul dintre raţionamentul rece, obiectiv şi respectul pentru drepturile celorlalţi – ceea ce Paul Bloom **[47]** denumeşte în cartea sa *împotriva empatiei*[72] drept „compasiune raţională” – este greu de obţinut. Dar trebuie s-o facem.

Am ajuns să conştientizez că, ori de câte ori sunt întrebată „Ce este în neregulă cu aceşti oameni?”, este, în realitate, vorba despre un exerciţiu de „alterizare” a clienţilor mei. Îi clasificăm pe cei care încalcă regulile drept „nebuni” sau „răi” – trebuie să fie una sau alta –, spunem că au făcut aşa ceva pentru că erau psihopaţi, răi sau [inseraţi tulburarea zilei]. Pentru unii dintre „aceşti oameni”, se oferă o etichetă specială în spatele căreia să fie ascunşi. Alţii sunt demonizaţi şi ajung să se întrebe şi ei înşişi dacă mai pot fi oare salvaţi.

Dacă tot ce poţi să faci gândindu-te la asta este să dai din umeri, înţeleg. Dar ia în considerare că nu procedăm astfel doar cu „ceilalţi” infractori, ci facem acelaşi lucru şi cu victimele. Auzim de foarte multe ori că o persoană a fost vizată pentru că era naivă, vulnerabilă, promiscuă sau că s-a pus singură în calea unui rău. Apoi definim reacţiile de suferinţă din cauza cărora se victimizează ca fiind patologice. Eticheta de disfuncţionalitate cu care îi mânjim

[72] *Against Empathy,* publicată în 2016; cartea a apărut în 2018 și în traducere, în limba română, la Curtea Veche Publishing, cu titlul *împotriva empatiei,* în traducerea Andreei Hofer (n. tr.).

le poate dicta aproape în întregime experienţa în anii următori.

Unde ne duc toate acestea, totuşi? Sistemul nostru de justiţie penală nu este adecvat scopului. Atitudinea de tipul „Sunt duşi cu capul; nu sunt ca noi”, faţă de infractori, reflectă tocmai sentimentul care a adus sistemul de justiţie penală – de la penuria de poliţişti, la dispariţia asistenţei juridice, până la închisori – în starea precară actuală.

Sistemul pe care îl folosim pentru a „corecta” comportamentele extreme traumatizează şi/sau retraumatizează de foarte multe ori, instituţionalizează şi îi marginalizează pe cei pe care îşi propune să-i repare, în special închisorile oferă condiţiile perfecte pentru amplificarea tocmai a acelor probleme pe care sperăm să le eliminăm.

E nevoie de schimbări profunde, de anvergură, nu de sloganuri politice şi reţete repetate. Totul porneşte de la acceptarea faptului că, în cele din urmă, suntem cu toţii implicaţi în treaba asta. Este timpul să schimbăm întrebarea, de la „Ce este în neregulă cu ei?”, ca să trecem la întrebări cu totul mai dificile, mai incomode. Să începem cu: „Ce s-a întâmplat cu ei? Şi ce s-a întâmplat cu noi ca societate?”

Aceste întrebări sunt fundamentale, deoarece, în timp ce folosim în continuare explicaţii care situează cauzele comportamentului extrem în interiorul unui individ – fie că este vorba de făptuitor sau, mai rău, de victimă –, trecem cu vederea cauzele externe. Factorii care influenţează comportamentul oamenilor: legile, cultura, aşteptările de gen care ne sunt hărăzite de la naştere şi influenţele mass-media, care favorizează violenta şi abuzul în societatea noastră. Trebuie să analizăm comportamentele extreme în contextul lor mai larg: experienţe de abuz şi adversitate; probleme societale, cum ar fi rasismul şi alte forme de discriminare; factori politici şi economici; excluziune, privare de drepturi şi lipsă de putere.

Unul dintre foştii mei clienţi, care semăna cu Freddie Mercury, a urmărit odată o dispută aprinsă între doi dintre

colegii mei. Cei doi s-au confruntat în timpul unui grup de gestionare a furiei. Unul îl lovise pe celălalt cu pumnul în faţă, însângerându-i nasul, spre amuzamentul pacienţilor, care aplaudau şi ovaţionau adunaţi în cerc în jurul lor. Clientul meu se gândea în mod regulat la acest incident şi îmi spunea că l-a condus la concluzia fermă că „şi psihologii sunt oameni”.

Cu toţii împărtăşim o condiţie fundamentală – aceea că suntem oameni. Şi unul dintre lucrurile care ne dau umanitatea este capacitatea noastră de a alege să ne depăşim emoţiile şi impulsurile atunci când e nevoie şi, făcând acest lucru, de a găsi soluţii creative la cele mai mari provocări.

Poveştile pe care le-am redat aici sunt doar câteva dintre experienţele care compun cine sunt ca psiholog criminalist şi ca persoană. Să sperăm că vor izbuti să arate, într-un fel, modul în care fiecare persoană afectată de o infracţiune este unică. Nu există, într-adevăr, niciun tipar de infractor sau victimă. Fiecare persoană vine cu propriile poveşti. Totuşi, există posibilitatea să schimbi povestea. Prevenţia este întotdeauna mai bună decât tratarea. Privind mai atent la cauzele principale ale comportamentului extrem, putem începe să scriem noi începuturi.

Notele autoarei şi sugestii de lectură

Capitolul 1: Aici sunt monştri

1 Date furnizate de Societatea Psihologică Britanică, valabile în august 2018;

2 Commons Library Briefing Paper CBP-04334, accesat online la https://researchbriefings.files.parliament.uk/docu-ments/SN04334/SN04334.pdf, la 23 iulie 2018. Liga Howard furnizează o mulţime de statistici despre cei aflaţi în închisori la https://howardleague.org;

3 A. Moller, H.P. Sondergaard şi L. Helstrom, „Imobilitatea tonică în timpul agresiunii sexuale – o reacţie comună care prezice tulburarea de stres posttraumatic şi depresia severă", în *Acta Obstetricia et Gynecologia Scandinavica,* 96(8), 2017, pp 932–38.

Capitolul 2: Băieţii mari nu plâng

4 S. Fazei, T. Ramesh şi T. Hawton, „Sinuciderea în închisori: un studiu internaţional al prevalenţei şi factorilor contributivi". The Lancet Psychiatry, 4(12), 2017, pp 946–52;

5 K. Edgar şi D. Rickford, „Prea puţin, prea târziu: o analiză independentă a nevoilor neîndeplinite privind sănătatea mintală în închisoare", Comitetul pentru reformarea închisorilor, 2009, accesat ordine la www.prisonre- formtrust.org. Uk/Portals/0/Documents/Too%20Little% 20Too%20Late%20-%20a%20review%20of%20unmet% 20mental%20health%20need%20in%20prison%20.pdf.;

Capitolul 3: Jocul vinei

6 J. Gibbons, „Studiu global despre omucidere", Biroul Naţiunilor Unite pentru droguri şi crimă, 2013, accesat ordine la www.unode.org. A se vedea, de asemenea,

„Omuciderea”, Biroul Naţional de Statistică, 2017, accesat ordine la www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/compendium/focusonviolenterimeandsex ualoffences/yearendingmarch2016/homicide;

7 A se vedea şi Karen Ingala Smith, „Diferenţele de sex şi crimele cauzate de violenţă domestică”, accesat online la https://kareningalasmith.com/counting-dead-women/, dar şi J. Long, K. Harper şi H. Harvey, „Recensământul crimelor comise împotriva femeilor: constatări din 2017”, 2017, accesat online la https://www.femicidecensus. Org.uk;

8 De pildă, a se consulta S. Walby şi J. Towers, „Măsurăm nivelul violenţei pentru a-i pune capăt: integrarea perspectivei de gen”, *Journal of Gender-Based Violence,* 1(1), 2017, pp 11–31 şi A. Myhill, „Măsurarea violenţei domestice: contextul însemnă totul”, *Journal of Gender-Based Violence,* 1(1), 2017, pp 33–44. A se vedea, de asemenea, „Abuzul domestic în Anglia şi Ţara Galilor: date colectate până în martie 2018”, Biroul Naţional de Statistică, 2018 „accesat ordine la www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/domesticabuseinenglandandwales/yearendingmarch2018.

Capitolul 4: Trişând

9 Accesat online la www.ted.com/talks/amy_cuddy_your_body_language_shapes_who_you_are? language=en;

10 D.L. Rosenhan, „Despre cum să fii sănătos în locuri trăsnite”, în T.J. Scheff, (ed.), *Labeling Madness,* Prentice-Hall (1975);

11 Paula J. Caplan, *They Say You’re Crazy: How the worid’s most powerful psychiatrists decide who’s normal,* Da Capo Press (1995).

Capitolul 5: Vraci şi spălători de creiere

12 P.R. Owen, „Reprezentări ale schizofreniei în massmedia de divertisment: o analiză de conţinut a

filmelor contemporane", *Psychiatric Services,* 63(7), 2012, pp 655–9;

13 A se vedea „Violenţa şi sănătatea mintală: date", Time To Change, 2019, accesat la www.time-to-change.org.Uk/mediacentre/responsible-reporting/violence-mentalhealth-problems;

14 Pentru o abordare critică, a se vedea „Denaturarea şi evaluarea riscului", în G. Sidley, *Tales From The Madhouse,* PCCS Books (2015);

15 De pildă, a se consulta L. Falshaw et al., „Căutând «Ce funcţionează»: o evaluare a programelor de abilităţi cognitive", Home Office Research, Findings 206, 2003. Pentru critică, a se vedea Forde, Robert A., *Bad Psychology: How forensic psychology left science behind,* Jessica Kingsley Publishers (2018);

16 Raport accesat la http://image.guardian.co.uk/sysfiles/Society/documents/2004/02/12/Bennett.pdf;

17 De pildă, a se consulta Equality and Human Rights Commission (EHRC), „Este Marea Britanie mai corectă?", octombrie, 2018, accesat online la www.equalityhumanrights.com/en/publication-download/britainfairer-2018. A se vedea, de asemenea, Servicegovuk, 2019, accesat online la www.ethnicity-facts-figures. Service. Go v.uk/heal th/ access-to-treatment/detentions-under-the-mental-healthact/latest;

18 „Diagnosticele privind sănătatea mintală pot salva vieţi. Dar le pot şi distruge", *Guardian,* 24 aprilie 2018;

19 A se vedea P. Kinderman, *The New Laws of Psychology: Why nature and nurture alone can't explain human behaviour,* Constable & Robinson (2014). Informaţii suplimentare pot fi, de asemenea, găsite la www.madintheuk.com şi www. Adisorder4everyone.com;

20 A. Millham şi S. Easton, „Cum prevalează halucinaţiile auditive în rândul asistentelor medicale din domeniul sănătăţii mintale", *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing,* 5,1998, pp 95–9.

Capitolul 6: Jocurile puterii

21 D.M. Gresswell şi C.R. Hollin, „Crima multiplă: o trecere în revistă”, *British Journal of Criminology,* 34,1994, pp 1–14;

22 Pentru o prezentare generală detaliată, recomand D. Canter şi D. Youngs, *Investigative Psychology: Offender profiling and the analysis of criminal action,* John Wiley & Sons (2009);

23 Biroul Naţional de Statistică, „Privire de ansamblu asupra spargerilor şi a altor furturi din gospodărie: Anglia şi Ţara Galilor”, 2017, accesat ordine la www.ons.gov. Uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/articles/overviewofburglaryandotherhouseholdtheft/englandandwales#what-are-the-long-term-trends;

24 A se vedea P. Ekman, *Telling Lies,* W. W. Norton & Company (2009);

25 D.E. Archer şi C.A. Lansley, „Apeluri publice, interviuri de ştiri şi lacrimi de crocodil: argument pentru o analiză pe mai multe canale”, accesat online la www.euppublishing. Corn.

Capitolul 7: Insulte şi injurii

26 Robert A. Forde, *Bad Psychology: How Forensic Psychology Left Science Behind,* Jessica Kingsley Publishers (2018);

27 „Infracţiuni sexuale în Anglia şi Ţara Galilor: date colectate până în martie 2017”, Biroul Naţional de Statistică, 2018, accesat ordine la www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/articles/sexualofencesinenglandandwales/yearendingmarch2017;

28 W.H. Williams et al., „Leziuni cerebrale traumatice: o cauză potenţială a crimelor violente”, *The Lancet Psychiatry,* 5(10), 2018, pp 836–844;

29 A. Hewson, A., „Bromley Briefings Prison Factfile, toamna 2018”, Comitetul pentru reformarea

închisorilor, 2018, accesat online la www.prisonreformtrust.org.uk/Portals/0/Documents/Bromley%20Briefings/Autumn%202018%20Factfile.pdf.

Capitolul 8: O lume a bărbaţilor

30 „Abuzul online asupra femeilor este larg răspândit în Marea Britanie”, Amnesty Internaţional, 2018, accesat online la www.amnesty.org/en/latest/news/2018/12/crowdsourced-twitter-study-revealsshocking-scale-of-onlineabuse-against-women/;

31 A se vedea „Omucideri, infracţiuni cu arme de foc şi violenţe intime 2009/10; Volumul 2, suplimentar la *Infracţiuni din Anglia şi Ţara Galilor 2009/10”,* ediţia a 2-a, Buletinul Statistic al Ministerului de Interne 01/11;;

32 J. Monckton-Smith, K. Szymanska, şi S. Haile, „Explorarea relaţiei dintre urmărire şi omucidere”, Suzy Lamplugh Trust, 2017, accesat online la http://eprints.Glos.ac.uk/4553/;

33 P. Mullen, M. Pathe şi R. Purcell, *Stalkers and Their Victims,* Cambridge University Press (2009);

34 Joseph Heller, *Catch-22,* Vintage (1955);

35 A se vedea www.stalkingriskprofile.com;

36 J. Ronson, *The Psychopath Test,* Picador (2011);

37 A se vedea S.D. Hart, R. D. Hare şi T.J. Harpur, „Lista de verificare a psihopatiei – revizuită (PCL – R): o prezentare generală pentru cercetători şi clinicieni”, în J.C. Rosen şi P. Mereynolds (eds), *Progrese în evaluarea psihologică,* Voi. 8, pp 103–30, Plenum Press (1992).

Ca privire de ansamblu pentru cititorul obişnuit, a se vedea R. Hare, *Without Conscience,* Guilford Press (1999);

38 De pildă, a se consulta Skeem et al., „Personalitate psihopatică: ameliorarea decalajului dintre dovezile ştiinţifice şi politicile publice”, *Psychological Science in the Public Interest,* 12(3), 2011, pp 95–162.

Pentru o discuţie accesibilă a problemei pentru cititorul obişnuit, a se vedea R. A. Forde, *Bad Psychology: how*

forensic psychology left science behind, Jessica Kingsley Publishers (2018);

39 N. Brooks şi K. Frizon, „Caracteristicile personalităţii psihopatice în rândul populaţiilor cu grad ridicat de funcţionalitate", *Crime Psychology Review,* 2(1), 2016, pp 22–44;

40 Cooke et al., „Evaluarea psihopatiei în Marea Britanie: preocupări cu privire la generalizarea interculturală", *British Journal of Psychiatry,* 186, 2005, pp 339–45.

Capitolul 9: Cazul degetului lipsă

41 *Independent,* 3 septembrie 2018, accesat online la www. Independent, co. Uk/news/uk/homenews/uk-online- sex-threat-80000-people-child ren-nationalerime-agency-a8519606.html;

42 G. Newiss, „Răpit: Un studiu despre răpirea copiilor în Marea Britanie. Părinţii şi copiii răpiţi împreună (PACT) şi Centrul pentru Exploatarea Copilului şi Protecţia Online (CEOP)", 2013, accesat online la www. Actionagainstabduction.org/wp-content/uploads/2015/02/ Taken.pdf.

Capitolul 10: În siguranţă şi nevătămat

43 Frank Tallis, *The Incurable Romantic: and other unsettling revelaţions, Little,* Brown (2018).

Capitolul 11: Suma părţilor noastre

44 Pentru informaţii şi sprijin pentru cei cu experienţe disociative şi informaţii pentru profesionişti, a se consulta PODS (Rezultate pozitive pentru supravieţuitorii disociativi), www.podsonline.org.uk.

Epilog

45 www.nedv.org.uk. Recomandările se pot face online sau telefonic: 0207 186 8270;

46 www.suzylamplugh.org, Linia de asistenţă naţională pentru urmărire: 0808 802 0300;

47 *Against Empathy: The case for naţional compassion,* Vintage (2016).

Mulţumiri

În primul rând, trebuie să îi mulţumesc lui Sarah Thompson pentru că a fost alături de mine pe parcursul scrierii acestor memorii. Sper că, în timp, te vor primi din nou în numeroasele cafenele în care te-am făcut de ruşine. În plus, nu aş fi putut ajunge la linia de sosire fără sfaturile, contribuţiile şi încurajările lui Daniel Coleman-Cooke.

Nu aş fi scris *Partea întunecată a minţii* dacă nu ar fi fost Sylvia Tidy-Harris (şi Fredders) de la Tidy Management. Sunteţi mai mult decât nişte agenţi grozavi, sunteţi şi cei mai buni oameni şi sunt atât de încântată că v-am găsit. Aprecierile mele se îndreaptă şi către Jonathan Conway, de la agenţia literară Jonathan Conway, şi către Claudia Connal şi întregii echipe excelente de la Octopus. Vă mulţumesc că aţi ales să vedeţi potenţialul din poveştile mele, sunt cu adevărat onorată să figureze sigla Endeavour pe această carte.

Mulţumiri speciale lui Susan Bradley, pentru feedbackul mai mult decât extraordinar de „cititor generic" cu privire la primele schiţe ale cărţii. Uneori, a fost greu de acceptat şi mă tem că s-ar putea ca în anii următori să am coşmaruri cu faţa şocată a memei cu Beaker, dar dragostea ta dură, sfaturile şi încurajările m-au stimulat.

Îi mulţumesc foarte mult lui Gary Sidley pentru că a verificat limbajul folosit în această carte şi pentru că, pe tot parcursul procesului, m-a impulsionat să scriu mai departe.

Pentru Kate, de la cafeneaua mică din parcul în care îmi plimb câinii: această carte a fost alimentată de ceaiul, prăjiturile tale cu brânză şi ceapă şi terapia cu Ugg-uri. Mulţumesc pentru spaţiul prietenos, sigur, în care se simte uriaşul spirit comunitar – pentru oamenii care vin acolo, contează mult mai mult decât v-aţi putea da seama. Fiindcă sunt vegetariană, resturile de bacon au contat şi

ele pentru Fozzehops şi Humphrey, mai mult decât vă puteţi imagina.

Toate mulţumirile şi respectul meu merg către numeroşii colegi alături de care am lucrat de-a lungul anilor care, în ciuda provocărilor zilnice, a resurselor limitate şi a lipsei de recunoaştere a valorii lor, şi-au păstrat umorul, compasiunea şi entuziasmul de a avea un impact pozitiv – ştiţi voi cine sunteţi.

Şi, în sfârşit, mulţumesc familiei mele, pentru care îmi fac griji (aproape) de moarte. Oricât de enervant este să recunosc, voi trei sunteţi înscrişi în fiecare pagină a acestei cărţi, pentru că sunteţi înscrişi în mine şi nu aş putea să simt mai multă recunoştinţă pentru că vă am.

KERRY DAYNES este psiholog criminalist consultant, cu o experienţă vastă, de peste 20 de ani. Adesea îi este solicitată expertiza în cele mai importante investigaţii ale poliţiei, fiind totodată şi consilier de încredere al guvernului britanic în cazurile care implică persoane cu grad crescut de periculozitate. Autoarea participă frecvent la dezbateri publice şi dă interviuri pentru canalele de televiziune internaţionale. Militează pentru necesitatea unor discuţii mai aprofundate în ceea ce priveşte sănătatea mintală şi este partener în cadrul Centrului Naţional pentru Violenţă Domestică şi Talkingzminds.

*

* în ziua de 12 februarie 1993, în Merseyside, lames Patrick Bulger, în vârstă de doi ani, a fost răpit din centrul comercial în care se afla cu mama sa de doi băieţi de zece ani, Robert

**** Criminal britanic, a răpit două tinere, pe una dintre ele ucigând-o în urma încercării acesteia de a fugi, iar pe cealaltă,

*** Trimitere la *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1886), nuvelă scrisă de Robert Louis Stevenson: urmăreşte